

BS
3666
. C539
1863

THE
UNIVERSITY
OF CHICAGO
LIBRARY

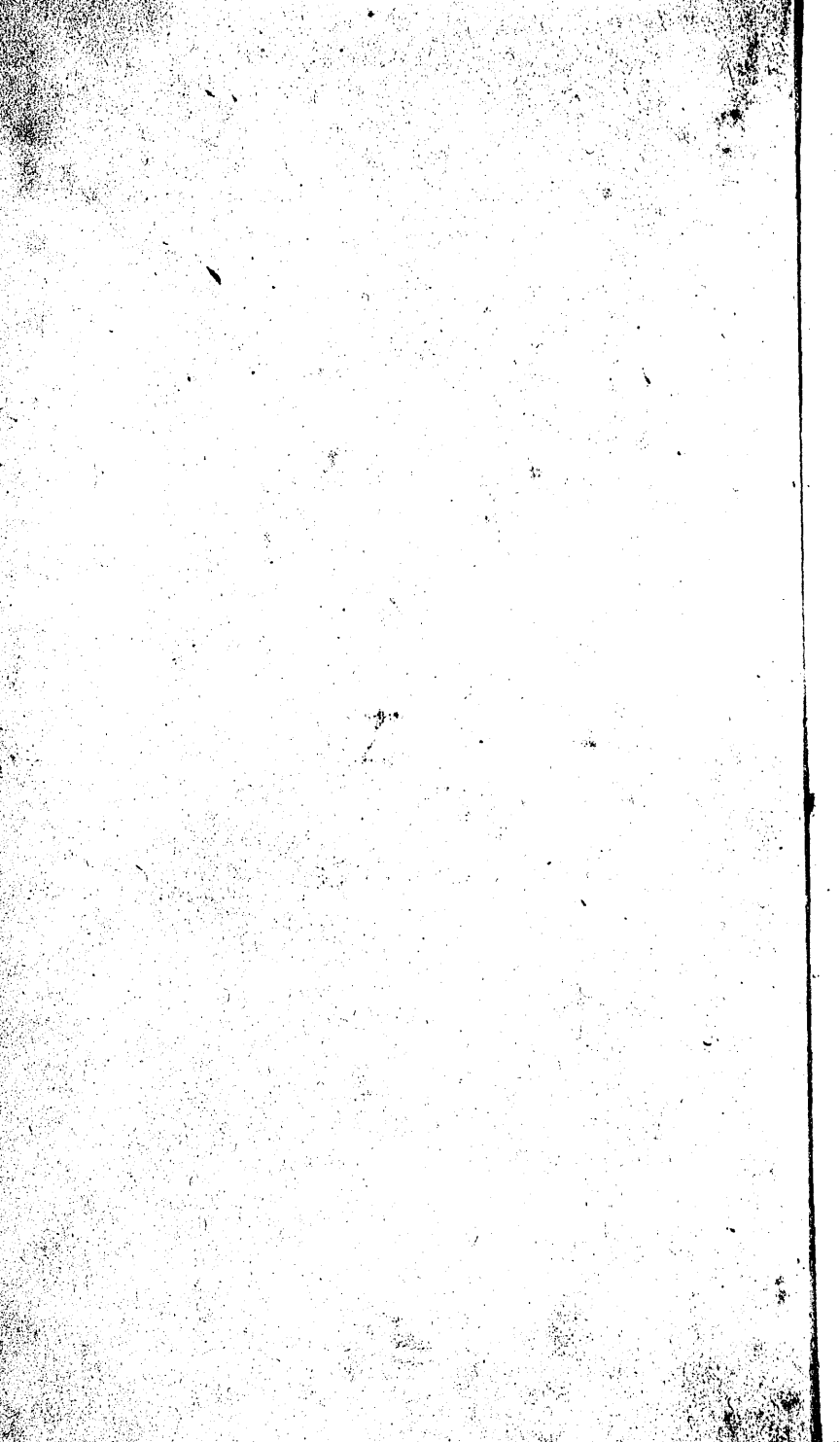

I

A single, stylized handwritten letter 'I' in a cursive or calligraphic style, positioned centrally below the oval stamp.

Gave for N. G. Jensen
 $\frac{25}{9}$ 09. d. $\frac{27}{1}$ 1872

I

ὅτι ἐὰν ἠμολογήσῃς ἐν τῷ στόματι σου κύριον Ἰησοῦν,
καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου ὅτι ὁ θεὸς αὐτὸν
ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ. (10,9).

συνήσταν ἔχουσιν κατὰ σεαυτὸν ἔχει ἐνώπιον τοῦ θεοῦ (14,22).

διὰ τοῦτο ἐκτίσθεις ἵνα κατὰ χεῖρα εἰς τὸ εἶναι βαβαίαν
τῆν ἀπαγγελίαν . . . 4,16

gift

PAULI

BREV TIL ROMERNE,

BS 3666

C 539

1863

FORTOLKET

AF

Dr. H. N. CLAUSEN.

H. N. Clausen.

KJØBENHAVN.

I COMMISSION HOS BOGHANDLER GAD.

TRYKT HOS J. H. SCHULTZ.

1863.

H. N. CLAUSEN'S
BOG-LEGAT

TIL

SINE TILHØRERE

I 42 AKADEMISKE EMBEDSÅR

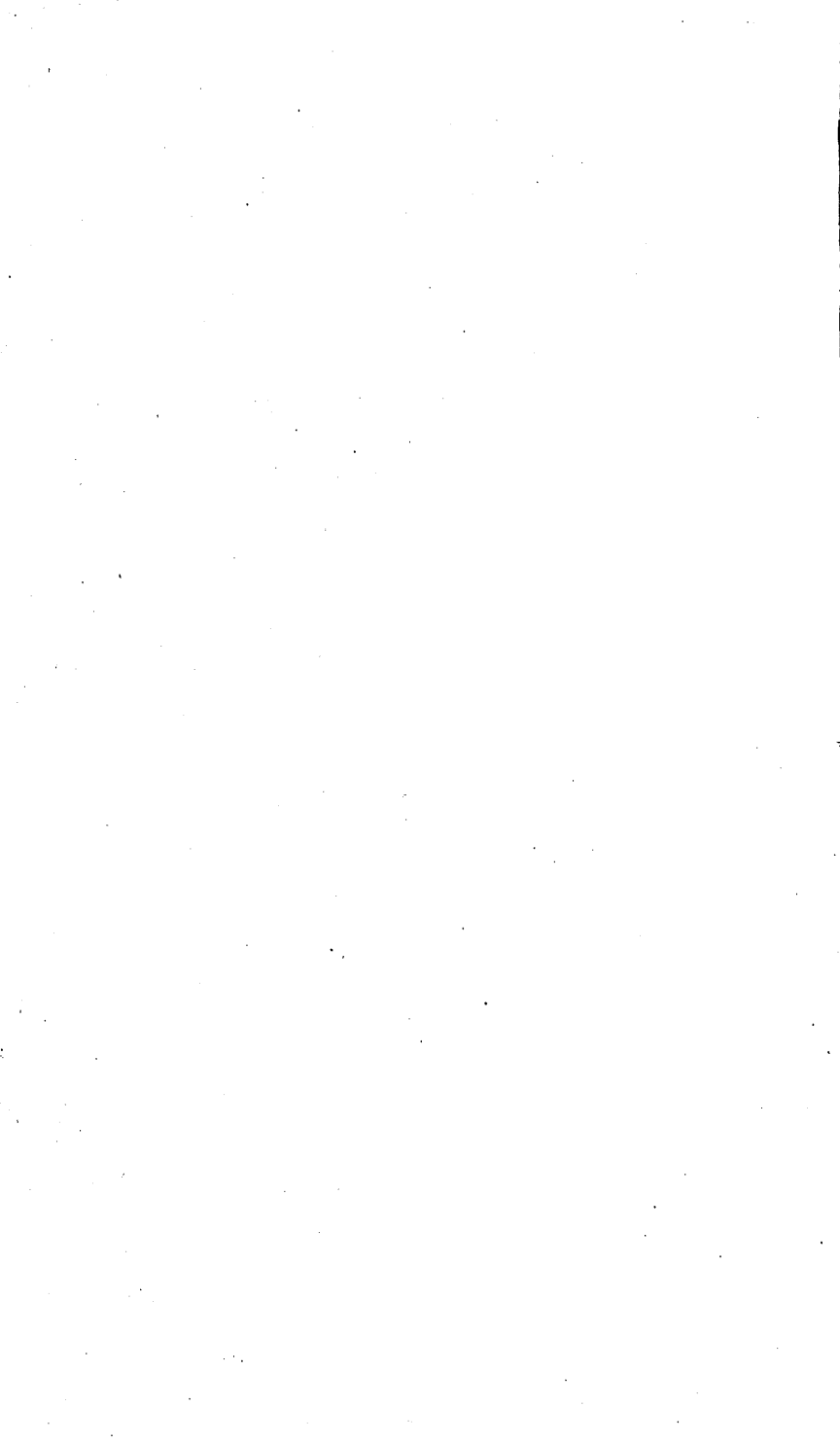
HELLIGER FORFATTEREN DETTE ARBEIDE

MED

TAKNEMMELIGT TILBAGEBLIK

OG

HAABFULDT FREMBLIK.

Fortale.

Efter Tilendebning af Fortolkningen over de fire Evangelier (1850 og 1855) har det Ønske, som jeg herved bringer til Udførelse, været levende hos mig: endnu at tilføie en Bearbejdelse af det paulinske Hovedbrev. Det er min Overbeviisning, at den videnskabelige Exegese kan og bør bringes den praktiske Brug af Skriftordet betydelig nærmere end det sædvanlig er Tilfældet, — og mit Ønske er, ved nærværende Arbejde at give et Bidrag til en saadan gjensidig Tilnærmelse uden Opoffrelse af Det, som gjør den videnskabelige Behandling til det rette og paalidelige Grundlag for Anvendelsen til praktisk Opbyggelse. Fortolkningen slutter sig i Grundsætninger og disses Anvendelse paa det hellige Stof nærmest til min Bearbejdelse af Johannes-Evangeliet, saavidt som det er muligt ved den forskjellige Charakter af de tvende Skrifter.

Tydskland, som er Reformationens Vugge, er ogsaa bleven Fostermoder for den protestantiske Theologi. Ikke mindst gjælder dette om Skriftfortolkningen; til Rigdommen af den tydsk-exegetiske Litteratur maae ogsaa Nordens Theologer finde sig henviste. Denne Erkjendelse bør intet koste os, fordi en overvættets Selvbehagelighed hos den lærde Verden i Tydskland gaaer saa vidt — videre nu end nogensinde tidligere —, at den ikke kan eller ikke vil tilkjende de naboelige Nationaliteter nogen aandsiendommelig Selvstændighed, ikke tillægge den anden videnskabelig Betydning end at være toneløs Efterklang af det Fremmede, mat Gjenskin af den tydske Herlighed. Den tydsk-exegetiske Litteratur bevarer Flidens og Lærdommens, Skarpsindighedens og Sindrighedens Mærke i rigt Maal; men den lider af Brøst, som i hoi Grad besværliggjøre dens Brug. Den lider af svulmende Vidtløftighed, en Følge af den magazinierende Sammenhobning af det forskjel-

ligartede Stof, og af en Tunghed og modern Abstrakthed i Fremstilling, som staaer i skærende Modsætning til den høje Simpeltid i Ordet, der er Gjenstand for Arbeidet. Jo rigere Stoffet er, des mere Tid kræver en Bearbejdelse, som lægger an paa at udskille Kjernen fra Skallerne og sammenfatte det Væsenlige i kort, let og klar Form; — men overfor et stort og fristende Bogmarked kan det vel ofte skorte paa Tid til det sammendragende, kritisk afveieende, formfuldendende Arbeide.

For at blive staaende ved den exegetiske Behandling af Romerbrevet: — vi ville see bort fra de to omfangrigeste Værker: af C. F. A. Fritzsche (Comm. Pauli ep. ad Rom. i 3 Bind, 1836-1843 paa 89 Ark) og af J. G. Reiche („Versuch einer ausführlichen Erklärung des Br. an die Römer“. 2 Bind, 1833-34 paa 66 Ark). Det første Værk har — sin afskrækkende Vidtløftighed naaget — Krav paa stor Paaskjønelse, fordi der her er givet en grundig og udtømmende Behandling af det philologisk-kritiske Element. Den anden har sin Interesse og Brugbarhed for den exegetiske Litterairhistorie som Repertorium, hvor den hele Mangfoldighed af forskjellige Udlægninger fra ældre og nyere Tid findes samlet. Men, naar de exegetiske Arbeider, der nærme sig mere til Charakteren af Haandbøger, ere anlagte væsenlig efter samme Grundform, — mere sammentrængt naturligviis, men med den samme Masse af philologisk-kritiske Smaaligheder, af litteraire Henviisninger, af Bedømmelser over alle Forgængeres Rimeligheder eller Urimeligheder —, da er den udeblivelige Følge ikke blot en ligesaa uforholdsmæssig som uforholdsmæssig Vidtløftighed — Rückert's Commentar (1831) over de 16 Apostel-Capitler indtager 45 Ark, Philippi's (1848-52) 41 Ark, Tholuck's (1856) 47 Ark, Meyer's (1859) 33 Ark —, men ogsaa en Kost, som er svær at fordøie, og som bliver sværere i samme Grad som det mangfoldig sammensatte Stof bliver sammenknuget, saaledes som i de Wette's exegetiske Haandbog. Det exegetiske Studium bliver ved saadanne Hjælpemidler et virkelig aandsangribende Arbeide. Sammenhængende, uforstyrret Læsning, rolig Sammenfatning af det Læste er umulig; hvert Øieblik bliver Læsningen afbrudt og den egenlige Udlægning gjennemskaaret ved indskudte Smaannotiser og Anførelser, der drage Opmærksomheden bort fra Texten til Mønstring af hele Rækker af Udtydninger i forskjellig Retning. Fortolkeren, som slutter Rækken, sidder her til Doms med betydelig Selvfølelse, og dog uden al anden Beføielse, end fordi han i det nærværende Øieblik har det Fortrin at være den sidste. Det er store Fordringer der her stilles til Brugeren: med Besvær

at sammenpille ud af den brogede Materialiesamling hvad der virkelig tjener til at oplyse og begrunde Forstaaelsen af Textordet. Er ikke den Skikkelse, hvori Videnskaben her træder den Søgende imøde, vel skikket til at drive ham hen til de talrige populariserende Bibelværker, der tilbyde sig som Nød- og Hjælpebøger, men tidt altfor umiddelbart beregnede paa praktisk Brugbarhed, tilmed ofte i skarp eensidig Retning? Paa denne Maade udfylder den videnskabelige Skriftfortolking kun slet sin Plads i Kirkens Tjeneste.*)

Det har altsaa først og fremmest været Opgave for mig at bevare Skriftudlægningen reen, d. v. s. ublandet med Alt, hvad der ikke tjener umiddelbart til at sikre og klare Forstaaelsen af Ordmening og Tankegang. Jeg har her, ligesom ved Johannes-Evangeliet, hyppig benyttet den omskri vende Exegese som det naturlige og simple Middel til uden mange Ord at betegne Fortolkerens egen Stilling til Fortolkningens Gjenstand og sætte Læseren i Stand til at afgjøre med sig selv, hvorvidt den givne Forklaring findes tiltalende og tilfredsstillende. I alle Tilfælde bliver Apostelordet herved bevaret som sammenhængende Heelhed, og Tanken faaer Ro til at følge det Skridt for Skridt.

Hvad der af kritisk, philologisk eller historisk Indhold staaer i Forbindelse, nærmere eller fjernere, med Udlægningen har jeg dernæst henlagt til Anmærkninger under Texten. Men ved Udvalg af dette Stof har det været min stadige Agt at søge en Begrænsning i selve Exegesens Interesse. I den overvældende Fylde, hvori det er blevet Vedtægt at meddele dette Stof, er det voxet op til en saadan Masse — og denne dynger sig yderligere op fra Dag til Dag —, at en Indskrænkning paaenøder sig selv som bydende Nødvendighed. Det er af blivende Interesse og er tillige skærpende for det exegetiske Blik at see Udlægninger stillede overfor hverandre, som have Rod i bestemte kirkelige Partier eller Skoler i ældre eller

---

*) En æret Embedsbroder, Prof. R. Nielsen har, i lignende Erkjendelse som her er udtalt af den tyske Skriftfortolknings Beskaffenhed, allerede en Deel Aar tilbage i Tiden (1841) givet en Behandling af Romerbrevet, med det bestemte Formaal: at lade „Textens udviklede Indhold træde frem i Forgrunden“. Det hele philologiske Element synes mig dog her at være for skarpt adskilt fra den egenlige Fortolking. Ogsaa falder dette Arbejde i Hegelianismens korte Blomstringstid i Danmark; det er naturligt, at Indflydelsen af denne ikke har kunnet være gunstig for Udlægning af Apostelordet.

nyere Tid, hvor kirkelige Hovedforskjelligheder have udpræget sig i tilsvarende exegetiske Retninger, og som saaledes spille en Rolle i Lærens eller Kirkelivets Historie. Ogsaa udenfor denne Klasse kan der være enkelte Udtydninger eller Anvendelser af det hellige Ord, som fortjene at opbevares og mærkes til Belæring, vel ogsaa til Advarsel. Men derimod er det uden Interesse og uden Frugt, naar der ved ethvert exegetisk omstridt Sted opføres lange Navnerækker af bekjendte eller ubekjendte Forfattere, som have sluttet sig til den ene eller den anden af flere mulige Udlægninger. Det kan være naturligt, at en Forfatter føler Trang eller Lyst til at godtgjøre sin Belæsthed ved Bogtitler eller Citater, men det følger ikke, at Læseren bør lide derunder.

Saa vist som det fremdeles er, at Skriftfortolkningen mangler sin Underbygning uden omhyggelig Belysning af den nytestamentlige og særlig den apostolske Sprogbrug, saa vist er det dog ogsaa, at reen philologiske, grammatiske eller lexikalske Specialundersøgelser ligge udenfor den theologiske Exegeses Omraade. At opfylde Rummet og sprede Opmærksomheden ved Anførelser af den herhenhørende Litteratur er forfængelig Prunken med laante Lærdoms-Fjædre. Det er endelig en Selvfølge, at enhver Forskjellighed i Textformen, som har nogen Indflydelse paa Meningen, maa fremdrages til Prøvelse ved Fortolkningsarbeidet, hvorimod Forskjelligheder i Læsemaade angaaende Bogstav og Tøddel, der vise sig som aldeles ligegyldige i exegetisk Henseende, kunne forbigaaes med rolig Samvittighed.

Idet jeg nu efter al Sandsynlighed nedlægger Pennen i Skriftordets umiddelbare Tjeneste, vil man maaskee holde mig det Haab tilgode, at der ved mit Arbeide i denne Retning maa være givet et Stød fremad til en egen exegetisk Litteratur i det skandinaviske Norden; der trænges hertil mere end tilbørligt er.

Kjøbenhavn, den 22de April 1863.

Forfatteren.

Indledning.

Paulus og Rom! — det foragtede Jesu Christi Evangeliums Prædiker iblandt Hedningefolkene i umiddelbar Henvendelse til en Befolkning i den hedenske Verdens Hovedstad! — den udførligste og den dybestgaaende af alle Apostel-Skrivelser, den sammentrængte, indholdsrige Hovedsum af den paulinske Theologi rettet til en Christenmenighed i den romerske Keiserstad: — hvilken Historie, ydre og indre, hvilket Omsving, hvilken Udvidelse og Udvikling i Begivenhedernes og i Ideernes Rige er der ikke givet allerede i den blotte Sammenstilling af hine tvende Navne! Hvilke Fremskridt for Evangeliet er der ikke vundet i de mellemliggende omtrent 25 Aar imellem den første Spredning af Christi Bekjendere, som fulgte paa det første christne Martyrium, da „de spredtes Alle over Judæas og Samarias Egne, og de Adspredte droge omkring og forkyndte Evangeliets Lære“ „indtil Phœnicien og Cypern og Antiochia“ (Apg. 8, 1. 4. 11, 19), og den apostoliske Hilsen, som Paulus lader udgaae til „Alle, som ere i Rom, Guds Elskelige, kaldede Hellige“ (Rom. 1, 7)! Og hvorledes har ikke Evangeliet aandelig brudt sig Vei, har ikke Kjendsgjerningen af den evige Faderligheds Aabenbarelse i Sønnen, af Forløsningsværkets Udstrækning til Alle gradviis sprængt ethvert indsnevrende Hylster og arbejdet sig frem til fuldstændig Sikkerhed og Klarhed fra den Tid af, da den evangeliske

Tanke først træder halv tvivlende frem i Peders Spørgsmaal (Apg. 10, 47): „mon Nogen kan formene Vandet, at Disse (Hedninge) ikke blive døbte, som have annammet den Hellige Aand ligesom ogsaa vi“ (Jødefødte)! eller endogsaa fra den Tid af, da de forsamlede Apostle besluttede at fritage de Hedningechristne fra Lovens Lydighed, erklærede det for „den Hellige Aands Beslutning ingen videre Byrde at paalægge dem udenfor det Nødvendige“ (Apg. 15, 28), — indtil den Tid, da Paulus stiller den Grundsætning i Spidsen for sin Læreudvikling og gennemfører den uden nogen Betingelse eller Begrænsning: at „Omskærelsen ikke er nødvendig i Kjødet men i Hjertet, i Aand ikke i Bogstav“ (Rom. 2, 28-29), at „Gud, som er een, vil retfærdiggjøre de Omskaarne af Tro og de Uomskaarne ved Troen“ (Rom. 3, 30).

I.

Pauli Missionsvirksomhed, saavidt den er os bekendt, omfatter et Tidsrum af omtrent 15 Aar: fra A. 45 indtil A. 60. Udgangspunktet for Hedningeapostelens Virksomhed var ikke Jerusalem men Antiochia (Apg. 11, 25-26. 30. 13, 1-2), og den gradvise Udvidelse, som Apostelen har foretaget af Grændseskjellet for sin Virkekreds, lader sig forfølge Skridt for Skridt.

Den første Udflugt (i A. 45) — i Selskab med Barnabas — skete fra Søstaden Seleucia i Syrien til Cypern, derfra over til Lilleasiens sydlige Kystlande: Pamphylien (Perge), Pisidien (Antiochia), Lykaonien (Ikonium. Lystra. Derbe), og fra Attalia tilbage til Antiochia: *διέτριβον δὲ ἐκεῖ χρόνον οὐκ ὀλίγον* (Apg. 13, 4-14. 28).

I Antiochia kom det til det let forudseelige Sammenstød imellem de Jødechristne (*τινες ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας*) og Paulus og Barnabas med deres Disciple (*γενομένης*

στάσεως καὶ συζητήσεως οὐκ ὀλίγης). Paastanden fra Hines Side var ingen ringere end den: „dersom I ikke lade Eder omskære efter Mose Lov, kunne I ikke vorde frelste“ (Apg. 15, 1-2). Stridsspørgsmaalet (*ζήτημα τούτου*) — afgjørende for Christendommens religiøse Stilling og hele paafølgende Historie — blev ved Paulus og Barnabas som Afsendinge fra Antiochia til Jerusalem (A. 52) indanket for Apostlene og de Ældste: *ιδεῖν περὶ τοῦ λόγου τούτου* (15, 6). For den jødiske Fordring opstode „nogle Troende af Pharisæernes Sect“ (15, 5), hvorimod Petrus paaberaabte sig Erfaringen fra Cornelius's Daab (V. 8: *ὁ Θεὸς δούσ ἀντοῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καθὼς καὶ ἡμῖν*), Barnabas og Paulus berettede, under Mængdens lyttende Opmærksomhed, „hvor store Tegn og Undergjæringer Gud havde gjort ved dem iblandt Hedningene“ (V. 12), og Jakobus tilraadede: „ikke at plage (*παρονοχεῖν*) dem af Hedningene, som omvendte sig til Gud“ (V. 19).

Hermed var det første afgjørende Skridt gjort til offentlig Erkjendelse af Evangeliet som Veien, den i sig selv tilstrækkelige Vei til Sandhed og Salighed; — Veien til Christus for Hedningefolkene gik ikke længere igjennem Moses. Og Paulus tøvede ikke med at stadfæste Frihedsprincipet ved tilsvarende Gjærning: Titus, Søn af hedenske Forældre, var fulgt med Paulus og Barnabas til Jerusalem (Gal. 2, 1)*. Der blev fra de lovivrige Jøders Side (*παριστάντοι ψευδάδελφοι*, V. 4) trængt paa hans Omskærelse; men Paulus stod standhaftig imod paa den evangeliske Friheds og Sandheds Vegne (*παρεισήλθον*

---

*) Der er her gaaet ud fra den — nu almindelig antagne — Forudsætning: at den af Paulus selv i Galaterbrevet (2, 1) betegnede jerusalemske Reise (*πάλιν ἀνέβην* jvf. 1, 18) er den samme, som efter Beretningen hos Lukas (Apg. 15, 2) staaer som den tredie (s. Apg. 9, 26, 11, 30 og 12, 25).

κατασκοπήσαι τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν . . . ἵνα ἡ ἀλήθεια τοῦ εὐαγγελίου διαμείνῃ πρὸς ὑμᾶς).

Det samme Møde bragte fuldstændigt Broderskabsforhold imellem Paulus og de palæstinensiske Apostle: οἱ δοκοῦντες στυλοὶ εἶναι (V. 9). I Erkjendelse af hans guddommelige Kaldelse til den samme Gjerning (*ιδόντες, ὅτι πεπίστευμαι τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἀκροβυστίας*), rakte Jakobus, Petrus og Johannes ham Broderhaand (*δεξιὰς ἔδωκαν κοινωνίας*); de fandt intet at erindre mod hans Evangelieforkyndelse (*οὐδὲν προσανέθεντο*), og bleve enige om Apostelgjerningens Fordeling: *ἵνα ἡμεῖς μὲν εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομήν* (V. 6-9).

Efter saaledes at have forvissat sig om Samstemning med sine Medarbejdere, beredte Paulus sig i Antiochia*) (Apg. 15, 36) til den anden apostoliske Reise i A. 54-56. Reiseplanen gjaldt fra først af den samme Kreds, hvor Udsædens Begyndelse allerede var gjort: *ἐπισκεψώμεθα τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν κατὰ πᾶσαν πόλιν, ἐν αἷς κατηγγελάμεν τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, πῶς ἔχουσι* (V. 36); og saaledes gik Reisen — denne gang i Følge med Silas istedetfor Barnabas, paa Grund af opstaaet Misstemning i Anledning af Markus (V. 39-40), igjennem Syrien og Cilicien atter til Derbe og Lystra, hvor han sluttede Timotheus til sig som Reisefælle (dog at han af Hensyn til Jøderne (*διὰ τοὺς Ἰουδαίους*) bestemte sig til at lade ham — Søn af jødisk Moder og hedensk Fader — omskære), og videre til Phrygien, Galatien (jvf. Gal. 4, 13) og Mysien (Apg. 16, 1-7). Men Lilleasiens Grændser bleve nu Apostelen for snevre. Fra Troas drog Paulus, tilskyndet ved et natligt Syn, over det ægeiske Hav, og

*) I dette Ophold falder Sammenstødet imellem Paulus og Petrus (Gal. 2, 11 ff.), — Beviis paa, hvor besværlig Veien var for en jødisk opfostret Apostel fra dogmatisk Erkjendelse til Anvendelse i Gjerning.

en Christi Apostel satte saaledes for første Gang Foden paa europæisk Grund (Apg. 16, 9-11). Stiftelsen af Menighederne i Philippi og — gennem Amphipolis og Apollonia — i Thessalonika var Frugten af denne Reise (16, 12-17, 1-4). I Beroea efterlod han Silas og Timotheus, imedens han selv unddrog sig Jødernes Efterstræbelser ved at fortsætte Reisen til Grækenland (17, 10-15). I Athen fandt han ringe Fodfæste, — Enemærkerne beherskedes her af Philosophernes Skoler (17, 18. 21. 32) —, men saameget rigeligere i Korinth: πολλοὶ τῶν Κορινθίων ἀκούοντες ἐπίστευον καὶ ἐβαπτίζοντο (18, 8). Her, hvor Opholdet blev forlænget indtil en Tid af halvandet Aar (18, 11. jvf. 1 Kor. 9, 1: τὸ ἔργον μου ἔστε ἐν Κυρίῳ), saaledes han atter med Silas og Timotheus fra Macedonien (18, 5), og der knyttedes her et Baand, som har vundet christelig Betydning: med Pontikeren Aquilas og hans Hustru Priskilla, som havde søgt over til Grækenland, efter at være blevne fordrevne fra Rom ved Keiser Claudius's Edict imod Jøderne (18, 2); ogsaa de første paulinske Sendebreve (til Menigheden i Thessalonika) ere skrevne her. Ledsaget af de romerske Venner vendte Paulus omsider tilbage til Ephesus og endelig, efter et Besøg i Jerusalem, til Antiochia (18, 18-22).

I den tredie Reise, som Paulus tiltraadte efter nogen Tids Hvilestand i Antiochia (ποίησας χρόνον τινα. 18, 34), falder et henved treaarigt Ophold i Ephesus (A. 57-59. 23. Apg. 19, 8-10. 20, 31), og, efter Gjennemreise gennem Macedonien, et tremaanedligt Ophold i Grækenland (20, 3), som afbrødes ved jødiske Efterstræbelser og bestemte Paulus til at gaae tilbage til Macedonien, hvorfra (fra Philippi) han afseilede, ledsaget af flere Trofaste, til Troas (20, 3-6). Efter en Uges Ophold sammesteds og en Fodvandring derfra til det Syd for beliggende Assus (20, 6. 13), indskibede Paulus sig her og gik langsmed Lilleasiens Kyst forbi Ephesus til Milet. Herhid stevnedes

han de Ældste for den ephesinske Menighed. Afskeden med dem, dens anelsesfulde Fremblik og alvorsfulde Formaninger (20, 18-35), vidner om de inderlige og stærke Baand, der knyttede ham til denne Menighed. Seiladsen fortsattes til Øerne Kos og Rhodos, og fra Patera i Lycien, paa Lilleasiens sydvestlige Kyst, til Tyrus, Ptolemeis og Cæsarea (21, 1-8). I Jerusalem, Reisens Endemaal efter et Ophold i Kyststaden, gaaer Fangenskabets Forudfølelse i Opfyldelse (A. 60). Med den farefulde Søreise til Rom (efter to Aars Fængsling i Cæsarea, A. 60-62) og det der i to Aar fortsatte Fangenskab (A. 63-64) ender Beretningen i Apostl. Gjerninger (28, 30)*). Ud over denne Tidsgrændse føres vi kun ved mere eller mindre usikre Combinationer eller ved uhjemlede Sagn.

---

*) I Apg. 28, 15 nævnes som Stationer, hvor Brødrene kom Paulus imøde paa Landreisen fra Regium (Reggio) og Puteoli (Pozzuoli) til Rom: Appii Forum og Tres Tabernæ; — Stederne angives endnu paa Veistrækningen fra Velletri til Terracina gjennem de pontinske Sumpe.

Senere Traditioner have spundet Traaden videre angaaende Stedet, hvor Paulus skal have tilbragt de to Aar i Rom. Efter Antydningen hos Hieronymus (comm. in ep. ad Philem. v. 22): „non parva, ut reor, erat mansio Romæ, ad quam Judæorum turbæ quotidie confluebant“ vises endnu Stedet i Gaden via Lata, som i det gamle Rom førte fra Capitolium ned til Campus martius. Her ligger Kirken S. Maria in via Lata, en af de ældste romerske Diakonier, og „fra Forhallen fører en Trappe ned til Oratoriet, som Paulus og Lukas skulle have stiftet i det af dem beboede Huus; ogsaa Brønden vises, som fremstod paa Pauli Ord for at tjene til de af ham Omvendtes Daab.“ „At Kirken er anlagt i en Bygning fra det gamle Rom, sees af Murens Beskaffenhed; de ere opførte af Traventinqvadere“. Plattner u. Bunsen: Beschr. der Stadt Rom. III. 3. S. 539.

II.

Kun som Fange skulde det saaledes opfyldes for Paulus hvad der længe havde hvilet i hans Sjæl ikke blot som Ønske men som levende Forsæt: at komme til Rom. „I mange Aar“ — skriver han 15, 23 — „har jeg længtes efter at komme til Eder“; — og i 1, 13: „jeg har tidt sat mig for at komme til Eder (men hidtil var jeg forhindret), paa det jeg maatte have nogen Frugt ogsaa iblandt Eder, ligesom iblandt de øvrige Hedningefolk“. Under Opholdet i Ephesus paa den tredie Reise udtaler Paulus sin bestemte Hensigt, efter forudgaaet Besøg gennem Macedonien og Achaia til Jerusalem: „det bør mig, efterat jeg har været der, ogsaa at see Rom“ (Apg. 19, 21); og denne Tanke blev senere sat i Forbindelse med en videregaaende Reiseplan mod Vesten: „naar jeg reiser til Spanien, vil jeg komme til Eder; thi jeg haaber at see Eder paa Gjennemreisen, og at blive ledsaget af Eder derhen“ (15, 24. 28). For den nidkjære Apostel, som kun levede i og for sin Herres Sag, maatte det vel stille sig, som om han — efter „at have fra Jerusalem og trindt omkring indtil Illyrien fuldbragt Christi Evangelium“ (15, 19), „saa at han nu ikke mere fandt Leilighed i disse Egne“ (15, 23) — ikke vilde have ført sit Apostelkald til Ende, førend han var optraadt som Evangeliets Forkynder i Hedningeverdenens Hovedstad.

Men hvad Paulus ønskede og længtes efter at see i Rom var en Menighed, som allerede i Fraværelsen var Gjenstand for Apostelens Taksigelse til Gud: „fordi deres Tro forkyndtes i den hele Verden“ (1, 8).

Hvorledes er denne Menighed, saa fjern fra Evangeliets Fosterland, bleven grundet? hvem skyldes dens Stiftelse og første Fremvæxt?

Efter en almindelig kirkelig Overlevering, ærværdig ved Ælde, skal Petrus være Romerkirkens Grundlægger

Dionysius, Biskop i Korinth, skriver (omtr. A. 180) i sit Brev til Romerne (opbevaret i Eusebius's Kirkehist. II. 25): „I have forenet Romernes og Korinthernes Plantning, som skyldes Petrus og Paulus; thi Begge ere, efter at have henplantet os til vort Korinth og ligeledes til sammen bragt Læren til Italien, blevne Martyrer til samme Tid“. — Eusebius selv skriver (Kirkehist. II. 14): at under Claudius's Regering „førte det algode og naadige Forsyn den stærke og store Apostel, formedelst sin Dyd den ypperste af alle, Petrus til Rom“; og i Sammes Chronicon (efter Oversættelse af Hieronymus) anføres til A. 44 (Claudius's tredje Regeringsaar): „Apostelen Petrus, Galilæer af Fødsel, de Christnes Ypperstepræst, drager, efter først at have stiftet den Antiochenske Menighed, til Rom, hvor han forkynder Evangeliet og forbliver i 21 Aar som Biskop i samme Stad.“

For Theologer af den romerske Kirke staaer det historiske Spørgsmaal som endelig og uomtvistelig afgjort. Næmlig: „den romerske Kirke maa være bleven stiftet af en Apostel, og Denne kan kun have været Petrus“. — „Medens alle Hovedkirker have deres Tradition om de Mænd, som de have deres Grundlægning at takke for, betegner den hele Kirke, den almindelige Tradition og den romerske Kirkes specielle Tradition eenstemmig Petrus som denne Kirkes Stifter og første Ordner.“ — „Den romerske Kirke befandt sig, da Paulus skrev til den, i en anden Stilling og den blev behandlet paa anden Maade end andre Kirker; . . . Paulus undskylder sin Dristighed (15, 15) ved at rette Formaninger til den; . . . det havde Paulus umulig kunnet skrive, naar han ikke i Stifterens og den første Forkynders Person havde haft en Borgen for Reenheden og Fuldstændigheden af det der plantede Evangelium.“*) Men egenlig kan den ret-

*) Saaledes Döllinger: Christenthum u. Kirche S. 95-97. En væsenlig Bestyrkelse bliver fremdeles hentet fra 1. Ped. 5, 13;

troende Katholik ved et Spørgsmaal af saa stor kirkelig Betydning ei engang trænge til historiske Vidnesbyrd. Den romerske Kirkes Primat staaer i uadskillelig Forbindelse med sammes Udspring fra Petrus; det ved den apostolske Succession forplantede Episkopat staaer i uadskillelig Forbindelse med Pavens romerske Bispedømme. Den historiske Antagelse bliver her en Troesartikel, og hvad der mangler i den historiske Beviisførelse bliver erstattet ved en kirkelig Troesnødvendighed. Den hele Kirkebygning forudsætter og fordrer dette historiske Grundlag.

For den Udenforstaaende derimod — hvor usikker viser ikke Underbygningen sig, hvorpaa den kirkelige Overlevering hviler! Det ældste Vidnesbyrd — hos Dionysius — nævner intet om Stiftelsen af den romerske Menighed, men fører alene til at tænke de tvende Apostle samvirkende i Rom og Blodvidner der til samme Tid; — og hvad den bestemtere eusebio-hieronymianske Angivelse angaaer — fra det fjerde Aarhundrede, da allerede en dogmatisk-hierarchisk Interesse gjør sit Krav gjældende —, da lader den sig ikke bringe i Samklang med nytestamentlige Data i Apostlenes Livshistorie. I de første Aar af Claudius's Regeringstid (c: fra A. 41. Herodes Agrippas Død, Apg. 12, 23 falder i A. 44) fører Apostelhistorien Petrus frem ikke i Rom, men i Jerusalem (12, 4). Vi viser altsaa længere frem i Tiden: imellem Peders Udfrielse af Fængslet i Jerusalem og Apostelmødet sammesteds; i denne Mellemtid er Apostelen uomtalt i Apostlenes Gjæringer. Men Slutningen i 12, 17: ἐξελθὼν

---

thi ved „Babylon skal der være meent Rom“: — „ifølge en Betegnelse, grundet i prophetisk Sprogbrug, som meget naturlig frembød sig for de dalevende Jøder, saaledes som den gamle Kirke har antaget efter en allerede hos Papias bevidnet, altsaa fra den apostolske Tid stammende, Tradition“ (S. 99).

ἐπορεύθη εἰς ἕτερον τόπον tyder dog allermindst paa et Tog til fjerne Lande, og Begyndelsen i 15, 7: *ἀναστὰς Πέτρος εἶπε* lyder, som om Petrus har været fast og hjemmehørende i Jerusalem. Et Tidsskridt videre frem falder Affattelsen af Pauli Brev til Romerne, omtrent syv Aar efter Apostelmødet. Men er det vel tænkeligt, at Paulus i sine Udtalelser om den romerske Menigheds Troestilstand ikke skulde med noget Ord have héntydet til Medapostelen, saafremt Værkets Begyndelse og Fortsættelse skyldes ham? — tænkeligt, at Paulus i den lange Række af Hilsener til Personer i Rom — længere end den findes i noget andet Brev — skulde have gaaet den store Medapostel og hans Medarbejdere forbi? Og endelig — fra Fangenskab, efter al Sandsynlighed det romerske, er Brevet til Menigheden i Philippi udgaaet. Paulus giver Vennerne her Meddelelse om sin Tilstand, og beklager sig over: at han „ikke har nogen Ligesindet (*οὐδένα ἰσόψυχον*), med Undtagelse af den ene Timotheus,“ men at „Alle søge deres Eget, ikke hvad der er Christi Jesu“ (2, 20-21). Men er det tænkeligt, at Petrus — overfor saadan Udtalelse af Medapostelen — skulde have befundet sig inden Roms Mure? —

Vi staae saaledes overfor den uløste Vanskelighed: naar Petrus da skulde have gjort sig løs fra de Ene-mærker, hvor han, som „Omskærelsens Apostel“ (Gal. 2, 4) hørte naturlig hjemme, for at tage Ophold i Rom som Menigheds-Stifter og Forstander?*)

---

*) Efterat romersk-katholske Lærde som Hug (Einl. II. § 114) o. A. have opgivet Tanken om at hævde Petrus som Stifter af Kirken i Rom, gjør det en egen Virkning at see ikke-katholske Forfattere optage Traaden, som Hine lade falde. Thiersch (Kirche im apost. Alter. S. 97) tager den hele Sag meget let, men ligefrem som vidnefast Kjendsgjerning: „Hvorhen begav Petrus sig? (Apg. 12, 17) I hele Agrippas Rige var der ikke blivende Sted for ham. . . Saaledes var han henviist til de omsprede Jøder, og det N. T.

Ad anden Vei fører Apostelhistorien til at forklare Grundlægningen af den romerske Menighed. Allerede den livlige Forbindelse af den romerske Hovedstad med alle Rigets Provindser, ikke mindst med de østlige, maatte ganske naturlig komme Forplantelsen af Evangeliets Sød tilgode. Rom var Samlingssted for de forskjelligste Religioner og Gudsdyrkelser, og fra Pompejus den Stores Tid af var den jødiske Koloni i Rom i bestandig Tilvæxt; de romerske Jøder havde under Tiberius Bolig anviist i eget Qvarteer hinsides Tiberen med Synagoge, og Forbindelsen med Jerusalem var uhindret.*) Naar da Budskabet om Christus bragtes til Rom ved tilreisende eller tilbage-reisende Jøder eller Jødechristne, var det her ikke vanskeliggere end andetsteds at komme til Orde og finde Indgang for den nye Lære. Under Keiser Claudius foranledigede Uroligheder iblandt den jødiske Befolkning — ved hvilke det er uvist, om Messiasforhaabninger, vakte

---

selv lader os vente, at han maa have opsegt Disse i deres Hoved-² sæder. Men disse Hovedsæder var Alexandria og Rom. Og saaledes træder her Kirkefædrenes Beretning ind til Udfyldning med fuldkommen Troværdighed: at Petrus har under Clandins begivet sig til Rom og grundet den derværende Kirke, og at Markus senere, som Peders Legat, har grundet Kirken i Alexandria". Ad ulige grundigere Undersøgelses Vei kommer Mynster (Bland. Skr. IV. 303) til samme Resultat. En paafaldende Mangel er det imidlertid, at ethvert i de paulinske Skrifter forekommende Vink her er ladet udenfor Betragtningen. Og naar der yttres (Side 286): at „de protestantiske Skribenters Lidenskab har bevæget dem til at tvivle om, at Peders Vei ogsaa førte ham til Verdens Hovedstad", saa kan der — naar vi see den paafaldende Ombytning af Rollerne, denne Bestræbelse efter at sætte Stiver under mistænkelige og lidet hjemlede Traditioner — med vel saa megen Føie spørges: om ikke en Grund til denne Retning turde være at søge i en misforstaaet Higen efter Upartiskheds Ry, ved nkaldet at tage Parti for Paastande, der maae staae som Livsspørgsmaal for de kirkelige Modstandere.

*) Philo de Legat. ad Cajum (Paris. 1640. p. 1014).

ved christelige Prædikanter, have havt nogen Deel deri — Edictet om Jødernes Uddrivelse af Rom: „Judæos, impulsore Chresto assidue tumultuantes, Roma expulit“ *) (Sueton vita Cl. 25). Iblandt Flygtningene var Aquilas og hans Hustru Priskilla. Med dette Ægtepar traf Paulus sammen i Korinth; han levede og arbejdede her sammen med dem i halvandet Aar, tildeels under deres Tag (Apg. 18, 3: ἔμεινε παρ' αὐτοῖς καὶ εἰργάζετο ἥσαν γὰρ σκηνοποιοὶ τὴν τέχνην. jvf. 1 Kor. 16, 19); de gjorde ham Følgeskab fra Grækenland til Lilleasien; og om deres Nidkjerhed og Dygtighed i Evangeliets Tjeneste giver det os et Begreb, naar vi læse om Apollos, som „var oplært i Herrens Vei og var glødende i Aanden“ (Apg. 18, 25), at „de (Aquilas og hans Hustru) antog sig ham og udviklede nøiagtig Herrens Vei for ham“ (V. 26). Men, efterat Forviisnings-Edictet havde tabt sin Kraft (formodenlig efter Claudius's Død A. 54), var dette Ægtepar vendt tilbage til Rom. Paulus sender i sit Brev (16, 3) sine Hilsener fremfor Alle til dem; han nævner dem som sine „Medarbeidere i Christus Jesus, der have sat selv Livet i Fare for ham“; han nævner ydermere „Menigheden i deres Huus“. Ogsaa Andronikus og Junias nævnes (V. 7) som „udmærkede blandt Apostlene, hvilke ogsaa ere blevne Christi Disciple før mig“. **) — Under disse Omstændigheder, hvor saa-

*) „assidue tumultuantes auctore Chresto“ — synes at hentyde paa den feberagtige Bevægelse, hvori de romerske Jøder vare bragte ved messianske Forventninger, som maatte gjenoplives ved Beretningerne om Christus, — sagtens af ligesaa forskjellig Kilde som Beskaffenhed.

**) Hvor udbredt Christennavnet har været i Rom allerede i Neros Tid, fremgaaer af Tacit. ann. 15. 44: „Nero subdidit reos et quæsitissimis poenis affectit quos, per flagitia invisos, vulgus Christianos appellabat“. — Det maa indrømmes, at den Modtagelse, Paulus mødte i Rom af Jødernes Ypperste, ikke stemmer vel hermed, naar det hedder (Apg. 28, 22): „om dette Parti (περὶ

mange Momenter støde sammen, saamange Veie staae aabne til Forklaring, er der i al Fald ingen Trang til at see hen til nogen enkelt Personlighed som Stifter af Menigheden i Rom, om end Forestillingen derom kan have noget Tiltrækkende.

III.

Romerbrevet indeholder selv de fornødne Antydninger med Hensyn til Tid og Sted for dets Affattelse.

Paulus skriver i 15, 25-26: „Nu drager jeg til Jerusalem, betjenende de Hellige; thi Macedonien og Achaia have bestemt at gjøre et Sammenskud for de Fattige blandt de Hellige i Jerusalem“. Til disse Ord indeholder Apostl. Gj. den nærmere Oplysning. Mod Slutningen af det næsten treaarige Ophold i Ephesus paa den tredie Apostelreise hedder det i 19, 21: „Da dette var fuldkommet, foresatte Paulus sig i Aanden at drage til Jerusalem“; men de reiste ad en betydelig Omvei: „efter at være gaaet igjennem Macedonien og Achaia“. — Det tør fremdeles ansees for givet, at Brevet til Menigheden i Rom er blevet overbragt ved Phøbe: „vor Søster, som er Diakonisse for Menigheden i Kenchreæ“ (16, 1: den østlige Havneby ved Korinth); hun anbefales til Menighedens velvillige Modtagelse. Afreisen fra Ephesus til Europa var saaledes allerede gaaet for sig

---

αἰρέσεως ταύτης) er det os bekjendt, at det finder Modsigelse allevegne“. „Det er selsomt“, erindrer Thiersch (178), „hvoreledes de svare ham, som om der intet var skeet af Det, der var skeet, som om der ikke var nogen Christenmenighed der, og som om der ikke havde fundet nogen Fordrivelse af Jæderne Sted i Anledning af Christendommens Prædiken. Men det bliver ogsaa netop berettet af Historieskriverne som noget Selsomt“. Og dette er ganske vist den rette Forklaring af Jødernes fremmedladende Adfærd.

efter den antydede Plan: gennem Macedonien til Achaia, hvor Paulus opholdt sig i tre Maaneder (Apg. 20, 3). I Korinth altsaa er uden Tvivl Brevet skrevet,*) i A. 59.

Paulus staaer her for os nær Afslutningen af Apostelbanen, og tillige paa det høieste Punkt af modnet, udviklet Apostelcharakter. Troeskraften havde gennemgaaet de forskjelligste Prøvelser af aandelig og legemlig Trængsel (2 Kor. 11, 23-31); Erkjendelsen var klarer til fuld Bevidsthed om Frelsens Vei, uafhængig af Loven og af ethvert Frelsesmiddel udenfor Christus (Br. til Galaterne); Lærerviisdommen og Lærerkunsten havde frigjort sig fra enhver unødvendig Skranke, udvidet og udviklet sig til Forkyndelse af det ene Fornødne under mangfoldig Form (1 Kor. 3, 1-2. 9, 19-23). Denne Fuldenthed af apostolsk Kraft og Viisdom har sit meest udprægede Billede i Brevet til den romerske Menighed.**)

I intet andet Brev staaer Paulus saa reent og klart som christelig Troes og christelig Friheds Apostel; intet andet Brev kan maale sig med dette i Indholdets Rigdom og Dybde, i Fremstillingens Fylde og Kraft. Skildringen af Alskabningens Trang til og Længsel efter Forløsningens Forklarelse (8, 19-27), af det christelige Kjærlighedsliv og dets Fortrøstning (8, 33-39), af den guddommelige Forsynstyrelses Mysterium (11, 33-36) mangler

*) Iblandt dem, fra hvilke Paulus sender Hilsen til Rom (16, 23) er ogsaa Cajus (ὁ ξένος μου κ. τῆς ἐκκλησίας ὁλης) og Erastus (ὁ οἰκονόμος τῆς πόλεως). Begge nævnes i andre Breve i Forbindelse med Korinth: den Første i 1 Kor. 1, 14, den Anden i 2 Tim. 4, 20: Ἐ. ἔμενεν ἐν Κορίνθῳ.

***) Den fremskridende Udvikling af det christelige Troes- og Friheds-Princip i den paulinske Lære har fundet en fortrinlig Fremstilling af Reuss: hist. de la théologie chrétienne au siècle apostolique. I. p. 342-353. (s. N. Tidsskr. f. udenl. theol. Litt. 1862. S. 255-257).

kun Versemaalets Rhythmus for at staae som Forbillede for den christelige Hymne. Og atter har intet andet af de paulinske Breve den Klarhed og Skarphed i Anlæg, den Fuldstændighed og Afrunding i Gjennemførelse som dette. Det egenlige Læreindhold har sin Afslutning i Doxologien (11, 33 ff.), og denne Brevets Hoveddeel — den dogmatiske Udvikling i de første 11 Capitler af den christelige Troes Væsen, dens Nødvendighed og Selvtilstrækkelighed — skrider frem i fast Tankespor. Den bereder sig Indgang ved Billedet af den hedske og den jødiske Verdens syndefulde Tilstand (1, 18—3, 20) som historisk Godtgjørelse af Nødvendigheden af Guds frelsende Foranstaltning; den fordyber sig i Beskuelse og Udvikling af Frelsens Væsen, dens Vei og dens Omfang (3, 21—8, 39); den ender med troesfuldt Blik paa Guds Styrelse af Ævangeliets Gang over Jorden (9, 1-11, 36). Derefter følger i de fem sidste Capitler den parænetiske Deel: Christenlivet som uafbrudt Gudsdyrkelse, og Troens Anvendelse i de forskjellige Forhold og Stillinger i Livet.

Hvad dette Brev har været for Luther udtaler han selv i vægtfulde Ord*): „Denne Epistel er det rette Hovedstykke i det N. T. og det allerreneste Evangelium, som vel er værd at et Christenmenneske ikke alene veed det udenad Ord for Ord, men omgaaes daglig dermed som med Sjelens daglige Brød. Thi dette kan aldrig læses og betragtes for længe og for nøie, og jo mere det bliver haandteret, des kosteligere bliver det, des bedre smager det.“ — „Saaledes finde vi i denne Epistel paa det Allerrigeligste hvad en Christen skal vide, nemlig hvad Lov, Evangelium, Synd, Straf, Naade, Tro, Retfærdighed, Christus, Gud, gode Gjerninger, Kjærlighed, Haab, Kors er, og hvorledes vi skulle være tilsinds imod

---

*) Vorrede auf die Ep. an die Römer (Walch. XIV. S. 109. 128).

Enhver, han være from eller Synder, stærk eller svag, Ven eller Fjende, og imod os selv. Dertil er det ypperlig begrundet ved Skrifter, beviist ved hans eget Exempel og ved Propheternes, saa at der her ikke er Mere at ønske. Derfor synes det ogsaa, som om S. Paulus har i denne Epistel engang villet sammenfatte i Korthed den hele christelige og evangeliske Lære og berede en Indgang til det hele Gamle Testament. Thi visselig, hvo der har denne Epistel vel inde han har det Gl. Test.s Lys og Kraft hos sig. Derfor lade enhver Christen den være sig nær og bestandig nærværende! Dertil give Gud sin Naade!“ —

Det gjælder om de apostolske Menigheder tilhobe, at de have omsluttet et dobbelt Element: Jødechristne og Hedningechristne, om end i forskjelligt Forholdstal. Det gjælder selvfølgelig ogsaa om de apostolske Breve, at der ved Behandling af Læren har maattet tages og er taget Hensyn til begge Menigheds-Bestanddele, og det kan være vanskeligt, efter de enkelte Breves Indhold og Form at afgjøre, om Menigheden, til hvilken Brevet er stilet, har havt sin største Tilgang fra den jødiske eller den hedenske Verden. Ogsaa med Hensyn til Romerbrevet er dette Spørgsmaal blevet fremsat og forskjelligt besvaret.*) Her om ellers nogetsteds synes der imidlertid

---

*) Det har tidligere været almindelig antaget og er endnu senest fastholdt af Neander (Gesch. der Pflanzung der chr. K. S. 452 ff.) og Lechler (apost. Zeitalter S. 345) o. Fl., at den romerske Menighed har overveiende bestaaet af Hedningechristne. Man gaaer her, som det synes, ud fra den vilkaarlige Forudsætning, at det hedningechristelige Element har været fremherskende i alle Menigheder, med hvilke Hedningeapostelen har staaet i Forbindelse, og man gaaer løst hen over alle Modgrunde. En Udtalelse som den i 7, 1: „jeg taler til dem, som kjende Loven“ — bliver af-færdiget med den Betragtning: at „al christelig Erkjendelse i den apostolske Tid blev ført igjennem gammeltestamentlige Mellemlid,

at foreligge afgjørende Grunde i selve Brevet. Thi en Læreudvikling, hvis Kjernepunkt er Christi Forhold til Moses, Evangeliets Forhold til Loven, hvor Abraham og Isak, Esau og Jakob, Moses og Pharaos som historiske Exempler danne væsentlige Støttestrukturer for Beviisførelsen, hvor den hele Behandling er lige stærkt beregnet paa at bryde den jødiske Partikularisme og paa at give Israel overfor Hedningerne den Opreisning, som tilkom det be-naadede Folk ifølge Forjættelsen, maatte synes lidet heldigt anlagt, dersom Apostelen ikke havde haft Læsere for Øie, som vare fortrolige med det Gl. Testament og den hele jødiske Forestillingskreds og Tankegang (*γινώσκουσι νόμον λαλῶν*. 7, 1. jvf. 9, 1-3. 11, 1-2).

Dette er og bliver imidlertid et Spørgsmaal af underordnet Vigtighed. Det er vist, at Apostelen har rettet sit Ord baade til Jødechristne og til Hedningechristne, og Spørgsmaalet dreier sig altsaa blot om et Mere eller Mindre. Af saameget større Betydning og Værd er derimod den Tanke, som nylig har fundet et ligesaa sandt som træffende Udtryk:*) „Hvor stærkt trænger ikke vor Slægt til en ny Paulus: — en ny Hedningeapostel, som kunde overbevise vore ubevidste Christne om deres Christendom, og dermed tillige overbevise vore Jødechristne-med Aandens Magt om Uchristeligheden i deres lovmæssige og conventionelle Christendom!“ Det er denne Tanke, som maa holdes ret fast og levende og

---

og at Kundskab til Loven og Profeterne derfor fandt Sted ogsaa hos Hedningechristne.

Den modsatte Mening — Jødechristne som Hovedbestanddeel — er i nyere Tid forsvaret af Baur (Paulus, S. 359 f.), Thiersch (Kirche im apost. Zeitalter, S. 164 ff.), Reuss (Gesch. der Schriften N. T.s § 106) og Fl. og har øiensynligt Medhold i Brevets indre Oekonomi.

*) R. Rothe i Schenkel's allg. kirchl. Zeitschrift 1862. I. 67.

maa bringes i Anvendelse paa de selsomme Dissonantser i Nutiden: paa Saamange, som i christelig Henseende ere Mere end de selv mene og ville gjælde for, og paa Saamange, som veie Mindre paa ret christelig Vægt end de ville synes for sig selv og for Andre, — for at Apostelbrevet skal oplukke sig for vor Slægt i sin hele evangeliske Fylde og Frugtbarhed.

Apostolsk Hilsen.

Capitel I.

V. 1—7.

Intet andet af de paulinske Breve har en Indgang, som kan lignedes med denne: saa fyldig, mangleddet og indholdsrig. Vel er det her, som overalt, Apostel og Menighed, der stilles overfor hinanden; men Tanken bevæger sig fra Apostel til Menighed igjennem en Række af Momenter, der ere ligesaamange Hovedpunkter i den christelige Aabenbaringsøkonomi. Paulus stiller sig her ikke i almindeligt Tjenerforhold til Christus: „han er hans Apostel, kaldet af Gud til at være Forkynder for Hedningene af Guds Evangelium, — dette Evangelium, som er forjættet i Prophetierne, hvis Midtpunkt er Tilsynekommelsen af Guds Søn i Kjødet, hvilken er godtgjort ved Aandens Virksomhed og stadfæstet ved sin Opstandelse, — Evangeliet, som er bestemt for alle Jordens Slægter, og saaledes ifølge Guds Naadevillie ogsaa kommet til dem, der ere i Rom, Guds Elskelige, de kaldede Hellige“. — Det er, som om Apostelen har allerede i den første Begyndelse villet betegne den Plads, som dette Brev indtager i den hellige Skrifsamling. Saaledes maatte Indgangen være, hvor det var Apostelens Agt: „kortelig at sammenfatte den hele ehristelige og

evangeliske Lære og berede en Indgang til det hele Gamle Testament“.*)

V. 1—2. „Jesu Christi Tjener“ (δοῦλος. ַבְּעָבָד). Saaledes endnu kun i Brevet til Philippenserne. I Br. t. Titus derimod: δοῦλος Θεοῦ, ἀπόστολος δὲ Ἰ. Χρ. Men Undergivenheds-Forholdet (δοῦλος) bliver nærmere betegnet som særlig Virksomhed (ἀπόστολος), og Apostolatet bliver atter betegnet som guddommelig Kaldelse (κλητός). Denne fremhæves med Eftertryk og velberaad Hu, d. e. ikke ifølge vilkaarlig Selvbeskikkelse eller menneskelig Bemyndigelse, men efter guddommelig Forsynsvillie (διὰ θελήματος Θεοῦ: 1 og 2 Kor., Eph., Kol., 2 Tim. — i 1 Tim.: κατ' ἐπιταγὴν Θε.). Fuldstændigst er samme Tanke udtrykt i Br. t. Galat.: οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων οὐδὲ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ Ἰ. Χρ. κ. Θεοῦ Πατρὸς. — Nærmere Betegnelse af den apostolske Kaldelse: ἀφορισμένος εἰς εὐαγγέλιον ο: udskilt af en større uligeartet Masse (Math. 13, 49. Gal. 2, 12), her: ἐκ τοῦ κόσμου (i Joh. 15, 19: ἐξελέξαμην ὑμᾶς ἐκ τ. κόσμου); jvf. Apg. 13, 2. Gal. 1, 15. Hentydning til den underfulde Indvielse af Paulus som σκεῦος ἐκλογῆς (Apg. 9, 15). — „Guds Evangelium“ har ikke været og ikke kunnet være uden Forjættelse og Forberedelse (προεπηγγέιλαιτο); thi den gamle Pagts Skrifter (ἐν γραφαῖς ἀγίαις — kun paa d. St. Jvf. τὰ ἱερὰ γράμματα: 2 Tim. 3, 15) have „Guds Propheter“ (διὰ τ. προφητῶν αὐτοῦ ο: ἐκ τοῦ πνεύματος λαλούντων) til Forfattere, — og „om denne Frelse udgranskede og udgrundede Propheterne, som have forud forkyndt om Naaden, der skulde vederfares Eder“ (1 Ped. 1, 10).

V. 3—4. Evangeliets Hovedsum er tillige Forjættelsens Hovedgjenstand („docemur, totum evangelium in Christo contineri“. Calv.): om Jesus Christus som „Da-

*) Luther (Walch.) XIV. 128.

vids Søn“ og som „Guds Søn“ (jvf. Matth. 22, 45). Alle-
 rede som Menneskesøn, Skud paa den menneskelige
 Stamme (*γενόμενος κατὰ σάρκα*, jvf. 9, 5) er Jesus for-
 herliget ved sit Udspring: *ἐκ πνεύματος ἁγίου* (Matth.
 1, 1. 22, 42); men som Guds Søn, efter sit Væsens
 Virkelighed og Sandhed, er han øiensynlig betegnet
 (*ὁρισθείς*, jvf. Apg. 10, 42 ο: *ἀποδειχθείς*, Apg. 2, 22)
 ved kraftig Beviisning: *ἐν δυνάμει ο: δυνατῶς*, jvf. Kol.
 1, 29. — Denne Beviisning skeer *κατὰ πνεῦμα ἀγιοσύνης*,
 d. e. Guddomsvæsenet er i den gudmenneskelige Person-
 lighed, det gudmenneskelige Liv fremtraadt i overbevi-
 sende Klarhed som Hellighedens Ideal, udtrykt i
 Ord og Gjerning: *ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν
 πνεύματι*. 1 Tim. 3, 15. — Men til Livshelligheden kom-
 mer endnu den historiske Kjendsgjerning, hvorved Christi
 Gudmenneskelighed godtgjør sig ogsaa for det ydre Syn:
 Beseiring af Døden ved Opstandelsen, jvf. Apg. 2,
 24. 32. 13, 30. 17, 31. Ordene *ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν*
 maatte efter Ordlyden oversættes: „af (formedelst) de
 Dødes Opstandelse“, og flere nyere Fortolkere (Meyer, *Le Mann. Page*
 Krehl) oversætte saaledes, med den Bemærkning: at
 „Christi Opstandelse er indbefattet under den almindelige
 Opstandelse af de Døde som concret Tilfælde“ (?). Men
 det er netop dette ene Tilfælde, Christi Opstandelses
 Factum, hvorpaa der ifølge Tankegangen alene kan
 være tænkt. Der maa altsaa underforstaaes *ἐκ* foran
νεκρῶν, og oversættes: „gødtgjort ved, formedelst Op-
 standelse fra de Døde“ (*ἐξ*, ligesom i 3, 20 og Gal. 2,
 16: *δικαιοῦσθαι ἐξ ἔργων, ἐκ πίστεως*). Saaledes dansk
 og svensk Overs. *)

*) Dersom Ordene i V. 4 samles til een Sætning, bliver enten
 „Beviisningen ved Hellighedens Aand“ Hovedbegrebet, hvortil Or-
 dene *ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν* da danne Tidsbestemmelsen; — saa-
 ledes Theodoret: *ἀπέδειχθη διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ παναγίου πνεύ-*

V. 5. δι' οὐ ἐλάβομεν . . . Apostelembedets Fuldmagt: διατρέσεις διακονιῶν εἰσι, καὶ ὁ αὐτὸς Κύριος. 1 Kor. 12, 5. Christus, indgangen til sin Herlighed hos Faderen, er Menighedens Hoved og Herre, som „giver Propheter, Evangelister, Hyrder og Lærere“ (Eph. 4, 11) og i særlig Betydning har kaldet Paulus til sin Tjeneste; — det almindelige Ord (χάρις) bliver nærmere bestemt ved det særegne: τῆς ἀποστολῆς, ligesom i Apg. 1, 25: διακονία κ. ἀποστολή. „Gratia et singularis gratiæ mensura apostolis obtigit“. Bengel. — Formaalet for Apostelvirksomheden: εἰς ὑπακοήν πίστεως (ligesom i 16, 26), d. e. ikke Lydighed, som fremgaaer af Tro, men Lydigheden, som bestaaer i Tro: det troesvillige Sind, den ydmyge, tillidsfulde Selvhengivelse i Naaden, som træder i Gjærningsfortjenestens Sted.*) „Nos vocanti Domino per fidem respondemus; — fides enim proprie

---

ματος ἐνεργουμένης δυνάμεως μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν αὐτοῦ, og Luther: „kräftiglich erwiesen nach dem Geist, der da heiliget seit der Zeit, da er auferstanden ist von den Todten“ —; eller „Beviisningen ved Opstandelsen“ bliver Midtpunktet, saaledes at „Helliggjørelsens Aand“ staaer som indre Betingelse for Opstandelsen: „af den i Christus værende Helligheds-Aand er Opstandelsen en nødvendig Følge“ (Krehl). Simplere og klarere blive dog de tvende Momenter: den aandelige og den synlige Beviisning holdte ud fra hinanden.

Endnu maae den synderlige Forbindelse hos de Gamle mærkes. Vulgata har: „ex resurrectione mortuorum J. Christi“ (først rettet, som Erasmus beretter, af Laur. Valla), hvorved der da skulde tænkes enten paa dem, der ere blevne kaldte tilbage til Livet ved Christus, eller paa „multa corpora sanctorum, qui resurrexerunt cum Christo.“ Matth. 27, 52. (Erasm.).

*) Om Troen i objectiv Betydning (o: Troesindholdet) bliver Ordet forklaret hos Erasmus („ut obediatur fidei“), Bengel: „ut omnes gentes fiant et maneat submissee dicto audientes fidei et doctrinæ de Jesu; og paa lignende Maade af nogle Nyere (de Wette, Meyer, Krehl) anal. med ὑπακοή τοῦ Χριστοῦ, τῆς ἀληθείας (2 Kor. 10, 5. 1 Ped. 1, 22).

est, qua obeditur evangelio.“ Calvin. — I Betegnelsen af Apostelvirksomhedens Udstrækning: *ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι*, ligger der tillige Selvbetegnelse som Hedningenes Apostel: *ἐνηργησας ἐμοὶ εἰς τὰ ἔθνη*, Gal. 2, 7. jvf. Apg. 9, 15. — Og endelig: Apostelvirksomhedens Forhold til Christus: *ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ο: εἰς δόξαν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ*, jvf. Apg. 5, 41.*)

V. 6—7. Tiltale til Menigheden: *κλητοὶ Ἰ. Χρ.* d. e. ikke: kaldede af J. Chr. (Luther) — thi det er Gud som kalder (8, 30. 9, 24. Gal. 1, 6) —, men kaldede til Chr., til at høre ham til: *ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ Ἰ. Χρ.*: 1 Kor. 1, 9. „Christi participes per vocationem“. Calv. — Ordene: „Guds Elskelige, kaldede Hellige“ (1 Kor. 1, 2) samler sig i eet Begreb: „De, paa hvem Guds Kjærlighed har godtgjort sig ved at kalde dem til Helliggjørelsens Kilde og de Helliges Samfund“. — Den eienommeligt christelige Hilsens- og Velsignelses-Formel: med Hensyn til Omfang af det Gode (*χάρις κ. εἰρήνη*: fredbringende, forsoningstiftende Naade), og med Hensyn til det Godes Kilde: *ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς (ἐξ οὗ) κ. Κυρίου Ἰ. Χρ. (δι' οὗ)*.

Gal. 1, 3. 1 J. 1, 2. 2 Tim. 2, 17.

Apostelens aandelige Samfund med Menigheden: Glæde over dens Tro og Længsel efter personligt Samliv.

Cap. I. V. 8—17.

V. 8. *Εὐχαριστῶ . . διὰ Ἰ. Χρ.*] ligesom i 7, 25. Sindsstemningen, hvoraf Taksigelsen udgaaer, er

*) Luther: „Den Gehorsam des Glaubens aufrichten unter seinem Namen“. D. Ov. „formedelst hans Navn“. Sv. Ov. „för hans namns skull“. Erasm. „de nomine, super nomine ejus“ (til *πίστεως*). Alt vilkaarligt eller tvungent.

Barmhertigheds-Forholdet, hvori den Christne er sig bevidst at staae til Faderen ved Christus: *αἴτιος τῆς εἰς τον πατέρα εὐχαριστίας* (Oecum.). „*Dei munera per Christum ad nos, nostræ gratiarum actiones per Chr. ad Deum proficiscuntur*“. Bengel. Altsaa det samme som: *ἐν ὀνόματι Χρ. εὐχαριστοῦν*: Eph. 5, 20. Kol. 3, 17. Taksigelsens Grund: „fordi eders Tro forkyndes (anprises) i den hele Verden,“*) — ligesom i 16, 19. 1 Thess. 1, 8: *ἐν παντὶ τόπῳ*, hvorsomhelst nemlig Christi Navn forkyndes. Det var naturligt, at Menigheden i „Verdens Hovedstad“ maatte fremfor nogen anden være Gjenstand for de omspredte Menigheders Opmærksomhed.

V. 9—10. *Μάρτυς . . ὁ Θεός*] ligesom i Phil. 1, 8. 1 Thess. 2, 5. 10. 2 Kor. 1, 21: *ἡπίτη γῆ*. Ved den stærke Forsikring værger Apostelen sig imod et Skin af Ligegyldighed, som mulig kunde søges deri, at han ikke hidtil havde udstrakt sine Reiser til Rom. — Apostelens Liv, som uafbrudt *διακονία τοῦ εὐαγγελίου*, er det lysende Exempel paa aandelig Guds-Dyrkelse (*ᾧ λατρεύω*), Tilbedelse i Aand og Sandhed. Jvf. 12, 1: *λατρεία λογικῆ*. Phil. 3, 3. — Apostelens Ihukommelse af Menigheden er tillige Forbøn for den: „*hvorledes jeg uafsladelig (ἀδιαλείπτως, jvf. 1 Thess. 1, 3. 2, 13. 5, 17 ο: οὐ παύομενος, ἐν παντὶ καιρῷ)* kommer Eder ihu, bestandig bedende ved (*ἐπι*) mine Bønner“, d. e. saaledes, at I ere Gjenstand for min Bøn, jvf. Eph. 1, 16. 1 Thess. 1, 2. — *εἴπως . . εὐοδοθήσομαι*] *εὐοδοῦν*: føre paa god Vei (om Abrahams Tjener i Gen. 24, 27. 48, LXX), give Lykke til (Gen. 39, 23 om Joseph). *εὐοδοῦσθαι*: være paa god Vei, i ønskeligt Velgaaende, jvf. 3. Joh. 2 (*εὐοδ.*

*) Istedetfor lectio recepta *ὑπὲρ ὑμῶν* („for eder“) have Griesbach, Lachmann, Tischendorf optaget Læsemaaden *περὶ ὑμῶν* („i Anledning af eder“) efter de ældste Haandskrifter: A (ο: Alex.), B (ο: Vatic.), C (ο: cod. Ephraemi) o. f.

κ. ὑγιαίνειν). 1. Kor. 16, 2. Luth. „ob sich's einmal zutragen wollte.“ D. Ov. „at jeg dog engang maatte faae ^{Mat. 7, 10.} Held til“. Men al Bøn i Jesu Navn, hvert Ønske, selv det ædleste og inderligste, er kun ydmyg Henstillen under den guddommelige Fadervillie: εἰπως jvf. 11, 14. Apg. 27, 12. Phil. 3, 11.

V. 11—12. Apostelens Længsel (πόθος, ἐπιπόθησις) efter at besøge Menigheden (ἐπιποθῶ ἰδεῖν ὑμᾶς, jvf. 1 Thess. 3, 6. Phil. 2, 26) har det evangeliske Livs Fremme til Formaal („multo majus est bonum praesentiae quam litterarum, ubi illa obtingit.“ Bengel), nemlig: Meddelelse af det ovenfra Modtagne (ἀφ' ὧν ἔλαβον, Theod.), af „aandelig Naadegave“. Χάρισμα: egenl. enhver fra Guds uforskyldte Naade udgaaende Gave, som derfor opfordrer til og tjener til at forherlige Giverens Navn (6, 23: χ. τοῦ Θεοῦ, ζωὴ αἰώνιος), — navnl. al aandelig Kraft og Evne, ovenfra givet (δωρεὰ ἐπουράνιος, Hebr. 6, 4) som Middel til Evangeliets Fremgang og Troeslivets Udvikling og Fremvæxt (ἐκαστος ἰδιον χάρι- ἐκ Θεοῦ. 1 Kor. 7, 7.): „dotes, quas sibi ex Dei gratia provenisse novcrat.“ Calv. Paa hvilken Art af Naadegave der her nærmest er tænkt, sees af Virkningen: εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς (jvf. 16, 25. 1 Thess. 3, 2. 13. 2 Thess. 2, 17. ε: στερεωθῆναι, βεβαιωθῆναι, σφραγισθῆναι), altsaa: παράκλησις, oplivende, paamindende, bestyrkende Tiltale. Den har sin Plads iblandt „de forskjellige Naadegaver efter den Naade, som er givet os“: 12, 6. 8. — Selvforvaring imod Misforstaaelse (τούτο δὲ ἐστι. jvf. 1 Ped. 1, 25): „For at de ikke skulle sige: hvorledes! ere vi vaklende og raadvilde? trænge vi til din Tales Hjælp for at staae fast? forekommer han dem og tager deres Modsigelse bort“ (Chrys.), — nemlig ved at afvise den Tanke, at den aandelige Styrknings Frugt skulde være eensidig, ikke ogsaa komme ham tilgode ved gjensidig Udveksling af den fælles Tro: διὰ τῆς ἐν ἀλλή-

λοις πίστεως. Altsaa: *συμπαρακληθῆναι* (ligesom *συναπαπέσοθαι*. 15, 32). Subjectet er selvforstaaeligt *ἐμέ* (i Modsætning til *ἐν ὑμῖν*) eller vel snarere: *ἐμέ τὲ καὶ ὑμᾶς**) (i Henhold til det strax paafølgende *ὑμῶν τε καὶ ἐμοῦ*) og Begrebet er ikke (Luther, efter Vulg.): „trøstes tilligemed eder“, men (som Udvidelse af *στηριχθῆναι*) „med eder paamindes, opfordres til Fasthed i Tro“.**)

V. 13. Fremskridende Tanke: i V. 11 er Apostelen alene meddelende, i V. 12 paa eengang modtagende og ydende, i V. 13 alene modtagende og nydende: *ἵνα τίνα καρπὸν σχῶ*: „for ogsaa hos eder at høste Arbeidets Løn (*καρπὸς ἔργου*, Phil. 1, 22), Glæden over eders Troesfasthed.“ „Quod aliis prodest ipsum Paulum juvat“. Bengel. Jvf. Christi Ord om Apostelvirksomheden: *καρπὸν φέρειν, συνάγειν*: Joh. 4, 36. 15, 16. Og maatte det ikke sømme sig mindst for Romerne at staae tilbage i denne Henseende for „de øvrige Folk?“ — *οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν*] jvf. 11, 25. 1 Kor. 12, 1. 2 Kor. 1, 8. 1 Thess. 4, 13. d. s. s. *γινώσκειν ὑμᾶς βούλομαι* (Phil. 1, 12) ved Meddelelse om Ting af Vigtighed. — Om Pauli tidligere Forsæt af en Reise til Rom s. Apg. 19, 21., og om de mellemtraadte Forhindringer, uvist hvilke, s. 15, 22: *ἐνεκόπιτρομην τὰ πολλά*.

*) Det er at stille den grammatiske Correctheds Fordring over den logiske Correcthed, naar man (med Fritzsche) vil have *ὑμᾶς* (fra *στηριχθῆναι*) gjentaget som Subjectet til *συμπαρακληθῆναι*, hvorefter Meningen skulde være: „for at I indbyrdes maae tilsammen bestyrkes“.

**) „Vide, in quantam moderationem se submittat pium pectus, quod non recusat a rudibus tirunculis confirmationem petere. Neque tamen simulanter loquitur; siquidem nemo est adeo inops in ecclesia Chr., qui non possit aliquid in profectum nostrum momenti adferre; sed . . . is est noster fastus, ea stolidæ gloriæ ebrietas, ut, aliis despectis ac valere jussis, sibi quisque abunde sufficere se putet.“ Calvin. Bengel føier til: „alius longe stylus est apostolicus atque curiæ papalis romanæ“.

V. 14—15. Udsigten til „Frugtens Høst hos eder, ligesom hos de øvrige Folk“, er grundet i det apostolske Kald, som paalægger at arbejde for Alle, uden Forskjel: *ὁφειλέτης εἰμι*: ikke i den Betydning, at Apostelen skulde være Folkene Tak skyldig for modtagen Opreisning og Trøst, men, efter det følgende (i V. 15), sc. *εὐαγγελίσασθαι*: skyldig at forkynde Evangeliet for dem, — en Skyldighed, som ikke er grundet i forudgaaet Fortjeneste fra deres Side, men i Guds Naadevillie. Jvf. 1 Kor. 9, 16: *ἀνάγκη γάρ μοι ἐπίκειται · οὐαὶ δὲ μοί ἐστιν, εἰ μὴ εὐαγγελίζωμαι*. „Han viser dem, at han ikke skjenker dem noget, men at han opfylder Herrens Befaling (*ἐπίταγμα δεσποτικόν*), og henviser dem til Guds almindelige Naadesforanstaltning (*τῆν τῶν ὄλων τ. Θεοῦ εὐχαριστίαν*).“ Chrys. — Det apostolske Kalds Almindelighed: al Nationalitetsforskjel ligger udenfor („Hellenere“ mods. „Barbarer“ ο: Ikke-Grækere. Luther: „Ungriechen“),*) i religiøs Henseende mods. „Jøder“: 1, 16. 2, 9 f. 3, 9), al Dannelsesforskjel ikke mindre: *σοφοὶ καὶ ἀνόητοι*, s. Luk. 10, 21. — *τὸ κατ' ἐμὲ πρόθυμον*] c: *τὸ ἐμοῦ πρόθυμον, ἢ ἐμῆ προθυμία*, (ligesom i Eph. 1, 15: *τῆν καθ' ὑμῶν πίστιν*) „min Hu staaer dertil“ (sc. *ἐστι*)**).

*) Spørgsmaalet, som er besvaret forskjelligt af ældre og nyere Fortolkere: om Romerne her skulle være henregnede til *Ἕλληνες* eller til *Βάρβαροι* er forsaavidt ørkesløst, som det ligger udenfor Apostelens Tanke og derfor ikke kan finde Besvarelse i hans Ord. I den dobbelte Tvedeling ligger intet Videre end Menneskeslægten som Heelhed, og i Anvendelsen (*οὕτω ὑμῖν τοῖς ἐν Ῥώμῃ*) alene en Slutning fra Heelheden til en deri indbefattet Enkelthed.

***) Ved at adskille *τὸ κατ' ἐμὲ* og *πρόθυμον* oversætter Luther: „so viel an mir ist bin ich geneigt“, og d. og sv. Ov. „hvad mig angaar er jeg redebon“ (*quod ad me attinet, quantum in me est*). Men hvor brat afskaaret staaer ikke saaledes *πρόθυμον*! — Andre Fortolkere (Grot. Bengel, Tholuek, B. Crus. o. a.) adskille

V. 16. οὐκ ἐπαισχύνομαι*) — i Modsætning til Hedningenes Vragen af Korsets Evangelium (ἔθνεσι μαρτία, 1 Kor. 1, 18, 23), jvf. 2 Tim. 1, 8: μη ἐπαισχυνθῆς τὸ μαρτύριον τ. Κυρίου), men i Virkeligheden d. s. s. ἔχω καύησιν ἐν Χρ. Ἰ., saaledes som Meningen er fuldstændiggjort ved det følgende: „en Guds Kraft til Frelse“ (jvf. 1 Kor. 1, 18: τοῖς σωζομένοις δύναμις Θεοῦ): „hvad Evangeliet indeholder, Lære og Frelsesforanstaltning, er Kilde til Salighed, til evigt Liv, men, ifølge Frelsens aandelige Beskaffenhed, kun der, hvor den tilegnes i sand og levende Tro (παντὶ τῷ πιστεύοντι).“**) — Ἰουδαίῳ τε πρώτον κ. Ἑλληνι] ligesom i 2, 9, 10, ikke om Prioritet i Tid,***) men om Jødernes Fortrin, grundet i den historiske Aabenbarings-Oekonomi (ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα. 9, 5): „primi promissione et vocatione“. Calv. Jvf. Peders Tiltale i Apg. 3, 25: ὑμεῖς ἐστε υἱοὶ τῶν προφητῶν κ. τῆς διαθήκης. Jvf. Rom. 3, 2, 9, 4.

V. 17. Δικαιοσύνη Θεοῦ kan ikke oversættes: „Guds Retfærdighed“ (d. og sv. Ov.), som objectiv Guds-Egenskab; thi der er i det prophetiske Ord, som tilføjes til Forklaring, ikke Tale om Guds Retfærdighed, men om Guds Behandling af den Troende som retfærdig. Til Veiledning tjener det mere udførlige Sted 3, 26. Selvbeviisningen af δικαιοσύνη Θεοῦ indbefatter her: „at Gud er δίκαιος (den Fuldkomne, Hellige) og at han behandler som hellig, sædelig reen (δίκαιῶν) Den, som er troende

---

Subject og Prædikat: „det som er hos mig (ἃ ἐγὼ) er redebont“. Hårdt og tvungent.

*) Lectio recepta τοῦ Χριστοῦ (efter εὐαγγέλιον) er senere Tilsætning, som mangler i de gl. Haandskr. og Overss.

**) „Sicut medicamentum non prodest nisi haustum, ita nec evangelium nisi fides habeatur.“ Grot.

***) Saaledes, med Hensyn til Matth. 10, 6, Chrysost. Theodoret. Theophyl. (τάξεως τιμῆ, οὐ χάριτος πλεονασμός) Grot. o. a.

paa Jesus“. Altsaa: den i Guds hellige Fuldkommenhed grundede Retfærdiggjørelses-Vei, den af Gud anordnede Form og Maade (d. s. s. *ἡ ἐν Θεοῦ δικαιοσύνη*, Phil. 3, 9),*) hvorpaa Mennesket, i Modsætning til hver selvudtænkt Retfærdiggjørelses-Vei (*ἡ ἰδία δικαιοσύνη*, 10, 3), føres dertil, at han kan staae overfor Gud som om han var sædelig reen, uden Skyld og Brøde, d. e. som Gjenstand for Guds Naade og Velbehag. For den menneskelige Tanke ligger der heri en Selvmodsigelse (som forstærkes derved, at det græske *δικαιοῦν*, *δικαιοσύνη* ikke lader sig udtrykke i andre Sprog ved noget enkelt Ord). Den løses alene ved det christelige Guds-begreb: Gud er Faderen, hans Væsensfuldkommenhed er Kjærlighed (*ὁ Θεός ἀγάπη ἐστίν*. 1 Joh. 4, 8), som overfor den menneskelige Verden (*φιλανθρωπία*, Tit. 3, 4) er uendelig, syndforladende Naade (*οὐ ἐπλεόνασεν ἡ ἀμαρτία, ὑπερεπέρισσευσεν ἡ χάρις*, Rom. 5, 20). I denne Naade er Retfærdiggjørelses-Veien, den eneste mulige, grundet: Eet altsaa med Naades-Forbarmelse, og den er bleven virkelig, indtraadt i den menneskelige Verden som fri Naadesforanstaltning, der „afsløres i Evangeliet“ (*ἀποκαλύπτεται*). Den er, betragtet i Forhold til Mennesket, *ἐκ πίστεως εἰς πίστιν*. d. e. den udgaaer fra Tro og ender i Tro (*ἐκ πίστεως τε ἄρχεται κ. εἰς πίστιν ὀφείλει λῆξαι*. Oekum.), har Troen til sit Første og Sidste (α og ω . Bengel: *prora et puppis*). Tro, troende Tilegnelse er paa eengang Betingelsen, uden hvilket Mennesket bliver

*) Anderledes Luther: „die Gerechtigkeit, die vor Gott gilt“ (α : *ἐνώπιον τ. Θεοῦ, παρὰ τ. Θεῶ*). Calvin: „*justitia, quæ apud Dei tribunal approbetur.*“ Og paa samme Maade: Θεοῦ som objectivisk Genitiv, *δικαιοσύνη* om Menneskets indre Beskaffenhed („der vollkommene sittliche Zustand des Menschen, Freiheit von Tadel und Schuld“ de Wette) eller om Retfærdigheden, bevirket af Gud eller skjenket af Gud — Oekumen., Grotius, Tholuck, Olshausen, Baumg. Crusius, Reiche o. A.

staaende udenfor Naadestanden, og Naadesforanstaltningens Formaal og endelige Virkning.*) Om disse Ord henføres til *δικαιοσύνη* eller til *ἀποκαλύπτεται*, er uden væsenlig Betydning: i første Tilfælde betegnes selve Naadevirksomhedens Væsen, i sidste dens Aabenbaringsform. — Habak. 2, 4 indeholder Herrens Trøsteord til sit Folk gennem Prophetens Mund overfor den chaldæiske Fjendes Overmod: ligesom den Hovmodige i sin Oplæsthed savner Fred, saaledes „skal den Retfærdige leve ved sin Tro“ (*יִחְיֶה בְּתוֹרָתוֹ*).**) Det følger af Jødedommens Forhold til Christendommen, saaledes som det særlig bliver udviklet af Paulus, at der i det prophetiske Sted kun kan søges et *στοιχείον*, en elementarisk, forberedende Afskygning af den christelige Retfærdiggjørelseslære. *Δίκαιος* er hos Propheten den efter Loven Retfærdige, hos Apostelen den ifølge Naaden Retfærdiggjorte (den Benaadede); — *ζήσεται* er hos Propheten et Liv i Fred og Lykke, hos Apostelen: det evige Liv; — *πίστις* er hos Propheten Fortrøstning til Guds straffende og belønnende Retfærdighed, hos Apostelen: Tro paa Guds Naade ved J. Chr. — Ordene *ἐκ πίστεως* maae, ifølge Sammenhængen (*δικαιοσύνη . . ἐκ πίστεως*), forbindes med *δίκαιος* sc. *γεγόμενος*, d. s. s. *δικαιωθείς*, hvorimod

f. 3, 26

*) Luther har: „welche kommt aus Glauben in Glauben“ (?) d. Ov. „ved Troen for Troen“ (og i Anm. „for de Troende“). — Kirkefædrene, og efter dem Erasm., Melanchthon og Calvin, ligesom enkelte nyere Fortolkere (Tholuck) tænke paa en fremskridende Tro (*ex imperfecta fide ad fidem perfectiorem*) eller fra den almindelige til den specifik christelige (Theophyl. *ἐκ τῆς εἰσαγωγικῆς πίστεως εἰς τὴν τελειότεραν πίστιν*).

**) Det prophetiske Ord, som anføres paa samme Maade i Hebr. 10, 38, stemmer ikke nøjagtigt hverken med den hebr. Text („ved sin Tro“), eller med LXX: *ἐκ πίστεως μου* (ο: ved Tro paa mig).

de hos Propheten høre, ifølge Vers-Parallelismen, til ζήσεται.*)

I.

Syndens Fællesmærke for Hedninge og Jøder.

Ἰουδαῖοι τε καὶ Ἕλληνες πάντες ὑφ' ἁμαρτίαν.

Cap. 1, 18—3, 20.

Apostelens Thesis: σωτηρία ἐκ πίστεως maatte finde sin Modstand (og den finder samme Modstand den Dag idag) deels i den kødelige Sorgløsheds-Stemning, hvor Samvittighedens Stemme overdøvedes, Bevidstheden om Synd og Skyld vistes bort som Foster af sygelig Over-spænding, deels i den selvtilfredse Nøisomhed med egen Lov-Retfærdighed og i Fortrøstningen til egen Fyldestgjørelse for Lovovertrædelser ved forsonende Midler. Dette var Modstanden, som Christendommen mødte i den hedenske og den jødiske Verden. Den maatte overvindes og Veien brydes for Evangeliet ved at foreholde Hedninge og Jøder Selverkjendelsens Speil. Først naar det erkjendtes, at „den hele Verden staaer som skyldig overfor Gud“ (*ὕπόδικος πᾶς ὁ κόσμος τῷ Θεῷ. 3, 19*), som Gjenstand for Guds straffende Retfærdighed (*ὄργη Θεοῦ ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων. V. 13*), kunde Evangeliet finde Indgang med den trøsterige Henvisning til Guds forbarmende Naade over Enhver, som fortrøster sig til den med ydmygt og oprigtigt Hjerte.

*) D. Ov. har: „den Retfærdige ved Troen“, Luther derimod (og svensk Overs.): „der Gerechte wird seines (?) Glaubens leben“.

I. Hedningeverdenens sædelige Fordærvelse.

Cap. 1, 18—2, 16.

V. 18. Med Eftertryk er Ordet ἀποκαλύπτεται gjen-
taget:*) Guds Væsens-Kjærlighed fremtræder øiensyn-
lig (ἀνευ καλύμματος) ikke blot som forbarmende Naade,
men ogsaa som Hellighed, — der staaer i uforligelig
Modsatning til det sædelig Urene. Denne Modsatning
har sit menneskelige, anthropopathiske Udtryk i ὁργή
Θεοῦ: den imod det Syndige vendte Retfærdighed, tænkt
som affectfuld Irritation. Ikke ringere Eftertryk har det
tilføiede ἀπ' οὐρανοῦ: paa Jorden regerer den menneske-
lige Synd (ἀσέβεια: Formastelse imod Guds Villie. ἀδικία:
Forsyndelse imod Sædelighedens Lov); men over den
(τῆ κτίσει τῆ ὑπὸ τὸν οὐρανόν, Apg. 4, 12) staaer truende
den Almægtiges Lov som den aandelige Verdensordens
Lov, efter hvilken Synden har sin uafvendelige Straf. —
τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων] Hvilken Sandhed?
efter V. 19-21 og 25 (ἀλήθεια τ. Θεοῦ): den oprindelige
Sandhedskjerne, nedlagt i den menneskelige Sjel, der
kommer mere eller mindre til Spiring i enhver Religion
som Søgen af det Guddommelige, af Guds Væsen og Villie.
Om denne Sandhed hedder det: κατέχουσι ἐν ἀδικίᾳ, — efter
den almindelige Forklaring: Vulg. veritatem in injustitia
detinent. Luth. „die Wahrheit in Ungerechtigkeit auf-
halten“; d. og sv. Ov.: „forholde Sandheden ved
Uretfærdighed“; Calvin: „supprimere, obscurare“, og
saaledes de fleste nyere og nyeste Fortolkere, jvf. Luk.
4, 42. 2 Thess. 2, 6. Men Tanken kan ogsaa være: „de
besidde Sandheden i Uretfærdighed“ (s. 1 Kor. 7, 30.
2 Kor. 6, 10 og jvf. Jak. 2, 1): der er ingen sædelig

*) Ihvorvel i anden Betydning: her om den guddommelige Verdens-
styrelse, ikke (som V. 17) om Frelsesaabenbaringen, saaledes
som Erasm., Grot. o. A. have forstaaet det.

Indvirkning at spore; uagtet de have et Sandhedslys i Guds synlige Gjæringer, en Sandhedsrøst i Samvittigheden, fremture de i Synd og Uret. *) Valget er sproglig givet imellem de to Oversættelser, og hvilken der er at foretrække maa afgjøres efter Tankeforbindelsen. Nu er der i det Følgende (V. 21-25) ikke Tale om forsættelig Hæmmelse af Sandheden, derimod vel om Forsømmelse og Selvbedaaelse, om sørgelig Sjelsformørkelse og æventyrlig Forvanskning af Sandheden, som naturlig Følge af at Sandheds-Spiren er bleven henstaaende uden Pleie, uden Forbindelse med sædeligt Liv. Den sidstnævnte Forklaring synes derfor at have Fortrinnet. Ogsaa vilde ved Tanken om personlig, forsættelig Modarbeiden en mere positiv, individualiserende Betegnelse have været naturlig: *ἐν τῇ ἐαυτῶν ἀδικίᾳ.*

V. 19. Aarsags-Partiklen *διότι* (ο: *διὰ τοῦτο ὅτι*: propterea quod) kunde henføres til Adgangen, som staaer aaben for Hedningene til Sandhed: Sandhedsbesiddelsen grundet i en Selvaabenbarelse af Gud. Men Partiklens Gjentakelse i V. 21 antyder, at Tanken er afbrudt paa dette Sted og først senere er fuldført. Denne Tanke er Begrundelse af Hovedsætningen: *ἀποκαλύπτεται ὀργὴ Θεοῦ*, og ved det første *διότι* gjøres saaledes Begyndelse til at vise Retfærdigheden af Guds Straf over Hedningene: „efterdi de have ladet den aabenbarede Gudskundskab forfalde, udarte til Blendværk og Løgn.“ — *τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ*] kan efter classisk Sprogbrug oversættes: „det, som man kan vide om Gud“ (d. og sv. Ov.), „det for Mennesket Erkjendelige, Tilgænge-

*) Saaledes Chrysost.: *ἐν ἀδικίᾳ τὴν ἀλήθειαν περιέσχον, καὶ τόγῃ εἰς αὐτοὺς ἤκου, ἠδίκησαν τὴν γνώσιν, οὐκ εἰς τὰ προσήκοντα αὐτῇ χρησάμενοι.* I samme Mening Melancthon: „id est: voluntatem hominis seu cor non adsentiri his notitiis neque obtemperare“.

lige (cognoscibile).*) Men i N. T. (ligesom i LXX og Apokrypherne) mangler enhver sproglig Analogi; her er *γνωστόν* (mods. *ἄγνωστον*) d. s. s. *γνωτόν*: bekjendt, vitterligt (Luk. 2, 44. Joh. 18, 15. Apg. 1, 19. 2, 14. 4, 10. 13, 38. 28, 28), altsaa som Vulg. („quod notum est Dei“): „Det, som er bekjendt af og om Gud“, nemlig ved Guds Selvaabenbarelse i Verden.“**) — *ἐν αὐτοῖς*] ikke „for dem“ (Luth. „ihnen offenbar“, d. og sv. Ov.), heller ikke: „iblandt dem“, men „i dem“, i deres Bevidsthed, som har optaget i sig Naturaabenbaringens Lys: *ἐν ταῖς συνειδήσεσιν ὑμῶν*. 2 Kor. 5, 11. Calvin: „ut certe manifestationem cordi suo insculptam quisque nostrum sentit.“

V. 20. *τὰ ἀόρατα καθοράται*] „Incomparabile oxymoron“. Bengel.***) Det Usynlige beskues (*καθοράται* prægnant): Guds „evige Magt og Guddommelighed“ (*θεϊότης* †) ο: Indbegrebet af Guds Væsensfuldkommenheder); — hvorledes synligt? *νοούμενα* (jvf. Hebr. 11, 3) d. e. „ved Tankens Hjælp“, ved Slutning fra Virkning til Aarsag; — naar? „fra Verdens Skabelse af“ (*ἀπὸ κτίσεως* ο: *ἀπὸ καταβολῆς κόσμου*, Eph. 1, 4). „secula dicit esse specula seu spectacula rerum invisibilium.“ Calvin. — *εἰς τὸ εἶναι* (ikke Øiemed, men Virkning: „ita ut sint“ Vulg.) *ἀναπολόγητους* (2, 1): „non ita coeci sumus, ut ignorantiam possimus prætexere.“ Calvin. ††)

*) S. Fritzsche: Comm. til d. St. — I en saadan Begrænsning vilde der være indeholdt en frugtbar christelig Sandhed: „Significat, Deum, quantus est, minime posse mente nostra capi, sed aliquem esse modum, intra quem se cohibere debeant homines“. Calvin. Saaledes Grotius, Tholuck, Rückert, Baumg. Crus. o. A.

**) Luther har: „dass man weiss, dass Gott sey“ (?)

***) Aristot.: de mundo c. 6.: *ἀθεώρητος, ἀπ' αὐτῶν τῶν ἔργων θεωρεῖται ὁ Θεός*.

†) Forskjellig fra *θεότης* (Kol. 2, 9) (den abstracte Gudværen): divinitas — deitas. S. Fritzsche til d. St.

††) Om *εἰς τὸ* skal forstaaes *τελικῶς* (in hoc ut sint“. Calv.) eller *ἐκβατικῶς* („also dass“. Luther) har ligesom staaet som Strids-

V. 21. Διότι ..., skjøndt i naturlig Forbindelse med *ἀναπολογήτους*, viser sig ved Tilbagesyn paa Tankegangen i det Foregaaende som Gjentakelse af *διότι* i V. 19: Grund til den forskyldte Guds-Vrede (V. 18), — den nemlig, at der her er en Gudskundskab uden Frugt, som hverken frembringer ærefrygtsfuld Dyrkelse (*ἐδόξασαν*) eller Taknemmelighed, fordi der ikke er levende Erkjendelse hverken af Guds Magt eller af hans Kjærlighed. — I Ordene *εἰματαιώθησαν, ἐσκοτισθη, ἐμωράνθησαν* er der givet en træffende Betegnelse af Hedenskabets religiøs-sædelige Brøde: Forvexling af det tomme Skin med Virkeligheden, aandelig Formørkelse, Syslen med daarlige Fostere af egen Indbildning. Jvf. Eph. 4, 17-18: *τὰ ἔθνη περιπατεῖ ἐν ματαιότητι — ἐσκοτισμένοι — διὰ τὴν πώρωσιν τῆς καρδίας.**

*See Kap. I. s. 35
Næste til Eph.
1, 18. — cf. Gal.
4, 12. 16. 43.*

V. 22—23. „Den selvindbildte Viisdom er Kilde til Daarskab“: *σοφοὶ — ἐμωράνθησαν*. Jvf. 1 Kor. 1, 20: *ἐμώρανεν ὁ Θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου*. Men Daarskaben er Afguderiet, hvis Væsen betegnes (ligesom i Ps. 105 (6), 20: *וַיִּמְרֹךְ אֱלֹהִים בְּרַבְרָבָהּ שִׁיר*, med Hensyn til den ægyptiske Dyredyrkelse): „Ombytning ἡλλαξάν) af den evige Guds Majestæt med Afbildninger af forgængelige Skabninger“ (*ἐν ὁμοίωματι εἰκόνης*: „figura, quæ apparet in simulacro“. Grot.). Modsætningen

*Hebr. תַּבַּרְתָּ דֹּג
ἁμοιωματὶ ἑστῶ
Hebr. similitudo.*

punkt imellem den reformeerte og den lutherske Exegese. Begreberne af Formaal og Udfald lade sig vanskelig holde ud fra hinanden, hvor Begivenhederne stilles i Forhold til Gud. Men om man endogsaa vil oversætte: „for at de skulle være uden Forsvar eller Undskyldning“, saa vil Uundskyldeligheden dog kun middelbart staae som tilsigtet Virkning af Guds Selvaabnbarelse, nemlig: Gud har derfor aabenbaret sit Væsen, for at, naar Menneskene vende sig bort fra ham, denne Selvformørkelse skal staae som uundskyldelig.

*) Jødernes Frafald fra Jehovah betegnes i Jer. 5, 2: *ἐπορεύθησαν ὀπίσω τῶν ματαίων (לְחַרְחָלָה) καὶ εἰματαιώθησαν*.

til dette Affald er Tilbagevenden fra Afguderne til den ene sande Gud: ἀπὸ τῶν ματαίων ἐπιστρέφειν ἐπὶ τὸν Θεὸν τὸν ζῶντα, Apg. 14, 15. Saaledes er, efter Apostelen, Menneskenes religiøse Udgangspunkt ikke at tænke som en Raaheds- og Blindheds-Tilstand, men som et Gudsaaftenbarings-Lyspunkt, hvorfra Menneskene efterhaanden have fjernet sig, indspundne deels i forfængelig Viisdom deels i sandselig Phantasis Gøgleværk, men for atter ved Guds Naade at blive førte tilbage fra Forvildelsens Vei i det rette Spor.

den bruges helt
gjennem Arist.

V. 24. Διὸ παρίδωκεν . . ἐν . . εἰς] (jvf. Apg. 7, 42): „Gud gav dem hen, gav dem til Priis for deres Lyster, og dermed (ifølge Naturloven, der bringer Synd som Syndens Straf: ἡ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα τίπτει ἁμαρτίαν, Jak. 1, 15) til al Livets Uteerlighed“. παρίδωκεν (det Modsatte af: holde fast, komme standsende og opretholdende til Hjælp): det stærkere, mere positive Udtryk for Menneskets Opgivelse fra Guds Side, men i Hovedtanken ikke forskjelligt fra Udtrykket: εἶασε πορεύεσθαι ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, Apg. 14, 16. *) Frihedslivet i Skabningen stiller sig for det menneskelige Begreb som fri Selvbe- grænsning af Almagts Enevirkksomhed: idet Gud holder sin Haand tilbage, opstaaer der et Spillerum for de frie Kræfter; og der hvor Gud og hans Villie tabes af Syne og Menneskene vandre deres egne Veie, falde de, ligesom løsrevne fra Gud, ind under Syndens mere og mere stigende Magt. **) — ἀκαθαρσία (oftere forbundet

*) Jvf. Sir. 4, 19: ἐὰν ἀποπλανηθῆ, ἐγκαταλείπει αὐτὸν καὶ παραδώσει αὐτὸν εἰς χεῖρας πτώσεως αὐτοῦ.

**) I Calvins Fortolkning gaaer den menneskelige Selvbestemmelse under i Guds anordnende Villie: „certum est, non sinendo tantum et connivendo illum promittere homines prolabi, sed justo iudicio sic ordinare, ut tum a propria concupiscentia tum a diabolo in ejusmodi rabiem agantur et ferantur.“ Det er en skærende Paradoxi, naar der søies til: „tantum id excipiamus, peccati causam a Dei non provenire“.

med πορνεία, ἀσελγεία: 2 Kor. 12, 21. Gal. 5, 19) bliver her nærmere forklaret: τοῦ (objectivisk Genitiv: bestaaende deri) ἀτιμάζεσθαι τὰ σώματα d. e. „Legemet, dette οκεῦος ἄριον (1 Thess. 4, 4?), bliver skjendet og vanæret ved den naturstridige Lyst og dens Ødelæggelser.“ ἐν ἑαυτοῖς] kan med samme Ret og samme Eftertryk oversættes enten „i, paa sig selv“ (Vulg. Luth.) eller „indbyrdes“ (ο: ἐν ἀλλήλοις. d. og sv. Ov.)

V. 25. Gjentagen Betegnelse af det unaturlig Forvendte i Afguderiet: det Skabte bliver stillet hen som det ved sig selv Værende, det Afmægtige som det Styrende, Det der i sig selv er Intet som det Sande og Virkelige: μετέλλαξαν (kun her og V. 26) τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ (Guds Virkelighed og Væsenssandhed)*) ἐν τῷ ψεύδει ο: εἰς τὸ ψεῦδος, d. e. εἰς Θεοῦς ψευδονημοσύνης. θεοῦς μὴ ὄντας (det gammeltest. אֱלֹהִים, jvf. 1 Kor. 8, 4). — παρὰ τὸν κτίσαντα] ikke sammenlignelsesviis: fremfor (præ Vulg. „potius quam“. Luther: mehr denn“, d. O. „over“), men, ifølge Parallelismen μετέλλαξαν: Omgaaen, Forbigaaelse (præter, ligesom i V. 26), Stillen af Skabningen i Skaberens Sted; jvf. 1 Kor. 3, 11.***) — Uvilien over Forsyndelsens Unatur giver sig Udtryk i Doxologien: εὐλογητός (ἡ-ἡ) κ. τ. λ. jvf. 9, 5.

*ultro of grandeur
having God sup-
erstitious.*

2

V. 26-27. Hvad der er udtalt i Viisd. B. 14, 27: at „Dyrkelsen af de navnløse Guder er παντὸς ἀρχὴ κακοῦ καὶ αἰτία καὶ πύρας, og navnlig (V. 12) ἀρχὴ πορνείας“, — bliver her betegnet som Hengivelse til πάθη ἀτιμίας: „skjendelige Lyster“ (d. Ov. efter Luther), jvf. 1 Thess. 4, 5: πάθος ἐπιθυμίας: Stigen af Lyst og Lidenskab til et Høidepunkt, hvor den som kunde Magt paafører

*) Andre: Sandheden fra Gud eller om Gud, i Modsætning til den afgudiske Lære og Tro. Men Forklaringen er givet ved Parallelismen til det Følgende: τὸν κτίσαντα modsat τῇ κτίσει.

*Men dette kan
ja ogsaa betyde som Sa-
h. fra Geid.*

**) Saaledes Svensk Overs.: „i stället för skaparen“.

[Mennesket baade Lidelse og Skjendsel. *) — *Χρῆσιν παρὰ φύσιν . . ἀσχημοσύνην κ. τ. λ.*] „Enumerat longam vitiorum seriem, quæ eum seculis omnibus exstiterant tum vero passim regnabant licentissime, . . nam illa, quam brutæ pecudes abominantur, spurcitia mirum quantopere tum divulgata esset.“ Calv. „Saaledes har Forvildelsen (*ἡ πλάνη*, hvorom i V. 21 f.), Affaldet fra Gud sin naturlige, forskyldte Løn (*ἀντιμοθία*, endnu kun 2 Kor. 6, 13) i Følge med sig“: *οὐ τὸ δόγμα αὐτοῖς σατανικὸν μόνον ἦν, ἀλλὰ καὶ ὁ βίος διαβολικός.* Chrysost.

V. 28. *οὐκ ἐδοκίμασαν* (egenl. prøve: 2, 18. 12, 2 — agte værd, skatte: 1 Kor. 16, 3. 1 Thess. 2, 4) ο: *δοκιμὸν ἠγγήσαντο, ἠξίωσαν*: „de agtede det ikke Umagen værd at have Gud som Gjenstand for Erkjendelse, at holde Gud i Tanken“ (*ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει*: cognitum habere). Ironisk Ordspil i det følgende: *ἀδοκιμον νοῦν* d. e. et Sindelag, som ikke bestaaer sin Prøve, forkasteligt (1 Kor. 9, 27 ο: *ἀνάξιον*). Vulg. „sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum“; — „ikke værdigede . . uværdigt Sind“. Den samme Tanke som i V. 24: „er Guds frygt Viisdoms Begyndelse, saa er Affald fra Gud altid dybere Nedsynken i det Slette og Usædelige“: *τα μὴ καθήκοντα*. (2 Makk. 6, 4. Eph. 5, 4: *τὰ οὐκ ἀνήκοντα*) ο: *ἀπρεπῆ*, Litotes (ligesom *ἄτοπον*, Luk. 23, 41) ο: *πονηρά, ἀσεβῆ*.

V. 29-30. I Sammenstillingen af Mangfoldigheden af enkelte Syndighedsacter — fuldstændigere end paa noget andet Sted, jvf. 2 Kor. 12, 20. Gal. 5, 19 f. — maa der ikke søges nogen bestemt Tankeforbindelse; paa enkelte Steder ligger aabenbart mere en Lighed for Øiet (Paronomasi) end et Slægtskab i Tanken til Grund (*φθόρον*,

*) Chrysost.: *πάσχει ἐν τοῖς ἀμαρτήμασιν ἡ ψυχὴ μᾶλλον καὶ καταισχύνεται ἢ τὸ σῶμα ἐν τοῖς νοσήμασιν.*

φόνου, jvf. Gal. 5, 21), ἄσυνέτους — ἄσυνθέτους.)*) — κα-
κοήθεια kun paa d. St. (mods. ^{ἡθροδότησις} εὐηθία): Ondartethed
 (nequitia). — Ψιθυρίστας (2 Kor. 12, 20: ψιθυρισμὸς ^{ἡθροδότησις}
ο: λαθραία κακολογία): Vulg. susurriones. D. Ov. (efter ^{ἡθροδότησις}
 Luther): „Oretudere“ (Hesych. οἱ εἰς τὸ οὖς διαλεγόμενοι).
 — θεοστυγείς] ο: ὑπὸ Θεοῦ μισούμενοι (Suid.) Vulg.:
 Deo odibiles (exosi), den fuldenkte Gudsforgaaenhed som
 Gjenstand for guddommeligt Had.***) — Det hovmodige
 Sind, som staaer Gud imod (s. Luk. 1, 51. 1 Ped. 5, 5),
 betegnes i sine forskjellige Ytringer: som fræk Bespot-
 telse (ὑβρις), som vanvittig Selvophøielse (ὑπερηφανία),
 som tomt Praleri (ἀλαζονεία). — ἐφρευραῖς κακῶν]: som
 pønse paa Alt hvad ondt er, „Udaads Orfindere“ (d. Ov.);
 i 2 Makk. 7, 31 om Antiochus Epiphanes: πάσης κακίας
εὐρετής. — ἄσυνθέτους] af συντίθεσθαι, indgaae Pagt,
 Forlig: „uordholden, troløs“ (ὁ μὴ ἐμμένων ταῖς διαθή-
καις. Hesyth.). — ἀστόργους] 2 Tim. 3, 3: blottet for
 den Kjærlighedsfølelse, som er indplantet Mennesket af
 Naturen (Suid. ἀπηγής κ. ἄφιλος).

V. 31. „Efter Guds retfærdige Lov (δικαίωμα, lige-
 som i 2, 26. 8, 4) ere De, som kjende Loven og leve

*) Denne Optælling af Syndernes Mangfoldighed er i den ældre
 Textform endnu forøget i V. 29 med πορνεία (foran πονηρία)
 og i V. 31 med ἀσπόνδους (efter ἀστόργους). Men begge Ord
 mangle i de ældste Haandskrifter, i flere Overss. og Citater af
 Kirkesfædrene, og ere derfor udeladte af Lachmann og Tischend-
 orf.

**) Den almindelige Forklaring af Ordet i activ Betydning (allerede
 hos Theodoret: ἀπεχθῶς περὶ τ. Θεὸν διακειμενοί. Luth.:
 „Gotteslästerer“; d. og sv. Ov. „Gudsforagtere“) har Sprogbrugen
 bestemt imod sig: „Ne unus quidem locus in promptu est, ubi
 vocabulum θεοστυγής sit active dictum.“ Fritzsche. — Til Grund
 for denne Forklaring ligger uden Tvivl den Betragtning, at man
 i den passive Ordbemærkelse har savnet (men uden Grund) en
 naturlig Sammenstilling under de øvrige Betegnelser af et imod
 Gud fjendtligt og formasteligt Sind.

tværtimod den, „dødskyldige“ (*ἄξιοι θανάτου*, jvf. 2 Thess. 1, 9: *δικὴν τίσουσιν, ὄλεθρον αἰώνιον*), — og Skylden er dobbelt stor, hvor egen sædelig Lovløshed tillige lægger an paa ved Billigelse og Opmuntring at løsrive Andre fra Sædelighedens Lov“ (*συνευδοκεῖν τοῖς πράσσουσι*, jvf. Luk. 11, 48): — *καὶ γὰρ τοῦ πλημμελοῦντος ὁ τὴν ἁμαρτίαν ἐπαινωῶν χαλεπώτερος πολὺ*. Chrysost.

Det physiognomiske Omrids af den hedenske Verden, som Apostelen her har givet (V. 18-32), er i sin hele afskrækkende og modbydelige Hæslighed, fuldt stemmende med de samtidige Beskrivelser af romerske Forfattere: Historieskrivere, Moralphilosopher, Digtere.*) Overalt træder Billedet os imøde af en Selvoverlevelses-Tilstand, som gaaer Opløsningens Stund imøde: Kraften udartet i fræk trodsende Vildhed, Skjønhedslivet i udsvævende Svælgen i unaturlig Vellyst, Viisdoms-Sandsen i huul, sophistisk, sandhedfordreieude Ordleg. Selv det religiøse Liv maatte, i Mangel af positivt Grundlag, der skulde have kunnet tjene som Dæmning imod Fordærvsens Strøm, blive Afspeiling af Folkelivet, selv være undergivet den fælles Udartning, ja endogsaa tjene Lastens og Ryggesløshedens groveste Udsvævelser. Hvad der af Paulus kun er svagt antydnet findes hos de gamle Apologeter udført som Hovedthema: hvorledes den hedenske

*) De enkelte Træk af Tidsalderens bundløse Fordærvelse, som findes hos Tacitus og Suetonius, Juvenal og Persius, ere samlede i eet Billede i Seneca's Ord (de ira. II. 8): *Omnia scelcribus ac vitiis plena sunt: plus committitur quam quod possit coercionc sanari. Certatur ingenti quodam nequitiae certamine; major quotidie peccandi cupiditas, minor verecundia est. Expulso melioris æquiorisque respectu, quocunqne visum est libido se impingit, neque furtiva scelera sunt, præter oculos sunt. . Numquid enim singuli rupere legem? undique, velut dato signo, ad fas nefasque coorti sunt.*"

Gudelære og Gudsdyrkelse selv var bleven praktisk Anvisning til al Uteerlighed og skamløs Udsvævelse. Stoffet hertil var naturlig givet i selve Mythologiernes Indhold. Thi de groteske Billedformer — oprindelig mythiske Personificeringer, hvori en barnlig Phantasi havde søgt Udtryk for sine Forestillinger om Naturlivet i dets Vexlen efter den almindelige Frastødnings- og Tiltræknings-Lov, om Naturkræfternes Kamp og Samvirken, om Naturtingenes Opstaaen, Forvandling og Undergang ved Stoffer-nes Blanding, Opløsning og Sammensmeltning — havde lidt efter lidt uddannet sig til en Verden af menneskeligformede Guder og Gudinder med Kjød og Blod. Et menneskeartet Gudliv med al dets Synd og Brøst stod saaledes for Øie og Tanke som Forbillede, og blev det rigeste Stof for en yppig og ureen Phantasi. Intet Under, at Gudelæren saaledes selv blev Kilde til sædelig Besmitelse, og at denne endogsaa indflettedes i Gudernes Dyrkelse til deres Forherligelse.

Capitel II

Endskjøndt Talen endnu vender sig til Menneskene i fuld Almindelighed, er der dog allerede i Tiltalen *πᾶς ὁ κτίτων* en lønlig Hentydning til Jøderne, til Folket, der med Loven i Haand ansaa sig som beskikket til Dommerkald over Hedningene —, og Paulus baner sig, ikke uden en vis Varsomhed og Kunst, Overgang til Forhandling med Jøderne. I V. 9-11 staaer endnu Jøde og Græker som lige stillede for Gud, men i V. 12 lægges der Vægt paa den større Tilregnelsergrad hos Jøderne, og med V. 17 retter Apostelen udtrykkelig sin Tale mod dem.

V. 1-3. Slutningsresultatet (*διὸ* d. e. i Henhold til Guds retfærdige Lov, som gjælder Alle uden Forskjel, *τὸ δίκαιωμα τ. Θεοῦ*, 1, 32): „Hver den, som er rede og snar til at bryde Staven over Andres Strafskyld, be-

tænker ikke, at Dommen er Selvførdømmelse, fordi den Dømmende her staaer lige skyldig med den Dømte. *ἐν ᾧ* „i Det (det Selvsamme), hvori“, ligesom senere i V. 22 (Vulg. „in quo“. Luth. „worinnen“), — eller med d. Ov. „idet“, i samme Øieblik, ved samme Handling (*ἁπλοῦς*). Sv. Overs. „med det samme“. — *κατ' ἀληθειάν*] staaer i Modsætning til Tanken i V. 3: at Nogen skulde kunne undflye Guds Dom, — altsaa: enten: „visselig, sikkert“ (ο: ἀληθῶς), eller: „rettelig, som det sig hør og bør“ (Luther: „recht“. sv. Overs.)*. — Om den jødiske Selvbedaarelse, der tænkte sig Israels Børn stillede udenfor Bedømmelsen, jvf. Johannes Døberens Ord til de Skriftekloge: *γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς*, Matth. 3, 7. Indbildningen betegnes her som falsk anlagt Beregning (*λογίζη*).

V. 4-5. „Hvor utaknemmeligt og daarligt, at misbruge Guds uforskyldte Godhed (*πλούτου χρηστότητος*, jvf. 9, 23, 11, 33. Eph. 1, 7), hans langmodige Overbærelse (*ἀνοχή*, kun i d. Brev: 3, 25. *μακροθυμία*,. *ἔσεν ἡρῆς*: 9, 22. jvf. 2 Ped. 3, 9) til at daare sig med Indbildning om Syndens Straffrihed (*ἀγνοῶν καταφρονεῖς*)! — Slaaende Modsætning: Overfor „Guds Godhed, som fører til Omvendelse“ (*σε ἄγει*, nemlig: saafremt Godheden virker efter sin Hensigt), staaer Selvforhærdelse (*σκληρότης* (*ἁρ*), kun paa d. St., hos Matth. og Mark. *σκληροκαρδία*) og det uomvendte, ubodfærdige Sind,**) hvorved Mennesket opdynger sig (*θησαυρίζει****)) Guds

*) Andre (Tholuck, Meyer o. A.) henføre *κατὰ ἀληθ.* til *κρίμα*, som Betegnelse af Dommens Beskaffenhed: ad normam veritatis, mods. *κατ' ὄψιν, κατὰ προσωποληψίαν*, ligesom i Joh. 8, 16: *ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ ἀληθῆς ἐστίν*. Saaledes Vulg. „secundum veritatem“, og d. Ov. „efter Sandhed“.

**) Jvf. Apg. 7, 51: *σκληροσπάχλιοι καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ*.

***) Jvf. Deut. 32, 34: „see, er ikke alt Dette (alle Synder) samlet hos mig og forseglet *ἐν τοῖς θησαυροῖς μου*? men paa Dommens

Straf over sit Hoved paa Dommens Dag (*ἡμερα ὀργῆς*, Apok. 6, 17. *עֲוֹן עֲוִי*, Ez. 22, 24), da Guds retfærdige Dom (*δικαιοκρισία* kun paa d. St.) skal staae afsløret for Alle.“*)

V. 6. Guds Dom er Gjengjeldelse: *ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ* (Mt. 16, 27. Apok. 2, 23. 22, 12) ο: *μισθαποδοσία*: Hebr. 2, 2. 10, 35. 11, 26. Men ifølge det christelige Gudsbegreb (*ἐξ οὗ κ. δι' οὗ κ. εἰς ὃν τὰ πάντα*) kan Gjengjeldelsen kun tænkes i relativ Betydning: ikke paa Grund af en Gjerningsfortjeneste (*διὰ τὰ ἔργα*), men i Henhold til Gjernerne (*κατὰ τὰ ἔργα*, d. s. s. *πρὸς ἃ ἐπραξεν*, 2 Kor. 5, 10); d. v. s. Guds Alt- og cnevirkende Naade træder frem under Form af Gjengjeldelse, forsaavidtsom der ved den sædelige Verdens Grundlov er sat en Modsætning imellem det Godes og det Ondes Følger, som svarer til Modsætningen imellem det Gode og det Onde selv. Det er lige utænkeligt — fordi uforeneligt med Guds hellige Villie —, at Vilkaarene for det Gode og det Onde skulde være ombyttede, og at de skulde være eens for begge.

V. 7. *καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ*] angiver Regelen for den menneskelige Søgen og Stræben.***) *ὑπομονή* (oftest om Udholdenhed i Trængsel og Lidelse) her: Vedholdenhed, jvf. Gal. 6, 9: *τὸ καλὸν ποιῶντες μὴ*

Dag skal jeg gjengjelde". Ordspr. 1, 18: „De som ere deelagtige i Mord *θησαυρίζουσιν ἑαυτοῖς κακά*." Modsætningen i Matth. 6, 20: *θησαυρίζετε θησαυροὺς ἐν οὐρανῷ*.

*) I flere Haandskrifter (selv nogle af de ældste) og Overss. læses: *ἡμ. ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας*, — en Læsemaade, som neppe giver antagelig Mening; thi *ἡμ. ἀποκαλύψεως* indeholder intet fuldstændigt Begreb, ligesom denne Sammenstilling intetsteds findes i N. T.

**) Nogle Fortolkere (Bengel, Fritzsche, Krehl) tage dog disse Ord som en Sætning for sig, med Underforstaaelse af Participiet *οὗσι*: „dem, som ere vedholdende i det Gode.“

ἐκκακῶμεν. I ἔργου ἀγαθοῦ ligger Vægten ikke paa ἔργον — selve Troen er τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, Joh. 6, 29 — men paa ἀγαθοῦ. Den sædelige Reenheds-Charakter af denne vedholdende Stræben, bortvendt fra det Forfængelige og Forgængelige, er yderligere betrygget ved Formaalet: den himmelske Herlighed (δόξα, s. 2 Kor. 4, 17. 1 Thess. 2, 12), som alene giver sand og uforkrænkkelig Ære (τιμὴ κ. ἀφθαρσία, jvf. 1 Ped. 1, 4: κληρονομία ἀφθαρτος κ. ἀμίαντος κ. ἀμάραντος.). De saaledes Søgende tilhører „det evige Liv“: ζῶν ἀιώνιον sc. ἀποδώσει.*)

V. 8. ὀργὴ κ. θυμὸς] sc. ἔσται, — ved pludselig Overgang i anden Constructions (Anakoluthon). — τοῖς ἐξ ἐριθείας] κ. οὔσι, (ligesom οἱ ἐξ ἀληθείας ἐκ πίστεως, ἐκ νόμου, ἐκ περιτομῆς). Den oprindelige Betydning af ἐριθεία er, ligesom dets Etymologi, usikker: „nullam aliam scio vocem græcam, quæ tam difficiles explicatus mihi habere videatur“ (Fritzsche). Men saa Meget er sikkert, at den traditionelle Oversættelse „stridige, gjenstridige“ (Vulg. „qui sunt ex contentione“. Luth. „zänkisch.“ d. Ov. „gjenstridige“) hverken lader sig sproglig forsvare**) eller stemmer vel med Ordets Brug i det N.

*) Luther oversætter efter en tvungen Forbindelse af Ordene: „Preis u. Ehre u. unvergängliches Wesen denen, die mit Geduld in guten Werken trachten nach dem ewigen Leben.“ Den samme Construction, hvorefter ἀποδώσει suppleres til δόξαν o. s. v., og ζητοῦσι forbindes med ζῶν ἀιώνιον, har allerede Oekumenius fulgt (af de Nyere Reiche).

**) Til Grund for den sædvanlige Oversættelse ligger (allerede hos Chrysost. og Theophyl: φιλονείκια) Derivering af ἐρις og ἐρίζω, hvorefter ἐριδος skulde være d. s. s. ἐριστός, ἐριστικός (stridsyg) og ἐριθεία saaledes have Betydningen „Stridighed“. Men denne Afledning bliver af Philologerne tilbageviist som sprogstridig. — Etymologien er nvis (af ἔρα: Jord egenl. Jordarbejder, eller af ἐρι, forstærkende Partikel, til at betegne

T. Det findes sammenstillet med *ἔρις* (i 2 Kor. 12, 20 og Gal. 5, 20), kan altsaa ikke falde sammen i Bemærkelse med dette Ord; det bliver, saavel paa disse Steder som i Jak. 3, 14 og 16, umiddelbar forbundet med *ζῆλος* og *θυμὸς*, i Phil. 2, 3 med *κενοδοξία* og her i Romerbrevet med *ἀπειθεῖν τῇ ἀληθείᾳ*; det bliver endelig stillet i Modsætning til *ὑπομονὴ ἔργου ἀγαθοῦ* (her) og til *ἀγάπη* (Phil. 1, 16-17). Paa disse Steder, i den forskjellige Sammenhæng, tilbyder Bemærkelsen „selvsyg, egennyttig“ sig som den naturlige og meest tilfredsstillende. — *ἀπειθοῦσι*] vel at adskille fra *ἀπιστοῦντες*: Begreb af forsætlig Modstræben (*ἀντιλογία*: 10, 21), — *υἱοὶ τῆς ἀπειθείας*: Eph. 2, 2. For Modsætningen imellem den sædelig-religiøse Sandhed (*ἀλήθεια*) og det lovløs usædelige Liv (*ἀδικία*, ligesom i 1 Kor. 13, 6) ligger den høiere Eenhed af Tankeliv og Villiesliv til Grund (jvf. Eph. 5, 9: *ἐν πάσῃ ἀγαθῶσύνῃ κ. δικαιοσύνῃ κ. ἀληθείᾳ*), ligesom i det Foregaaende Tankens og Livets Ureenhed og Fordærvelse er stillet i sin naturgrundede Forbindelse.

V. 9—11. *Θλίψις κ. στενοχωρία* (jvf. 8, 35.) nærbeslægtede Ord, begge fra Billedet af Indsnevring og Tranghed; ligesom *στενοχ.* hos Grækerne modsættes *εὐρυχωρία*, saaledes bliver i Matth. 7, 14 *ὁδὸς τεθλιμμένη* modsat *ὁ εὐρύχωρος*. Dog tør vi (2 Kor. 4, 8: *ἐν πάντι θλιβόμενοι, ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι*) ved det første Ord tænke paa den ydre Trængsel, ved det andet paa den

---

Arbejds Strenghed); men Bemærkelsen af *ἔριθος* og *ἐριθεύειν* hos Classikere og Lexikogramer er sikker: „Dagleier og arbeide for Dagløn“, og hos senere, efter-alexandrinske Forfattere isærdeleshed om Vævning og Arbeide i Uld (s. Fritzsche: Excurs til 2det Cap. af Br. 1. Rom.). Efter denne Sammenhæng synes da Ordet *ἐριθεία* at maatte have Bemærkelsen af et Sindelag, saaledes som det næres ved trælsomt Slid for det Nødtørftige: det egennyttige, vindesyge eller det avindfulde, rænkefulde Sind.

indre Betrængthed, Angest. — Baade overfor den straffende og overfor den belønnende Gjengjeldelse staaer atter „Jøden“ foran „Grækeren“: hvem Meget er givet af ham skal der kræves Meget; men atter: hvem der er givet det Mere vil ogsaa kunne opnaae det Større. — οὐ προσωποληψία παρὰ τῷ Θεῷ] jvf. Apg. 10, 34. Eph. 6, 9: d. s. s. πρόσωπον Θεός ἀνθρώπου οὐ λαμβάνει (כִּי־פָנֵי אֱלֹהִים), Gal. 2, 6. *) „delectus ac discretio inter gentem et gentem.“ Calv. „dare æqualia inæqualibus vel inæqualia æqualibus.“ Mel.

V. 12—13. ἀνόμως — ἐν νόμῳ] ο: χωρὶς νόμου — νόμον ἔχοντες (jvf. 1 Kor. 9, 21: ἀνομος — ἐννομος): „Afsavn af den aabenbarede Lov fritager ikke Hedningen for Straf; men Tilstedeværelse af Loven forøgger Jødens Strafskyld“. Jvf. Joh. 5, 45: ἔστιν ὁ κατηγορῶν ὑμῶν, Μωσῆς. — οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ . . ἀλλ' οἱ ποιηταὶ] . . „Retfærdiggjørelse ad Lovens Vei opnaaes ikke ved Hørelse af Loven, men ved dens Opfyldelse“; — en Sætning, som stemmer næsten ordret med Jak. 1, 22 f., efterdi Paulus her, med Jøderne for Øie, stiller sig paa Lovretfærdighedens Standpunkt. Forholdet, hvori Lovfordringen staaer til den menneskelige Evne, eller dens Forhold til Troen staaer her endnu udenfor Betragtningen.

V. 14—15. Ligesom i V. 13 Partiklen γὰρ indleder Begrundelsen af Jødernes Fordømmelse διὰ νόμου — fordi nemlig Loven kræver en Lydighed, som Ingen tænker paa at yde —, saaledes godtgjør V. 14 ved samme Aarsags-Partikel, at Hedningene skulle „omkomme uden Lov“, fordi de nemlig ikke i Virkeligheden ere uden Lov, men „ere sig selv en Lov“; — νόμος ἔμφυτος, non scripta sed nata lex. — Erfaringsbeviset for

*) τοῦτο εἰπὼν, ἐδήλωσεν οὐκ ἐν πράγμασιν ἀλλ' ἐν προσώποις μόνον διαφέροντα τὸν Ἰουδαίου τοῦ Ἑλλήνου. Chrysost.

denne indre Lovgivnings-Act: *φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιεῖ**) „den retlige Gjøren og Laden efter medfødt, uvilkaarlig Samvittighedsdrift.“ „Naturam opposuit legi scriptæ, intelligens scilicet gentibus naturalem justitiæ fulgorem, qui legis vicem suppleat.“ Calv. — „Gjeringen, Gjøren og Laden saaledes som den er Gjenstand for Lovens Fordring (τὸ ἔργον τοῦ νόμου), staver præntet i Sjelen som Lovtavle (γραφτὸν ἐν ταῖς καρδίαις) med en Skrift, for hvilken Ingen formaaer at lukke Øiet til“. *συμμιαιτρούσης κ. τ. λ.*] Malende Betegnelse af den sædelige Tilregnelses-Act: „Samvittighedens Stemme som stadig Vidne, der paaviser Handlingens Forhold til Loven, og de enkelte Tanker og Planer som ligesaamange Anklagere eller Talsmænd“ (*λογισμῶν κατηγορούντων ἢ ἀπολογουμένων*).**)

V. 16. Tidsangivelsen: *ἐν ἡμέρᾳ ὅτε κρινεῖ ὁ Θεὸς* lader sig kun yderst tvungent sætte i Forbindelse med det umiddelbar Foregaaende: Vidneførselén i Menneskets Indre;***) og ved at søge længere tilbage er det først Verbet *κριθήσονται* i V. 12, der tilbyder en passende Construction, — ikke *δικαιωθήσονται* i V. 13, †) fordi

*) Med synlig Tvang vil Bengel have construeret: *μὴ νόμον ἔχοντα φύσει*. Men den paulinske Sætning gaar netop ud paa at vise, at der findes en Lovopfyldelse hos Hedningene, som maa føres tilbage til *φύσις*.

**) *μεταξὺ ἀλλήλων* bliver af B. Crus., Meyer o. A. henført ikke til Tankerne i det menneskelige Subject, men til Hedningene i deres indbyrdes Forhold. Men den dømmende Virksomhed imellem Mand og Mand hører hen til de ydre Verdensforhold, ikke til den indre Tankeverden.

***) Nemlig ved at tage *ἐν ἡμέρᾳ* for *εἰς ἡμέραν*: Dagen, da Samvittighedens anklagende og forsvarende Virksomhed skal træde frem i sin fulde Betydning. „non quia rationes accusandi ac defendendi sint tunc primum emersuræ, quæ assidue nunc vigent ac officium suum exercent, sed quia sint tunc demum valituræ, nequis ut frivolas et evanidas contemnat.“ Calvin, og saaledes flere nyere Fortolkere.

†) Saaledes dog i Lachmann's Udg. og hos Meyer.

vi her ikke have Udtryk af Pauli egen Tanke, men et Tankeexperiment fra jødisk Standpunkt. Som Følge heraf blive V. 13—15 (med Grotius og Griesbach) at tage som Parenthes: en indskudt Begrundelse af den Læres Sandhed, at Guds Dom kommer med Rette baåde over Jøder og Hedninge. — Guds Dom gaaer ud paa det, der unddrager sig den menneskelige Dom: *τὰ κρυπτά τῶν ἀνθρώπων* (jvf. 1 Kor. 14, 25. 4, 5. Matth. 6, 4: *ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ*), og hiin Dom bliver „ifølge mit Evangelium“ (*κατὰ τὸ εὐαγγέλιον μου*, ligesom i 16, 25 og 2 Tim. 2, 8, d. s. s. *τὸ κήρυγμα μου τοῦ εὐαγγελίου**) fuldbyrdet *διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ*: — *ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὤρισε* (Apg. 17, 31. 2 Kor. 5, 10).

Det er saaledes Apostelens Lære om det naturlige Menneske: at Hedningene „af Naturen“, i Kraft af den i Sjælen indskrevne Lov, ere i Stand til at gjøre Lovens Fordring Fyldest indtil et vist Punkt (*τὰ τοῦ νόμου ποιεῖν*). En Overspænding som den: at „den naturlige frie Villie blot er virksom og kraftig til det, som er Gud mishageligt og ham imod, . . . saa at den ikke formaaer andet end at synde“ (Conc. Formelen) staaer følgelig ikke i saadant Forhold til „Apostelens Evangelium“, at en Kirke, der i Sandhed og Gjærning hylder Skriften som „eneste Regel og Norm, hvorefter

*) Dog er det ikke usandsynligt, at Paulus har villet betone „sit Evangelium“ i Bevidsthed om den friere Form og den større Udstrækning, han fremfor de andre Apostle gav sin Evangelie-Forkyndelse.

Som en Synderlighed kan mærkes den bogstavelige Udtydning (Hieron. de vir. ill. 7, 9: „quotiescunque in epistolis suis dicit Paulus: „juxta evang. meum“, de Lucæ significat volumine“. jvf. Euseb. H. E. III. 4). Men synderlig er ogsaa den Fortolkning, hvorefter *κατὰ τ. εὐαγγέλιον μου* forbindes med *κρινεὶ ὁ Θεός* („den tilkommende Dom vil ikke blive holdt anderledes end efter hans Evangelium“. Meyer).

alle Lærdomme og alle Lærere bør vurderes og bedømmes“ (sammest.), skulde kunne blive staaende ved den.

II. Jødernes Forstokkelse.

V. 17—29.

V. 17—18. *Εἰ δὲ**)] . . Den her begyndte Forsætning har sin Eftersætning i V. 21, der lettest tages som Spørgsmaal: „Naar du o. s. v. —, hvorledes er det muligt, at du, som saaledes paatager dig at være Lærer for Andre, ikke først og fremmest er det for dig selv?“ — „Jøde“ (*Ἰουδαῖος*, יְהוּדָי) med Eftertryk, som religiøst Æresnavn: „Jehovah-Bekjender“, *ὁ ἱξομολογούμενος τῷ Θεῷ* (Philo).**) Og ligesom der allerede i Selvbenævnelsen med det ærefulde Navn („apex judaicæ gloria-tionis.“ Bengel) ligger en lønlig Anklage mod den jødiske Forfængelighed, som troede Manden given med Navnet, saaledes er der ved *ἐπιαναπαύεσθαι νόμῳ* ikke at tænke paa taknemmelig og ærefrygtsfuld Hylding af Loven, men paa selvtilfreds Stolen paa den blotte Besiddelse af samme, uden alvorlig Tanke paa Forpligtelsen overfor den. Det Samme gjælder om Udtrykket: *καυχᾶσαι τῷ Θεῷ*. Paulus indskærper selv oftere: *ὁ καυχώμενος ἐν Κυρίῳ καυχάσθω* (d. e. give Gud Æren!); men ogsaa her er der at tænke paa den tomme Selvros af Folkets Udkaarelses-

*) Læsemaaden *ἰδὲ* findes i en Mængde Haandskrifter af yngre Alder, i de arab., pers. og slav. Oversætt., ligesom den er optaget af Chrysost., Theodoret og Oekum., og i Udgaverne af Erasmus, Stephanus og Beza. Men de ældste Haandskrifter (A. B. C o. f.), de ældste Kirkeff. og den syr., æthiop., kopt. og lat. Oversætt. have *Εἰ δὲ*. Ogsaa som den vanskeligere Læsemaade tilkommer der den ubetinget Fortrin; øiensynlig er den første kommen ind i Texten for at gjøre Udfindelsen af en Eftersætning overflødig.

**) Alleg. I. 55 ed. Mangey.

stilling (som *λαὸς περιούσιος*), som om derved skulde være givet en Forret til at synde uden Frygt for Straf. — *δοκιμάξεις τὰ διαφέροντα* (jvf. Phil. 1, 10): „du prøver det Forskjellige („Tingenes Forskjel“, d. Ov.), tiltroer dig Evne til at drage Grændsen (*διακρίνειν*) imellem det Rene og det Urene, det Tilladelige og det Utilladelige (*τὰ ἐναντία ἀλλήλοις*. Theodoret.)*) med Paabe- raabelse af Loven som Kundskabens Kilde, være sig med Ret eller Uret.“ (*κατηγούμενος*, s. Gal. 6, 6. Apg. 18, 25).

V. 19—20. Stillingen, hvori Jøden betragtede sig overfor Hedningene, var: absolut Overlegenhed paa den religiøse Læres Omraade ifølge Besiddelsen af den absolute „Sandheds-Regel i Loven“; *μόρφωσις*, egenl. Udformning (*σχηματισμός*) d. s. s. *τύπος*, *ὑποτύπωσις διδαχῆς* i 6, 27. 2 Tim. 1, 13.**). Overfor dem stode Hedningene som „blinde, uforstandige, aandelig Umyndige“ (*νήπιοι*). Men jvf. Jesu Straffetale til *ὁδηγοί τυφλοὶ τυφλῶν*, Matth. 15, 14. 23, 16. 24.

V. 21—24. „Hvorledes kan du, som beiler til den Ære at være Lærer for Andre, glemme at tage dig selv i Lære?“ (efter Ordet: *ιατρὲ, θεράπευσον σεαυτὸν*, Luk. 4, 23). Men den manglende Selvbelærelse gaaer, efter den strax følgende Forklaring (*κλέπτεις, μοιχεύεις . . .*), ikke paa Læren men paa Livet: gaaer ikke ud paa en fuldstændigere, nøiagtigere Kundskab, men paa at hæve

*) Saaledes efter den oprindelige og nærmestliggende Ordbemærkelse: *διαφέρειν τινος ἐν τινι*. Anderledes Vulg. „probas utiliora“ og Luther: „das Beste“ (ogsaa Meyer), efter en afledet Ordbetydning (Matth. 6, 26 og 10, 31), men som her vilkaarlig tages til Hjælp, og tilmed gjør det nødvendigt ved *δοκιμάζειν* at forlade den ligefremme Betydning og oversætte: vurdere, bifalde.

***) I 2 Tim. 3, 5 har *μόρφωσις (εὐσεβείας)*, i Modsætning til *δύναμις ἀντίης*, Bibemærkelsen af uægte Eftergjørelse, Skin; men denne hører ikke herhid.

Modsatningen imellem Livet og Kundskaben, at bringe hiint nærmere til denne. Apostelens Formaning er saaledes Advarsel imod den almindelige Selvforblindelse, der søger og sætter Religionens Væsen i Lære og Bekjendelse, ikke i Livet, og der kan med ringe Forandring herfra hentes et gyldent Ord for enhver Christen og Christendoms-Lærer: „see, du kalder dig Christen og støtter dig til Troesbekjendelsen; du roser dig af dit Samfund med Frelseren og paatager dig at løse Tvivlsmaal og vanskelige Spørgsmaal; du staaer med Stemplet af correct Rettoenhed som Ihænderhaver af den rene Lære, den udelukkende Sandhed til Salighed, seer kun Løgn og Vildfarelses Mørke i enhver afvigende Overbeviisning og byder dig til som de Blindes Lys og Veileder efter Bekjendelsens Regel; ikkun Eet forglemmer du: — Evangeliet om Frugterne, paa hvilke Træet skal kjendes.“ — *ἱεροσυλείς — ἀτιμύσεις*]: „du lægger din Afsky for Hedningene for Dagen ved at vanhellige det Hellige, din Ærefrygt for Loven ved at vanære Lovens Giver.“ Saaledes (om sacrilegium i uegenlig Betydning) Calvin: „profanatio divinæ majestatis“ — „ved Skinhellighed eller ved fræk Forsyndelse“, og Bengel (efter Luther): „Deo non dat gloriam, quæ propria Dei est.“*) — „Guds Navn lider Bespottelse for eders Skyld iblandt Hedningene“ (*βλασφημείται*

*) Allerede Chrysostomus og Theophylaktus tænke ved *ἱεροσυλείν* paa virkeligt Tempelran eller Selvberigelse af Tempelgaver. Og saaledes flere Nyere (f. Ex. Meyer). Men heri vilde Jøden ikke (og heller ikke Apostelen) have seet nogen Modsatning til „Afsky for Afguderne“. Andro have derfor (efter Grotius) henført det til Jerusalems Tempel: Besvigelse af Templet, Forholdelse af Offeringer eller skyldige Afgifter. Men hvorlidet passende er ikke denne Tanke til Apostelens Mening og til Sammenhængen med det strax efter Følgende! og hvorlidet sandsynlig en saadan Beskyldning ifølge den jødiske Omhu for at iagttage det ydre Skin!

mods. *δοξάζεται*, jvf. Jak. 2, 7. 1 Ped. 4, 14), fordi Bekjendernes Usædelighed kaster Skam tilbage paa Navnet, der er Gjenstand for Bekjendelsen. — *καθὼς γέγραπται*: Jes. 52, 5. (efter LXX). jvf. Ezech. 36, 23. — Hvor dybt indskærende er ikke Apostelens Ord i den jødiske Gudfrygtigheds-Øvelse, som ikke kom ud over det synlige og hørlige Ydre: Templet — Loven — Guds Navn! Overfor Tempeldyrkelsen: „Krænkelse af Helligdommen“; — overfor Lovens Hylding: „Vanærelse af Lovgiveren“; — overfor Gudsdyrkelsen: „Bespottelse af Guds Navn“.

V. 25—27. „Ikke som om det skulde komme ud paa Eet at være Jøde eller Ikke-Jøde. Adkomsten til at have Plads i Jødefolkets Midte (formedelst Omskærelsen) har sin Betydning (*ὠφελει*), men kun for saavidt som det indre Mærke: Lydighed mod Loven svarer til det ydre; i modsat Fald („*omissa signi veritate, in externa ejus specie hærebant*“ Calvin) er Omskærelsen (*מילה*) Eet med Ikke-Omskærelsen (*הכרת*): *ἡ περιτομή ἀροβυστία γέγονε ο: ἡ π. οὐδὲν διαφέρει ἀροβυστίας*; — ja, Rollerne kunne ombyttes: den lovopfyldende Hedning maa snarere gaae og gjælde som Jøde end den lovovertrædende Jøde (*λογισθήσεται εἰς περιτομήν*).“ Jvf. 1 Kor. 7, 19. Gal. 5, 6. — *ἡ ἐκ φύσεως ἀροβυστία* (ο: *τὰ ἔθνη ἐν σαρκί κρινεῖ* . . .] Jvf. om Niiviterne og den østerlandske Dronning som Dommere i Matth. 12, 41—42 og Hebr. 11, 7. D. e. „Hedningens Efterlevelse af Loven er i sig selv den stærkeste Anklage af Jødens Lovovertrædelse.“ („*non ad personas sed ad exemplum*“ Calvin). — *διὰ γράμματος κ. περιτομῆς*]: Betegnelse af de udvortes Vilkaar, der burde afholde fra Overtrædelse af Loven (*γράμμα ο: νόμος ἔγγραφος*), ligesom i 14, 20: *διὰ προσκόμματος*, og i 2 Kor. 5, 7: *διὰ πίστεως, διὰ εἶδους* (ο: *ἐν*). Luther: „unter“ (sv. Ov.) d. Ov. „med“ d. e. til Trods for.*)

*) Vulg. har: „*per litteram et circumcisionem*“, og Oekum. forklarer: *ἐν γράμματι . . . προαχθεις* (tilskyndet ved), ligesom senere

U. 28. Αλεγει: ὁ ἐν τῷ ἱερῶ 3: ὁ ἐν τῷ ἱ. 3071 — thi ikke den, men en det iudæer, en Jøde. — Men findes at dette synes lidt mindre naturligt derda i lettere: ὁ ἐν τῷ ἱερῶ Ἰουδαίου Ἰουδαίου 3071 — og saa lig. Mande: U. 29 ?

V. 28—29. Jøden ἐν τῷ φανερωῷ d. e. „ifølge ydre Mærker: Fødsel, Omskærelse, Vane“, modsat Jøden ἐν τῷ κρυπτῷ (jvf. ὁ κρυπτός τῆς καρδίας ἄνθρωπος, 1 Ped. 3, 4), d. e. „ifølge Tro og Lydighed“, — den samme Modsætning som imellem σπέρμα Ἀβραάμ og τέκνα Ἀβρ. ο: ποιοῦντες τὰ ἔργα τοῦ Ἀ. Joh. 8, 37. 39. — Omskærelsen ἐν τῷ φανερωῷ d. e. ἐν σαρκί, modsat π. καρδίας, ἀχειροποίητος. — Den aandelige Udtydning af Omskærelsen stammer fra det Gl. Test.: περιτεμεῖσθε τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν (כְּבָבְבֵי הַלְּבָבֵיכֶם קָשָׁיִם), Deut. 10, 16. 30, 6. Jer. 4, 4. Philo*) udlægger Omskærelsen som Sjælens Udrensning fra den urene Lyst: ἡδονῶν κ. παθῶν παντῶν ἐκτομή, og den christelige Symbolik (ἡ περιτομή τ. Χριστοῦ) ligger saaledes nær: περιετιμήθητε . . ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῆς σαρκός. — „Hjertets Omskærelse“ bliver nærmere bestemt: ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι (jvf. 7, 6. 2. Kor. 3, 6.), d. e. enten „ved Guds Aand, ikke i Kraft af Bogstavens Lære“, eller „i Aandens Liv, ikke efter Bogstaven, i Det, der er Gjenstand for Lovens Bud“. Saaledes simple: „spiritu constat, non littera.“ Erasm. — οὐ* (sc. τοῦ ἐν κρυπτῷ Ἰουδαίου) ἔπαινος . . ἐκ τ. Θεοῦ. Jvf. 1 Kor. 4, 5.

III. Sammenligning af Jødernes og Hedningenes Stilling.

Cap. III, 1—20.

Apostelen kan ikke afslutte den mørke Skildring af den sædelige Tilstand i den jødiske og hedenske Verden, uden at klare det Spørgsmaal for sig selv og sine

Beza o. F. Tanken i sig selv er paulinsk (ἀφορμὴν ἢ ἀμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς: 7, 8), men den vilde være lidet passende her, hvor det gjælder om at stille den personlige Skyld i det fulde Lys.

*) de migrat. Abr. I. p. 450.

Læsere: hvorledes Kjendsgjeringen af den fælles Strafskyld af Jøder og Hedninge skal kunne bestaae med Guds Udvælgelse af og Forjættelse til det jødiske Folk.

Thi, dersom Troløsheden fra Folkets Side skulde have til Følge, at dette Folk stod ligesaa skyldbetyngt for Guds Dom som Hedningene, maatte man ikke da sige, at den guddommelige Benaadning, Naadeførelsen og Forjættelsen er falden ud til intet? dersom derimod den guddommelige Naadesplan staaer uanfægtet af Folkets Utaknemmelighed, saa at Forjættelsen gaaer sin Opfyldelse imøde til Trods for Gjenstridighedens Modstand, tjener ikke da den menneskelige Forsyndelse til Folie for den guddommelige Naade? skal det vel da kunne være Alvor med Guds straffende Retfærdighed overfor Israels Frafald, naar Naaden og dens seirende Magt uden dette Frafald ikke vilde sees i sin fulde Glands?

Apostelen svarer ved at holde den guddommelige Forsynsstyrelse og den menneskelige Tilregnelighed ud fra hinanden: Guds Forjættelser ere usvigelige, hans Naades Veie kunne ikke spærres eller forrykkes ved Indgreb af den menneskelige Synd; men hvad der gjør Synden skyldig til Straf er ikke Det, der bringes tilveie ved den syndige Id, men selve Villien, som stræber Gud imod; denne Tilregnelighed ophæves ikke derved, at Synden er afmægtig overfor Naaden. Og saaledes staaer „den hele Verden skyldig for Gud“ (V. 19).

V. 1—2. „Vistnok altsaa har Jøden og Indlemmelsen ved Omskærelsen i det jødiske Samfund meget forud for Hedningen: *περισσὸν πολὺ*“, jvf. Matth. 5, 47. — *Πρῶτον*] tyder paa en Opregnelse af flere Punkter, omtrent saaledes som den forefindes i 9, 4-5; men der følger her ikke flere; Paulus standser ved det ene: at Jøderne ere det Folk, til hvis Varetægt Aabenbaringsordet er blevet betroet. — *ἐπιστεύθησαν* (samme Construc-

fører dem igjennem til Seier, naar han dømmes“ (o: misdømmes af menneskelig Troløshed).*)

V. 5—6. Fordreielse af den ophøiede, trøsterige Sandhed til usædelig Sophisme: „kan den retfærdige Gud ville straffe, hvad der tjener til at stille hans — ikke Retfærdighed, men Fuldkommenhed og deri grundet Retfærdiggjørelse — i det fulde Lys“? (*συνίστησι*, jvf. 5, 8. 2 Kor. 6, 4. 7, 11. Vulg. „commendat.“ Luth. „preiset.“ D. Ov. „beviser“). „Injuste certe offenditur, si causam irascendi ex eo accipit, quod glorificatur“. Calvin. — Paulus afværger ikke blot Misforstaaelsen (*κατ' ἀνθρώπον λέγω* o: *καθὼς εἰώθασιν λαλεῖν οἱ ἄνθρωποι*. jvf. 1 Kor. 9, 8), men paaviser Urimeligheden: „thi hvorledes skal da Gud dømme Verden?“ — i samme Almindelighed som i V. 19, men vistnok med særlig Tanke paa Hedningeverdenen, om hvis retfærdige Fordømmelse der kun var een Mening iblandt Jøderne. Men Dommen forudsætter, at Verden staaer som skyldigt Subject overfor Gud, idet Synden regnes efter Villiens Retning til Loven i og for sig, ikke efter Virkningen, som først afvindes den ved den guddommelige Forsynsstyrelse. Calvin: „Sic accipe: non hoc fieri injustitiæ natura ut Dei justitia magis eluceat, sed Dei bonitate superari nostram malitiam, ut in diversum potius quam tendat finem convertatur.“

V. 7—8. „Thi om Verden maa det Samme gjælde

*) Calvin: „quantumvis obstrepant impii suisque querimoniis ejus gloriam odiose obruere conentur.“ — Der vilde intet være i Veien for at oversætte *ἐν τῷ κληροδοῦναι* se som Medium: „naar Du gaaer i Rette, anlægger Sag“ (jvf. 1 Kor. 6, 1), og denne Oversættelse, hvorefter Gud træder virkende frem, vilde have Parallelismen (*ἐν τοῖς λόγοις σου*) for sig (saaledes, efter Bengel, Tholuck, Meyer o. A.). Men for Pauli Forstaaelse af det gammeltest. Ord maa Analogien med hans egne Tanker være bestemmende. Jvf. Umbreit: der Br. an d. Römer auf dem Grunde des A. T.s S. 256-57.

klaring: „hvad da? have vi noget forud“ (d. og sv. Ov., ligesom Vulg. „quid igitur? præcellimus eos?“ Luth. „haben wir einen Vortheil?) gjendrives ved Sprogbrugen; thi *προέχειν* har kun i Activ denne Bemærkelse. Det maatte da tages passivisk: „hvad da? blive vi overgaaede?“ (neml. af Hedningene, — i skarp Modsætning til det hidtil Antagne; saaledes Oekumenius ω : *προελήφθημεν*). Men lige afgjørende imod begge Forklaringer er det, at Paulus da maatte antages at tale her i Jødernes Navn, medens han baade før og efter (*προητιασάμεθα* taler i sit eget og Medapostles Navn, og stiller sig og dem ikke mindre skarpt imod Jøden end imod Hedningen (s. V. 1 og 9). Der maa altsaa søges en Betydning af Verbet *προεχόμεθα*, hvorefter Subjectet kan blive det samme som foran og efter, og en saadan tilbyder netop den mediale Form: *προέχεται*: paaskyde, besmykke (ω : *προφασίζεσθαι*, egenl. holde som Skjul foran sig: prætere, prætexere); — altsaa: „hvad da? mon vi søge Paaskud, Udflugt?“*) — *προητιασάμεθα*: „vi have documenteret, faktisk godtgjort („tanquam severus procurator justitiæ divinæ.“ Bengel), at Alle ere Synden undergivne“ (*πεπραμένοι ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν*. 7, 14). *πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν δοῦλος ἐστὶ τῆς ἁμαρτίας*. Joh. 8, 34.)

V. 10—18. Til Stadfæstelse følger en Række af gammeltestamentlige Udsagn, der samle sig i Klage over den menneskelige Syndighed som fælles for Alle. Anførelsen skeer, som sædvanlig, efter LXX, dog ikke overalt ordret. — V. 10-12 af Ps. 14, 1 og 3. *συνιῶν ω : ουννετός*: i religiøs-sædelig Betydning. — *ἐκζητῶν τ. Θεὸν* (*עִקְרָתָא דְּחַיִּי*) jvf. Apg. 15, 17. Hebr. 11, 1. — *ἐξέκλιναν* (*כָּלוּ*) sc. *ἐκ τῆς εὐθείας ὁδοῦ*. — *ἠχρεώθησαν* (*δοῦλοι ἁχρεῖοι*: Luk. 17, 10. Matth. 25, 30): „blive

*) En omhyggelig philologisk Drøftelse af de forskjellige Fortolkninger findes hos Fritzsche til d. St.

ubrugelige, forkastelige“. V. 13 af Ps. 5, 10 og Ps. 140, 4: Forening af Rovdyrets Glubskhed og Slangens snigende Forgift. Jvf. Jak. 3, 8: *γλώσσα . . . μεσιτή τοῦ θανατηφόρου*. — V. 14 af Ps. 10, 7. Istedetfor *πικρίας* (Eph. 4, 31) har den hebr. Text *מְרִמָּה* (Bedragerier), sandsynlig her efter anden Læsemaade: *מְרִירָה*, eller ved Forvexling af de tvende Ord. — V. 15-17 efter Jes. 59, 7: Blodtørstighedens Ødelæggelse (*συντριμμα*) og dens Følger: Armod-Elendighed (*ταλαιπωρία*). — V. 18 af Ps. 36, 2.

V. 19—20. „Det er klart, at Anklage og Straffetrusel i Pagtens Ord (*ὁ νόμος* istf. *ἡ γραφή*, ligesom i Joh. 10, 34. 12, 34. 15, 25. 1 Kor. 14, 21) er nærmest netop henvendt til dem, der ere bundne til denne Pagt, — henvendt til dem for at bringe det til bluselsfuld Bevidsthed (*ἵνα πᾶν σόμα φραγῆ*), at den hele Verden, den jødiske ikke mindre end den hedenske, staaer skyldig (*ὑπόδικος*) for Gud, efterdi*) Lovopfyldelse (*ἐξ ἔργων νόμου*) ikke er Vei for Kjød og Blod (*πᾶσα σὰρξ*, s. 1 Kor. 1, 29. Gal. 2, 16) til Guds Naade; thi hvad der bevirkes ved Lov er Syndserkjendelse og intet Videre“ (ikke Kraft til at bryde Syndens Magt). „*Interiorum immunditiam lex judicat et accusat coram Deo, non tollit*“. Melancht.

Det er saaledes udviklet, at Tilstedeværelse eller Mangel af den positive Lov ikke bevirker nogen væsenlig Forskjel i Menneskenes Stilling til

*) D. Ov. har: „derfor kan intet Kjød blive retfærdiggjort“ . . . , som om der for *διότι* stod *διὸ*, og V. 20 saaledes indeholdt den almindelige Slutning, støttet paa det Foregaaende. Men Forholdet er omvendt: V. 19 er Hovedsætningen (den hele Verdens Strafskyld), og i V. 20 anføres som Grund: Utilstrækkeligheden af Loven, som ikke fører ud over den blotte Erkjendelse af Synden (sv. Ov. „derføre att“).

Lovens Forhold og til Dommen: at *οἱ ἐννομοὶ* ere Syndere saavel som *οἱ ἄνομοι*, at Straffen rammer saavel *κατὰ νόμον* som *ἄνομως*. Hermed er Grunden ryddet og Veien banet. Paulus optager atter den Hovedsætning, som allerede er fremsat i 1, 17, men dengang for tidligt. Det er nu først godtgjort: at Lov og Lovopfyldelse ikke er Vei til Forsoningens Fortrøstning og Fred, at en Aabenbaring, der indskrænker sig til Selvaabenbarelse af Gud som hellig Lovgiver og retfærdig Dommer, ikke løser Forsoningens Opgave, men at dette kun er muligt der, hvor Forsoningen er givet som Kjendsgjerning, grundet i Guds Faderligheds-Væsen. Saaledes er Aabenbaringen givet i og ved Christus, og med levende Tilegnelse af denne formedelst Tro er der Adgang til Guds Naade og Syndsforladelse.

II.

Frelsen i Christus, dens Vei, Væsen og Omfang.

Cap. III, 21—Cap. VIII, 39.

I. Retfærdiggjørelse ved Tro, uden Lovens Gjerninger.

Cap. III, 21—31.

V. 21—24. „Guds Retfærdiggjørelse (d. e. Veien, ad hvilken Gud oplader sin Naade for Menneskene. s. 1, 17) „gaaer nu (*ἐν τῷ νῦν καιρῷ*, V. 26) ikke længere gennem Loven (*χωρὶς νόμου*: „ohne Zuthun des Gesetzes“. Luther), men gennem Troen paa Christus;

saaledes ligger Veien aaben (*πεφανέρωται*) i Evangeliet, og saaledes er den forud vidnet i den gamle Pagt“ (*ὁ νόμος κ. 16. 26. οἱ προφήται*, s. Matth. 5, 17. 7, 12). Den samme Pagt nemlig, som viser hen til Loven og dens Lydighed, peger ogsaa prophetisk ud over sig selv (jvf. Apg. 10, 43); ja, netop den strenge Henviisning til Loven tjener — saaledes som det senere udvikles — til at vække Bevidstheden om Lovens Utilstrækkelighed, til samme Tid som den skærper Syndsbevidstheden og Trangen til Forsoning. — *εἰς πάντας κ. ἐπὶ πάντας . . .*]: „saa at (Retfærdiggjørelsens Naade) er bestemt for Alle og naaer hen til alle Troende, — saavist som den tiltrænges af Alle uden Forskjel, aldenstund Alle som syndefulde mangle Guds Bifald“: *δόξης τ. Θεοῦ* (s. Joh. 12, 43. 5, 44), d. s. s. *ἐπαινος ἐκ τ. Θεοῦ*, 2, 29. *) — Retfærdiggjørelsen bliver betragtet fra tredobbelt Side: med Hensyn til Mennesket: „uforskyldt“, *δωρεάν* (s. Matth. 10, 8) ο: *οὐ κατ' ὀφείλημα, οὐκ ἐξ ἔργων*, — med Hensyn til Gud: „af fri Naade“, *τῆ αὐτοῦ χάριτι*, — med Hensyn til Christus: „ved den ved ham erhvervede Forløsning“, *διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως ἐν Χρ.*, jvf. Eph. 1, 7. Kol. 1, 14: forklaret ved *ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν*.

V. 25—26. Den nærmere Betegnelse følger af Forløsningens Værk og dens Virksomhed: „Gud har stillet Christus frem (*προέθετο*: af Offersproget, ligesom *προσ-*

*) Paa lignende Maade Luther: „mangeln des Ruhms, den sie an Gott haben sollten“; d. Ov.: „dem fattes Ære for Gud“. („utan berömmelse inför Gud“ sv. Ov.). Vulgata derimod: „egent gloria Dei“, — og saaledes den almindelige Fortolkning: „Andeel i Guds Herlighed“, eller: „den Ære, som Gud giver, Ære ifølge Guds Dom“. Den ovenfor givne Oversættelse („Bifald, Roes“) anbefaler sig ved sin Simpelhed, og den kommer Ordets oprindelige Betydning nærmest: *δόξα*: Mening, Omdømme, gunstigt Omdømme. (Saaledes, efter Grotius, enkelte Nyere).

φέρειν: føre frem til Alteret*) som Sonoffer (ἱλαστήριον,**) egenl. Adj., ligesom σωτήριον, καθαρτήριον, χαριστήριον, sc. θῦμα, ἱεροῖον, d. s. s. ἱλασμος, θυσία ὑπὲρ ἁμαρτιῶν 1 Joh. 2, 2. 4, 10.) i hans Blod;***) — jvf.

Hebr. 9, 22: χωρὶς αἵματεκχυσίας οὐ γίνεται ἄφεσις. — εἰς (πρὸς) ἐνδειξιν τ. δικαιουσύνης αὐτοῦ]: „til Beviisning, Fremstilling (s. 2 Kor. 8, 24. Phil. 1, 28) af Guds Retfærdiggjørelse d. e. af den Vei, ad hvilken Gud, netop fordi han er δίκαιος, kan føre Mennesket i Retfærdiggjørelses- (Benaadnings-) Forhold til sig: ved Tro“. — διὰ τὴν πάρεσιν κ. τ. λ.] Den historiske Begrundelse af Nødvendigheden af denne Beviisning: „fordi de forhen

*) Bemærkelsen af προτίθεσθαι: bestemmer hos sig selv, proponere sibi (Rom. 1, 13. Eph. 1, 9), bliver ogsaa her fastholdt af nogle Fortolkere: Fritzsche o. A.

**) Luther's Oversættelse „Gnadenstuhl“ er Hentydning til Exod. 25, 17 f., hvor Laaget paa Pagtens Ark (hebr. כְּפֹרֶת er gjenlivet af LXX ved ἱλαστήριον se. πῶμα og af Vulg. ved „propitiatorium.“ Dette hellige Laag, ovenpaa hvilket to gyldne Cheruber vare anbragte (s. Hebr. 9, 5), indtog nemlig en Hovedplads i den aarlige Forsoningsritus, da Ypperstepræsten sprængte det rensende Blod hen imod Helligdommens Laag. Oversættelsen laac saameget nærmere, som det hebr. כָּפַר (bedække) har i Pihel כִּפְּרָה Betydningen: forsoner, ligesom tildække Synderne (ἐπικαλύπτειν ἁμαρτίας. Rom. 4, 7). Paa samme Maade forklares Ordet af Erasmus og Calvin, og flere Nyere.

***) I d. Ov. ere Ordene ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι, efter Luther (ligesom Calv. o. fl. Nyere), forbundne med διὰ πίστεως som Object: „formedelst Tro paa hans Blod“. Constructionen af πίστις med ἐν eller εἰς mangler ikke Analogier (1 Tim. 3, 13). Men ved Tale om det blodige Forsoningsoffer, hvor den forsonende Kraft sættes i Udgydelse af Blodet, er det naturligere at forbinde ἱλαστήριον og αἷμα. Jvf. Hebr. 9, 14. 1 Ped. 1, 19. Hertil Calvins Bemærkning: „Sanguinem autem solum nominando non voluit alias redemptionis partes excludere, sed potius sub una parte totam summam comprehendere; sic per synecochem tota expiatio notatur“.

begangne Synder ere ladede uændsede formedelst Guds Overbærelse“ (*ἀνοχή* ο: *μακροθυμία*: 2, 8). Begrebsadskillelsen af *πάρεσις* (der forekommer alene paa dette Sted) og *ἄφεσις* er Skjelnepunkt imellem den nyere Fortolkning og den ældre: *παρήμι* er „sender forbi, lader gaae forbi“, altsaa om den midlertidige Bortseen fra Synden; *ἀφήμι* derimod er „bortsender, lader løs“, altsaa om den endelige Forladelse af Synden og dens Skyld.*)

Altsaa — for at samle Hovedtankerne i deres naturlige Følge: Forløsningsværket (*ἡ ἀπολύτρωσις ἡ ἐν Χρ. Ἰ.*) er *ἐνδειξις τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ*. Den omfatter paa eengang Beviset for „at Gud er retfærdig“ (hellig og retviis), „og at han retfærdiggjør ved Tro“. D. e. overfor den Hellige og Retfærdige kan der ikke tænkes Retfærdiggjørelse ad Lovens og Gjerningens Vei, men alene ad Troens, fordi Mennesket her ikke stiller sig hen for Dommen, men griber Naaden i Ydmyghed og Tro.***) — Hvorfor en saadan *ἐνδειξις* er nødvendig? *διὰ τὴν πάρεσιν* κ. τ. λ., d. e. fordi „Gud i de forgangne Slægter har ladet alle Folkene gaae deres

*eis .. ἡ ἴδρις
τῆν ἴρδειαν
han sammensæt
eis τὸ εἶρα
ὁμογενεῶν τῆ
ἴρδος, ἡ εἰς
ἀδραν τῆς ἰ.
is, at han med
vise sig*

*) Luther oversætter: „in dem dass er Sünde vergiebt, welche bis anhero geblieben war unter göttlicher Geduld“ (ogsaa sv. Ov.), og d. Ov., „ved de forud begangne Synders Forladelse“. Men hverken kan *διὰ* m. Acc. oversættes „i“ eller „ved“, eller *πάρεσις* (prætermisio) tages som eenstydig med *ἄφεσις* (remissio). Tager man *πάρεσιν* = *ἄφεσιν*, saa at *διὰ τὴν πάρεσιν* betegner Maaden, hvorpaa Guds *δικαιοσύνη* ytrer sig, saa kan der ved *δικ.* alene tænkes paa den guddommelige „Godhed og Naade, som viser sig ved Forladelse af de forud begangne Synder“ (saaledes af Ældre Grotius, af Nyere Reiche). Men foruden det vilkaarlig Indskrænkende i denne Ordbestemmelse, bliver Henviisningen til „de forud begangne Synder“ da uden al Betydning.

**) „Summum hic habetur paradoxon evangelicum. Nam in lege conspicitur Deus judicans et condemnans, in evangelio justus ipse et justificans peccatorem.“ Bengel.

egen Vei“, „har overseet Vankundighedens Tider“ (Apg. 14, 16, 17, 30), — altsaa: for at ikke denne *πάρεσις* (den tilsyneladende Ustraffethed) skal blive taget for en *ἀφρασις*, og Menneskene saaledes bestyrkes i vrang og farlig Forestilling om Straffrihed for Ugudeligheden. — Hvorledes denne *ἐνδειξις* er foregaaet? ved Christus som Sonoffer (*ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἱλαστηρίου*). Men i hvilken Modsætning til hver anden Offring! Thi Offeret er her ikke bragt til Gud, men af Gud selv (*ὁ Θεός προέθετο*); — den Offrende har ikke udgydt fremmed Blod, men sit eget Blod (*ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι*); — Offeret er bragt ikke for at udsonse Guds Vrede, men for at vise (*πρὸς ἐνδειξιν*) den ene mulige Adgang til Naade for den Retvise, Hellige og Retfærdige (*ὁ δίκαιος*); — den forsonende Virkning skeer ikke umiddelbart, bliver ikke tilført udenfra, men den er betinget ved troende Tilslutning og Tilegnelse (*διὰ πίστεως*).

V. 27-31. ^{τι} οὐκ ἢ καύχησις; ἐξουκλείσθη]. jvf. Luk. 8, 25. 1 Kor. 1, 20. „Vistnok — for Selvberømmelse, Selvførtrosthed bliver der saaledes ingen Plads tilovers (*οὐκ ἔτι χώραν ἔχει*. Theodoret);*) thi overfor Naaden, som giver uforskyldt (*τῇ χάριτι. δωρεάν*. V. 24), har intet Gjærningsværk Betydning, men alene Tilegnelsen ved Tro“. (*νόμος πίστεως*, d. e. den Lære og Anviisning, hvor Troen træder i Gjærningernes Sted.***) — Spørgs-

χωρίς ἔργων νόμου - v. viden at Paulus Gjærningerne blev ved Troen, i Betragtning.

*) „Ne guttata quidem reliquam facit; — in hac causa non sufficeret docere, nisi majore vehementia Spiritus Sanctus ad prosternendam nostram altitudinem fulminaret.“ Calvin.

**) Naar Luther i sin Overs. af V. 28 indskyder Ordet: „allein durch den Glauben“, er det ikke at undres over, at han som Oversætter har maattet høre ilde for denne „Interpolation“ (Bisping: Erkl. des Br. an d. R. S. 145). Men han har i al Fald handlet i god Tro, d. v. s. for at give Apostelens utvivlsomme Mening det bestemteste Udtryk. Apologia Conf. svarer med Føie („Quid sit fides justificans“): at „det Exclusive dog ikke lader

maalet: ἡ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνον; har sin Grund i det forangaende ἄνθρωπον (τὸ κοινὸν τῆς φύσεως ὄνομα θεός. Chrysost.): „Skulde Nogen tage Forargelse, fordi Retfærdiggjørelsen og dens Betingelse er sat fælles for Menneskene uden nogen Undtagelse eller Indskrænkning, da betænke han, at overfor den ene Gud, for hvem vi skulle retfærdiggjøres (εἰς ὁ Θεός, ὃς δικαιοῦσαι) er Forholdet det selvsamme for Alle: imellem Skabning og Skaber, Synd og Lov, Skyld og Naade! Hvad der adskiller Jøde og Hedning er her et forsvindende Punkt, uden Indflydelse paa Stillingen til Gud.“ — καταργούμεν (καταργεῖν egenl. ἄργον ποιεῖν, s. Luk. 13, 7. κ. νόμον d. s. s. ἀθετεῖν, ἀκυροῦν, s. Gal. 3, 17. Eph. 2, 15) modsættes ισχυροῦμεν (ἰσχυροῦμαι): opretholde, holde ved Magt, jvf. Hebr. 10, 9. Paulus imødegæaer her i al Korthed en Indvending, som let kunde forudsees: at den hele foregaaende Udvikling gaaer ligefrem ud paa at nedbryde Lovens Anseelse. Svaret er dette: „i Læren om Retfærdiggjørelse ved Tro uden Lovens Gjæringer ligger der alene Indsigelse mod den i Misforstaaelse grundede Overvurdering af Loven, som vil tilegne den hvad der ligger ud over Lovens Bestemmelse og dens Kraft; omvendt er det netop Troen, der baner Vei for den sande Indleven i Lovens aandelige Væsen“. „Nam lex moralis vere confirmatur ac stabilitur per fidem in Christum; quandoquidem in hunc finem lata est, ut hominem de sua iniquitale edoctum ad Christum adduceret.“ Calvin. Apostelen afbryder her for ikke at komme dybere ind

Åværel. af ik og
 dia una betab
 ter som en tilf
 dighed. Unders
 blive ingen for
 Indflydning.

sig udslette af den øvrige Text: „gratis, non ex operibus, donum est“ — „nam hæ quoque sunt exclusivæ“. Og allerede Erasmus (de ratione concion. III. p. 1049. Lugd. Bat. 1704) har bemærket: „Hæc est vox („sola“) tot clamoribus hoc seculo lapidata, quæ in Hilario reverenter auditur“.

i et Æmne, hvis nærmere Udvikling følger senere, i syvende Capitel. *)

II. Retfærdiggjørelsen ved Tro, stadfæstet ved Abrahams Exempel.

Cap. IV. 1—25.

Allerede i Cap. 3, 21 er der henviist til „Bevidnelsen i Loven og Propheterne“ om den sande Vei til Retfærdiggjørelsen; og skal den gamle Pagt kunne med Sandhed betragtes som Fører hen til Christus, saa kan der i den ikke mangle en forbilledlig Hentydning til den guddommelige Naade som Frelsens og Syndsforladelsens eneste Kilde. Men hvor skulde denne Henviisning være at finde fuldstændigere og klarere end hos Israels Stamfader, til hvem Forjættelserne ere udgangne, og fra hvem det hele Udkaarelses-Forhold til Jehovah har sit Udspring? Det var neppe engang muligt at føre en Forhandling med Jødechristne om Retfærdiggjørelse for Gud, uden at komme ind paa Abrahams Exempel: paa hans Forhold til Forjættelsen og Loven, til Lydigheden og Troen. — Og det store Exempel er frugtbart i mere end een Henseende: Naadens Velsignelse blev Abraham til Deel uforskyldt, uden forudgaaet Gjerning, alene formedelst Troen; men denne Tro viste sin Kraft i den

*) Efter de Wette og Meyer skal V. 31 henhøre til Cap. 4. Det skal være Begyndelsen af et nyt Afsnit: „Overensstemmelse af Læren om Retfærdiggjørelse ved Tro med Loven, oplyst ved Det, der er sagt i Loven om Abrahams Retfærdiggjørelse“. Ifølge heraf blive da Ordene: *νόμον ιστάνομεν* forklarede som Bekræftelse af: „at og hvorledes Retfærdiggjørelsen af Guds Naade ved Tro allerede er lært i Loven“. Men den angivne Forbindelse med Cap. 4 er tvungen, og den sidst anførte Forklaring, hvorefter den christelige Retfærdiggjørelseslære skulde lægges ind i „Loven“, har den paulinske Udvikling, navnlig i Cap. 4, aabenbart imod dig.

meest selvopoffrende Lydighed — det samme Exempel kunde derfor paaberaabes af Jakob (2, 21 ff.) som Beviis for nødvendig Samvirken af Tro og Gjerninger —, og Forjættelsen blev givet og blev modtaget med Tro, førend endnu „Omskærelsens Tegn“ var indstiftet, medens Abraham altsaa stod som Fader ikke for de Omskaarne alene, men for de Troende overhovedet. — Paa den anden Side træder ogsaa her Afstanden frem imellem Forbilledet og Virkeligheden. Thi Troen, som her „bliver regnet til Retfærdiggjørelse“, er ikke Evangeliets Tro, ikke Tro paa Guds forbarmende Naade mod Syndere; men den er den faste Forvisning om Guds Sanddruhed, om hans Forjættelses Usvigelighed.

V. 1—3. „Lader os engang stille os vor Fader Abraham for Øie“: hvad skulle vi vel sige, at han har opnaaet (*ἐὐρηκέναι*, ligesom det Hebr. נִצְחָה ו: *κτᾶσθαι*. s. Apg. 7, 46. Hebr. 9, 12) paa Grund af ydre Fortrin? Svaret paa Spørgsmaalet er udeladt som selvforstaeligt: „οὐδὲν. han har intet opnaaet“.*) — *κατὰ σάρκα*] kunde man fristes til at henføre til *τὸν πατέρα ἡμῶν*,**) men det hører — ikke alene ifølge Ordstillingen, men ifølge

*) Grotius, og efter ham enkelte Andre, opløser Spørgsmaalet i to: „Hvad skulle vi sige? mon at A. har efter Kjødets opnaaet (neml. Retfærdiggjørelsen)“?

**) Saaledes, efter Origenes, Chrysostomus, Theophylaktus, ogsaa Erasmus og Calvin, og aabenbart er det denne, tilsyneladende lettere, Construction, der ligger til Grund for den Ordstilling, som Griesbach og Lachmann have optaget efter mange af de ældste Haandskrifter (A. C. D. o. f.), Oversættelser (Itala og Vulg.) og Kirkesædre (Euseb., Cyrill., Chrys. o. F.); hvorefter *ἐὐρηκέναι* læses foran *Ἀβραάμ*, — en øiensynlig syntaktisk Korrektur. — Lachmann har tillige i dette Vers efter gamle Haandskr. og orient. Overss. optaget Læsemaaden *προπάτορα* istedetfor *πατέρα*.

— „og det ifølge Skriftens udtrykkelige Ord (*τι ἡ γραφή λέγει*); som alene anfører den troende Fortrøstning hos Abraham (Gen. 15, 6: *וְיִתְּנֶנּוּ בְרִית*), og udtrykkelig lader denne blive regnet ham til Retfærdighed (*וְיִתְּנֶנּוּ בְרִית וְיִתְּנֶנּוּ בְרִית*).“ *) Saaledes kunde Skriften umulig have udtrykt sig, dersom der laae nogen Gjerningsfortjeneste til Grund, dersom Retfærdiggjørelsen ikke her var reen Naadesact.

V. 4—5. Forskjellen imellem Værkhellighedens og Troens Stilling til Gud: Den første venter, ifølge Grundsætningen: *ἄξιος ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ* (Matth. 10, 1 Tim. 5, 18), sin forskyldte Løn (*μισθὸς κατ' ὀφείλημα*) af Guds gjengjældende Dom; den anden vender sig uden nogen Regnings-Opgjørelse med ydmyg Fortrøstning til Guds Naade (*κατὰ χάριν*). Jvf. Eph. 2, 9: *Θεοῦ τὸ δῶρον, οὐκ ἐξ ἔργων*. — Denne Forskjel ligger allerede i Skriftens Ord: *ἐλογίσθη εἰς δικαιοσύνην*. Thi Gjerningen er utilstrækkelig til at give Adkomst, naar et Andet maa ved Tilregnelse stilles i dens Sted. — Ved Modsætningen imellem Gjerning og Tro (*τῷ μὴ ἐργαζομένῳ, πιστεύοντι δὲ*) maa Stillingen af de tvende Led fattes vel i Øie. I den omvendte Orden (*τῷ πιστεύοντι, μὴ δὲ ἐργαζομένῳ*) vilde Ordene indeholde en aldeles upaulinsk Tanke; thi saa vist som Paulus frakjender Gjerningen, der ikke er fremgaaet af Tro (den egennyttige, lovsyge Gjerning) al Betydning, saa vist er, efter Apostelen, Troen ligesaa betydningsløs (Tro af Navn), hvor den ikke er den frugtbare Kilde til Kjærlighed og al god Gjerning**) Ligesaa vilde den

*) Jvf. 1 Makk. 2, 52: *Ἀβραάμ οὐχὶ ἐν πειρασμῷ εὐρέθη πιστός, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην*;

**) „Fideles non vult esse ignavos, sed tantum mercenarios esse vetat, qui a Deo quicquam reposcant quasi jure debitum.“
Calvin.

anden Deel af Sætningen: τὸν δικαιοῦντα τὸν ἄσεβῆν være et upaulinsk Paradox i den Mening, at Mennesket, fremturende paa Ugudelighedens Vei, skulde kunne tænkes i Naadesforhold hos Gud; men den christelige Sandhed er her udtrykt i sin skarpeste Form: „naar Benaadningen (δικαιοσύνη) har sin Grund ikke i menneskelig Fortjeneste, men alene i Guds Væsens frie Kjærlighed, saa er ingen Synder udelukket fra den, naar han ikke i forstokket Vantro river sig selv løs fra Naaden“. Iøvrigt gjælder her Calvins praktiske Bemærkning: „non hic disseri, qualiter vitam instituere nos oporteat, sed quæri de salutis causa“.

V. 6—8. I Citatet (af Ps. 32, 2-3), hvor Psalmisten priser Den salig (λέγει μακαρισμὸν (jvf. Gal 4, 15): „udsiger Saligpriisning“ ο: μακαρίζει, Jak. 5, 11), „hvem Synder og Overtrædelser forlades“, mangler imidlertid

Det, der skulde svare til det paulinske χωρὶς ἔργων. Men paa disse Ord ligger netop Hovedvægten, og det er dem, der betegne Forskjellen imellem den nytestamentlige og den gammeltestamentlige Lov om Syndstilgivelse.

V. 9—12. Indvendingen maatte her ligge nær: at hvad der i Psalmen er sagt om Syndsforladelse og om Lovpriisning paa Grund af samme gjælder Jøderne alene, Abrahams Børn efter „Omskærelsen i Kjødets“. Vel, — siger Apostelen — lader os engang vende tilbage til Abraham og spørge om Tidspunktet og den ydre Livstilstand (πῶς), da Guds Naade blev tilsagt ham. Om Forjættelserne læse vi allerede i Gen. 12, 13, 15, om Omskærelsens Tegn derimod som Besegling (σφραγίδα, s. 2 Tim. 2, 19. Apok. 7, 2), som Pant paa Retfærdiggjørelsen, først i Gen. 17, 11: σημεῖον διαθήκης (תּוֹתָבְרִית) ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ ὑμῶν. Altsaa, er det Troen, og den alene, der bringer i personligt Forhold til Abraham: „for at han skal staae (εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν) som alle de Troendes Fader“, saavel de Uomskaarnes (δι

ἀκροβυστίας, s. 2, 27) som de Omskaarnes, — og Disses ikke paa Grund af Omskærelsen, men kun forsaauidtsom „de vandre i Sporet, der er anvist ved Abrahams Tro“. Den samme Idealisering af Sønligheds-Forholdet til Abraham som i Joh. 8, 39: *εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἦτε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀ. ἐποιεῖτε ἄν . — στοιχεῖν*]: isærdeleshed om den ydre Livsform, s. Gal. 5, 25: *εἰ ζῶμεν πνεύματι, πνεύματι καὶ στοιχῶμεν* (d. e. lade det indre Liv træde frem i synlig Fromhedsgjerning).*)

V. 13—15. Til yderligere Beviis for, at der uden ^{ἐπιπέσει ἡ εὐαγγ.} abrahamsk Tro ikke er Adgang for Jøderne til Abrahams ^{ἰστί.} Forjættelse, henvises der til Israels andet store ^{ἰστί. ἡ εὐαγγ.} *περισσὸν* (3, 1. — foruden Omskærelsen): „heller ikke i Kraft af Loven blev Abraham benaadet, men alene ifølge Troen; ligesom Forjættelsen tillige gjaldt hans Sæd“ (Gen. 12, 3 LXX: *ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς. 17, 5: στήσω τῆν διαθήκην μου ἀνὰ μέσον σου κ. τοῦ σπέρματος σου*), „saaledes gjælder ogsaa Betingelsen den“. — *κληρονόμον κόσμου*] Besiddelsen (*κληρονομία*) gaaer, efter Forjættelsens Ord til Abraham (Gen. 13, 15. 15, 7), ikke ud over Kanaans Land (*τὴν γῆν ταύτην, ἣν συ ὄρας, σοὶ δώσω κ. τῷ σπέρματι σου ἕως αἰῶνος*). Men fra dette Land udgik Frelsen, som omfatter Verden og dens Slægter, og hiin Besiddelse er derfor i det N. T. Forbillede paa Theokratiet og dets saliggjørende Magt. s. Matth. 5, 5. 19, 28. Apg. 20, 32. — „Forjættelsen vilde altsaa være taget tilbage (*κατήργηται*), Troen vilde have tabt sin Kraft (*κεκένωται*, jvf. 1 Kor. 1, 17. 9, 15), dersom det skulde være Forholdet til Loven (*οἱ ἐκ νόμου*), der gjorde deelagtig i det Forjættede (*κληρονόμοι*);**)

*) „Vestigia fidei opponuntur vestigiis circumcisionis externæ; non est via a multis trita, sed vestigia sunt, aperta tamen“. Bengel.

***) „Si interposita esset hæc conditio, Deum eos solos dignari ad-
optione qui merentur vel qui legem præstant, nemo confidere

Ordsnit for V13 ikke historisk. Saad. som Gal. 3, 17, men dogematisk a priori
 i de af alle de Lovens Kædetter.

men allerede Lovens Natur vidner herimod; thi Lovens Virkning — modsat Forjættelsens — er Opæggelse til Synd og Nedkaldelse af Straffen“; — foreløbig Antydning af Udviklingen i Cap. 7. V. 15 udgjør saaledes en parenthetisk Sætning.

V. 16—17. I umiddelbar Forbindelse med V. 14: „Derfor er Troen den eneste Betingelse (*ἐν πίστει* *sc. κληρονόμοι*), for at Naaden maa blive erkjendt som eneste Grund (*ἵνα κατὰ χάριν* *sc. ὧσι*), og Forjættelsen altsaa maa utvivlsomt vedkomme den hele aandelige Afkom af Abraham (*τῷ σπέρματι Ἀ. ἐν πίστει*)“. — Ved Ordene i Gen. 17, 5: *וְרַב הָיָה עִמָּךְ בְּנֵי אֱלֹהִים* er der tænkt paa de flere forskellige Folk, som nedstammede fra Abraham (Ismaeliter, Idumæere o. f.); men hos Apostelen udvider den ubestemt almindelige Ordform sig til at omfatte Jordens Slægter uden Hensyn til historisk Nedstamning: *οὐ κατὰ φροσικὴν συγγένειαν, ἀλλὰ κατ' οἰκείωσιν πίστει*. Chrys. — *κατέναντι*] egenl. ligeoverfor (Mark. 11, 2. 12, 41) *ο: ἐνώπιον*: „for Gud, paa hvem han troede.“ (Attraction *ο: κατ. Θεοῦ, ᾧ ἐπίστευσε*). — Abrahams Tro var Fortrøstning til Guds Almagt; denne er her betegnet (ligesom i Joh. 5, 21. 2 Kor. 1, 9. 1 Tim. 6, 13) ved Magten til „at fremkalde Liv af det Døde (*ζωοποιεῖν τοὺς νεκροὺς*, med Hentydning til Abrahams og Saras *νέκρωσις*, V. 19), kalde det Ikke-Tilværende som værende“*) (med Hentydning til den forjættede Talrigbed af Abrahams Afkom) — *καλεῖν τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα*]. d. e. „Guds Villie er skåbende; i samme Øieblik han kalder,

anderet ad se pertinere. Exinanita ergo fides esset, quia impossibilis conditio non modo suspensas et anxias teneret animas, sed trepidationem quoque incuteret. Ita evanescerent promissionum effectus, quia nihil prosunt nisi fide acceptæ. Calvin.

*) Jvf. Ies. 41, 4: *קָרָא הַדְרִיחַ מְרַאֵשׁ*: „han kalder Slægterne fra Begyndelsen af“.

(vil), er Tingen ikke et $\mu\eta\ \delta\upsilon\nu$, men har Tilværelsens Liv.“*)

V. 18—22. „Han troede ud over Haabets Grændse ($\pi\alpha\rho\prime\ \acute{\epsilon}\lambda\pi\acute{\iota}\delta\alpha$. præter spem. Luth. „da nichts zu hoffen war“), støttet paa Haab“ ($\acute{\epsilon}\pi\prime\ \acute{\epsilon}\lambda\pi\acute{\iota}\delta\iota$, jvf. 1 Kor. 9, 10). — $\epsilon\iota\varsigma\ \tau\acute{o}\ \gamma\epsilon\nu\acute{\epsilon}\sigma\theta\alpha\iota$] kan tages som Object for $\acute{\epsilon}\pi\acute{\iota}\sigma\tau\epsilon\upsilon\sigma\epsilon\nu$: „at han skulde vorde“ (d. og sv. Ov., efter Constructionen $\pi\acute{\iota}\sigma\tau\acute{\epsilon}\upsilon\epsilon\iota\nu\ \epsilon\iota\varsigma$), eller ogsaa oversættes (med Luther): „for at han skulde vorde“. — De anførte Ord af Gen. 15, 5 ($\sigma\acute{\upsilon}\tau\omega\varsigma\ \acute{\epsilon}\sigma\tau\alpha\iota\ \tau\acute{o}\ \sigma\pi\acute{\epsilon}\rho\mu\alpha\ \sigma\omicron\upsilon$) maae udfyldes af den hebr. Text: „see op til Himlen, og tæl Stjernerne, om du kan“: $\text{הֲרְאֵה לְךָ הַיְיָ בָּה$. — $\mu\eta\ \acute{\alpha}\sigma\theta\epsilon\nu\acute{\eta}\sigma\alpha\varsigma\ \tau\eta\ \pi\acute{\iota}\sigma\tau\epsilon\iota$] jvf. 14, 1. d. s. s. $\sigma\acute{\upsilon}\kappa\ \delta\lambda\iota\gamma\acute{o}\pi\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$ (Matth. 8, 26. 14, 31). Jvf. 1 Kor. 8, 7: $\sigma\upsilon\nu\epsilon\acute{\iota}\theta\eta\sigma\iota\varsigma\ \acute{\alpha}\sigma\theta\epsilon\nu\acute{\eta}\varsigma$, — og samme Tanke stærkere udtrykt: $\sigma\acute{\upsilon}\ \delta\iota\epsilon\kappa\rho\acute{\iota}\theta\eta\ \tau\eta\ \acute{\alpha}\pi\iota\sigma\tau\acute{\iota}\alpha$ ($\sigma\acute{\upsilon}\ \acute{\alpha}\pi\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$), jvf. 14, 23. Jak. 1, 6: $\mu\eta\delta\acute{\epsilon}\nu\ \delta\iota\alpha\kappa\rho\iota\nu\acute{o}\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$. Og Grunden til den udeelte, troesstærke Sjel? „Han agtede ikke ($\sigma\acute{\upsilon}\ \kappa\alpha\tau\epsilon\acute{\iota}\nu\acute{o}\eta\sigma\epsilon$ jvf. Jak. 1, 23 f.) paa noget af Det, der kunde vække Tvivl og Mistrøstighed, paa Legemets henvisnende Affældighed“ ($\sigma\acute{\omega}\mu\alpha\ \nu\epsilon\nu\epsilon\kappa\rho\omega\mu\acute{\epsilon}\nu\omicron\nu$, s. Hebr. 11, 12).***) — $\delta\omicron\upsilon\varsigma\ \delta\acute{o}\xi\alpha\nu\ \tau\omicron\upsilon\ \Theta\epsilon\acute{\omega}$ ($\text{הַיְיָ בָּרַךְ הַיְיָ}$): give Gud den Hylding, Dyrkelse, der tilkommer ham — her om den tillidsfulde Fortrøstning ($\acute{\epsilon}\nu\epsilon\delta\upsilon\nu\alpha\mu\acute{\omega}\theta\eta\ \tau\eta\ \pi\acute{\iota}\sigma\tau\epsilon\iota$. jvf. 1 Ped. 5, 9: $\sigma\tau\epsilon\rho\epsilon\omicron\iota\ \tau\eta\ \pi\acute{\iota}\sigma\tau\epsilon\iota$). Paa andre Steder om Ærefrygt (Joh. 9, 24. Apg. 12, 23)

*) Hvad der her ($\kappa\alpha\lambda\omicron\upsilon\acute{\nu}\tau\omicron\varsigma$) gjælder den uafbrudt vedvarende Skabelse i hvert Øieblik af Naturens Liv, er af Philo overført paa den oprindelige Skabelse: $\tau\acute{\alpha}\ \mu\eta\ \delta\upsilon\nu\tau\alpha\ \acute{\epsilon}\kappa\acute{\alpha}\lambda\epsilon\sigma\epsilon\nu\ \epsilon\iota\varsigma\ \tau\acute{o}\ \acute{\epsilon}\acute{\iota}\nu\alpha\iota$ (de creat. principis. p. 728 Paris. 1640). Bengel: „Deus luci, dum ea non est, sic quasi ea esset ait: prodi, $\gamma\epsilon\nu\acute{o}\upsilon$.“

***) Bemærkningen om Abrahams over enhver Tvivl ophæjede Tro stemmer med Fortællingen i Gen. 15, 5. Det senere Tidspunkt af opstaaet Betænkelighed (17, 17) ligger her udenfor Betragtningen.

eller om Taknemmelighed: Luk. 17, 18. — πληροφοροθη-
θεις] (om Fuldførelse af Begivenheder: Luk. 1, 1. om
Fuldførelse af betroet Hverv: 2 Tim. 4, 5) her: „opfyldt af
Troens Forvisning“, כִּי נִשְׁבְּרָה (i Modsætning til det hid
og did vaklende Sind), jvf. 14, 5: *ἐκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ*
νοῦ πληροφοροθεῖσθω (1 Thess. 1, 5: πληροφορορία). Ved
Betegnelsen af den guddommelige Magt (*δυνατός ποιῆσαι*)
jvf. Matth. 19, 26: *παρὰ Θεῶ πάντα δυνατά ἐστι*.
V. 23—25. „Det er her ingen simpel Historie, blot
til Efterretning, men dens Indhold er os til Lærdom og
Paamindelse“ (*δι' ἡμῶς*, jvf. 15, 4: *εἰς ἡμετέραν διδασκα-*
λίαν. 1 Kor. 10, 6: *ταῦτα τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν*); —
„og hvormeget ere ikke vi bedre stillede: for hvem Troen
har en Fylde og Bestemthed i Indhold, en Grund og
Støtte, som hist manglede!“ Troens specifik chri-
stelige Grund: Christi Opvækkelse som guddom-
melig Magthandling (jvf. 1 Ped. 1, 21); det chreste-
lige Troesindhold: Christi Selvhengivelse i Døden,
hans Forherligelse i Opstandelsen. Naar Døden her
bliver ført tilbage til den menneskelige Synd som Grund
(*παρεδόθη διὰ τὰ παραπτώματα*), Opstandelsen til
Synderens Retfærdiggjørelse (*ἠγέρθη διὰ τὴν δι-*
καίωσιν ἡμῶν),*) ligger Udviklingen af det kortelig An-
tydede i det Foregaaende: Den syndige Menneskeslægt,
formedelst Synden i fjendtligt Forhold til den hellige
Gud, Gjenstand for hans *ὀργή*, har kun Adgang til
Naadesforhold hos Gud ved Soneofferet fremstillet af Gud

*) Denne Adskillelse tør dog ikke tages som Modsætning; thi paa andre Steder bliver *δικαίωσις* henført umiddelbart til Christi Død: 5, 9. 2 Kor. 5, 21. Døden og Opstandelsen høre nemlig uadskillelig tilsammen, og danne først i Forbindelsen en Heelhed: Døden som Vei til Opstandelsen, denne som Overvindelse af Døden. „*Justitiae principium est nos reconciliari Deo, complementum autem abolita morte vitam dominari*“. Calvin.

selv (3, 25), hvorved al menneskelig Forsoning falder bort; — men denne Adgang til Naaden er betinget fra Menneskets Side ved Tro paa Christus (samme): ikke blot som den Lidende og Opoffrede, men som Dødens Overvinder.* Først ved Opstandelsen faaer saaledes Troen sit fulde Indhold og sin fulde Styrke.

III. Den Retfærdiggjortes sjælelige Tilstand.

Cap. V, 1—21.

V. 1—2. Den umiddelbare Frugt af en Tro, som har Guds alforbarmende Kjærlighed til Gjenstand, er den trygge Hvile i „Fred med Gud“ (*εἰρήνη*), hvor der forhen var *ἔχθρα πρὸς τὸν Θεόν* (jvf. Eph. 2, 17),* — den Fred, som Mennesket ikke kan savne, som er Formaalet for den stærkeste Higen, den uafadelige Anstrengeelse i Bod og Offring. Den hidtil afspærrede Vei til Naadens Trone har Christus aabnet for os (som *προσαγωγεύς***): *δι' οὗ τὴν προσαγωγήν ἐσχήκαμεν* (jvf. Eph. 2, 18. 3, 12. 1 Ped. 3, 18) — egenl. „ved hvem vi have havt Indførelse, d. e. ved hvem vi ere blevne indførte“. Billedlig Betegnelse af Forsoningeværket, *ο: καταλλαγὴν ἐλάβομεν*, V. 1. — *ἐν ἧ ἐστήκαμεν*] (*ἔστηκα*, jvf. 1 Kor. 15, 1. 2 Kor. 1, 24): „vi tage Fodfæste i Naaden***), lade

*) Istedetfor *ἔχομεν* læse flere af de ældste Haandskr. (A. C. D.), ogsaa Itala og Vulg. *ἔχωμεν* (optaget af Lachmann). Con-junctiv-Formen er dog her lidet passende. Sammenhængen fører ikke til en Paamindelse men til et Slutningsresultat af den for-udgaaede Udvikling.

**) Fritzsche: „Non licuit regem adire, nisi cui principem conve-niendi copiam fecisset interpres (*προσαγωγεύς*, admissionalis)“. cf. Xenoph. Cyr. 1, 37.

***) Af Grotius blive Ordene *ἐν ἧ ἐστήκαμεν* — vilkaarligt og tvungent — henførte til *τῇ πίστει*, der forevrigt mangle i gl. Hdskr. (B. D. o. f.) i Itala og æthiop. Overs., og ere udeladte af Lachmann.

καὶ καὶ - αὐ
 εὐστ. Σατ. 180
 et in ill. et un-
 bust. Mousa
 profero
 30
 Hænde sig
 sig de og af
 sig over den
 sig træstigelet

os ikke skræmme ud af dens Besiddelse“. — *καυχώμεθα τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ*]. Her i anden Betydning end i 3, 23; thi Haabet (*ἐν ἐλπίδι*) viser hen til det Tilkommende; altsaa: „Herligheden hos Gud“ (som 8, 18. 2 Kor. 4, 17). *καυχώμεθα* (uoversætteligt Ord) udtrykker Fortrøstningens høieste Punkt, der ligesom trodser enhver Anfægtelse og forudgriber Haabets Gjenstand som allerede givne. „Sensus est: quamvis nunc in terra peregrinentur fideles, fiducia tamen sua coelos transcendere, ut futuram hæreditatem tranquillæ in sinu foveant.“ Calvin.

V. 3—5. Sandheden: at Troen først i Trængsel og Lidelse træder frem i sin fulde, seierrige Kraft (*καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν*. jvf. Apg. 5, 41. 2 Kor. 7, 4: *ὑπερπερισσεύομαι τῇ χαρᾷ ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν*) er her udført i en Kjædesætning: „Trængselen virker Udholdenhed, Udholdenheden Kraftens Ægthed, Gedigenhed (*δοκιμὴν*. jvf. 2 Kor. 2, 9. Phil. 2, 22. Jak. 1, 12), den prøvede Kraft Haab“: — nemlig: hvor der er Selvbevidsthed om reen, gudhengiven Villie, der er ogsaa Haabet fast om Guds Kraft i Menneskets Svaghed (s. 2 Kor. 12, 9). — *ἡ ἐλπίς οὐ κατασχύνει*]. Jvf. Ps. 22, 6 (LXX): *ἐπὶ σοὶ ἠλπίσαν, καὶ οὐ κατασχύνθησαν* (עָלֶיךָ יָצְוּ וְלֹא נִכְשְׁתָּם). Sir. 2, 10: *τίς ἐνεπίστευσε κυρίῳ καὶ κατασχύνθη;* — *ἀγάπη Θεοῦ*] her: Haabets Grund (ὅτι . . .), godtgjort ved Christi Selvopoffelse for Synden (V. 8), — altsaa: Guds Kjærlighed til Menneskene, som „er udgydt i vore Hjerter ved den Hellige Aand“. Thi Aandens Gave og Frugt er Tro, og Troen er den stadige Forkyndelse, den indre Forherligelse af Guds Kjærlighed. Jvf. Gal. 4, 6.

V. 6—8. Den Christnes Bevidsthed om Guds Kjærligheds Fylde er bygget paa Kjendsgjæringen af Christi Død som guddommelig Kjærligheds-Foranstaltning. Hovedeftertrykket ligger her paa *ἐτι*, og det bliver her ved forklarligt, at Ordet har under Nedskrivningen eller Dicteringen ligesom trængt sig frem udenfor den rette

syntaktiske Ordstilling:*) „Thi, da vi endnu stode afmægtige og hjælpeløse (*ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν*), er Christus til den i Guds Viisdom bestemte Tid (*κατὰ καιρὸν*, Gal. 4, 4)**) død for deres Skyld, som vare midt i Ugudeligheden“. — Forholdet af *ἀμαρτωλοὶ* til *ὁ δίκαιος* (d. e. Den som giver Enhver hvad Ret er) og *ὁ ἀγαθός* (= *χρηστός* (d. e. Den, som er villig til at opoffre for Andre, jvf. Matth. 20, 15.):***) „Ingen vil lettelig vente, at Nogen skal give sig hen for at frelse Den, som tilmaaler Andre med Retfærdighedens knappe Maal; derimod kan det vel være, at Den som har gjort sig velfortjent af Andre finder Nogen villig til (*τολμᾷ*, jvf. 1 Kor. 6, 1) at bringe sig som Offer for hans Redning; men hvad skulle vi sige om Selvopoffrelsens Kjærlighed der, hvor der fra den anden Side ikke er Retfærdighed, end sige veldædig Godhed, men alene Synd!“†) (*συνίστησι* s. 3, 5). —

*) Efter mange af de ældste Haandskr. (A. B. C. o. f.) og Overss. læse Griesbach og Lachmann *ἔτι* efter *ἀσθενῶν*. Det første *ἔτι* er da enten blevet staaende, eller der læses istedetfor samme *εἰς* (B.) eller *εἰς τι*. Disse Læsemaader røbe sig dog som Correcturer, foranledigede ved den Forlegenhed, hvori man befaandt sig med den grammatiske Indordning af det oprindelige *ἔτι*.

**) Selsom er Forbindelsen hos Luther og Calvin (efter Orig., Ambros. o. A.) af *κατὰ καιρὸν* med *ἀσθενῶν ὄντων*: „nach der Zeit“ — „secundum rationem temporis“ d. e. som Tiden dengang førte det med sig.

***) Cic. de off. 3, 15: „Si vir bonus is est, qui prodest quibus potest, nocet nemini, recte justum virum, bonum non facile reperiemus“. Bengel: „Omnis bonus est justus, sed non omnis justus est bonus“.

†) Fra denne Forklaring, nu den sædvanligere, afviger: 1. Den som tager baade *δικαίου* og *τοῦ ἀγαθοῦ* neutrisk; saaledes (efter Hieron. og Erasm.) Luther og Mel.: „um des Rechts willen — um etwas Guten willen“. Men Modsætningen til *ἀσθενῶν*, *ἀσθενῶν*, *ἀμαρτωλῶν* sætter den maskuline Bemærkelse udenfor al Tvivl. — 2. Den, hvorefter *δίκαιος* og *ἀγαθός* tages som

ἐτι ἀμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν]: ikke som om der nu skulde kunne sees fra et Helligheds-Standpunkt tilbage paa Syndighedens Tilstand som overvunden; men „den Tilstand, da Syndelysten endnu herskede i uforstyrret Enevælde, er ikke mere.“

** V. 9—11. Slutning fra det Større til det Mindre (πολλῷ μᾶλλον): „Ere vi, midt i vore Synders Storhed, af idel Naade ved Christi Død (s. 3, 25-26) blevne bragte i Naadesforhold til Gud (δικαιοθέντες), saa kan Guds Dom ikke staae for os som skrækindjagende ὄργη“, jvf. 1 Thess. 1, 10. — Og den samme Tanke føres videre frem: „Naar vi dengang, da vi stode i fjendtligt Forhold til Gud,“ (ἐχθροὶ ὄντες: i Sind og Hu modstræbende Guds Villie (jvf. 8, 7. Kol. 1, 21) og betragtede Gud som Fjende med φόβος δουλείας), „ere blevne forligte, udsonede med Gud“ (κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ, 2 Kor. 5, 19. jvf. Matth. 5, 24. 1 Kor. 7, 11, egenl. stillede i andet Forhold til Gud: Gjenstand for hans Naade istedetfor hans Vrede), „hvor vist maa ikke da Frelsesværket, som er begyndt ved Christi Offerdød, blive fuldført ved den samme, levende og virkende, Herre! (ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ)“. — Denne Frelsesforvisning, bygget paa Christus og ved ham uovervindelig og uforstyrrelig, er en καύχησις ἐν τῷ Θεῷ, saaledes som Paulus skildrer den i Stemning af christelig Beandelse: 8, 15-17, 38-39. „Dum gloriamur Deum esse nostrum, quicquid fingi vel optari potest bonorum consequitur et ex hoc fonte manat.“ Calvin.

At ingen tager det
paa alvor: da
vare Gjenstande
for Guds Vrede.

varer de 52
id. τῷ Θεῷ
ov. — Den levende
i H. ved Paulus
føire. —

eensbetydende Ord (Meyer og Fritzsche, efter Chrysost., Theodoret, Calvin og Grotius), saa at τάχα blot skal tjene til en nærmere Begrændsning af μόλις („neppe, — maaskee dog“). Men hvor vilkaarlig er ikke denne Synonymisering! og hvor lidet passer ikke den ængstelig afmaalte Tale til den affectfulde Stemning!

xv af Beviset paa Guds Sjæledighed (V. 8) slutter P., at Opfyldelse
særlig af vort Hæde er saa meget desto sikrere. (V. 7).

V. 12. Nødvendigheden af den i Christus frelsende Naade til Menneskenes Forsoning og Forløsning er hidtil godtgjort ved Syndens Almindelighed. Men den ubetingede Almindelighed viser tilbage til en Naturgrund, en relativ Oprindelighed, et fælles øverste Udspring, et Udgangspunkt, hvorfra Syndens Magt er kommen i et saadant Forhold til Menneskeslægten, at intet Led i denne Slægt formaaer at frigjøre sig derfra. Saaledes føres Tanken naturlig til en antithetisk Sammenstilling af Adam som Den, fra hvem Synden og Døden stammer, og Christus som Den, ved hvem Syndens og Dødens Magt er brudt, Forløsning og Helliggjørelseskraft til Liv og Frelse er vundet tilbage. „Non possumus clarius perspicere quid habeamus in Christo, quam ubi nobis demonstratum fuerit, quid in Adam perdiderimus.“ Calvin. Jvf. 1 Kor. 15, 21-22. 45-49: ὁ πρῶτος Ἀδὰμ, χοϊκός, εἰς ψυχὴν ζῶσαν, — ὁ ἕσχατος Ἀδὰμ, ἐπουράνιος, εἰς πνεῦμα ζωοποιούν.

Efter ὡσπερ følger ingen Eftersætning — hverken ved καὶ οὕτως (καὶ illativum), eller i V. 18 (som Gjenoptagelse af Sammenligningsleddene: ἄρα οὖν ὡς . . . οὕτω καὶ) —, men Sammenligningspunktet er givet i den hele Tankefølge og Sætningen udfylder sig selv: „Derfor (V. 11) have vi ved den ene Christus Syndsforladelse, Liv og Frelse, ligesom . . .“ — eller ogsaa: „Derfor, ligesom ved det ene Menneske . . ., saaledes have vi i denne Ene Forbilledet for den Tilkommende,“ (V. 14). „Fire anthropologiske Hovedsætninger ere sammentrængte i det ene Vers: 1. Synden er indkommen i Verden (εἰσῆλθε): som Frafald, Udartning, Unatur; den er ikke oprindelig, ikke medhenhørende til den menneskelige Natur. Enhver Forestilling og Fremstilling af Synden som sand menneskelig Naturudvikling er følgelig upaulinsk og uchristelig. 2. Synden er indkommen ved eet Menneske (δι' ἑὸς ἀνθρώπου), d. e. ved det

Menneske, fra hvem Natursyndigheden maatte gaae som Eftervirkning over til Alle (*εις πάντας ανθρώπους*) ο: det første Menneske, Slægtens Stamfader. 3. Døden kom ind ved Synden (*διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος*) ο: i nytestamentlig Betydning: ikke den blotte Adskillelse fra den jordiske Legemlighed og det timelige Liv, men den voldsomme, vaandefulde Sønderrivelse af Livets Baand). Det som gjør Døden til „den sidste Fjende“ har sin Grund i den hemmelighedsfulde Sammenfletning paa alle Punkter af det menneskelige Væsen og det menneskelige Liv af det Psychiske med det Physiske. 4. Døden som menneskelig Fælleslod er uadskillelig fra den fælles Syndighed (*οὕτως* — d. e. ifølge Naturens Lov: som Stammen saa Grenen — *εις πάντας ανθρώπους ὁ θάνατος διήλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἡμαρτον*). — *ἐφ' ᾧ*] ligesom i 2 Kor. 5, 4 og Phil. 3, 12 ο: *ἐπὶ τοῦτο ὅτι*: „efterdi“ (d. Ov.). Luther: „dieweil“.*) Den samme Tanke som

*) Vulgatas Oversættelse: „in quo“ er i lexicalsk (efter Sprogbrugen af *ἐπὶ*) og syntaktisk Henseende (Pron. relat. henført til *ἐνὸς ἀνθρώπου*) lige lidt forsvarlig. Snarere vilde det i al Fald gaae an at hense *ἐφ' ᾧ* til *ὁ θάνατος* og oversætte (med Umbreit): „til hvilken (neml. Død) alle syndede“, d. e. som de beredede sig ved Synd imod Guds Skabervillie (efter Viisd. 2, 23: *ὁ θεὸς ἐκτίσεν τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφθαρσίᾳ*), — eller (Jatho): „paa hvilket Grundlag, da Adams Død gjaldt Alle, det kom til Synd hos Alle“. — I den gammel-latinske Oversættelse fandt Augustins Theori exegetisk Støttepunkt: om alle Adamsbørns umiddelbare Meddelagtighed i den ene Synd paa Grund af Alles Tilstedeværelse i Stamfaderens Lend („ratione seminis“) (jvf. Hebr. 7, 10): „omnes ille unus fuerunt“. Det exegetiske Støttepunkt for den Augustinske Forestilling bortfalder imidlertid endnu ikke med Vulgatas Oversættelse. Det bliver fremdeles søgt i Ordene: *πάντες ἡμαρτον*. Saaledes Bengel: „quia omnes peccaverunt Adamo peccante“, og senest Olshausen, Meyer: („des Gesündighaben Adams war ein Gesündighaben Aller“) o. A. — Men det er reen Vilkaarlighed at forstaae det at „Alle syndede“ anderledes end om Alles egen Synd (jvf. 3, 23).^{*)} Alles Død

*) Sleyer iargeres, at her staar for. Men dermed er da ei med Nødv. sat det Moment, da Adams syndede.

i 6, 23: τὰ ὀσώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος: „hvor der er Synd, er der ogsaa Død.“

V. 13—14. Der kunde indvendes imod Dødens Uadskillelighed fra Synden: at, „hvor der ikke er Lov, er der heller ikke Overtrædelse“ (4, 15). Men, naar Døden har hersket ogsaa før Loven (ἄχρι νόμου d. s. s. μέχρι Μωσείως), da er det dermed givet, at der ogsaa dengang allerede („fra Adam indtil Moses“) „var Synd i Verden“, nemlig i objectiv Betydning: som Villiens Modstræben imod Guds Villie — „semper enim fuit Deus, cui cultus deberetur, semper fuit aliqua justitiæ regula“. Calvin —, omendogsaa uden klar Bevidsthed om Forsyndelsen (διὰ γὰρ νόμου ἐπίγνωσις ἁμαρτίας 3, 20), og uden den fulde Tilregnelse af Synden: ἁμαρτία οὐκ ἔλλογεῖται („skrives paa Regning“, s. Phil. 18) μὴ ὄντος νόμου). — Saaledes er „Dødens Herskermagt (ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος) ikke Straf for den Enkeltes Synd — man tænke paa det spæde Barn! —, men den er Naturnødvendighed, medhenhørende til den syndige Slægt; den er derfor heller ikke bunden til den ene eller den anden Form af Synden, ikke (som det var Tilfældet med Adam) til Overtrædelse af et positivt Forbud“*) — τύπος: indslaaet Mærke (Joh. 20,

er altsaa umiddelbar grundet i Allesynd: διὰ τὴν οὐσίαν ἁμαρτίαν ἕκαστος δέχεται τοῦ θανάτου τὸν ὄρον. Theodoret. Men vistnok viser Kjendsgjærningen at Alle synde tilbage til Kjendsgjærningen: at Synden er indkommen i Slægten ved det første Menneskes Synd („peccavimus omnes, quia naturali corruptione omnes imbuti sumus.“ Calvin). Denne staaer saaledes, ifølge Slægtens solidariske Eenhed, som Dødens sidste Grund: τῷ τοῦ ἐνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον. V. 15. 1 Kor. 15, 25.

*) I enkelte latinske Hdskr. er μὴ udeladt, uden Tvivl fordi Meningen syntes simplere ved Udeladelsen. — Det er vilkaarligt, naar Augustin og Flere efter ham have indskrænket Ordene om „dem, der synde ikke i Lighed med Adam“ til de spæde Børn. Jvf. Calvin: „Quamquam hic locus vulgo de parvulis

25) — udskaaret Billede (Apg. 7, 43) — udformet Mønster, Regel (Rom. 6, 17) — forbilledligt Exempel (Hebr. 8, 15. 1 Kor. 10, 6. 11). Fra Rabbinernes Typik*) har Paulus optaget den indholdsrige Betegnelse af Adam som Typus (יְשׁוּעָה הַרְבֵּי מִדָּבָר, ὁ πρῶτος ἄνθρωπος) og Christus som Antitypus (יְשׁוּעָה הַרְבֵּי מִדָּבָר, ὁ ἕσχατος ἄνθρωπος): „ved og fra Hiin Synd og Død, ved og fra Denne Syndsforladelse og Liv“. „Uterque generationis princeps, sed ille terrenæ hic coelestis“. Erasm. t. I Kor. 15, 45-49.

V. 15—17. For at afværge enhver Misforstaaelse af det typiske Forhold bestemmer Apostelen dette som Modsætningsforhold: οὐχ ὡς, hvorved ikke er udelukket den formelle Ligestilling af Typus og Antitypus i Henseende til Virkningens Udspring og dens Udstrækning (δι' ἐνὸς ἀνθρώπου. jvf. 1 Tim. 2, 5**) og εἰς πάντας). Men Modsætningen er tilstede ikke alene i Virkningen (πολλῶ μᾶλλον. ἐπερίσσευσεν: Guds Naades Magt maa langt overveie Syndevirkningens),***) men ogsaa i Virksomhedens Beskaffenhed (δικαίωμα i Mods. til κατάνωμα, ζωὴ i Mods. til θάνατος) og dens Forhold til Menneskene. I den adamitiske Syndighed og i Syndens Følge er der umiddelbar Natur-Deelagtighed; Syndens og Dødens Lod er medfødt, ifølge Fødselen uundgaaelig og fælles for Alle (τῷ τοῦ ἐνὸς παρὰ πτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον), hvorimod Deelagtigheden

intelligitur, qui nullius peccati actualis rei originali vitio pereant, malo tamen communiter interpretari de iis, qui sine Lege peccaverunt”.

*) „Quemadmodum Adam primus fuit unus in peccato, sic Messias erit postremus ad auferendum peccata penitus.” Sehœtgen. Horæ hebr. til d. St.

**) Theodoret: ἄνθρωπον Χριστὸν προσηγόρευσεν, ἵνα τοῦ Ἀδὰμ ἀκριβῶς ἐπιδείξῃ τὸν τύπον.

***) „Longe potentior est Christus ad servandum, quam Adam fuerit ad perdendum”. Erasm.

i Frelsen ved Christus først bliver fælles ved aandelig Tilegnelse (*εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπερίσσευσε*).

„At de Mange ere døde ved den Enes Synd“ (*παρὰ πτώμα. παραπίπτειν* egenl. falde ud af Sporet. Hebr. 6, 6) staaer i god Samklang med V. 12; thi Slægtsforbindelsen med Stamfaderens Synd, af hvilken Efterkommernes Syndighed er Naturfølge, udelukker ikke den umiddelbare Grund i den Enkeltes Villie. Fuldstændigt altsaa: *ἀπέθανον οἱ πολλοὶ ταῖς ἐαυτῶν ἁμαρτίαις ἐκ τοῦ τοῦ ἐνός παραπτώματος*. „Non enim sic perimus ejus culpa, quasi extra culpam ipsi simus; sed quia ejus peccatum peccati nostri causa sit, exitium nostrum Paulus illi adscribit“. Calvin. — V. 16 gjentager Parallelen

Handscr. 80-91.
οἱ πολλοὶ - leg
Fæderen som Adam
sammelige Syffe.
Kommunikere, helle
Hæmmelse
(Alm. Πάντες ἐ
ὁ 12 og 13). ἡ δω
ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας
τῆς εἰς.

men med større Tydelighed, idet den personlige Typus (*δι' ἐνός ἁμαρτήσαντος**) stilles overfor den personlige Antitypus (*τοῦ ἐνός ἀνθρώπου Ἰ. Χρ.*). Den antithetiske Sammenligning (*οὐχ ὡς δι' ἐνός κ. τ. λ.*) udfylder sig selv efter Analogien i V. 15: *οὐχ ὡς ὁ καρπὸς τῆς τοῦ ἐνός ἁμαρτίας, οὕτω τὸ δώρημα.*** — „Dommen (*τὸ κρίμα*) blev fra Een (*ἐξ ἐνός*) til Fordømmelse“ (*εἰς κατάκριμα*); — ikke: „Dommen over den Ene var tillige Fordømmelse af Alle“, men Udgangspunktet for Alles Synder er den Enes Synd: „den Retfærdiges Dom over den syndige Stamme, udsprunget af syndig Rod, maatte gjentage sig som straffende og fordømmende.“ — Naadens Modsætning skærpes ved det tilføiede: *ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων*: „der, hvor intet uden Synd og atter Synd er gaaet forud, fører Naaden

Den Enes Synd
den Enes Fordøm
melte. De helve
saa enkelte Ne
de og Retfærdi
gjendte. —

*) Flere Haandskrifter, hvoriblandt nogle af de ældste, ogsaa Vulgata, har *ἁμαρτήματος*, — en Feil, som let kunde indløbe ved den foregaaende og efterfølgende Gjntagelse af det abstracte Ord.

**) Ved at tage Ordene som een Sætning (saaledes Meyer): „Gaven er ikke saaledes som om den var fremkommen ved een Syndende“ (men „ud af mange Synder“), bliver den gennemgaaende Form af antithetisk Parallelisme paa eengang afbrudt.

til Retfærdiggjørelse“ (*δικαίωμα*, egenl. Domsord, Fri-
kjendelsesdom ο: *δικαίωσις*). — V. 17: „Naar alle Efter-
kommere af den ene Stamfader ere bragte ind under
Dødens Magt (*ὁ θάνατος ἐβασίλευσε*), som Følge af
Syndens Indkommen i Verden, har Guds Naade maattet
(*πολλῶ μᾶλλον*) aabne Adgang ved Christus til Frelsens
Liv for Alle, som med Sjelens Tro gribe den forbarmende
Naades Fylde“ (*οἱ λαμβάνοντες τὴν περισσειάν τῆς χά-
ριτος*). — *ἐν ζωῇ βασιλεύσουσι*]: „have Andeel i det
herlige og salige Liv“, jvf. 1 Kor. 4, 8. 2 Tim. 2, 12:
φ. v. 10. *συμβασιλεύειν (τῷ Χριστῷ)*. „Dicere debuerat: vitæ bene-
ficio magis regnare ac vigere per gratiæ exuberantiam;
pro eo dicit: fideles regnatos, quod tantundem valet;
quia regnum fidelium in vita est etiam vitæ regnum in
fidelibus“. Calvin.

V. 18—19. Sammenslutning (*ἄρα οὖν*) af Ende-
punkterne, med Forbigaaelse af Mellemløbet: af For-
dømmelsens nærmeste Grund (egen Syndighed) og af
Retfærdiggjørelsens nærmeste Betingelse (troende Til-
egnelse). Parallelismen i de tvende Vers er fuldstændig:
1. *δι' ἐνὸς παραπτώματος* og *διὰ τῆς παρακοῆς*. — 2. *εἰς*
πάντας εἰς κατάκριμα. (sc. *ἐγένετο*) og *ἁμαρτωλοὶ κατε-*
στάθησαν οἱ πολλοὶ (Vulg. *constituti sunt*, henstillede
som, gjælde og behandles som. jvf. Jak. 4, 4. 2 Ped. 1, 8).
— 3. *δι' ἐνὸς δικαίωματος* (her: Retfærdighed)* og *διὰ*
ὑπακοῆς τοῦ ἐνὸς (Selvhengivelsen i Døden. *ὑπήκοος*
μέχρι θανάτου, Phil. 2, 8). — 4. *εἰς δικαίωσιν ζωῆς*
(Retfærdiggjørelse til Liv, s. V. 21) og *δίκαιοι καταστα-*
θῆσονται (ο: *δικαιωθήσονται*).

V. 20—21. Paulus kan ikke i Tanke eller Ord sammen-

* Nogle Fortolkere (Ewald, Meyer o. F.) fastholde ogsaa her den
samme Bemærkelse af *δικαίωμα* som i V. 16: „Frifindelsesdom.“
Det er lexicalske Consequents paa den logiske Fortolknings Be-
kostning.

fatte Tidernes og Slægternes Følge fra Adam (*ἐξ οὗ ἡ ἁμαρτία καὶ τὸ κατὰκριμα*) indtil Christus (*δι' οὗ ἡ χάρις καὶ ἡ δικαιοσύνη*), og gaae Moses forbi. Og hvorledes er da Stillingen af *ὁ νόμος* til *ἡ ἁμαρτία* og *ἡ χάρις*? Svaret: „Loven er kommen til“ (*παρεισήλθε*: kommen i Følge med, ^{o: μετ' ἄλλου συνεισελθεῖν.} jvf. Gal. 2, 4). Men det er saa langt fra at Loven skulde formaae at bryde Synden, at den tvertimod „maa tjene til at forstærke Syndens Magt“ (*ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα*)*, idet den ægger Syndelysten og forhøier Strafskylden (jvf. 7, 8-10. 1 Kor. 15, 56: *ἡ δύναμις ἁμαρτίας ὁ νόμος*),** — en uløselig Antinomi, dersom ikke Guds Forsynsvillie var „Naadevillie, der med stærkere Magt fører Mod-sætningen til Løsning“: *ὑπερπερίσσευσεν ἡ χάρις . . ἵνα βασιλεύσῃ διὰ δικαιοσύνης εἰς ζωὴν αἰώνιον διὰ* I. 325. Xq.***) —

Hvad der er stillet i Spidsen af den Augsb. Confessions Læreartikler er en tro Udvikling af Apostelens Tanke V. 12-21: „Quod post lapsum Adæ omnes homines secundum naturam propagati nascantur cum peccato, h. e. sine metu Dei, sine fiducia erga Deum et cum concupiscentia, quodque hic morbus seu vitium originis vere sit peccatum, damnans et afferens nunc quoque æternam mortem his, qui non renascuntur per baptismum et

*) Hvad Luther oversætter: „auf dass die Sünde mächtiger würde“, og 'sv. Overs.: „att synden skulle öfverflöda“, er i vor danske Overs. utilbørlig svækket og afmætter: „at Faldet kunde des fuldere kjendes“.

***) Calvin: „Erant quidem naufragi ante legum; quia tamen in suo interitu sibi videbantur natere, in profundum demersi sunt, quo illustrior fieret liberatio, quum inde præter humanum sensum emergunt.“

****) Bengel: „Victi victorem vincens tertius utroque melior est: hominem vicit peccatum, peccatum vicit gratia. ergo gratiæ vis maxima“.

Spiritum Sanctum“. Og i den umiddelbare Anvendelse af denne Tro mødes Reformatorerne med Apostelen: Opgivelse af al Tanke om egen Selvfortjeneste og ubetinget Henflyen til Guds Naade i Tro paa Christus, *δι' οὐ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν.*

IV. Den Troendes Stilling overfor Synden.

Cap. VI, 1—VII, 25.

Evangeliets Lære om Guds overvættes og seierrige Naade som eneste Fortrøstningsgrund (*ἵνα ἡ χάρις ὑπερπερισσεύουσα βασιλεύσῃ*) kan ikke fremsættes med Liv og Fylde, uden at være udsat for at foranledige Misforstaaelse af den farligste Art: som om egen Anstrengelse fra Menneskets Side, fordi utilstrækkelig, skulde være uforuden, ja vel endog skulde røbe Mistillid til Naadens Magt, hvorimod sædelig Lovløshed kunde synes at tjene til Forherligelse af Naaden (3, 8: *ποιήσωμεν τὰ κακὰ, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ*). Hertil kunne Ordene henføres i Jud. 4: *οἱ ἀσεβεῖς, τὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν χάριν μετατιθέντες εἰς ἀσελγείαν*, og 2 Ped. 3, 16: *δυσονόητά τινα, ἃ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀσθηρικοί στρεβλοῦσιν πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπώλειαν*. Som Forkynder af Evangeliet træder derfor Paulus tillige frem som Ordfører for den uadskillelige Forbindelse af Lov og Evangelium, af Tro og Troens Livsfrugt: Helliggjørelses-Iveren kan vistnok ikke være Mittel til Naadens Erhvervelse; men den er for Mennesket Prøvesteen paa Troens Oprigtighed og derved tillige Pant paa Naadens Besiddelse. Som det vilde være selvmodsigende, om Nogen turde fortrøste sig til Guds Naade paa samme Tid som selvraadig Egenvillie stiller sig imod den guddommelige Villie, saaledes er det Selvfølge, at Bevidsthed om den uforkyldte naadefulde Kjærlighed maa frembringe et Kjærligheds-Sindelag til Gud, hvor der er Lyst og Glæde

ved at være tjenende Redskab for Guds Villie (V. 14). — Den særegne Form for Udviklingen af dette Thema er givet ved det personlige Samfund med Christus: Samfund med hans Død og med hans Opstandelse.

Capitel VI.

V. 1—2. „Hvad skulle vi da sige (τι οὖν)“? — nemlig efter den haarde Tale i V. 20: „i samme Grad som Synden forstørres, bliver Naaden overvætted rig“. Mon: „at vi skulle trøstigt fremture i Synd (ἐπιμενωμεν*) τῇ ἁμαρτία), for at give Naaden saameget friere Løb“ (ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ)? — Μὴ γενοίτο]: „hvor ubegribelig en Selvmodsigelse at oversee, at Indtrædelse i Naadesforhold til Gud tillige er Indtrædelse i nyt, gudvelbehageligt Liv!“ „Neque enim medicina morbi quem exstinguit fomentum est“. Calvin. — ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτία] (jvf. Gal. 2, ^{Evde for Synd} 19: νόμῳ ἀπέθανον): at staae overfor Synden som død, ^{identisk med d. fra Synd} ikke-tilværende, utilgængelig: νεκροὶ τῇ ἁμαρτία γεγονόμεν. Chrys. Jvf. Kol. 2, 20: ἀπεθάνετε ἀπὸ . . .

V. 3—4. Anskueliggjørelse af det allerede Sagte ved Daabens Symbolik: „fatte I ikke (ἢ ἄγνοοῖτε) Betydningen, der ligger i Daaben som personlig Samfundstiftelse med Christus?“ (ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστόν: Betegnelse af den i Daabshandlingen indeholdte Indvielse, den troende og bekjendende Selvhengivelse til Christus). „Nedsenkelsen i Daabsvandet (ἢ κατάδυσις) er en Begravelse: paa eengang historisk Betegnelse af Christi Død og ideal Betegnelse af den Troendes Bortdøen (συνετάφημεν αὐτῷ) fra det foranliggende syndige Liv.“ (ἐβαπτίσθημεν εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ο: εἰς τὸ καὶ ἡμᾶς ἀποθανεῖν ^{v. 6. 1/3.}

*) Efter lectio recepta: ἐπιμενωμεν vedbliver Talen i spørgende Form: „mon vi skulle forblive“ o. s. v. Men Lachmann og Tischendorf have optaget Læsemaaden (efter samtlige Uncial-Haandskrifters Vidnesbyrd): ἐπιμενωμεν: „lader os forblive“. . . λέγει κἀκεῖναι τὸ βαπτισμὸν διδιδασκ.: ἤθελεν οὖν παύσασθαι? λέγει. ἁμαρτίᾳ ὡμεν V. 15.

ὡσερ ἐκεῖνος. Chrys). „Opdukningen af Vandet (ἢ ἀνάδυσις) er en Opstandelse: paa eengang historisk Betegnelse af Christi Opreisning fra de Døde (διὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς ο: ved Faderens Guddomsmagt, jvf. 1 Kor. 6, 14. Eph. 1, 20), og ideal Betegnelse af den Troendes Indtrædelse i et nyt Liv“ (ἐν καινότητι ζωῆς, som καινή κτίσις: הַשְׁתַּחֲוִתָהּ בְּרִייתָהּ, jvf. 2 Kor. 5, 15: ἵνα μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν ἀλλὰ τῷ Χρ.).

V. 5—7. Yderligere Tydeliggjørelse af den billedlige Tale: saa lidt som Christi Død og Opstandelse kan tænkes adskilt, ligesaa lidt det aandelige Gjenbillede (ὁμοίωμα) af hans Død og Opstandelse i hans troende Efterfølgere: „hvo som er aandelig deelagtig (σύμφυτος egenl. medfødt; sammenvoxet, inderlig forbundet med, ο: συμφύης) i Ligheden med Christi Død (bortdød fra Synden), vil jo (ἀλλά) ogsaa være deelagtig i hans Opstandelse (opstaaet til nyt Liv).“*) — Men endnu eet Skridt nærmere kan Billedet bringes sin Typus: „Korsfæstelse af det gamle Menneske“, det syndige Jeg: הַקְּרִיבָהּ הַקְּרִיבָהּ, s. Eph. 4, 22. Kol. 3, 9. Denne Bortdøen af det gamle Menneske, i Lighed med Christi Død paa Korset, tyder derhen paa: at „Syndens Legeme“ (τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, med Tonen paa det sidste: det Synden og dens Trældom undergivne Legeme)**) „maa tabe sin Magt, saa at vi ikke længere

*) Til σύμφυτοι kunde ogsaa, men uden Nødvendighed, underforstaas τῷ Χριστῷ (saaledes Erasmus, Grotius o. f. Nyeu): „forbundne med Christus ved Lighed med hans Død og hans Opstandelse.“

**) Efter en anden Forklaring (allerede hos Chrysost. og Theophyl. —, Erasmus, Calvin, Grotius o. F.) tages σῶμα ἁμαρτίας metaphorisk om „Synden som Legems-Organisme“, d. e. Syndens Heelhed, sammensat af mange forskjelligartede Dele, eller (Tholuck) „Syndens Væsen“. Men til at afvige fra den ligefremme Ordforklaring er der ligesaa lidt her nogen Grund som i 7, 24: σῶμα τοῦ θανάτου, eller i Kol. 2, 11: σῶμα τῆς σαρκός.

ere Syndens Trælle“. Kun ved Misforstaaelse kan der i Ordene findes Opfordring til asketisk Spægelse og Forgribelse paa Legemligheden; thi *σῶμα τῆς ἁμαρτίας* betegner ikke Legemet som naturligt og normalt Sæde for Synden, men i den unaturlige Fornedrelses-Tilstand, hvori det hensynker ved Menneskets Skyld. Om Tilbageførelsen af Legemet i det rette Forhold til Aanden og dens Lov hedder det derimod i V. 12: *μὴ βασιλεύετω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι*. 6, 19: *νῦν παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ*. 12, 1: *παραστήσαι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν. — ὁ ἀποθανῶν*] her i egenlig Bem. (bestemt adskilt fra den billedlige i V. 6, hvor „det gamle Menneske“ er Subjectet, og i V. 8, hvor der til Forklaring er tilføjet *σὺν Χριστῷ*): „ved Døden bliver Mennesket udfriet (*δεδικαιῶται ο: ἐρῶσται*) fra det jordiske Syndelin“; — og saaledes maa da den samme Virkning indtræde af Menneskets aandelige Bortdøen. Jvf. 1 Ped. 4, 1: *ὁ παθὼν ἐν σαρκὶ πέπαιται ἁμαρτίας*. „Mors hac vita nos solvendo ab omnibus ejus officiis nos liberat.“ Calv. *)

V. 8—11. „Det nye Liv“ (*καινότης ζωῆς*, V. 4) er ikke egenlig Gjenstand for Tro, men for Forpligtelse. Naar det altsaa her hedder: „vi troe, at vi skulle leve med Christus“ (*πιστεύομεν, ὅτι συζήσομεν τῷ Χρι-*

*) Erasmus' Forklaring af *ὁ ἀποθανῶν* om den sædelige Bortdøen fra Synden („qui vere imitatur Christi mortem“) er optaget af mange Fortolkere, ældre og nyere, uagtet den mangler Berettigelse i Contexten og fører til mat Tautologi. Hvad der tilsyneladende støtter den er det følgende Verbum *δεδικαιῶται*, — thi hvorledes skal Døden kunne medføre Frifindelse for Synden? Men netop den ucorrecte Construction af *δικαιοῦσθαι* med *ἀπὸ* viser, at den egenlige Bemærkelse af Frifindelse, Retfærdiggjørelse her maa ombyttes med den mere almindelige: Frigjørelse, Udfrielse: *ἀπήλλακται τὸ λοιπὸν τοῦ ἁμαρτάνειν νεκρὸς κείμενος*. Chrysost.

στω), kunde der være Grund til at mene, at der her er indledet en anden Anvendelse af Sammenligningen med Christi Død og Opstandelse: Indgang til et høiere, saligt Liv (jvf. 2 Tim. 2, 11: *εἰ συναπεθάνομεν καὶ συζήσομεν· εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν*). En saadan pludselig Overgang fra een Side af et Billede til en anden vilde ikke savne Analogier hos Paulus.*) Men V. 11 viser os den ethiske Side af den billedlige Tale bestandig fastholdt (*ζῆν τῷ Θεῷ*, i Modsætning til *νεκροὶ τῆ ἁμαρτίας*); anderledes kan derfor heller ikke det Foregaaende forstaaes, ikkun at det nye sædelige Liv her bliver fremstillet som det kraftige, seierrige, ufor-gængelige. V. 8. er nærmest Fortsættelse af Tankegangen i V. 5, og „Troen“ betegner her den umiddelbare Erkjendelse af Nødvendigheden, hvormed den aandelige Bortdøen fra Synden maa være Overgang til et Liv med Christus.

„Ligesom Betydningen af Christi Opstandelse ikke alene er den, at han er opvakt fra de Døde (*ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν*), men at Døden ikke mere har Magt over ham (*θάνατος αὐτοῦ οὐκ ἔτι κυριεύει*), saaledes skal den aandelige Gjenfødelse ikke blot være en øieblikkelig Overvindelse af Synden, men Utilgængelighed for Synden (*νεκρούς τῆ ἁμαρτίας*), et christeligt, til Gud indviet Liv“ (*ζῶντας τῷ Θεῷ ἐν Χρ. Ἰ.*)**) — *ὁ ἀπέθανε* („hvad han døde“, ο: „den Død, han døde“)***) *τῆ ἁμαρτίας*

*) I 1 Thess. 5, 6 og 10 er Billedet af *καθεύδειν* og *γρηγορεῖν* først bragt til at betegne den aandelige Dorskhed og Aandens Ædruelighed, — og derefter betegnes ved det samme Billedsprog det timelige Liv og den timelige Død.

**) Eras m. (paraphr.): „Quemadmodum semel excitatus a morte non patitur rursus aliam mortis tyrannidem, ita nobis enitendum est, ne peccatum semel profigatum tyrannidem amissam in nobis recuperet mortisque jus iteret“.

***) Eras m. „Quasi dicas: mortem eam, quam mortuus est, mortuus est peccato, et vitam, quam vivit, vivit Deo“. Ligesom i Gal.

ἀπέθανε]: selvforstaaelig ikke om noget Personlighedsforhold til Synden, men om det ydre Livsforhold: „Christi Død var Bortdøen fra den syndige Verden, Udfrielse fra dens Raaderum,*) saa at hans Liv nu er det rene, udeelte Liv i Gud, ufordunklet af Syndeverdenens Skygger“.

*Klarenus jorde
i v. 11. var rene
ogsaa og f. v.
d. v., men de
givet og det
af den uskel-
fyndighed.*

V. 12-14. „Hvor uværdigt og unaturligt altsaa, om Synden skulde have Herredømme over eders Legeme, fordi det er dødeligt (ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι), om den skulde bruge dets Lemmer som sine Redskaber (ὄπλα ἀδικίας)!“ — „Fremstill eder for Gud (παραστήσατε, jvf. Luk. 2, 22. 2 Kor. 11, 2. 2 Tim. 2, 15), som de, der engang vare aandelig døde, men nu ere opstandne til Liv“ (ἐκ νεκρῶν ζῶντας ο: ποτὲ μὲν νεκροὶς, νῦν δὲ ζῶντας. jvf. Luk. 15, 24: νεκρὸς ἦν καὶ ἀνέζησεν. Eph. 2, 5. Kol. 2, 13). — Som Grund til, at „Synden ikke skal være Herre over eder“ (οὐ κυριεύσει —: den futuriske Form ikke bydende eller forjættende, men simpelthen forudsigende som det Naturlige, i Fortrøstning til Christendommens gjænfødende Kraft), anføres der: „thi I ere ikke under Lov, men under Naade“. Efter almindelig Tankegang synes Sætningen snarere at maatte vendes om; men Lovtjeneriet — dette er Evangeliets og Apostelens Tanke — fører til tvungen Efterlevelse, der intet har at gjøre med Helligjørelsen; Naadesfortrøst-

*x. altsaa istæde
vaktid 14. 15.
1. 2. — the. Chr.
kan kun her
dødelig.*

2, 20: ὁ νῦν ζῶ ἐν σαρκὶ ἐν πλῆθει ζῶ. Jvf. Fritzsche til d. St.

*) Dativen τῇ ἀμαρτίᾳ findes hos ældre og nyere Fortolkere hyppig ndlagt: „med Hensyn til Synden“, — snart ο: διὰ τὴν ἀμαρτίαν τὴν ἡμέτεραν (Chrys. og Theod.), snart ο: ὑπὲρ τῆς ἀμ. (d. Ov.: „han døde for Synden“. Calvin: „ut exstingueret peccatum“. Bengel: „peccatum abolenit morte sua pro nobis“. Fritzsche o. A.). Men ikke blot mangler her ethvert analogt Exempel, men Udtrykket har sin sikke Udtydning i den oftere gjentagne Tanke, — ogsaa endnu i V. 11. Luther har sprogrigtigt: „er ist der Sünde gestorben“, og sv. Ov.: „han blef synden død“.

*Altsaa: borte
for Synden død*

ningen derimod fører til det sædelige Frihedsliv, løst baade fra Frygtens og fra Lønsygens Fordærvelse, hvor Guds Villie bliver Menneskets egen naturlige Lov. „Non sumus sub lege, bonum quidem jubente non tamen dante; sed sumus sub gratia, quæ id quod lex jubet faciens nos amare potest liberis imperare.“ Augustin. de contin. c.3).

16. ὡς παρὸς τὰς V. 15—18. „Altsaa — om Nogen meente, at Frihedslivet ... gjøres tagen for løst, at det er en naturlig heds, thi der vedbliver i aandelig Forstand en δουλεία: nemlig en „ubetinget Lydighed“ (ὕπακοη), grundet i Forholdet til den høiere aandelige Magt. Den sande Modsætning til Lovbundetheden er ikke Lovløshed men fri Selvundergivelse. Forskjellen er at søge i Beskaffenheden af den høiere Magt, der udøver sit Herredømme, og — som Følge deraf — i Undergivenhedens Væsen. I selve Udviklingen heraf findes imidlertid de tvende Led: ὑπὸ νόμον og ὑπὸ χάριν omsatte til: δοῦλοι ἀμαρτίας (ifølge det Forhold, hvori Loven og Lovtvangen fører til Synden) og δοῦλοι ὑπακοῆς (det subjective istedetfor det objective δικαιοσύνης, saaledes som i V. 18 og 19). Underkastelse under Synden er Unatur, δουλεία i sand Betydning (Joh. 8, 34), der fører til Undergang og Elenighed (εἰς θάνατον), Hengivelse i Guds Naadevillie er „frivillig Lydighed (ἐκ καρδίας ὁ: μετὰ προθυμίας), der er Vei til Guds Naade“ (εἰς δικαιοσύνην). — τύπον διδαχῆς]: d. Ov. „Lærdoms Form“ ὁ: den evangeliske Lære i bestemt Udtryk, isærdeleshed den evangeliske Hovedlære om Naaden og Troen, eller: „den i Læren indeholdte Livsregel“ (Luther: „Vorbild der Lehre“)*)

*) Andre forklare τύπος om Christi Forbillede; — Calvin „expressam justitiæ imaginem, quam cordibus nostris Christus insculpit.“ *Stegen tager det om Guds Naadevillie* — 2. 16. 16, 20.

(*εις ὃν παρεδόθητε τύπον ο: τύπω εις ὃν παρεδοθή.*)
 — *ἐλευθερωθέντες . . ἐδουλώθητε*] Oxymoron: fordi den sande Frihed er paa eengang *δουλεία* (d. e. Selvbegrændsning) og *ἐλευθερία*: „Deo servire vera libertas est.“ Aug.

V. 19—23. „Den kjødelige Sands har vanskeligt ved at fatte det Aandelige (*διὰ τὴν ἀσθενίαν τῆς σαρκός*: her om den indskrænkede Tænke- og Fatteevne);*) jeg nødes derfor til at tage stærke Udtryk — Trældom og Frigjørelse — fra de menneskelige Forhold til Hjælp (*ἀνθρώπινον λέγω ο: κατ' ἀνθρώπον*. 3, 5), for at betegne den ubrødelige Forpligtelse, hvormed Hellighedens Lov holder Mennesket fast.“ „Sensus spirituales exprimo per similitudines rerum vulgarium et vobis notarum.“ Grotius. — Der følger en simplere og fatteligere Fremstilling af Forholdet, hvor Parallelismen er fuldstændig gennemført: 1. *παρστήσατε — παρστήσατε*. 2. *μέλη δοῦλα τῆ ἀκαθαρσίας κ. τῆ ἀνομία* (Brud paa Sædelighedens og paa Guds Villies Lov) — *δοῦλα τῆ δικαιοσύνη*. 3. *εις τὴν ἀνομίαν* (som heel Livsretning) — *εις ἀγιασμόν*. — I Udtrykket *ἐλεύθεροι τῆ δικαιοσύνη* ligger der en Ironi: „den høiere Sædeligheds-Lov voldte eder ikke dengang Uleilighed; den forstode I at holde eder fra Livet. („misera et maledicta libertas.“ Calvin). — I V. 21 kræver Parallelismen med V. 22, at der skjelnes inellem *καρπός*: den umiddelbare, sædelige Virkning (jvf. Hebr. 12, 11. Jak. 3, 18), og *τέλος*: den endelige Udgang, grundet i Guds Forsynsstyrelse

*) „Tarditas intellectus fluit ex infirmitate carnis.“ Bengel. — Efter græske Kirkefædres Exempel (Chrys., Theodoret., Theophyl.) forklarer Erasm. og Calvin *ἀσθενεία τῆς σαρκός* om den ethiske Skrøbelighed: „Possem ex comparatione justitiæ et peccati ostendere, quanto ferventius vos rapi oporteat in illius obsequium, quam huic sitis obsculti; verum, ut aliquid condonem vestræ infirmitati, comparationem ejusmodi omitto.“

(jvf. 2 Kor. 11, 15. Phil. 3, 19). Hvor der er Undergivelse under Guds Villie (*δουλωθέντες τῷ Θεῷ*), er „Frugten“: et Liv, som higer og stræber til Helliggjørelse (*εἰς ἀγιασμόν*), og „Enden er: evigt Liv“. (V. 22). Og paa samme Maade er (i V. 21) for „Syndens Tjenere (*δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας*)“ „Frugten“: „Ildrætter, den hele Handlemaade, hvorover I nu skamme eder (*τοιούτους ἐφ’ οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε*)“,* og „Enden er: Død“;** — det stærkeste Vidnesbyrd om Skjendigheden af den forudgaaede Livsvirksomhed. Døden (Usalighed) er Syndens „naturlige Straf“ (*ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας* (1 Kor. 9, 7, jvf. Jak. 1, 15: *ἡ ἁμαρτία ἀποκτείνει θάνατον*); det evige Liv derimod er „Guds Naadegave“. (*χάρισμα τοῦ Θεοῦ*, ikke *μισθός*): — Midtpunktet for den paulinske Tankegang. „Mala opera stipendium habent, bona opera donativum.“ Bengel.

Capitel VII.

V. 1—3. Sætningen: *οὐκ ἔστε ὑπὸ νόμον* (6, 14) bliver oplyst ved det almindelige Forhold, hvori Menne-

*) Eras. (paraphr.) „Ipsa vitia secum offerunt suum supplicium, dum statim hominem conspurcant et contaminant“.

**) Dersom Ordene *τίνα* indtil *ἐπαισχύνεσθε* tages som et sammenhørende Spørgsmaal (saaledes, efter Vulg. og Chrysost., Calvin, Grotius, Bengel, Fritzsche, Meyer o. F.), oversættes der: „Hvilken Frugt havde I dengang af Ting, over hvilke I nu skamme Eder?“ (d. Ov.). Men hvor mat og slæbende er ikke den sidste Tilføielse! og hvor unaturlig Udeladelsen af Svar paa Spørgsmaalet: „ingen“! Og naar der imod den ovenanførte Deling bliver anført, at *καρπὸς* kun bruges hos Paulus om det Godes Frugt (*πνεύματος, φώτος, δικαιοσύνης*), ikke om Usædelighed, da træffer denne Indvending ikke. Thi ved Ordene *τίνα οὐν καρπὸν* sætter P. sig i Deres Sted, der vide og søge at besmykke det Onde, og saaledes love sig god Virkning deraf. Jvf. Matth. 7, 17: *τὸ σαπρὸν δένδρον καρποὺς πονηροὺς ποιεῖ*.

*V. 1-3 om det som følger: Jeg har til Sub. Nr. 1, men Grundtanken
i hele Capitlet, er, at Nær og Overlæthed, som samme Person kan se forskel
hinanden modsættende mægtig: Jeg, som nok er god, de legge bane, de
den samme Person på en måde blive organiseret forskellig. For at alle
de samme*

gør P. netop Ektebrevet som Billede. Den gifte Kvinde er ved Lovens
bønsges til Manden så lang han lever. Altså Lovens bønsges Kvinden,
men i hvilken Retning? den da Manden lever. Manden er
altså det med sine egne. vilde Lovens får fat på Kvinden 95
dør en Lovens ikke til for Cap. VII. 1-2. hende. Det samme forhold kan
også ses fra en mere special Side: så længe Manden lever er Kvinde

sket staaer til Lovens: den legemlige Død stiller
Mennesket udenfor Lovens Magt; skulde da Mennesket
ikke ved den aandelige Bortdøen fra Synden være
frigjort fra Lovens Tvang? „Loven“, der her staaer som
Gjenstand for en særegen „Gnosis“, og til hvis positive
Bud der vises hen, er selvfølgelig Mose Lov; og ved
Lovens Kjendere (τοῖς γινώσκουσι τὸν νόμον) kan der
naturlig kun tænkes paa den jødechristelige Deel af
Menigheden i Rom.

„Loven er Herre over Mennesket (κυριεύει, jvf. Luk.

22, 25), saalænge han lever.“ At ἔτι føres tilbage til
Mennesket som Subject, er baade i og for sig det
Naturlige og maa synes sat udenfor Tvivl ved Anven-
delsen af V. 1, som følger i V. 4 og V. 6: paa begge
Steder er det ved Menneskets Død at Lovens
Herredømme ender. Anderledes er nu vistnok
Forholdet anlagt i V. 2 imellem Mand og Kvinde:
„den gifte Kvinde (ὑπανδρος*) er ved Lov bunden til
Manden“ (δέσεται, jvf. 1 Kor. 7, 27.) — ikke saalænge
hun lever; men, „naar Manden dør, er hun frigjort
fra (κατήρηται ἀπὸ, jvf. Gal. 5, 4) fra Mandens Lov“,**)
d. e. fra Lovens som binder hende til Manden, — eller: fra
Lovens, som Manden paalægger hende. Men fra det i V.
2-3 indføiede Exempel tør der ikke hentes afgjørende Regel
for Forstaaelsen af Hovedtanken i V. 1, som først bliver
fortsat og forklaret i V. 4-6. Det fælles Sammen-
ligningspunkt i de tvende Forhold, som, uagtet deres
Forskjellighed, ere paralleliserede i V. 1 og V. 2, er:

*) Ordet, som i N. T. kun forekommer her, er i LXX (Num. 5,
29) Oversættelse af det hebr. מִשְׁפָּחַת הַמִּשְׁפָּחַת, og til For-
klaring tjener den apostolske Formaning: αἱ γυναῖκες, ὑποτάσ-
σαθε τοῖς ἰδίοις ἀνδράσι. Eph. 5, 22. Kol. 3, 18. (κα-
ταλή γυναικὸς ὁ ἀνὴρ. 1 Kor. 11, 3).

**) „Mulier possidet se ipsam per libellum repudii et per mortem
mariti.“ Schoetgen. Hør hebr. ad h. l.

kan vilde Mændene (ὑπὸ τῶν ἀλλοτρίων) men når Manden er død, således
altså Lovens...

naar en gift Kvinde, hvorledes? De samme som oven. Kvinden til Lovens herredømme
over Manden gæver. Manden som med Lovens gæver som en afsluttet afsluttet
som med Lovens, og der på den måde, så Lovens herredømme som det med Lovens
igennem, der vil kunne Men der er Kvinden med Lovens er Lovens til
Manden, bliver i Højtidelighed den samme som at hvis er Kvinden
til at gøre Mandens vilde - Manden Lov herredømme over hende. på Lovens

Hæder til den døde, at er smertefuld Loven by at det er smertefuld
 paa gæsternes Mærke, hvortil man Loven her. Der Loven sin en
 fuldstandig Parallelisme ind i Billedet, til: hi da I vare i Hødet-
 svarer til den, som i Ægteskabet, til: herunder Loven og den. Uden
 ved Loven, som Manden kendes om. Herunder i Hødet af de v. 6. Hæder
 man sin Loven og den, herunder Loven og den.

Dødens opløsende og frigjørende Magt — hist
 for Mennesket, som ved Døden løses fra Loven, her for
 Manden, idet hans Død løser Kvinden fra Loven*). —

Χρηματίσει]: „vil blive kaldt“, ligesom i Apg. 11, 26.**)
 — τοῦ μὴ εἶναι αὐτήν . .] „for at hun ikke skal være
 (gaae og gjælde) som Ægteskabsbryderske ved Samliv med
 anden Mand (γενομένην ἀνδρὶ ἑτέρῳ) erklærer Loven
 hende at være i Frihedstand.“

V. 4—6. Anvendelse af Ægteskabsloven paa
 Forholdet til Christi Død og til hans Opstandelse: „ved
 Christi Død (διὰ τοῦ σώματος sc. θανατωθέντος; jvf.
 Kol. 1, 22)***) ere I dødgjorte for Loven (jvf. Gal. 2, 19),
 men kun for at tilhøre den Opstandne (som Ægteherre, jvf.
 2 Kor. 11, 2), og for med ham at indgaae i et nyt Liv (s. 6,
 4—5), rigt paa gudvelbehagelig Frugt (ἵνα καρποφορή-
 σωμεν τῷ Θεῷ). „de manu in manum a Lege ad Christum
 nos transiisse.“ Calvin. — Modsætningen i V. 5: det
 kjødelige Liv (ἐν τῇ σαρκὶ ο: παρὰ σάρκα ζῆν, lige-
 som i 8, 5 og 13, medens derimod 2 Kor. 10, 3 udtrykkelig
 adskiller den legemlige Tilværelse: ἐν σαρκὶ og det

Hæder paa den
 af Christens
 Død (i Ægtesk.
 Hæder).

at vi ikke oppelever og den Herrensom den er oppelever men sin
 have paa den og den oppelever og den oppelever og den oppelever

*) Dersom Sammenligningen udstrækkes saa vidt, at i begge Til-
 fælde Forholdet skal være hævet ved den Bydendes og Her-
 skendes Død, følger, at Subjectet til ζῆν i det foregaaende
 Sammenligningsled maa være Loven, ikke Mennesket.
 Saaledes (efter Orig.) Erasmus, Grotius, Bengel, o. F.,
 ifølge den billedlige Tale om Lovens Liv og Lovens Død (De-
 mosthenes: οἱ νόμοι οὐ τετελεύηασι). Men den billedlige Tale
 er gaaet ud fra Tanken om den Christnes „Bortdøen fra Syn-
 den“ (6, 2), og Billedets Eenhed kræver altsaa, at Menu-
 sket fastholdes som Den der bortdøer: først for Synden, derefter
 (7, 2. 4) for Loven, — for at indgaae i nyt Livsforhold til
 Christus.

Da man ikke den
 vel i V. 4 gaae
 være talte den
 Lovens Død.

**) Den ældre Bemærkelse af Ordet er: varetage offentlige Anliggen-
 der (διατάττειν πράγματα δημόσια καὶ κοινὰ); den senere Be-
 mærkelse: give Orakelsvar; s. herom til 11, 4.

***) Erasmus forklarer σῶμα Χριστοῦ om hans menneskelige Til-
 synekommen: „posteaquam Christus, qui est veritas, exortus est.“

ved Christ. Død (διὰ τὸν θάνατό τοῦ Χ), eller herunder Loven døde over
 sig. det er som død for Loven og den og den Herrensom den døde for
 den oppelever og den oppelever og den oppelever

kjødelige Liv: *κατὰ σάρκα*): „hvor de syndige Lidenskaber“ (*παθήματα*: Sindslidelser, Affecter i deres sjeleforstyrrende, smertebringende Voldsomhed. Gal. 5, 24: *παθήματα κ. επιθυμίας*) „ere raadende, faae Styrke ved Loven (*τὰ διὰ τοῦ νόμου* sc. *ἐνεργούμενα*)*, og give Mennesket hen til Bytte for Usalighed“ (*εἰς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ*). — *ἀπὸ τοῦ νόμου*] i objectivisk Forhold baade til *κατηργήθημεν* og til *ἀποθανόντες*:*) „von dem Gesetz los und ihm abgestorben“ (Luther) „som døde, løste fra Loven,**) under hvilken vi holdtes“ (*κατειχόμεθα*, jvf. Gal. 5, 1: *ἐνέχσθε*). — Modsætningen af *παλαιότης γραμμάτων* og *καιότης πνεύματος* (s. 2 Kor. 3, 6—8): „den gammeltestamentlige Lovtvang, som vil virke udenfra indad, og den nyttestamentlige Sindsfornyelse, hvor Virkningen gaaer indenfra udad“.

*ἀνεργούμενα
medial πηλ. ἰδι-
αιῶν ἐνεργείων
ἐνεργούμενα
ἐνεργείων.*

V. 7—13. Naar „de syndige Begjærligheder vinde Styrke ved Loven“ (V. 5), og naar Mennesket maa „frigjøres fra Loven for at faae Deel i Aandens nye Liv“ (V. 6), er det da ikke det Samme som at gjøre Loven til Syndens Ophav? — Saaledes Indsigelsen paa Lovens Vegne. Pauli Svar er dette: Loven er ikke Syndens Aarsag, men den bliver Anledning til Synd, baade fordi Synden bliver ved den ført fra ubevidst eller halvbevidst til fuldbevidst Tilstand („lex non auctor peccati, sed index peccati.“ Erasm.), og fordi Lovens Bud og Forbud virker æggende og ophidsende paa den menneskelige Egvillie til Modstrid. Men det, at Men-

*) Den ældre Læsemaade (*lectio recepta*) *ἀποθανόντος* mangler kritisk Hjemmel og skyldes uden Tvivl den Forudsætning, at i V. 2 Lovens Myndighed og Ophævelse skulde være fremstillet under Billede af Liv og Død.

**) Andre Fortolkere (Meyer, Schott) henseer *ἀπὸ τοῦ νόμου* alene til *κατηργήθημεν*, og underforstaae efter *ἀποθανόντες*: *τούτω*, i Forbindelse med det Følgende: „Bortdøde for Det, hvori vi dengang bleve holdte fast“.

nesket gjør en saadan Brug af Kundskaben til Godt og Ondt, af Loven om Ret og Uret, dertil er Grunden at søge hos Mennesket selv, i den forud forrykkede Retning af den menneskelige Villie: „peccatum in nobis, non in lege residet.“ Calvin. Saa langt er det fra, at der heri skulde ligge Vidnesbyrd imod Loven, at Skylden hviler alene paa Villien, som vender til det Onde hvad der efter Aandens naturlige Lov maatte føre til det Gode.

„Loven“ er ogsaa her nærmest Moseloven. Men ved Modsætningen, saaledes som den bliver gennemført: imellem *τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνω* — *τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ἤθευ* — *ἁμαρτία νεκρά* og: *ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν* — *ἀφορμὴν λαβοῦσα ἡ ἁμαρτία* er der ikke betegnet to Tidsrum i det enkelte Folks Historie (før Loven og efter Loven),*) men to Livstilstande af reen menneskelig Natur, der gjentager sig i ethvert Menneskeliv ved Overgangen fra det instinktmæssige, bevidstløse til det selvbevidste Liv. Moseloven staaer altsaa fremdeles som Typus for den sædelige Lov over hovedet, som er affattet i Bud og Forbud; og naar Paulus taler i eget Navn, taler han ikke som personligt Jeg, men (*κατ' ἰδιώσιν*) som „Een af de Mange“, i Menneskenes fælles Navn: (*τὸ ἐν ἐμοὶ ὅτε λέγει, τὸ κοινὸν λέγει τῶν ἀνθρώπων*. Theod. Mopsu.**)

*) Saaledes Grotius („Hebræum genus, quale fuit primum ante Legem, deinde post Legem“), og senest Reiche: „die jüdische Menschheit, welehè ihren bisherigen Zustand, insofern das mosaische Gesetz Einfluss darauf geäußert hatte, schildert.“ Men hvorledes er det muligt, i disse Træk af en bevidstløs Uskyldighedsstand at finde en Skildring af Jødefolkets Liv indtil Lovens Tid?

**) Jvf. Calvin: „miror, quid in mentem venerit interpretibus, ut verterent in præterito imperfecto, ac si Paulus de se loqueretur, quum facile sit videre, illum a propositione universali voluisse incipere, deinde rem explanare suo exemplo.“

heden, der bringer Død (*ἀλλ' ἡ ἁμαρτία* sc. *ἐμοὶ ἐγένετο θάνατος*); ligesom for at blotte sig (*ἵνα φανῇ ἁμαρτία*) misbruger den Loven, det i sig selv Gode, til Fordærvelse, og det er just Lovens Fortjeneste, at Synden ved dette Forhold træder frem i sin hele forfærdende Magt (*καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλός*).“ Jvf. 2 Kor. 4, 17. „Valde enim pestiferam rem esse oportet, quæ efficiat, ut quod alioqui salubre est naturæ noxam afferat.“ Calvin.

V. 14—25.*) Stærk og gribende Skildring af Spliden i Menneskets Indre og af Virkningen af denne Splid, som opslider og fortærer den sædelige Kraft i Aandens Anstrengelser overfor Kjødets. Man har meent at finde denne Skildring uforenelig med „den Gjenfødtes“ aandelige Tilstand, — og med Rette, naar Gjenfødselen tænkes i ideel Fuldendelse —, og man har saaledes antaget, at det er de Uomvendtes, de af Naaden Uberørtes Sjeleliv, Apostelen her stiller frem for Betragtningen. Men Skildringen angaaer her ikke (saaledes som i V. 7—11) en foranliggende, forbigangen Tid; den gaaer heel igjennem (i Nutidsform) ud paa det Nærværende, har dem for Øie, der „nu ere frigjorte fra Loven, saa

*) Dette Afsnits Exegese har en lang Historie. De for-augustinske Kirkefædre ville have den ethisk-psychologiske Skildring indskrænket til Dem, der staae under Loven, i hvem det endnu ikke er blevet Alvor med Omvendelsesværket; saaledes ogsaa Erasmus, Grotius, Bengel, og af Nyere: Tholuck, B. Crusius, Fritzsche, Krehl, Meyer o. F. Derimod henfører Augustin og efter ham Reformatorerne (af Nyere: Nielsen, Schott, Jatho, Umbreit („Des Ap. Paulus Selbstbekenntniss im 7 Cap. des Br. an d. R.“ — Stud. u. Krit. 1851. S. 633), samt E. Krummacher („über das Subject in Röm. 7.“ Stud. u. Krit. 1862. S. 19.) Skildringen til den Omvendtes Livstilstand. Men det sædelig-religiøse Liv lader sig engang ikke inddele efter dogmatiske Theoriens Schema, og Stridspunktet kan derfor ikke klares ved at stille to dogmatiske Begreber: det uigjenfødte og det gjenfødte Liv imod hinanden.

at de tjene i Aandens nye Væsen“ (V. 6), og Paulus indbefatter sig selv i denne Skildring og dens Hovedtræk. Hvad disse Træk angaaer, da opløse de sig i skarpe Modsætninger. Det er som om en personlig Dobbeltthed træder os imøde: det selvsamme Menneske „er uden Kraft til at gjøre det Gode“ (V. 18) „gjør ikke det Gode han vil, men gjør det Onde han ikke vil“ (V. 19), „er Fange under Syndens Lov“ (V. 23), — og han „erkjender Loven som god“ (V. 16), og „har Velbehag ved Guds Lov“ (V. 21); det selvsamme Menneske, som har den dybe Følelse af sin „Ynkværdighed“ (V. 24), „takker Gud fordi han efter Aanden tjener Guds Lov, ihvorvel efter Kjødet Syndens Lov“ (V. 25). Denne Dobbeltthed finder ikke Sted i det Menneske, hvor det naturlige Instinktliv er eneraadende, men alene der, hvor dette Liv er brudt ved Evangeliets nyfødende Kraft, men hvor det nye Liv tillige i Timelighedens Svaghed er Bevidsthed om uafbrudt Kamp og Anstrengelse for at vinde Magt over Kjødets Lyst. En absolut, gennemført og fuldfærdig Modsætning imellem den uigjenfødte og den gjenfødte Sjelstilstand kjender Apostelen altsaa ikke; ogsaa hvor Vendepunktet er indtraadt, afgjørende for den hele Retning i Tankens og Villiens Liv, vedbliver Kjødets Begjerlighed at prøve sin Styrke, og den kan til sine Tider beholde Overhaand: — „vita justi in isto adhuc corpore bellum est, nondum triumphus“ (Aug. ser. 45).*)

*) Jvf. Calvin: „Non facit bonum quod vult pium pectus, quia non justa strenuitate insistit; facit malum quod non vult, quia stare desiderat et labitur vel saltem vacillat. Ceterum istud velle et nolle ad spiritum referre oportet, qui primas in fidelibus tenere debet. Hinc vero colligere licet, Paulum hic de fidelibus disserere, in quibus aliqua viget spiritus gratia, quæ illustrat sanæ mentis consensum cum justitia legis, quia in carnem non cadit peccati odium“.

Men Forskjellen er ikkedesmindre væsenlig og gennemgribende: Synden, som hist er principiel og følgerigtig, er her principstridig og abnorm, Eftervirkning af en tidligere tiltagen Magt („reliquiæ carnis, quæ cum lege Domini dissident.“ Calvin). Denne Magt staaer nu for Mennesket som fremmed for det væsenlige Jeg; og det er kun modstræbende at dette giver efter for den. Dette deelte og kæmpende Jeg — snart seirende i fuld Bevidsthed af Naaden, som gjør den Svage stærk, snart underliggende i Timer af modløs Forsagthed eller af sorgløs Selvtillid — træder frem for Betragteren i en tilsvarende dobbelt Række af Livsmomenter, og denne Dobbeltthed kan ikke betegnes skarperne, end naar Apostelen stiller det egenlige „Jeg“, „det indre Menneske“ i Modsætning til „den anden Lov i Menneskets Lemmer“: — „ikke jeg gjør længere det Onde, men Synden i mig“ (V. 17. 20). — „Sande Christne vide, at Kampen med den fjendtlige Lov i Lemmerne daglig maa udkæmpes, saalænge de bære Dødens Legem; jo dybere og mere gennemgribende deres indre Liv er, desmere omfattende lære de sig selv at kjende i deres menneskelige Elendighed“.*)

V. 14—20. I Modsætning til den „aandelige“ Lov, Udtrykket af Guds hellige Villie, staaer det „kjødelige“ Menneske: σαρκινός — ellers i materiel Betydning (2 Kor. 3, 3: ἐν πλαξί καρδίας σαρκίνας) — her: „kjødelig-sindet“ ο: σαρκινός (ligesom i 1 Kor. 3, 1): Betegnelse af Menneskets Naturtilstand („homines quales nascuntur et quamdiu suum ingenium retinent“ Calvin), hvis Grundform ogsaa drager sig over i det nye Liv, i dettes uideelle Virkelighed. — πεπράμενος ἀπό] ο: ὑπόδουλος (jvf. 1 Makk. 1, 15: ἐπράθησαν τοῦ ποιῆσαι τὸ πονηρόν), et affectfuldt Udtryk, hvorved Apostelen kun har kunnet

*) Krummacher, anf. St. S. 134.

have enkelte Momenter af Tilbagefald i det gamle Menneskes Liv for Øie. — Antydning af den gaadefulde Stilling, hvori Mennesket, i hvem et christeligt Liv har begyndt at røre sig, finder sig overfor sig selv (ὁ καταργάζομαι οὐ γινώσκω): „i sin Gjøren og Laden (οὐ πράσσω — ποιῶ) at handle tvertimod Det, man selv erkjender at burde gjøre og burde undlade (ὁ θέλω. ὁ μισῶ), — idet man giver Loven den Ære, der tilkommer den (οὐμνημι τῷ νόμῳ ὅτι καλός), at vidne imod sig selv som Lovens Overtræder.“ *) Gaadens Løsning: „Syndens Værk modnes og fuldbyrdes ikke ifølge den personlige selvbevidste Villie, men ifølge en vedvarende Magt af Syndelysten over det personlige Jeg (οὐκ ἔτι ἐγὼ. ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία), som endnu bestandig udgaaer fra den sandselige Naturgrund, hvor Livet staaer udenfor Sædelighedsloven og stræber i modsat Retning (ἐν ἐμοί, τουτ' ἐστὶν ἐν τῇ σαρκί μου, οὐκ οἰκῆ ἀγαθόν)“. Jvf. Joh. 3, 6: τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σὰρξ ἐστὶ. „Overfor Kjødets dragende og lokkende Magt staaer vel Villiens Evne (τὸ θέλειν), men endnu afmægtig til sædelig Selvhandlen“ (τὸ ἐργάζεσθαι τὸ καλὸν οὐχ εὐρίσκω).

V. 21—25. „Saa finder jeg da den Lov hos mig, idet jeg vil gjøre det Gode, at det Onde hænger ved mig“; — saaledes d. og sv. Overs. efter Luther, ifølge naturlig Føining af Ordene. Berettigelsen til at tage νόμος i denne Betydning (Regel, Naturform) er givet i Forklaringen, som følger i V. 23: ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσι.***) — συνήδομαι] kun paa d. St. (anal. med

*) „Assensus hominis legi contra semet ipsum præstitus illustris character est religionis, magnum testimonium de Deo.“ Bengel.

**) Andre Tydninger: „jeg finder, naar jeg skal gjøre Loven, det Gode (som Opposition til Loven), at o. s. v.“ (Olshausen, Tholuck, Fritzsche, Krehl); — „jeg finder, naar V. 17. Οὐ γινώσκω τὸ καλὸν, καὶ τὸν κλάρον : καὶ ἀπίστωτα, ὅτι ἐπιθυμῶ ἐν τῷ νόμῳ, καὶ οὐκ ἔτι : Δὲτ μὴ ἀπὸ ἀφαιρῆς λογισμῶν.“ (1p. 20. 11, 6).
 κλαυ β. da misikal. havde indtaget sig selv?

ουγκαίρω, 1 Kor. 13, 6): om det sympathetiske Velbehag;
 der yttre sig i „det indre Menneske“ (ὁ ἕσω ἄνθρωπος,
 jvf. 2 Kor. 4, 16. Eph. 3, 16. 1 Ped. 3, 4: ὁ κρυπτός ἄ.)
 d. e. Mennesket som aandelig Personlighed, hvor Udvik-
 lingens Gang er grundet i Væsenets egen Naturlov. —
 I V. 23 skjelnes der tilsyneladende imellem en tredobbelt
 Lov: imod „Aandens Lov“ (ν. τοῦ νοός, som fører
 Mennesket til „Guds Lov“: V. 22. „propensio fidelis
 animæ ad obedientiam divinæ legis.“ Calvin) strider
 „Loven i Lemmerne“ (d. e. i Kjødet);*) og hvor
 denne faaer Overhaand, bliver Mennesket Fange under
 „Syndens Lov“. Men denne er d.s.s. „Loven i Lem-
 merne“, den sandselige Begjerlighed, alene med nærmere
 Betegnelse af dens Magt og Virkning: „Kjødets Lov,
 som fører til Syndens Trældom“. — I den vaandefulde
 Tilstand (καλαίπωρος — τλῆναι τὸν πῦρον ο: πένθος —
 i Apok. 3, 17: τ. καὶ ἐλεεινός) synes der kun een Udvei
 til Frelse: Udløsning af Legemligheden, som fører
 til Synd og Død (ἐκ σῶματος τοῦ θανάτου τούτου)**):
 „ab hac carne, tot affectibus, tot vitiis, tot pugnibus ob-
 noxia semperque ad mortem pertrahente.“ Erasm.
 Men Apostelen opmander sig ved Tanken om Frelsen,
 som ved Christus er bleven os til Deel allerede i dette

jeg vil Loven for at gjøre det Gode, at o.s.v.” (Meyer) — lide
 af utaaelig Haardhed.

*) Jvf. Jak. 4, 1: τῶν ἡδονῶν τῶν στρατευομένων ἐν τοῖς μέλεσι.
 1 Ped. 2, 11: τῶν ἐπιθυμιῶν, αἵτινες στρατεύονται κατὰ τῆς
 ψυχῆς. Gal. 5, 17: ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος.

**) τούτου kan med lige Skiel og med ringe Forandring i Meningen,
 henføres til σῶματος: „dette Dødsens Legeme“ (d. og sv: Ov.),
 og til θανάτου; Luther: „dem Leibe dieses Todes“. I første
 Tilfælde: Legemligheden, forsaauidtsom den er Begjerlig-
 hedens Tjener til Synd og Syndens Tjener til Usalighed; — i
 andet Tilfælde: et Legeme, der fører til en saa forsmædelig
 Udgang. — Calvin forklarer her, ligesom i 6, 8: „mortifera
 peccati massa vel congeries“.

Liv, omendskjøndt en Deelthed og Dobbeltthed ikke kan undgaaes i Timelighedens Vilkaar: „Saaledes er det da mit eget Jeg (*ἄρα οὖν αὐτὸς ἐγώ*) der efter Aanden (*τῷ νοῖ*) tjener Guds Lov, men efter Kjødets Syndens Lov.“*)

V. Den Troendes Herlighed her og hisset.

Cap. VIII, 1—39.

V. 1—4. Forløsningens Væsen og Virkelighed (til Forklaring og Begrundelse af „Taksigelsen til Gud ved J. Chr. vor Herre“): 1. „De, som staae i indre Livssamfund med Christus (*οἱ ἐν Ἰ. Χρ.* „in Chr. insiti“ Erasm.) ere udløste af Fordømmelsen, Usaligheds-Tilstanden (*οὐδὲν νῦν κατάκριμα*), idet Syndens og Dødens Lov (7, 23. 25) er overvundet ved Livets Aands, den levendegjørende Aands Lov i Christus,“ (*νόμος πνεύματος ζωῆς*, d. e. det christelige Livsprincip, som har Guds Aand til Ophav og Livet, det sande, salige Liv til Virkning).***) Men hvorledes er dette skeet? — 2. „ikke ved Moseloven (*τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου*)***) — efterdi (*ἐν ᾧ ο: διότι*, jvf. Hebr. 2, 18.

*) „Slutningsverset indeholder Hovedsummen af det hele Capitel: Det herlige og dog med Hensyn til Kjødets, der tjener Syndens Lov, ydmygende Erfaringsresultat af en Christen, som staaer i Kampen og befinder sig i Udvikling af det indre Liv, men som er fuldt forvisset om den aandelige Udløsning af Dødens Legem, — ikke blot endskjøndt, men fordi han er redelig Kæmper i den Herre Christus.“ Krummacher (anf. St. S. 136).

***) Ordene *ἐν Χρ. Ἰ.* kunne ogsaa forbindes med Verbet *ἠλευθέρωσε*. Det er af ringe Indflydelse paa Meningen, om det er Aandens Lov med den frigjørende Kraft, eller det er Frigjørelsen formedelst Aandens Lov, der føres tilbage til Christus.

****) Ved Ordene *τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου* er en Underforstaaelse af Verbet *ἐποίησε* uforuden; de staae til nærmere Forklaring af det følgende *κατέκρινε*: „Gud fordømte — hvad der er umuligt for Loven — Synden“ o. s. v. * Ap. 13. 17.

6, 17. 1 Ped. 2, 12.) den er uformuende dertil, afmægtig som Følge af Kjødets modstræbende Magt“ (*ἡσθένει διὰ τῆς σαρκός*, s. 6, 8—13. 7, 9. jvf. Hebr. 7, 18: *τὸ τῆς ἐντολῆς ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελές*), — „men ved Guds Søn, som er sendt i syndig Legemligheds Skikkelse“ (*ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας*, med Eftertrykket paa det sidste Ord. Theodoret. *φύσιν γὰρ ἀνθρωπείαν ἔλαβεν, ἁμαρτίαν δὲ ἀνθρωπείαν οὐκ ἔλαβε*. jvf. Phil. 2, 7: *ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος*, — ikke *ἀνθρώπου*). — 3. Thi Gjenstanden og Formaalet for Guds Søns Sendelse er Synden i Verden (*περὶ ἁμαρτίας*)*): „Gud har ved hans Sendelse og hans Værk frakjendt Synden dens Ret, brudt Syndens Magt i den menneskelige Natur“ (*κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί*.**) jvf. Joh. 16, 11: *ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου κέκριται*). Saaledes — i Ordets oprindelige og fulde Betydning: ikke dømme til Straf, men: kjende uberegtiget, fradømme den selvtiltagne Magt — de græske Kirkeff. Chrysost., Theodoret, Theophylakt.: *κατηργώσατο, κατέλυσε*. „*Damnatum metaphoricè dicit, ut qui excidunt causa: jure suo dejectum fuisse peccatum, — in ipsa natura nostra fuisse devictum et abolitum. Si dicamus, regnum peccati, quo nos premebat, fuisse abrogatum, idem valebit oratio.*“ Calvin. Mel. „*Condemnavit s. abolevit et exstinxit, ut jam irritum esset vel prorsus*

*) Med Ordene *περὶ ἁμαρτίας* omgaaes Oversættelserne med synderlig Vilkaarlighed. Vulg. forbinder dem med *κατέκρινε*: „de peccato damnavit peccatum in carne“. Og Luther: „verdammte die Sünde im Fleisch durch (!) Sünde“. d. Ov. „Gud sendte sin egen Søn . . og til et Synd-Offer“ (med underforstaaet *θυσίαν*). sv. Ov. „för syndens skull“.

**) Ordene *ἐν τῇ σαρκί* kunne ogsaa, efter Beza, Grotius og flere nyere Fortolkere, forstaaes om Christi Legeme: „i den menneskelige Skikkelse, hvori han er indgaaet efter Faderens Villie, og paa dens Grundlag har han tilintetgjort Synden som Magt“. Jatho.

non esset reliquum.“ „Omnem vim ademit, confecit, peregit, interemit, virtute privavit peccatum.“ Bengel.*) 4. Hensigt og Virkning: „for at, efter at Synden har tabt sin fordærvende, dødbringende Magt, den sande Lovopfyldelse kan fuldkommes“ (*ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου* (1, 32. 2, 26) *πληρωθῆ ἔν ἡμῖν*)“ i det nye Liv, hvor Synden forsages, og der er aandelig Samstemmen med Guds Lov“ (*μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα* jvf. 8, 13). „Vis nova ab illo producta in nobis et sustentata.“ Bengel.

V. 5—8. Modsætningen udføres imellem det kjødeligsindede Liv (*οἱ κατὰ σάρκα ὄντες*. i V. 8 og 9: *οἱ ἐν σαρκί*, ligesom i 7, 5) og det aandeligsindede Liv (*οἱ κατὰ πνεῦμα ὄντες*): I hiint er „al Tanke og Tragten henvendt paa sandseligt Vel og Vee“ (*φρόνημα τῆς σαρκός*. jvf. Phil. 3, 19. Kol. 3, 2: *οἱ τὰ ἐπίγεια, τὰ ἐπὶ τῆς γῆς φρονοῦντες*); „men denne Retning af Sind og Tanke fører igjennem Syndens Tjeneste til

*) I den her givne Udlægning stemme ogsaa de fleste nyere Fortolkere overeens. Derimod har d. Overs.: „og straffede saaledes (?) Synden paa Kjødets (o: Christus som Sonoffer).“ Ordet *κατέριψε* er her taget i den afledede og indskrænkede Bemærkelse, og der skulde efter denne Oversættelse ligge i Ordene en Hentydning til Christi Død som Overtagelse af den menneskelige Straffidelse for Synden (jvf. 3, 25—26). Men denne Tanke er her fremmed for Text-Sammenhængen: 1. Der er Tale om en Fordømmelse af Synden, som var „umulig for Loven“; men i Fordømmelse til Straf har Loven netop sin Styrke (Gal. 3, 10). 2. V. 3 er knyttet til V. 1 og 2 ved *γὰρ*, indeholder altsaa Forklaringsgrunden dertil, at Aandens Lov ved Chr. er Befrielse fra Syndens og Dødens Lov; men denne Grund viser ikke hen til Christi Forsoningsværk, men til hans forløsende Virksomhed og dens Tilegnelse. 3. I V. 4 fuldføres Tanken, ved Angivelse af det praktiske Øiemed af Syndens Fordømmelse: den rette Lovopfyldelse i et Liv efter Aanden; ogsaa her er det ikke Forsoningens men Forløsningens Kraft, hvortil vi blive henviste.

„Usalighed (θάνατος) og Fjendskab mod Gud“ (ἐχθρα εἰς Θεόν, jvf. Jak. 4, 4: ἡ φιλία τοῦ κόσμου ἐχθρα τοῦ Θεοῦ ἐστι); thi Selvsygens Egenwillie „kan ikke undergive sig Guds Lov“ (οὐ δύναται, i ethisk Betydning: kan ikke bekvemme sig til, jvf. 1 Joh. 3, 9). Dette „har Aandens Formaal og dens Goder for Øie“ (φρονοῦσι τὰ τοῦ πνεύματος), og i dette Liv er der „Livskraft og Sjelfred“ (ζωή κ. εἰρήνη), fordi der er harmonisk Samvirken af Evner og Kræfter og Bevidsthed om Villieseenhed mod Gud.

V. 9—13. Det aandelige Liv er der tilstede i Sandhed, hvor „Guds Aand har sit Sæde i Mennesket“ (jvf. 1 Kor. 3, 16: ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ πνεῦμα τ. Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν); det christelige Liv altsaa er kun der, hvor „Christi Aand er styrende Livsprincip“ (εἰ τις πνεῦμα Χρ. ἔχει, Χριστὸς ἐν ὑμῖν. jvf. 1 Joh. 4, 13). — Livet i Christus bliver nu i V. 10 fremstillet i Forhold til Timelighedens Vilkaar, i V. 11 i Forhold til den hinsidige Tilværelse: σῶμα νεκρὸν (V. 10; i Modsætning til ζωή) i ethisk Betydning (jvf. Eph. 2, 1. 5. Kol. 2, 13. 1 Tim. 5, 6); — ζωοποιήσει τὰ θνητὰ derimod, analogt med Christi Opstandelse, i physisk (ligesom Christi Ord i Joh. 5, 24-25 og Pauli Ord i 1 Thess. 5, 6 gaaer med de selvsamme Udtryk — Opstandelse fra Død til Liv, Opvækkelse fra Søvn — over fra den uegenlige Betydning til den egenlige i Joh. 5, 28-29 og 1 Thess. 5, 10).*)

*) Saaledes, efter de græske Kirkeff., enkelte Nyere. Men de fleste (efter Augustin og Bengel) forstaae „Liv og Død“ baade i V. 10 og 11 i egenlig Betydning. Nogle ogsaa (efter Erasm. og Calvin) i begge Vers i aandelig Betydning. Men det maa synes lige tvungent at forklare σῶμα νεκρὸν i V. 10 som σ. θνητὸν: Legemet som Dødens Bytte („morti deditum et adjudicatum“. Bengel), og i V. 11 at forklare τὰ θνητὰ σώματα som σ. νεκρά: de Synd og Elendighed underkastede Legemer: „Vos a vitiis, quæ vere mors est, revo-

Altsaa: „Gjenfødselen ved Christus tilveiebringer her vistnok ingen Omdannelse af Legemligheden; ved Synden holdes denne endnu bunden og død for det høiere Liv (*σώμα νεκρὸν δι' ἁμαρτίαν*. jvf. 7, 23. 25); medens Aanden bliver vakt til Live til Retfærdigheds Øvelse. Men den tilsvarende Forklarelse af Legemligheden forvente vi hisset i Tro paa den samme Almagt, som har opvakt Christus fra de Døde.*) — V. 12: „Hvor lidet har ikke da Sandseligheden forskyldt det af os (*ὀφειλέται*) at lade dens Lov blive Herre i os (*κατὰ σάρκα ζῆν*)! Det er den lige Vei til Usalighed (*μείλλετε ἀποθνήσκειν*); hvorimod saligt Liv kun opnaaes ved at hævde Aandens Lov og Kraft over Legemlighedens Idræt“ (*πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε***.**) Jvf. Kol. 3, 9: *ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ*.

cabit in vitam”. Erasm. Dog maa det indrommes, at den gennemførte aandelige Udtydning: Opstandelsen som Typus for det nye Liv, har Støtte i den paulinske Sprogbrug (*ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντες*), s. §, 13. Eph. 2, 5. Kol. 2, 13.

*) Naar Opstandelsen her er gjort afhængig af Guds Aands Iboen i Mennesket (*ἐλ* ... jvf. Phil. 3, 11. 1 Thess. 4, 14), er det ifølge Skriftens Lære om Opstandelsen af Alle, Onde saavel som Gode (Joh. 5, 28. Apg. 24, 15. 1 Kor. 15, 35 ff.), nødvendigt at forstaae *ἡ ζωοποίησις* om Deelagtiggjørelse i det høiere, sande Liv (*vita vitalis*). — De kritiske Udgaver vakle iøvrigt imellem Læsemaaden *διὰ τοῦ . . πνεύματος* (*lectio recepta*, saaledes Lachmann og Tischendorf), og *διὰ τὸ . . πνεῦμα* (Griesbach, Scholz). Efter den første Læsemaade er Opstandelsen Virkning af Guds mægtigvirkende Kraft, efter den anden er Opstandelsens Grund at søge i den Menneskene iboende guddommelige Aand.

**) Istedetfor *τ. σώματος* læses i flere gl. Hdskr. (ogsaa i Vulg.) *τῆς σαρκὸς*, — uden Tvivl dog senere Rottelse af hiin Læsemaade, af hvilken man tog Anstød. „Det legemlige Organ, betragtet for sig, ikke i Aandens Tjeneste, er kun Redskab for de sandselige Begjeringer”.

V. 14--18. Det christelige Begreb af „Sønligheds-Forholdet til Gud“, udløst af den jordiske Forstening, hvorefter *υιοὶ τοῦ Θεοῦ = τέκνα τοῦ Ἀβραάμ*, Joh. 8, 39-41. („excititur inanis jactantia hypocritis, qui sine re titulum usurpant“. Calvin): „De, som stræbe derefter, at deres Villie kan gaae op i Guds Villie“ (*ὅσοι πνεύματι Θεοῦ ἄγονται*). Hovedpunktet er altsaa: „aandelig Eenhed med Gud, der omfatter baade Helliggjørelses-Stræben og Sjelens Hvile i Bevidsthed om Guds Kjærlighed.“ Det er den sidste Side, der her bliver fastholdt som *πνεῦμα υἰοθεσίας* (*υιοὶ θεοῖ* vare Jøderne ifølge den historiske Udkaarelse, s. 9, 4; de Christne ere det ifølge Guds Naades Aabenbarelse, s. Gal. 4, 5. Eph. 1,5) d. s. s. *πν. παρόρησίας*, i Modsætning til den jødiske *πνεῦμα δουλείας, δειλίας*, jvf. 2 Tim. 1, 7. Hebr. 2, 15. Denne Aand har sit Udtryk i den tillidsfulde Paa-kaldelse (den prægnante Betydning af *κράζειν*, s. Gal. 4, 6: „non dubitanter sed intrepide“. Calvin) af Guds Faderlighed. — *Ἀββᾶ ὁ πατήρ*]: det chaldaiske Ord *ܐܒܘܢ*, overført fra den jødiske Bøn, med Tilføielse af det græske til Forklaring, (ligesom i Mark. 14, 36 og Gal. 4, 6), i Mod-sætning til den gammeltestamentlige *φόβος*, som var grundet i den Overvægt, hvormed Almagts og den strenge Ret-færdigheds Idee er fremtrædende i den gamle Pagt. Augustin: „lex timoris, lex amoris“. *) — *Αὐτὸ τὸ πνεῦμα . .]* viser tilbage til *πνεύματι Θεοῦ* i V. 14 (V. 15 er en parenthetisk Forklaring): Det barnlige Tillidsforhold er for den troende Christen umiddelbar Kjendsgjerning, op-høiet over skuffende Selvbedrag; Bevidstheden om det

leg. n. 210.

**) „Das ist es, das endlich folgen soll aus dem Erkenntniss und Wort, dass unsere Herzen fröhlich und ungezweifelt seyen können, dass sie Gottes liebe Kinder seyen und einen freundlichen, gnädigen Vater haben. Das ist der rechte Name Gottes; wer ihn nicht also kennt der kennt ihn nicht recht, weiss auch nicht, wie er ihm dienen oder ehren soll“. Luther. VIII. 793.

guddommelige Faderlighedsforhold er Bærer for alt høiere Menneskeliv: „selve Guds Aands Vidnen med vor Aand“. — *Εἰ τέκνα, καὶ κληρονόμοι*]: „Som Sønnen er Gjenstand for Faderens Omsorg for den kommende Tid, saaledes have de Fromme Fremtiden sikkert ved de faderlige Forjættelser (*κληρονόμοι*), og ogsaa her er Forbilledet givet i den herliggjorte Christus som *πρωτότοκος ἐν τοῖς ἀδελφοῖς*“ (*συγκληρονόμοι*. jvf. Eph. 3, 6. Kol. 3, 4): — *εἶπερ συμπάσχομεν* ikke blot Deelagtighed i Det, som Christus har lidt, men ogsaa i Formaalet hvorfor, og i Sindelaget hvormed. Jvf. 1 Ped. 2, 13: *κοινωνεῖτε τοῦ Χριστοῦ παθήμασι*. 2 Kor. 1, 5. Phil. 3, 10 f. 2 Tim. 2, 12: *εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν*. — Opmuntring til freidig Medlidelse: „den nærværende Tids Lidelser taale ingen Sammenligning (jvf. 2 Kor. 4, 17: *τὸ παραντίκα ἐλαφρόν τῆς θλίψεως ἡμῶν*) med Herligheden, som skal aabenbares for os“ (*μέλλουσαν ἀποκαλυφθῆναι*, jvf. Gal. 3, 23), — nemlig paa Herrens Dag, medens den nu er „skjult, opbevaret for os i Himlen“ (Kol. 3, 3. 1 Ped. 1, 4).

V. 19—22. *Ἡ κτίσις* er ikke den ved Christus nyskabte Verden (thi denne bliver i V. 19, 21 og 23 udtrykkelig adskilt fra *ἡ κτίσις*, og et betegnende Tillægsord — *καινῆ* — kunde da ikke savnes), heller ikke den i Vantro udenfor Christendommen staaende, hedenske Verden (ο: ὁ κόσμος), som i sin daværende Tilstand stod langt borte fra en Forventning som den i V. 19, — heller ikke den menneskelige Verden, paa hvilken Beskrivelsen af Fornedrelsen i V. 20 og af Forløsningen i V. 21 øiensynlig passer lige slet, *) men netop (ifølge V. 21)

*) Om den menneskelige Slægt (jvf. 2 Kor. 5, 2. 4) har Augustinus forklaret Stedet: „Omnis creatura est etiam in homine, et spiritalis et animalis et corporalis, quia homo constat spiritu et anima et corpore“. Paa samme Maade — eller dog om den ikke-

„den hele Skabning“ (*πᾶσα ἡ κτίσις*) udenfor Menneskenes Slægt; det fornuftløse, fysiske Naturrige („*universa hæc mundi fabrica*“. Erasm.). Klagen gjælder det Flygtige, Omvexlende, Forkrænelige i Naturlivet (*τῆ ματαιότητι ὑπετάγη*);*) og en Tilværelse, hvor Frembringelse og Selvfortærelse, Fremspiring og Henvisnen, Dannelselse og Opløsning, Opblussen og Hensynken gaaer i uafbrudt Kredsløb, hvor langt er den ikke fjernet fra Naturlivets Ideal! Det er som om Skabningen er lagt ind under en Lov, der ikke er den oprindelige, ikke svarer til Naturkræfternes Udviklings-Drift (*οὐχ ἐνοῦσα*), men er paatvunget den ved en høiere Magt (*διὰ τὸν ὑποτάξαντα*), er fremmed for dens naturlige Væsen (*δουλεία τῆς φθορᾶς*): „*invita et repugnante natura vim patitur quicquid detinetur sub corruptione*“. Calvin. Trøsten er den prophetiske Forvisning (*ἐπ' ἐλπίδι*): at der ogsaa forestaaer den legemlige Verden en Forløsnings-tid, da Forkrænelighedens Trældom skal vige for et harmonisk, fredeligt, varigt Frihedsliv, svarende til den høiere Livsorden, hvortil Menneskene ere kaldede ved Christus (*εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ*): „*nullum esse elementum nullamve mundi partem, quæ non, velut præsentis miserix agnitione tacta, in spem resurrectionis intenta sit*.“ Calvin. Det er et mysteriøst Traadevæv, der sammenfletter den legemlige og den aandelige Verden, Naturlivet og Menneskelivet, — i det Enkelte uigjennemtrængeligt for det menneskelige Øie. Men det er kun altfor føleligt, i hvilken Grad ikke blot det fysiske Menneskeliv, men ogsaa den aandelige Udviklings Gang og Retning bliver paa alle Punkter berørt

christelige Menneskehed — Scholastikerne, og enkelte Nyere: B. Crusius, Krehl, Jatho o. A.

*) Ordet *ματαιότης* forekommer ikke i den profane Græcitet, men er hyppigt hos LXX.

— venligt eller fjendtligt, fremhjulpet eller afbrudt og standset — ved de ydre Naturforhold; først i „en ny Himmel og en ny Jord skal Retfærdighed boe“ (2 Ped. 3, 13). Og paa den anden Side: hvorledes kan den vilkaarlige Brug af Menneskemagten over Naturtingene og Naturkræfterne tænkes at blive uden forstyrrende Indvirkning paa den Naturhuusholdning, som ligger den menneskelige Verden nærmest og er tilgængelig for dens Indgreb? — Den prophetiske Tanke er udført i prophetisk Tankebillede og Ordpoesi (*προσωποποιεῖ τὸν κόσμον ἅπαντα*. Chrysost.*)): Skabningen „sukker og vaander sig i Smerte (*συνωδινεῖ*)“ — har ikke Naturen sine hule, stønnende Jammertoner, som den har sine Smil og sine Jubelhymner? —; men den lever i „Forventning“; thi ogsaa den forestaaer der en *ἀποκάλυψις*, det gjælder ogsaa om den at „det ikke endnu er blevet aabenbaret hvad den skal være“ (1 Joh. 3, 2). „Sublimis in Paulo motus, intuens horribilem confusionem vitæ humanæ et omnium rerum corruptionem“. Mel.**)

*) *Jvf. Theodorēt: τῶν προφητῶν ὁ μὲν ὀλολύζειν λέγει τὰς πύλεις, ὁ δὲ γε ἀγαλλιᾶσθαι τὰ ξύλα καὶ τὰ ὄρη σικιτῶν καὶ τοὺς ποταμοὺς κροτεῖν.*

**) Forbilledet for Apostelens hellige Mystik er at søge i Psalmitens, Prædikerens og Propheternes ophøiede Naturpoesi. „Skabningens Smerte lader sig intetsteds fornemme i saa dybtgribende og rørende Toner som i det Gl. T. Spørgsmaalet „hvor længe?“ af Mennesket, den svage, Forgængelighed og Død underkastede Skabning drager sig igjennem alle dets Blade. Men endnu en anden, en dybere Medfølelse gjør sig gjældende: mod den besjelede Skabnings Lidelse overhovedet. Dyreverdens smægter ret synlig i sit Fangenskab, og netop i det største Skin af Frihed; i dennes høieste Ubundenhed viser den vilde Drift til gjensidig Sønderrivning den smerteligste Afhængighed af den raaste Magt. Og i det Allerdybeste gaar endnu et andet lønligt Smertessuk over den bandne Tilstand igjennem den ubesjelede Natur, som giver den hellige Poesi en hemmelighedsfuld, mystisk Tone, men som dog er hærlig for det finere Øre.

ἡ ἀποκαραδοκία (endnu kun Phil. 1, 20; egenl. om den forventningsfulde Stilling med oprakt Hoved: *καραδοκεῖν*) ἀπεκδέχεται κ. τ. λ.] ο: ἡ κτίσις ἀποκαραδοκοῦσα ἀπεκδέχεται τὴν δόξαν τὴν ἀποκαλυφθησομένην.

V. 23—25. Opadstigen fra den lavere til den høiere, den menneskelige Natur (οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ): „concludit a suspirio forti ad suspirium multo fortius“. Bengel), og atter til Dem, som have „Aandens Førstegrøde“ (ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος), d. e. som allerede ere tilførte Christus, — altsaa: „vi, som allerede forud have i Christi Tro Aandens Underpant paa den himmelske Arvelod“ (2 Kor. 1, 22. Eph. 1, 14): „in hoc mundo guttulis duntaxat Spiritus aspersi“. Calvin. Der ligger nemlig i denne Tro tillige Bevidsthed om Afstanden af Det, vi ere i den forkrænkkelige og syndige Virkelighed, fra Det, vi kunne og skulle vorde i en høiere Tilværelse, og i denne Bevidsthed er der „en lønlig Smerte“ (ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν), og „en inderlig Forlængsel“ efter at indtræde i „det fulde Sønligheds-Forhold“ (νιοθεσίαν ἀπεχδεχόμενοι). — τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν] kan med lige Føie og i samme Betydning oversættes enten (med Kirkefædre og de fleste Nyere) „vort Legems Udløsning“ (subjectivisk Genitiv) neml. af „Forkrænkkelighedens Trældom“, eller (obj. Genitiv): „Udløsning fra vort Legeme“, d. e. fra „Telthytten, hvori vi sukke besværede“ (2 Kor. 5, 2. 4). — „Vi ere frelste i, til Haabet“ (τῇ ἐλπίδι). d. e. „Frelsen, som er bleven os til Deel, er ikke synlig (δι' εἰδοῦς), allerede tilstedeværende, men

Luc. 21, 28

42.

Men Bogen om „den evige Pagt“ har tillige det mægtige Modtryk imod den fortærende Følelse af Forgængeligheden: Ordet af den sikke fremtidige Forjættelse giver Klagens Grundtone den eiendommelige Tilsætning af Trøst og Glæde, som bliver til den overveiende Klang i den hellige Musik af dens uforlignelige Poesi.“ Umbreit: Br. an d. Römer auf dem Grunde des A. T. S. 291-294.

Gjenstand for det troessikkre Haab (ο: τὴν σωτηρίαν, τουτ' ἐστὶ ἐλπίδα τῆς σωτηρίας ἐλάβομεν): „jus ad rem, nondum in re“. Melancht. Jvf. 1 Ped. 1, 5: .. εἰς σωτηρίαν ἐτοιμὴν ἀποκαλυφθῆναι ἐν καιρῷ ἐσχάτῳ. — Ἐλπὶς βλεπομένη οὐκ ἔστιν ἔλπις] ο: τὸ βλεπόμενον, τὸ παρὸν οὐκ ἐλπίζεται. „cum visione non est spe opus“. Bengel. — „Haabet, som er rettet paa Det, der ikke sees (ὄ οὐ βλέπομεν), lærer at bie med Udholdenhed paa det Tilkommende (δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα)“. „spem necessario sequitur patientia“. Calvin.

V. 26—27. Hvad der her er udtalt om „Aanden, der antager sig (συναντιλαμβάνεται, jvf. Luk. 10, 40) vor Svaghed og gaaer i Forbøn for os“ (ὑπερεντυγχάνει), maa søge og finde sin Forstaaelse ikke udenfra, men indenfra, fra egen Selverfaring*): — Erfaringen om den selsomme Dobbeltthed af det menneskelige Jeg i de bange Timer af Anfægtelsens og Bekymringens Bølgegang. Menneskesjelen bliver hængende i Afveielse af Grunde til Haab og Grunde til Frygt, spinder sig ind i svigefulde Beregninger, udmatter sig i raadvilde Anslag, synker fra Mørke til Mørke (τὸ γὰρ τί προσεστώμεθα καθό δεῖ οὐκ οἴδαμεν); men den samme Sjæl kan i et Nu føle sig greben af en Magt, der stiller den indre Uro, løfter den ud af alt det Beklemmende og Ængstende, bringer Lys og Fred og Tillid tilbage: — det er Guds Aand, der antager sig Mennesket, gjør ham stærk til at kaste sin Sorg paa Gud, til at bede „med udtalelige Sukke“ (στεναγμοῖς ἀλαλήτοις, jvf. 1 Ped. 1, 8: χαρᾷ ἐνεκλαλήτω) med en Paa-kaldelse, en Selvhengivelsens Inderlighed, som ikke lader

*) „Loquitur P. de vera et ingenti lucta, non de frigidis et otiosis cogitationibus. Jdco hæc a securis non possunt intelligi, sed singuli pro suo modo in suis tentationibus aliqua ex parte debebant experiri in invocatione vim hujus consolationis“. Melancht.

sig fatte i Ordets Form. *) — „For Ham, der seer i det Skjulte (*ὁ ἐρευνῶν τὰς καρδίας οἰ: ὁ καρδιογνώστης*, Apg. 1, 24), er denne af Aanden virkede Retning i Sjelen (*τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος*) den sande christelige Bøn efter Guds Hjerte“ (*κατὰ Θεὸν* (jvf. 2 Kor. 7, 9) *ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἁγίων* jvf. Hebr. 7, 25). „Nostra enim vota familiariter ipse novit, utpote Spiritus sui cogitata.“ Calvin. „Spiritus S. intelligit stylum curiæ coelestis Patri acceptum.“ Bengel.

V. 28—30. „Alt samvirker tilgode (*συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν*) for dem, som elske Gud“: — ikke som om de skulde være Gjenstand for en særegen Forsyns-Styrelse; men ved selve Kjærlighedsbevidstheden (saaledes som den er beskrevet i V. 38-39) bliver Styrelsen for dem en anden. For dem nemlig, der staae udenfor denne Bevidsthed, stiller Medgangen sig som Gunstbeviisning, som Vidne om en særlig Benaadelse, der giver Hovmodsaanden Næring, medens Modgangen stiller sig som Vredesytring, der virker Sønderknuselse under Almagts Jernhaand. For dem derimod, der vide sig omslutede af Kjærlighedens Faderfavn, bliver Alt i Livet uden Undtagelse faderlig Tilskikkelse, og bærer Prøvelsens Frugt til Ydmyghed og Befæstelse i Tro. — Dette Kjærlighedsliv har sin Grund deri, at de Troende ere *κατὰ πρόθεσιν κλητοὶ* (jvf. Eph. 1, 11. 3, 11. 2 Tim. 1, 9), d. e. efter Hans Villie, som styrer Evangeliets saavel som Menneskehjertets Veie, „indlemmede i Christi Samfund“, og i dette Samfund bragte til at kjende og elske Gud. — I denne guddommelige Naadeførelse adskilles nu: *προέγνω* — *προώρισε* — *ἐκάλεσε* — *ἐδικαίωσε* — *ἐδόξασε*: Frem-

*) Jvf. Tholuck: „det hemmelighedsfulde Bølgeslag i vort Hjerte hen imod Gud, som i Anfægtelsens Timer yder os i Mangfoldigheden af Tanker himmelsk Trøst, er en Ytring af Gud i os: l'esprit de Dieu est l'âme de notre âme“ (Fénelon).

skriden fra Tanke til Beslutning, fra Beslutning til Villie, fra Villie til Handling, fra den jordiske til den hinsidige, himmelske Tilværelses Lod. Men det ligger ikke i Apostelens Tanke her at gaae ind paa en Bestemmelse af Forholdet imellem den guddommelige og den menneskelige Villie, heller ikke paa en Udvikling af Grunden til Modsætningen, som Erfaring stiller frem for os, imellem Kaldede og Ikke-Kaldede. Det er derfor uberettiget at betragte og behandle Udtrykkene paa det enkelte Sted som fuldstændige og udtømmende, og endnu mere at give dem en Udtydning ved videregaaende Følgeslutninger: paa Grund af den guddommelige Forudbestemmelse (*πρόθεσις, προορισμός*) at benægte den menneskelige Selvbestemmelsesevne, fordi denne ikke nævnes her, eller af Forudbestemmelsen til Tro og Salighed at ville udlede Modstykket: Forudbestemmelse til Vantro og Usalighed.*) Den paulinske Hovedtanke er denne: at den sidste Grund til det menneskelige Sønlighedsforhold til Gud er at søge ikke i Mennesket, men i Gud, i Guds frie Naade, hvis Styrelse ogsaa er Førelse af de frie Skabningers Liv. Maalet, hvortil denne Naadevillie og Kaldelse fører hen, bliver nærmere bestemt ved Menneskeslægten's Forhold til Kristus som den anden Adam, Menneskehedens aande-

---

*) Prædestinationernes Slutning er denne: at, naar det sidste Led i Rækken (*ἔδοξατε*) knyttes til det første (*πρόεγνω καὶ προώρισε*), saa følger, at Ikke-Saligheden har sin Grund i Ikke-Forudbestemmelse, Forbigaaelse eller — positivt udtrykt — i Forskydelse, ligesaa vist som at Saligheden er udeblivelig og ufortabelig Virkning af Forudbestemmelsens Naade. Imod den logiske Correcthed er der intet at indvende, naar de paagjældende Ord tages som afsluttet dogmatisk Formulering. Men Slutningen er her Augustins og Calvins, ikke Pauli. Apostelordet paa det enkelte Sted maa fortolkes ud af Apostel-lærens Heelhed.

lige Stamfader: „Derved at den tilkommende Herlighed (ἡ μέλλουσα δόξα, V. 18) er for de Troende en Ligheds-Tilstand med Christus (συμμόρφους τῆς εἰκόνης τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ), er den eenbaarne Søn det sande Forbillede for Sønligheds-Forholdet, hvori Menneskene ved ham blive førte til Gud“ (πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς). Jvf. 1 Kor. 15, 49: φορέσωμεν τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου. Phil. 3, 21: εἰς τὸ γενέσθαι (τὸ σῶμα ἡμῶν) σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ.

V. 31—34. τί οὖν ἐροῦμεν;] d. e. „hvorledes skal der endnu kunne være Rum for Tvivl eller Mistrøstning?“ — „Evangeliets Kjendsgjerning af Guds Søns Sendelse og Selvhengivelse (οὐκ ἐφείσατο: „Deus paterno suo amori quasi vim adhibuit“. Bengel) forvisser om, at den hele Forsynsstyrelse kun er Virkeliggjørelse af Faderens Kjærlighedsvillie (πῶς οὐ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίζεται; jvf. 5, 8); men imod denne Villie er al menneskelig Modstræben magtesløs (τίς καθ' ἡμῶν;).“*) — Udtrykkene ἐγκαλέσει (Apg. 23, 28. 26, 2. 7. ο: ἐγκλημα εἰσάγειν), κατακρίνων, ἐντυγχάνει ere hentede fra Rettergangssproget. Svarene paa de fremsatte Spørgsmaal („hvo vil anklage? hvo er Den, som fordømmer?“) kunne tages enten som positiv Tilbageviisning: „Gud er Den, som retfærdiggjør; — Christus er Den, som er død (for os); altsaa er der ingen Klager og ingen Fordømmer“ (saaledes Vulg., Luther og d. Overs.); — eller spørgsmaalsviis med Ironi (saaledes svensk Overs., og allerede Augustin: de doctr. chr. IV, 20): „mon Gud, som retfærdiggjør? mon Christus, som er død?“ o. s. v. For denne Interpunction og Oversættelse taler Spørgsmaalsformen, som fortsættes i V. 35, og Talen faaer ved den Deduction ad absurdum,

*) „Er Gud for os, hvo. imod os! — er det Dybeste og Korteste, der kan udtales af en sædelig-religiøs Aand; det er Sjelen i den sande Tro, punctum saliens i det fromme Hjerte.“ Krehl.

der ligger til Grund, en skærende Skarphed.*) „Naar Retfærdigheden paa Dommersædet er Naaden, saa er Anklagen afvæbnet; naar Christus er Forbeder, saa er Fordømmelsen udelukket“. Saaledes er der ved Christus grundlagt og befæstet et Troesforhold, hvor Kjærlighedsbevidstheden uddriver Frygten. — Til Dødens Moment (*ἀποθανών*, jvf. 5, 6) og Opstandelsens (*ἐγέρθεις*, jvf. 4, 25) føies her Forbønnens: *ἐντύχάνει ὑπὲρ ἡμῶν*. Det billedlige Udtryk, hentet fra Patronens Forhold til Clienten (jvf. Hebr. 9, 24: *ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν*. 1 Joh. 2, 1: *παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν Πατέρα*), anskueliggjør Christi Frelsesværk som virkende ud over Timelighedens Skranker, med evig, uforgængelig Kraft.***) Jvf. Hebr. 7, 25: *σώζειν εἰς τὸ παντελὲς θάναται . . . πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυχάνειν ὑπὲρ ἡμῶν*.

V. 35—37. „Christi Kjærlighed er den troende Christens blivende, ufravristelige Eiendom (*τίς ἡμᾶς χωρίσει*); og i den er der uovervindelig Modstandskraft“ (*ὑπερνικῶμεν*, ligesom *ὑπεριοχύειν*, *ὑπερκρατεῖν*): „vim habemus non modo parem et sufficientem, sed longe superantem“. Bengel. Denne *ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ* er (ifølge Forklaringen i V. 37: *διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς*): den fra

*) Denne Interpunction er fulgt af Griesbach, Knapp og Lachmann (ikke af Tischendorf). Paa noget forskjellig Maade har Meyer (efter Erasmus) fordeelt Talens Led: 1. „Hvo vil anklage? — Gud er den Retfærdiggjørende; hvo er da den Fordømmende?“ 2. „Christus er Den, som er død, opstanden o. s. v. Hvo vil da skille os fra Christi Kjærlighed?“

***) Jvf. Calvin: „Hanc intercessionem carnali sensu ne metiamur; non enim cogitandus est supplex, flexis genibus, manibus expansis Patrem deprecans; sed quia apparet assidue cum morte et resurrectione sua, quæ vice sunt æternæ intercessionis et vivæ orationis efficaciam habent ut Patrem nobis concilient . . . merito dicitur intercedere“.

Denimod forleget: „Denne Færdig . . . was betrachtet saem sit uirkelig og egentlig θάνατος (ἐγέρθεις), vocalis et oralis. Smidd. hvidt havde Digenmatiskens og Kenegatis gjant sigskyldige i mange dogmatiskes og jehilasopiskes Partier, klæringes.“

Christus udgaaende, ved ham forløsende Kjærlighed. Denne Christi Kjærlighed er tillige Guds Kjærlighed imod os (V. 39: *τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χρ. Ἰ.*) — „Pater in Christo sua quodammodo viscera nobis aperuit.“ Calvin —; og ligesom Mistvivl om denne lamslaaer Mennesket, saaledes giver Tro paa den Styrke til at bære det Tungeste, bringe det sværeste Offer, bestaae den haardeste Kamp. Jvf. Gal. 2, 20: *ἐν πίστει ζῶ τῆ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ τοῦ ἀγαπήσαντος με.* Phil. 4, 13: *Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι με Χριστῷ.* — I det anførte Sted af Ps. 94, 23 (efter LXX) læses i den hebr. Text ikke „den hele Dag“ (*ὅλην τὴν ἡμέραν*), men „hver Dag“ (*כָּל יוֹמָיו*: *πᾶσαν ἡμέραν*). *ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σαργῆς: ἠηβῶν ἡμῶν.* Jvf. 1 Kor. 4, 9: *ὁ Θεὸς ἡμᾶς ἀπέδειξεν ἐπιθανατίους.* 2 Kor. 4, 11: *ἀεὶ ... εἰς θάνατον παραδιδόμεθα διὰ Ἰησοῦν.*

V. 38—39. „Denne Troes-Fortrøstning er saaledes grundet i selve Christendommens Kjendsgjerning: Selvaabenbarelsen af „Guds Kjærlighed i Christus Jesus“, at ingen Magt, som nævnes kan, formaaer at rokke den“. — Ved Opregnelsen af de fjendtlige Magter (jvf. 1 Kor. 3, 22) er der ingen bestemt Orden at søge i Sammenstillingen af de enkelte Led. *οὔτε θάνατος οὔτε ζωὴ*: d. e. hvad Livet kan medføre af Fristende, Døden af Forfærdende. — *οὔτε ἀρχαὶ οὔτε δυνάμεις* (efter jødisk Angelologi: *אֲרָכָי. כְּבוֹדָי*) ο: *ἐξουσίαι, κυριότητές*, jvf. Eph. 1, 21. Kol. 1, 16. 1 Ped. 3, 22): den største, menneskeoverlegne Magt, og rimeligviis, i Modsætning til *ἄγγελοι*, den dæmoniske Verden.*) — *οὔτε ἐνεστῶτα οὔτε μέλλοντα*:

*) Efter overveiende kritiske Vidnesbyrd er imidlertid *οὔτε δυνάμεις* ikke at læse i den naturlige Forbindelse efter *ἀρχαὶ*, men efter *μέλλοντα*. Dersom der her ikke allerede tidlig er foregaaet en Forstyrrelse af Ordstillingen eller en tidlig Interpolation (Ordet *δυνάμεις* mangler hos Clem. Alex.), maa *δυνάμεις* forklares i vid Almindelighed om hvadsomhelst Mægtigt og Indgribende.

samme Modsætning i 1 Kor. 3, 22. *ἐνεστώτα*: „det Nærværende“, (ligesom i Gal. 1, 4. 1 Kor. 7, 26), egenl. Det, som staaer paa Overgangspunktet til at træde ind fra Fremtidigt til Nutidigt. — *οὔτε ὑψωμα οὔτε βάθος* (svarer til den foregaaende Modsætning i Tid): Intet i Rummet hvorsomhelst.*) — Det er Høitidsord vi her læse af apostolsk Beaandelse; de lyde som en christelig Seiershymne, — Omsætning i paulinsk Tonart af det johanneiske Evangelieord: „Dette er Seiren, som har beseiret Verden: vor Tro; hvo er Den, som beseirer Verden uden Den som troer, at Jesus er Christus?“ 1 Joh. 5, 4-5.

VI. Guds Naades Førelse til Evangelietroens saliggjørende Samfund.

Cap. IX. X. XI.

Cap. IX.

Men, er Christus Veien til Frelse og Salighed, hvorledes da forstaae og forklare, at Christus ikke finder Indgang, finder troende Modtagelighed hos det Folk, som ved den prophetiske Forjættelse er blevet forud beredet til hans Komme, og af hvis Midte han er fremgaaet? Dersom Skylden er at søge i Israels Forstokkelse, hvorledes da tilbagevise Tanken, at Mennesket formaaer at gjøre Guds Naadevillie til Intet? Dersom Grunden er at søge i den altstyrende guddommelige Villie, er da ikke Forjættelsen taget tilbage, Naadevillien altsaa undergigen Forandring og Omskiftelse? — I denne Betragtning fordyber Apostelen sig for at vinde Klarhed for sig selv og for Andre; og Tanken, som først maatte trænge

---

*) Alle specialiserende Fortolkninger: Himmel og Jord — Himmel og Helvede — Ære og Vanære — Medgang og Modgang o. s. v. maae afvises som vilkaarlige.

sig frem for hans Sjel: om Modsætningen imellem Israels Fortid og Nutid, udpræger sig i stærke Ord. Fra Aandens høie Flugt (8, 33-39) synker Talen ned til Udtryk af Medfølelsens dybe Smerte: *λύπη καὶ ὀδύνη τῆς καρδίας.*

V. 1—3. Den høitidelige Styrke (*ἀληθειαν λέγω, οὐ ψεύδομαι*, jvf. 1 Tim. 2, 4), hvormed Paulus forsikkrer om Oprigtigheden af sin Medfølelse (*λύπη μεγάλη κ. ἀδιάλειπτος ὀδύνη* d. e. en Smerte, som følger med ethvert Skridt og foreges ved den vedvarende Gjenstridighed) staaer i Forhold til det mistænksomme, hadefulde Sind imod den Frafaldne, som Paulus kjendte hos sine Landsmænd: han paaberaaber sig Samvittighedens Vidnesbyrd, stadfæstet ved den Hellige Aands Medvidnen (*συμμετανοούσης τῆς συνειδήσεως ἐν πνεύματι ἁγίῳ*, jvf. 8, 16);*) — paaberaaber sig sit Livssamfund med Christus (*ἐν Χριστῷ*) som Borgen for sin Sanddruhed (jvf. 2 Kor. 2, 17: *ὡς ἐκ Θεοῦ . . ἐν Χριστῷ λαλοῦμεν.* 11, 10: *ἐστὶν ἀληθεια Χριστοῦ ἐν ἐμοί.* Eph. 4, 17. 1 Tim. 5, 21: *μαρτύρομαι ἐν κυρίῳ (ἐνώπιον κυρίου);***) — ja, han erklærer sig selv (*αὐτὸς ἐγὼ*) rede til, om det var muligt, med egen Opoffrelse at tilvende sine „Brødre“ Samfundet med Christus. — ***)

*) „Hoc consilio interposuit Spiritus nomen, ut melius testatum faceret, se omni prava æmulatione vacuum et purum, duce et moderatore spiritu Dei, Christi causam agere“. Calvin.

**) Det er almindeligt at tage Udtrykket *ἐν Χριστῷ* som Sværgformel (σ: *πρὸς Χρ.*), med Hentviisning til Matth. 5, 34. 23, 16 ff. Apok. 10, 6; men Brugen er paa disse Steder bestemt ved Verbet *ὁμνῆεν*. Efter paulinsk Sprogbrug betegner *ἐν* gjennemgaaende den personlige, inderlige Forbindelse.

***) „Si ea ratione illos ad justitiam veram et ad æternam salutem possum perducere.“ Grot. — Naar man fører Tanketraaden videre (at ønske sig Løsrivelse, Udelukkelse fra Kristus er jo det Samme som at indvie sig selv til evig Fordærvelse og Undergang), kan man sige, at der efter Ordlyden her „er udtalt

ἀνάθεμα (מָרְקָה) ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ] egenl. Forbandelse, Forstødelse, Forskydelse fra Christus (jvf. 1 Kor. 16, 22. Gal. 1, 8. 9). Luth. „verbannt von Chr.“, d. Ov. „Forbandelse fra Chr.“ Jvf. 2 Kor. 12, 15: ἡδίστα ἐδαπαναθήσομαι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν. Skærende Tankemod-sætning: hvad der staaer for Apostelen som det dyreste Offer, der kan bydes: Samfundet med Christus, er netop Det, der vrages af Jøderne som Daarskab og Bedrag.

V. 4—5. „Slægtingene efter Kjødet“ (οἱ συγγενεῖς κατὰ σάρκα) stilles her frem i den hele Omgivelse af store Fortidsminder, af hellige Beseglinger, af historisk-religiøse Fortrin, som vidne om den særlige Stilling til Evangeliefrelsen, der er tiltænkt Jødefolket; men, idet de tillige minde om de store Forpligtelser, der følge med Udvalgelsens Kald, føre de nu netop den svære Anklage imod Vantroens Gjenstridighed. De ere „Israeliter“ (11, 1. Phil. 3, 5): allerede Navnet drager Nedstammingsens Adel i Minde: ἐκ γένους Ἰσραήλ (2 Kor. 11, 22. nomen patronymicum, ligesom det romerske „Quirites“), og dermed tillige den indre Adel, som skulde følge den ydre (ἀληθῶς Ἰσραηλίτης, Joh. 1, 48). — Dem tilhører ἡ υἰοθεσία: den historiske Udkaarelse til at bære Navn af „Jehovahs Søn, hans førstefødte Søn“ (Exod. 4, 22. Deut. 14, 1. 32, 5)* — De staae under Varetægt af ἡ δόξα: den guddommelige Majestæt

---

en Formastelse, som krænker den dybeste christelige Bevidsthed, rokker Grundlaget for den fornuftige Bevidsthed“ (Krehl). Men Svaret ligger nær: at i det i aandelig Retning Udtalte falder Aanden ikke sammen med Bogstavet. „Verba humana non sunt plane apta, quibus includantur motus animarum sanctarum. — Res non poterat fieri; sed votum erat pium et solidum“. Bengel. „Udtrykkets Haardhed i denne frie Bortkastelse af Naaden bliver smeltet ved Kjærlighedens Glands.“ Umbreit. S. 101.

* Jvf. Matth. 8, 12: οἱ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐκβληθήσονται.

(כבוד; הורה) i dens synlige Symbol: Sky- og Ildstøtten, som gik foran ved Udgangen af Ægypten og hvilede over Tabernaklet og Pagtens Ark (Exod. 40, 34-38), til Betegnelse af Herrens Nærværelse i hans Folks Midte.*) De ere i Besiddelse af αι διαθηκαι ο: den gjentagne Gange forøgede og i Tidernes Løb mere og mere udformede Pagt (jvf. Eph. 2, 12) fra Noah af igjennem Patriarchernes og Propheternes Række, — af η νομοθεσια: den sinaitiske Aabenbaring af Guds Villies Lov (Gal. 3, 19. Hebr. 2, 2), — af η λατρευσια: den levitiske Gudstjeneste med dens Anviisning til Dyrkelse af den ene sande Gud og til Syndernes Afsoning overfor Guds Vrede, — af αι επαγγελιαι: Forjættelserne, hvis Endemaal — seet i større og mindre Afstand, tegnet med forskellige Træk og Farver — er Theokratiets Fuldendelse i Messiasriget (jvf. Apg. 13, 32). — I Spidsen for dette Folk staae οι πατερες (s. 11, 28. jvf. Apg. 3, 13. 7, 32), Mændene i Guds Naade og efter Guds Hjerte, og af dem er endelig Christus fremgaaet „efter Kjødets“; jvf. 1, 3. Joh. 4, 22.

Unægtelig synes det noget brat, udenfor Ordforbindelsens Love (αὐνδετον) at henføre Døxologien til Gud, aldenstund Christi Navn gaaer umiddelbar foran. Dog synes det naturlige og fyldestgørende Slutningspunkt at mangle, dersom ikke Tanken om alle de enkelte Velsignelser søger tilsidst tilbage til den fælles Giver af alle, til hvis Navn enhver af dem peger hen: „han som er over Alt (επι παντων ο: επάνω π., Joh. 3, 31), Gud (eller „Gud, som er over Alt,“) være priset i Evighed!“

*) Mange Fortolkere blive staaende ved det abstracte Begreb af „Israels ydre Herlighed, i Lyset af de ophøiede, factiske Guds-aabenbaringer“. Men Ordet δόξα, i Sammenstilling som her med concrete Betegnelser af bestemte historiske Benaadnings-Fortrin, kræver aabenbar en tilsvarende Tydning.

Denne Betragtning paa den ene Side, paa den anden den: at den paulinske Christologi ikke taler for en Doxologi som denne (ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός) henvendt til Christus, idet Christus, hvor stærkt hans Væsens Guddommelighed end fremhæves, dog intetsteds bliver nævnet Θεός, og derhos bestemt bliver adskilt fra „den ene Gud og Fader“ som undergivet ham (1 Kor. 8, 6. 11, 3. 15, 27-28. Eph. 1, 19. 4, 5), — støtter Interpunctionen (hos Lachmann og Tischendorf), som adskiller Doxologien fra det Foregaaende ved Punctum efter σάρα. Saaledes Erasmus (i Annotationes — han foreslaaer dog ogsaa at interpungere efter πάντων: ὁ ὢν ἐπὶ πάντων altsaa til Christus, Θεός o. s. v. til Gud —), og af Nyere: Reiche, Fritzsche, Krehl, Ewald, Meyer o. F.*)

V. 6-9. Hvad der nu fra først af bliver tilbageviist som selvmodsigende er den Tanke, at Guds Ord, Guds Tilsagn (ὁ λόγος τ. Θ. ο: ἡ ἐπαγγελία) skulde kunne svigte eller kunne forfeile sit Endemaal: οὐχ οἶον elliptisk ο: οὐ τοῖον (τοιούτου) sc. ἐστὶ, ὅτι („ikke saaledes beskaffent, ikke saaledes forholder det sig, at“ . . .).**) —

*) Kirkefædrene og efter dem Erasmus i Paraphrases og Reformatorerne, ogsaa flere nyere og nyeste Fortolkere henføre Doxologien, adskilt ved Comma, til ὁ Χριστός κατὰ σάρα. — Til Udjevning med den paulinske Christologi har Hoffmann (Schriftbeweis) foreslaaet at commatere efter πάντων: „(Christus), som er over Alt, Gud høiløvet i Evighed“ . . . — Der kan iøvrigt være Anledning til her at bringe et Ord af Erasmus i Erindring: „Si locus refertur ad Patrem, qui promisit ac misit Filium suum ad redimendum hominum genus, ex aliis Scripturæ locis abunde demonstrata est Christi divina natura, neque arbitror hodie quemquam esse Christianæ professionis, cujus aures laturæ sint hæc de re dubitantem.“

***) Vulg. oversætter: „non quod exciderit“. Luther: „nicht sage ich solches, dass . . . d. Ov. „ikke som om“. — Oversættelsen (med Grotius, sv. Overs. o. A.): „det er ikke muligt, at“ . . . vilde kræve et efterfølgende Infinitiv (ἐκπεπωκέναι).* Winer, Gramm. (IV) S. 314 f. Fritzsche til d. St.

Mayer antager en Sammenbund. af 1) οὐχ οἶον scilicet og 2) οὐχ ὅτι ο: οὐκ ἔστι, ὅτι.

Winer: οὐ τοῖον δε λέγει, οὐκ οἶον

Der er en
hæder, det er

„uødeligt“:

οἶος ἴε ἴε

ἐπιπίπτωκεν]: falder magtesløst til Jorden, jvf. 1 Kor. 13, 8: ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐπιπίπτει (Theophyl. οὐδέπ. παύεται). Men for Israels Vedkommende har Skinnet af en Mod-sætning imellem Forjættelsen og Virkeligheden sin Grund i en Sammenblanding af Det, der maa holdes vel ud fra hinanden: οὐ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ οὗτοι Ἰσραὴλ. Nemlig: „israelitisk Navn og abrahamitisk Herkomst (οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, σπέρμα Ἀβραάμ) giver ikke endnu Præget for, det sande Israel“ (Ἰσραὴλ, τέκνα Ἀβρ. jvf. 2, 28: ὁ ἐν τῷ φανερῷ, ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαίος). „Men den guddommelige Forjættelse gjælder selvfølgelig alene de sande Israeliter, Abrahams aandelige troesbeslægtede Afkom, fordi aandelige Goder, som tilbydes, forudsætte aandelig Modtagelighed og aandelig Tilegnelse“. — Og der er i selve Abrahams Historie givet en saadan Forskjel, naar det iblandt Abrahams Sønner ikkun er den ene Isaak, der gjælder som Stamfader for „Abrahams Sæd“, efter Gen. 21, 12: הַיְהוָה בְּרִיתָא בְּיַד אִשְׁתּוֹ. Der er her skjelnet imellem „Kjødets Børn“, τέκνα τῆς σαρκός, undfangede og fødte paa naturlig Maade, og „Forjættelsens Børn“, τέκνα τῆς ἐπαγγελίας, hvis Fødsel skyldes guddommelig, overnaturlig Virksomhed: οὐ κατὰ νόμον φύσεως, κατὰ δύναμιν σαρκός, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ἐπαγγελίας. Chrysost. I Modsætning altsaa til Ismael staaer Isaak alene, ifølge Forjættelsen i Gen. 18, 10. 14, som den rette σπέρμα Ἀβραάμ, som τέκνον τοῦ Θεοῦ: Bæreren af den forjættede Velsignelse til Israel. Jvf. Gal. 4, 28.

V. 10—13. Den historiske Adskillelse af de udvortes Ligestillede gjentager sig ikke alene i Isaaks Historie, men den gaaer videre (οὐ μόνον δὲ (sc. Σάρρα) ἀλλὰ καὶ Ρεβέκκα sc. ἐπαγγελίαν ἔλαβε). Her staaer Esau og Jakob stillede under modsatte Kaar, endskjøndt begge ere Sønner af samme Moder, af den ægte Hustru. I Udtrykket ἐξ ἐνὸς κοίτην ἔχουσα er — uagtet

den sproglige Dunkelhed*) — Tanken klar: Rebekka, i Modsætning til Sara, som Hustru til en Mand, der kun havde Børn med een Kvinde. — Herrens Ord til Sara i Gen. 25, 23, udtalt om de tvende Folk (Idumæere og Israeliter): „det store skal tjene det lille“, føres her tilbage til Folkenes Stamsfædre Esau og Jakob med Maleachis Ord: ἡγάπησα, ἐμίσησα, d. e. ἐκάλεσα εἰς κυριότητα καὶ εἰς δουλείαν, (jvf. Matth. 6, 24, parall. μετὰ τὴν ἐκλογήν σου καὶ τὴν ἐκλογήν τοῦ θεοῦ σου.)**) Denne Modsætning i Livsvilkaar var givet, „da de endnu ikke havde gjort Noget, godt eller ondt“; altsaa: „Guds Beslutning i Udvalgelses Form (ἢ κατ' ἐκλογήν πρόθεσις „propositum Dei electivum“. Bengel) staaer fast (μένει), ikke betinget ved menneskelig Gjerning, men grundet i selve den kaldende Villie (ἐκ τοῦ καλοῦντος)“. V. 11.

V. 14—18. Det store Problem er saaledes indledet ved de klassiske Exempler af Stamsfødrenes Historie. Knuden er allerede strammet, og kræver sin Løsning: τί οὖν ἐροῦμεν; — Fra først af bliver nu atter her Tanken afviist om en Uretfærdighed, en partisk Vilkaarlighed hos Gud (ἀδικία παρὰ τῷ Θεῷ, μὴ γενοίτο) med Paaberaabelse af Herrens Ord til Moses (τῷ γὰρ Μωσῆ λέγει) i Exod. 33, 19. Som Svar paa Dennes Begjering om at maatte „see Herrens Herlighed“ giver Herren ham den høitidelige Forsikkring om sin Barmhertighed og Miskundhed: „jeg er naadig imod Den, jeg er naadig imod, forbarmes over Den, jeg forbarmes over.“ Af dette naaderige Tilsagn til Moses giver

*) κοίτη: Seng (Luk. 11, 7), Ægteseng (Hebr. 13, 4), Samleie (ligesom i det græske Digtersprog ἐνὴ og λέχος). Jvf. Num. 31, 17 (LXX): γυναῖκα, ἣτις ἔγνω κοίτην ἄρσεως. Viisd. 3, 16: παρανόμου κοίτης σπέρμα.

**) Jvf. Viisd. 11, 25: ἀγαπᾶς τὰ ὄντα πάντα, καὶ οὐδὲν βδελύσῃ ὧν ἐποίησας, οὐδὲ γὰρ ἂν μισῶν τι κατεσκεύασας.

Paulus (efter Oversættelsen i LXX) en udvidet Anvendelse, som indeholdende det almindelige Begreb om Guds frie Naadevalg. Hvor der nemlig Intet skyldes, intet Krav er tilstede, der er ethvert suum cuique udelukket; og saaledes er den guddommelige Forbarmelse reen Naadesact, alene og udelukkende grundet i Guds Naadevillie. Hermed er da videre (V. 16) den falske Slutning tilbageviist, der søger Grunden til Menneskers Fortrin eller vellykkede Foretagender i menneskelig Villie og menneskelig Anstrengelse (*οὐ τοῦ θελοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος*), hvorimod den er alene at søge i Guds forbarmende Naade (*τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ*)*. Til Bestyrkelse heraf bliver atter et Skriftsted anført: Herrens Truselord til Pharaos i Exod. 9, 16, efterat Denne havde „forhærdet sit Hjerte, saa han ikke hørte dem (Moses og Aaron)“ (V. 12): *εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε*. Den hebraiske Text har her *אֲנִי הָרַעְתִּיךָ*: „jeg har ladet dig staae“, neml. ilive og paa din Throne, og i samme Mening hos LXX: *ἐνεκεν τούτου διετηρήθης* (Vulg. posui te). Men hvorledes er det paulinske *ἐξήγειρά* at forstaae?**) Dersom „Opvækkelsen, Opreisningen“ (Luther: „darum habe ich dich erwecket“, ogsaa

*) Naar dette paulinske Udsagn sammenholdes med og udfyldes ved andre, der opfordre til at „løbe og stræbe med Anstrengelse“ (1 Kor. 9, 24. Phil. 3, 12. 14. 2 Tim. 4, 7), er det klart, at det er Misforstaaelse af Apostelens Tanke, naar der fra Utilstrækkeligheden af menneskelig Villie og Kraftanstrengelse sluttes til dens Unyttighed („non quod irritum sit recte velle, et quod majus est: recte currere et contendere, sed quod velle et currere affectatum operariorum nil efficiat.“ Bengel). Klarest og fuldstændigst er Aposteltanken udtrykt i Ordet: *ἐγὼ ἐφύτευσα, Ἀπολλῶς ἐπότισεν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἤξανε; ὥστι οὔτε ὁ φυτεύων ἐστὶ τι οὔτε ὁ ποτίζων, ἀλλ' ὁ ἀξάνων Θεός.* (1 Kor. 3, 7.)

**) At oversætte: „til Dette har jeg ladet dig staae“ (saaledes d. Overs., ogsaa Grotius) er Oversættelse af den hebraiske Text, ikke af den græske.

sv. Ov.) kunde forstaaes om Ophøielse paa Thronen (jvf. Apg. 13, 22)*) eller overhovedet om Fremstilling til Skue som advarende Exempel,**) vilde Citatets Mening nærme sig til Grundtextens. — Men Apostelen er her sin egen Fortolker. I V. 18 bliver Slutningen uddraget af de foregaaende Exempler. Det første Led: ὃν θέλει ἐλεεῖ viser tilbage til Mose Exempel i V. 15, det andet Led: ὃν θέλει σκληρύνει tilbage til Pharaos Exempel i V. 17. Vel er den nøiagtige Modsætnings-Parallel ikkē tilstede imellem ἐλεεῖ og σκληρύνει: Verbet ἐλεεῖ vilde kræve som Modsætning: ἀποδοκιμάζει eller μισεῖ, — σκληρύνει vilde kræve som Modsætning: ἐγείρει, καλεῖ, ἄγει εἰς μέτανοιαν. Men Begrebet af σκληρύνει er utvetydigt og bestemt i sig selv, tilmed forklaret ved V. 19 (τις ἀνθεστήκει); derved faaer altsaa, i Kraft af Antithesen, det ubestemtere ἐλεεῖ al fornøden Bestemthed: „viser sin Barmhertighed ved at kalde til Bod og Gjenfødelse.“ Intet maa derfor synes sikkrere ifølge den hele Tankegang, end at ἐξήγεια maa forklares: „jeg har opægget dig, stivnet dit Sind“.***) Pharaos Exempel førte ganske naturlig til det haarde Udtryk; thi det bliver oftere gjentaget ved Forhandlingerne imellem Moses og Kongen (Exod. 4, 21. 7, 3. 11, 10. 14, 4) som Herrens eget Ord: „jeg vil forhærde hans Hjerte“ (יִבְרֶתֶנּוּ רִיבֶנּוּ. LXX: ἐγὼ σκληρυνῶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ), saa at han ikke lader Folket fare“.

V. 19—24. Indvendingen, som Tanken om „den forhærdende Gud“ uvilkaarlig fremkalder, giver Paulus selv Ord: „Naar Guds Villie, ogsaa i forhær-

*) Saaledes Bengel, Coccejus, Beck, Krehl o. A.

***) Saaledes efter Theophyl. εἰς τὸ μέσον ἡγαγον, Rückert, Tholuck, Meyer, Philippi o. A. *κατὰ ἰστορικὴν ἀποστολὴν.*

*** Saaledes, efter Augustin, Umbreit, (S. 310: „ich habe dich festgestellt in deinem Widerspruch“) Nielsen, Fritzsche, de Wette o. A.

Den hedder her: *Ἐπιτίθει μοι ἑπίκειται* (U. 9) og dog *εἰς δὲ λαμπάρα τοῦ βραβείου* (U. 24).

dende Retning, er almægtig virkende (*τῷ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκε*), hvorledes kan da Gud gaae i Rette (*μέμφεται*, jvf. Hebr. 8, 8) med Synden, der er Forhærdelsens Frugt og følgelig Virkning af Guds egen Villie? Men Apostelen gaaer ikke ind paa nogen Besvarelse; han nedslaaer Tanken som Ytring af formastelig Selvforglemmelse af Skabningen overfor Skaberen: *ὃ ἀνθρώπε, σὺ τίς εἶ; ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ*; — Billedet, som følger, af Pottemageren og Leret findes ofte brugt i det Gl. Test. til at anskueliggjøre Tanken om det ubetingede Afhængigheds-Forhold af menneskeligt Væsen og menneskeligt Liv af den skabende Almægt: Jes. 29, 16. 45, 9 („vee Den, som gaaer i Rette med sin Skaber, — et Potteskaar af Jordens Skaar! mon Leret siger til Pottemageren: hvad gjør du?“), Viisd. 15, 7 ff. Sir. 36, 13 („som Pottemagerens Leer i hans Haand, saaledes Menneskene i hans Haand, der gjorde dem.“). Men Billedet, som har sin ubetænkelige, fulde og træffende Anvendelse paa de ydre Livsvilkaar: *ἐκ τοῦ αὐτοῦ φουράματος σκεύη εἰς τιμὴν* og *σκεύη εἰς ἀτιμίαν* (jvf. 2 Tim. 2, 20: *σκεύη χρυσᾶ κ. ἀργυρᾶ — ξύλινα κ. ὀστράκινα*), kræver sin Indskrænkning, naar det, saaledes som her, bliver ført over i Frihedslivets Sphære: *σκεύη ὀργῆς* (כְּלִי עֲרִיצָה): Kar til at optage Guds Vrede, enten som Redskaber for Guds Vrede (Jes. 13, 5) eller (saaledes her) som Gjenstand for Guds Vrede) og *σκεύη ἐλεοῦς*, jvf. Apg. 9, 15: *σκ. ἐκλογῆς*. En saadan Indskrænkning, til nærmere Betegnelse af den forskjellige Anvendelse paa den aandelige og paa den legemlige Verden, er vistnok ikke udtrykkelig givne; det hedder om „Vredens Kar“: at de ere *κατηγορισμένα* („tildannede“, jvf. Hebr. 10, 5. 11, 3) *εἰς ἀπώλειαν*, og om „Barmhertighedens Kar“: at Gud *προητοίμασεν αὐτὰ εἰς δόξαν*. Men de tvende Udtryk blive staaende ved Modsætningen i den forudgaaende faktiske Tilstand og den tilsvarende Modsætning i den endelige Lod

*εἰ δὲ: man hold
sin - saad. omvendt
skid. der indlydende
offensivt ei at gjen-
kæmpe. —
Apostelen V. 22:
det P. nemlig
det For. sin-
etoken Rude af
ist Modstand
ens Vedværelse
amer fra ved
ens Partikel
de) Overgangen
den beskriver
ende Gjen-
else af samme.*

*Blivende der kan dogmatiseres idfra Ordene" i hele den i Udvalgte, dogaa
giver V. 22 en slaaende Oplysning: at Gud „bærer over i Kongeriget“ med
Ordene „han, skjøndt de ere „høstente til / κατ' ἔργον ἁπλῶς“ fortæller“. Skal
dette taget bogstaveligt, da er det dog vel vist, at Apostelen ikke staaer til at
rodde. Da er det simpelt hen Nuisens. Det betyder til Læse at hævning af
et. —*

samme Modsætning i det tildeelte Maal af aandelige Anlæg og Kræfter (*εις τιμήν — εις ἀτιμίαν*), samme Modsætning i den aandelige Lod, som er beredet Menneskene (*εις ἀπωλείαν — εις δόξαν*).

Den dogmatiske Brug af dette Afsnit bliver især vanskeliggjort ved Ordet om Gud som „forhærdet hvem han vil“: *ὃν θέλει σκληρύνει*. V. 18.

Calvin har til V:18 udhævet som dogmatisk Enderesultat Følgende: „Hoc vult efficere, ut in ea quæ apparet inter electos et reprobos diversitate mens nostra contenta sit, quod ita visum fuerit Deo alios illuminare in salutem, alios in mortem excoecare, neque superiorem causam ejus voluntatis inquirat. — Neque prævideri ruinam impiorum a Domino Paulus tradit, sed ejus consilio et voluntate ordinari.“

Naar det nu ikke er muligt for den christelige Bevidsthed at slaae sig til Ro ved dette — fra Consequentsens Side, som det synes, vel begrundede — Resultat: at Forblindelse til Døden, Ugudelighed til Fortabelse er grundet i Guds ubetingede Villiesbeslutning, — hvad har da Skriffortolkningen at byde til christelig Berigtigelse og Beroligelse?

1. Det gjælder fremfor Alt om at holde fast ved den paulinske Hovedtanke: at det guddommelige Forjættelsesord (*ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ*, V. 6) bliver misforstaaet, naar det forstaaes som om det jødiske Folk skulde ifølge det være udelukkende og uden Indskrænkning bestemt for Guds Rige; thi for den guddommelige Kaldelse er der ingen Regel at søge i ydre Forhold eller i menneskelige Vilkaar (V. 7-13), men alene i Guds Naadevillie (V. 15-16), som udelukker enhver Bestemmelsesgrund udenfor denne selv. — Men det vil ved nærmere Betragtning vise sig, at dette Udgangspunkt og Endepunkt (α og ω) i Apostelens Tankeudvikling vinder

i Klarhed og Afslutning, naar V. 17-18 tænkes borte. Aabenbart bliver der ved Pharaos Exempel bragt et Moment ind, som ligger udenfor baade den forangaende og den efterfølgende Tankegang: det aandelige Livs, den frie Selvbestemmelses Forhold til Guds Almagt; — og der tør heri søges Beviis for, at Paulus er i Tankens Strøm bleven ført ind paa et historisk Exempel, som indeholder Mere end det var hans Agt og Mening at godtgjøre. V. 20 vender derfor tilbage til samme Hovedtanke, som gaaer igjennem V. 8 og V. 13: den givne Modsætning imellem Kaldede og Ikke-kaldede, ikkun med Udvidelse til Kaldelsens aandelige Side. Kaldelsens Virkning beroer nemlig ikke alene derpaa, at Evangeliet bliver tilført Mennesket udenfra, men den beroer paa et indre Tilrækningsforhold, som atter forudsætter en aandelig Modtagelighed, grundet i et oprindeligt Anlæg af det sjælelige Liv og i Udvikling af det Oprindelige i normal Retning. Og her føre da alle Traadé tilsidst tilbage til Guds skabende, dannende og styrende Villie som sidste Grund til Modsætningen imellem Kaldede og Ikke-kaldede. — Men, naar Pharaos Exempel staaer udenfor denne Tankegang, saa ligger deri Berettigelse for Skriftfortolkningen til ikke at indlemme den, i Forbigaaende benyttede, gammel-testamentlige Sætning i dens hele Haardhed og Skarphed i det paulinske Tanke-system.

2. Paulus vilde, efter Evangeliets og sin egen Opfattelse af Forholdet imellem den guddommelige Causalitet og den menneskelige Virksomhed, ikke have kunnet vedkjende sig den calvinske Conseqvents, som gjør Gud med uafviselig Nødvendighed til Syndens Ophav. Indvendingen, som om Mennesket skulde kunne vælte det personlige Ansvar fra sig, bliver i V. 19 afviist som reen Misforstaaelse, og Udtrykket i V. 22: *ἠνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ* henstiller med Bestemthed

Gjenstridigheden som menneskelig Skyld og som Gjenstand for den guddommelige *ὄργη*. Ikke anderledes alt-saa kan, efter Apostelens Lære, den menneskelige Forhærdelse føres tilbage til den guddommelige Causalitet, end at den menneskelige Villie bliver staaende som den nærmeste og fuldt ansvarlige Grund. Som Mulighed, ikke som Virkelighed er Vantroens Forhærdelse grundet i det Maal af Selvbestemmelse, der gjør den frie Skabning til personligt Jeg, men hvis Raaderum er omgrændset ved Forsynsstyrelsens Almagt.

Advarselen, som ofte — itide og i Utide — pleier at gjen-tages, imod at svække det hellige og isærdeleshed det pau-linske Ord ved at afbryde eller sløve den indtrængende Braad, har sin fulde Berettigelse. Men ikke mindre gjæl-der, fra den anden Side, Paamindelsen om ikke at til-spidse og slibe de i sig selv skarpe Ord ved at lægge ind i dem Alt, hvad Ordet, taget for sig alene, kan rumme, eller Alt hvad der ved følgerigtig Slutningskunst synes at lade sig udlede deraf. Det er ikke enestaaende, usammenhængende Ord, vi her have for os. Alle Enkelt-heder i det hellige Ord ere ligesaamange Led af en fuldstændig og levende Læreenhed, og først ved at op-fattes og tydes i organisk Sammenhæng, i Henhold til det fælles, forbindende Midtpunkt, ville de enkelte Ord føre til den rette Forstaaelse.

V. 25—26. At Gud „har kaldet os, ikke alene af Jøder, men ogsaa af Hedninge“ (V. 24) søger Paulus bestyrket ved Prophetens Ord — Hoseas, i 2, 25* og i 2, 1 —, „hvor der omtales et Folk, som har været for-skudt og udelukket fra Guds Kjærlighed (*οὐ λαός μου*: *עַמִּי*. *οὐκ ἠγαπήμεν*: *לֹא אֲהַבְתִּי*), men nu bliver be-nævnet: „Guds elskede Folk“, „den levende Guds Søn-ner“. Vistnok har Propheten her alene Israels Rige, de ti Stammer for Øie, og Modsætningen gjælder den fjendt-lige Stilling, hvori Folket havde bragt sig selv til Jehovah

er *τὴν ὄργην*
for. *ἔκθερ.* 4, 7.

ἀποστόλου
ἔκθερ. 4, 7.
at de *τὴν παύσην*
ἔκθερ. 4, 7.
ἐπὶ τῶν ἀποστόλων
ἔκθερ. 4, 7.
ἐπὶ τῶν ἀποστόλων
ἔκθερ. 4, 7.

ved Dyrkelsen af Afguder, og den Naadesact, hvorved Gud havde ført det frafaldne, fra ham bortvendte Folk tilbage til sit Samfund. Men, naar det til Afgudsdyrkelse forlokkede Israel staaer som eensartet med de fødte Afgudsdyrkere, er ogsaa Forsoningen, hvortil Propheten viser hen, typisk Forbillede paa Udvidelsen af det guddommelige Naadekald til Hedningeverdenen paa dens vidtspredte Enemærker (*ἐν τῷ τόπῳ, ὅν . . .*)*): „quod in Israelitas nominatim confertur ad gentes conatur applicare“. Calvin.

V. 27—29. Hvad Hoseas, efter Apostelens Udlægning, har ligefrem forudsagt: om Hedningefolkenes Medoptagelse i Frelsens Rige, er hos Jesaias antydet (i 10, 22-23); thi, naar han lydelig forkynder angaaende Israel (*ἐκραξεν ὑπὲρ οὗ περι*), at Frelsen skal indskrænkes til et ringe Antal af Israels Børn (*καταλείμμα, jvf. λείμμα, 11, 5. ἐγκατέλιπεν σπέρμα*), saa er der dermed ladet Plads aaben for Hedningene. Ogsaa her benytter Paulus ^(v. 27. V. 6.) det prophetiske Ord med fri Anvendelse;**) thi Propheten

*) Hos Propheten ere Ordene *וְשָׁרְיָם בְּמִקְרָם* at forstaae om Palæstina, der atter skulde modtage det i Landflygtigheden forskudte Folk; — og saaledes bliver det af flere nyere Fortolkere ogsaa forstaaet i Apostelens Mund: „Midtpunktet for den gammel-testamentlige Kirke (Jatho) som Typus for de Helliges Samfund, det guddommelige Rige“ (de Wette, B. Crus.). Men hvilken Forklaring er simpel og naturlig som den: at paa selvsamme Sted, hvor Folkene have følt sig fjernede fra Gud, der skal den evangeliske Forkyndelse lyde om Optagelse i Sønligheds-Forholdet? v. 27. Hosaias
genneres agere
Landl.

**) Calvin: „Quum Dominus vellet e captivitate Babylonica populum suum liberare, ex immensa illa multitudine ad paucissimos modo liberationis suæ beneficium pervenire voluit, qui excedii reliquæ merito dici possent. — Jam restitutio illa carnalis veram ecclesie Dei instauracionem figuravit. Quod ergo tunc accidit multo certius nunc adimpleri convenit in ipso liberationis progressu et complemento“.

taler om Jødelandets Ødelæggelse ved Assyrerne: den skal, som en Guds Dom, pludselig bryde ind over Landet; ikkun de Faa, som omvende sig, skulle undflye Straffedommen (for *σωθήσεται* — efter LXX — har den hebr. Text: *כִּי־שׁוּב*: skal omvende sig). — De følgende Ord (i V. 28): *λόγον συντελών καὶ συντέμνων*^{καὶ συντεμνων} (concidere: sammentrænge i Tanke, Villiesbeslutning eller Gjerning, altsaa: „hastelig opfylde“, d.Ov.*) jvf. Apg. 24, 4: *συντόμως*) ere unøiagtig Oversættelse efter LXX af den hebraiske Text: „skarp (brat) Ødelæggelse (*קָרְיָהּ קִרְיָהּ*) oversvømmende med Retfærdighed.“**) — *λόγον συντετμημένον ποιήσει*. Vulg. „verbum breviatum (concisum)“. Calv. „verbum consummatum“. d. Ov. „hasteligen opfyldt Ord“. Rettere: „Herren vil udføre et sammentrængt (ο: fast besluttet) Ord (Truselsord).“ —***) Til det anførte Sted af Jesaias føies et nyt (1, 9) af lignende Indhold: *ὡς Γόμοῦθα ὁμοιωθήμεν*] pleonastisk Udtryk, ligesom Apok. 9, 7: *ὁμοιωματα ὁμοια*.

V. 30—33. *τί οὖν ἐροῦμεν*; „Maae vi ikke saaledes erkjende det som forud varslet i Herrens Ord, at Israel, om end nærmest Gjenstand for den forjættede Frelse, skal modtage sin Fuldstændiggjørelse udenfra?“ †) — Naar

*) Scholiast til Aristoph. „*συντέμνειν λόγον· βραχέως κ. συντόμως ἀγορεύειν*. Jvf. Jes. 28, 22: *συντετελεσμένα κ. συντετμημένα πράγματα ἤκουσα*. Dan. 9, 26: *πόλεμος συντετμημένος*. S. Fritzsche t. d. St.

**) Saaledes Umbreit. — Gesenius: „Ødelæggelse er besluttet; den bringer, indbrydende som en Strøm, Retfærdighed“.

***) Den hebr. Text: „Ødelæggelse og skarp Dom fuldfører Jehoval midt i Landet“.

†) Nogle Fortolkere (Reiche, Schott o. f.) tage de følgende Ord: *ὅτι ἔθνη* . . . ikke som Svar paa Spørgsmaalet *τί ἐροῦμεν*, men som hørende til Spørgsmaalet („hvad skulle vi sige dertil, at Hedningene“ o. s. v.), eller (Olshansen) som fortsat Spørgen: „mon, at Hedningene“ o. s. v. Men netop som Besvarelse af Spørgsmaalet har Modsetningen imellem Israel og Hedningene en særegen Kraft, og den i tilsyneladende Paradoxi tilspidsede Form er ægte paulinsk.

Hedningene fortrinsviis fremfor Jøderne betegnes som *μη διώκοντα δικαιοσύνην*, har Ordet *διώκειν* (jvf. 12, 13. 14, 19) her Begrebet af den utaalmodige, travle Higen og Jagen efter at vinde Guds Naade, nemlig ad Gjærningsfortjenestens Vei (*ὡς' ἐξ ἔργων*), saaledes som *οἱ ζηλωταὶ τοῦ νόμου*: „scilicet extra viam currendo frustra se fatigarunt“. Calvin. — *νόμος δικαιοσύνης*] (V. 31): paa første Sted i subjectiv Bemærkelse: „Loven, der gjælder som Vei til Retfærdiggjørelse (*ὁδὸς τῆς δικαιοσύνης*), paa andet Sted i objectiv Bemærkelse: „Loven, som er i Sandhed hvad hiin antages at være“, d. e. *νόμος πίστεως*. — „Anstøds-Stenen“ (*λίθος τοῦ προσκόμματος*), der volder Jødernes Fald, er selve Christus, som er *σκάνδαλον Ἰουδαίους* (1 Kor. 1, 23), *εἰς πτώσιν κ. ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραήλ*, Luk. 2, 34. Det prophetiske Sted, hvortil der henvises, er sammensat af to jesaïanske Udsagn: 8, 14 og 28, 16. Fra det første ere de billedlige Udtryk hentede: „Steen til Anstød og Klippe til Forargelse“ (hebr. „til Snublen“), — kun at det hos Propheten ikke hedder: „see, jeg sætter“, men „han (Jehovah) bliver til Helligdom (nemlig: for de Troende), men ogsaa til Anstødssteen (*בְּנֵי יִשְׂרָאֵל*)“ o. s. v. (for de Vantroende). Til det andet Sted høre Begyndelsesordene: *ἰδοὺ, τίθημι ἐν Σιών* — og ved „den velprøvede Steen, den kostelige, fastgrundede Hjørnesteen“ maa der tænkes paa Loven eller det theokratiske Kongedømme*) —, og ligesaa Slutningen, „hvor dog det græske *καταισχυνθήσεται* (efter LXX) er kommet ind, mulig ved Forvexling af Verberne *וְהָיוּ* („flye med Hast“) og *בָּיִשׁ* („blive til Skamme“). Jvf. 1 Ped. 2, 6-8.

*) Gesenius forklarer Billedet om Kong Hiskias, „hvis Person Propheten oftere hylder i disse Orakler: 32, 1. 33, 17“.

Capitel X.

* 4. 9. 32. Israels Forstødelse er selvforskyldt: τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν (V. 3) — ἤκουσαν, ἀλλ' οὐχ ὑπήκουσαν (V. 16. 18) — λαὸς ἀπειθῶν καὶ ἀντιλέγων (V. 21).

V. 1—3. Ligesom i C. 9, 1-2 forudsender Paulus, men her i positiv Form, Forsikring om sit Hjertelag mod Jøderne (ὑπὲρ αὐτῶν)*): „dertil staaer mit Hjertes Hu (εὐδοκία: det gode, velvillige, velmenende Sind, ligesom i Phil. 1, 15: modsat φθόνος κ. ἔρις)**), dertil min Bøn til Gud: at Israel maa blive deelagtig i Frelsen.“***) Og dette ikke uden Grund; „thi (μαρτυρῶ γὰρ) den Roes maa der lades dem, at de have brændende Nidkjerhed for at tækkes Gud og vinde hans Naade (ζῆλος (af ζέω: ardeo, ferveo) Θεοῦ. jvf. Apg. 22, 3)†); men Nidkjerheden stemmer ikke med, er ikke oplyst ved og ledet af Sandheds-Erkjendelse“. ζῆλος οὐ κατ' ἐπίγνωσιν] (Luther: „mit Unverstand“), d. e. en Nidkjerhed, som miskjender det Religiøses aandelige Væsen og derfor bliver exclusiv og selvsyg, idet den gjør en vis ydre Form i Bekjendelse, Gudsdyrkelse eller Liv til Troens Særkjende og Betingelse for Salighed, — det religiøse Sect- og Partivæsens Kjendingsmærke. Og saaledes er den jødiske Nidkjerhed derfor forfeilet i sin Grund, fordi

*) Lectio recepta: ὑπὲρ τοῦ Ἰσραήλ ἐστὶν har de ældste Haandskrifter og Oversættelser imod sig, og er siensynlig senere Glosse til Forklaring.

***) Jvf. Sir. 2, 16: οἱ φοβούμενοι κύριον ζητήσουσιν εὐδοκίαν αὐτοῦ. 11, 17: δόσις κυρίου . . κ. ἡ εὐδοκία αὐτοῦ. S. Fritzsche til d. St.

****) Ordene kunne ogsaa oversættes: „mit Hjertes Hu (er) ogsaa Bøn til Gud for dem til Frelse“ (ligesom 2 Tim. 3, 16).

†) Saaledes ogsaa i Apg. 21, 20: ζῆλωται τ. νόμου. — Joh. 2, 17: ζ. τοῦ οἴκου τ. Θεοῦ. — Gal. 1, 14: ζ. τῶν πατρικῶν παραδόσεων.

„der mangler Forstaaelse (*ἀγνοοῦντες*) af Guds Retfærdiggjørelse (*δικαιοσύνη τ. Θεοῦ*: 'Veien til Retfærdiggjørelse, som Gud foreskriver')*, og derfor ogsaa mangler Undergivelse under den (*οὐχ ὑπετάγησαν*) i troende Selvhengivelse til Naaden, hvorimod den øvrige Stræben gaaer ud paa at gjøre egen Gjernings Fortjeneste gjældende overfor Gud (*ζητοῦντες στήσαι* (Hebr. 10, 9) *τῆς ἰδίας δικαιοσύνης* (jvf. Luk. 16, 15. Phil. 3, 9) *ο: τὴν ἐξ ἔργων ἰδίων κ. πόνων κατορθουμένην*. Theophyl. Det er altsaa den samme Modsætning, som er fremstillet af Herren selv i det uforlignelige Billede af Tolderen og Pharisæeren (Luk. 18, 14): imellem Ydmygheden (*ταπεινότης*), som søger sin Frelse i Guds Naades Forbarmelse, og Hovmodet (*ὑπερηφανία*), som fortrøster sig til egennyttig Gjernings Værd. Jvf. 1 Ped. 5, 5.

V. 4—5. Al Tanke og Tale om en *ἴδια δικαιοσύνη* fører tilbage til Loven, — og „Christus er Lovens Ende“ (*τέλος νόμου*. d. og sv. Ov. efter Vulg. og Luther), d. e. „gjør Ende paa Lovens Myndighed som Vei til Frelse“. Saaledes (jvf. Eph. 2, 15. Kol. 2, 14) efter Tankeforbindelsen; thi det Følgende (V. 5 og 6) bliver staaende ved Christi Værk som afsluttende, idet Troen afslører den i Loven indeholdte Anviisning til Frelse.**)

*) Med Fastholden af Retfærdighedsbegrebet oversætter Luther: „die Gerechtigkeit, die vor Gott gilt“. Calvin: „justitia, quæ Dei donum est“. Grot.: „Justitia vera et interna ac Deo grata a Deo ipso proficiscitur“.

**) *τέλος νόμου* kan ogsaa oversættes: „Maalet, hvortil Loven sigter hen, ved hvem Loven opnaaer sin Bestemmelse (Calvin: „quicquid doceat Lex, quicquid præcipiat, quicquid promittat, semper Christum habet pro scopo“. Grot.: „vis meta“. — Derimod lader Oversættelsen: „Opfyldelse (ο: *τελείωσις*)“ sig ikke sproglig retfærdiggjøre (Erasm.: „perfectio“. Mel.: „impletio seu consummatio“. Bengel: „complementum“), — mindst i den Betydning, hvori Pauli Ord er blevet bragt i Anvendelse

lyder hos Moses (*M. γράφει τὴν δικαιοσύνην*: afridser, beskriver Retfærdiggjørelsen, jvf. Joh. 1, 46), som fuld- stændig Efterlevelse af Lovens Indhold: *ὁ ποιῶνς αὐτὰ ζήσεται ἐν αὐτοῖς*, Lev. 18, 5 (*αὐτὰ* viser i Hebr. tilbage til *וְצִוְּתִי, וְעָשִׂיתֵם, וְעָשִׂיתֵם*).

V. 6—8. „Hvor ganske anderledes lyder ikke *ἡ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη!*“ — Men, naar den christelige Ret- færdiggjørelses-Vei ved Tro bliver udledet af Mose egne Ord — i samme Øieblik som Christus stilles i Modsæt- ning til Moses — have vi her et mærkeligt Beviis paa Apostelens Frihed i Benyttelse af det gammel- testamentlige Ord („suavissima parodia“. Bengel*). I Deut. 30, 11-14 indskærper Moses i sin sidste Tale til Folket, efter forudgaaede Trusler og Forjættelser, Lydig- hed imod den aabenbarede Lov, som Folket har liggende aaben for sine Øine.***) Paulus har her umiddelbart

som Beviissted for Theorien om obedientia activa vicaria: „*quæ soli Christo adest et nostra fit per fidem*“.

*) Man kan derfor vel sige, at Moses indføres paa eengang som Forkynder af Lovens og af Troens Retfærdiggjørelse (Theodoret: *ἀφορτέων εἰσάγει Μωϋσέα τον νομοθέτην διδάσκαλον*. Erasm. paraphr. „*utriusque justitiæ imaginem Moses ipse depinxit*“). Men den sidste Anviisning kommer kun ind i Mose Ord ved Udfyldningen, der skyldes Paulus. „*Si quis istam interpreta- tionem nimis coactam et argutam esse causetur, intelligat non fuisse apostolo propositum Mosis locum anxie tractare, sed ad præsentis causæ tractationem duntaxat applicare. Non ergo syllabim recenset, quid sit apud Mosen, sed expolitione utitur, qua instituto suo testimonium Mosis propius accommo- dat*“. Calvin.

**) Stedet lyder fuldstændigt saaledes: „Thi dette Bud, som jeg byder dig idag, er ikke forunderligt for dig eller fjernt fra dig. Det er ikke i Himlen, saa at du skulde sige: hvo stiger op for os i Himlen for at hente os det og lade os høre det, at vi kunne gjøre det? Det er heller ikke hinsides Havet, saa at du skulde sige: hvo vil gaee over hinsides Havet og hente os det og lade os høre det, at vi kunne gjøre det? Thi ganske nær er Ordet dig, i din Mund og i dit Hjerter, til at gjøre det.“

*λέγει πορευομεν, at ... med ... for begge disse Aften af Profetdighed.
 Lægges i Vidnesb. for begge disse Aften af Profetdighed.
 „Ihi M. skrives om alle Prof., som er af Aften osv. uden
 der gives endelig en anden Prof., som kaldes af Troen, og
 delvis Snoseth. siger Cap. X. 6-10, (hos den samv. 141 H.)
 saet. osv.“ — Deene i alt. dommer vist sig selv.*

flettet sin Udtydning ind i Textens Ord ved det tre-
 gange gjentagne *τουτ' εστι*, og for at gennemføre sin
 Udlægning, hvorefter „Christus“ træder istedetfor Loven
 og „Troens Ord“ (*το ῥημα της πιστεως*: Ordet, som
 handler om Troen, gaaer ud fra den og bliver staaende
 ved den) istedetfor Lovens Ord, gjør han sig løs saavel
 fra den hebraiske Text som fra Alexandrinerne: ikke
 alene ere Ordene *μη εἴπης* fœiede til, men istedetfor:
τις διαπεράσει εις το πέραν της θαλάσσης (*לֵיכֶּךָ לְיָם*)
 hedder det her: *τις καταβήσεται εις την ἄβυσσον*; Saa-
 ledes fremkommer der de to Hovedpunkter af den chri-
 stelige Tro: Christi Sendelse „fra Himlen“ og Christi
 Opstandelse „fra Hades“ (*ἄβυσσος*). Om begge hedder
 det: „siig ikke i dit Hjerte o. s. v“, d. e. „stil dig ikke
 tvivlende eller fornægtende overfor Menneskeblivelsens og
 Opstandelsens Under, som om en guddommelig Frelser,
 en Dødens Overvinder først skulde være at vente“. Om
 begge hedder det: „Ordet er dig nær, i Mund og Hjerte“,
 d. e. „Ordet om Guds Selvaabenbarelse i Christus og
 om hans Selvbeviisning ved Opstandelsen fra de Døde
 har sin Gjenklang i Menneskets Sjel og lægger sig selv
 paa hans Læber“.

V. 9—11. Den christelige Tro med dens Kraft til
 Frelse (*ἐὰν πιστεύσης . . . σωθήσῃ*) er her indbefattet
 i Troen paa „at Gud har opreist Christus af de Døde
 (*ὅτι ὁ Θεός αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν*)“, fordi Opstan-
 delsen er ikke alene Christi synlige Seier, ikke alene
 Godtgjørelse af hans Væsens Guddommelighed (Apg. 2,
 36), men ogsaa af hans personlige Guddomsvæsen (Apg.
 2, 24. Rom. 6, 9). Men i hvilket Forhold have vi her
 Tro og Bekjendelse stillet til hinanden? I V. 9 ere
πίστις og *ὁμολογία* sammenstillede som naturlig hø-
 rende tilsammen: Bekjendelsen nemlig som Ytring af
 den selvbevidste, klare og stærke Tro, som derfor ikke
 lader sig uden lydelig Selvbevidnelse, — *πίστις ὁμολο-*

γούσα = *ὁμολογία ἐκ πίστεως*; i Troen altsaa, sat for sig alene (saaledes i V. 11), er Bekjendelsen indbefattet, og hvor Bekjendelsen er sat alene for sig (saaledes i V. 13), er Troen forudsat. Men bestemtere er Forholdet angivet i V. 10, idet „Hjertets Tro“ (*καρδία πιστεύεται*) her er stillet i samme Forhold til „Mundens Bekjendelse“ (*στόματι ὁμολογείται*) som „Retfærdiggjørelse“ (*εἰς δικαιοσύνην*) til „Frelse“ (*εἰς σωτηρίαν*); d. e. Tro er Bekjendelsens Betingelse og Spire, Bekjendelse er Troens naturnødvendige Følge og Fuldendelse. „Fides cor ita debet accendere studio gloriæ Dei, ut flammam suam extra egerat. Nimis enim nugatorium est asserere ignem esse, ubi nihil sit flammæ neque caloris“. Calvin.

V. 12–15. Forud (i V. 11) gaaer en Gjentagelse af det jesaianske Sted (28, 16), hvorved dog, ligesom i C. 9, 33, er indskudt Ordet *πᾶς*, som mangler baade i den hehr. Text og i LXX. Men paa den ubetinget udtrykte Almindelighed af de Troendes Forvisning om Frelsen ligger der den største Vægt hos Apostelen her, hvor han vil fremhæve den fulde Ligestilling af Jøde og Græker overfor Christus (*οὐ διαστολή* jvf. 1 Kor. 14, 7), Herrens Naadesudgydelse (*πλουτῶν* sc. *χάρτι*, jvf. 5, 15*) i lige Maal over Alle som paakalde ham (*τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν*, sc. *ἐκ πίστεως*); jvf. 1 Kor. 1, 2. Apg. 9, 14. Den samme Tanke gjentager Paulus med Propheten Joel's Ord (3, 5): *בְּלֹא שָׂרָר יִקְרָא בְּשֵׁם יְיָ יִמְלִיט*. — Naar Apostelen hidtil har anpriist „Paakaldelse af Herren“ uden nogen nøiere Bestemmelse („hver Den som paakalder Herrens Navn skal frelses“, jvf. 1 Kor. 12, 3. 1 Joh. 4, 2), er det fordi enhver Tanke om det skrømtede Skinvæsen ligger langt borte fra den religiøse

*) Jvf. 2, 4: *πλοῦτος τῆς χρηστότητος*. Eph. 1, 7: *πλ. τῆς χάριτος*. 2, 4: *πλούσιος ἐν ἐλέει*.

Betragtning. Men, ligesom Herren minder om Bekjendelsens og Paakaldelsens sande Væsen i Modsætning til Fromheds-Mechanismen (Matth. 7, 21. 15, 8), saaledes afviser Apostelen her Tanken om en Paakaldelse uden Tro: *πῶς επικαλέσονται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν*; — Talen gaaer skridtviis tilbage („*elimax retrogradus*.“ Bengel): fra Paakaldelsen til Tro som Betingelse, fra Troen til Hørelse, fra Hørelsen til Forkyndelse, fra Forkyndelsen til Udsendelse, for at det maa blive klart, hvorledes enhver Udflugt er afskaaret Jøderne: „Evangeliets Forkyndere ere udsendte, deres Ord har lydt for Alle, kunnet høres af Alle; der burde saaledes være almindelig Tro paa Herren, almindelig Paakaldelse af Herrens Navn“. — Jesaias forkynder Folket (52, 7) i Ord, der ere liflige som Budskabet, den endelige Tilbagevendelse fra Exilets kummerfulde Liv til Fædrelandet. Dette Budskab — for Israel Indbegreb af, al Fred og Glæde (*εὐρήνη. τὰ ἀγαθὰ*) — lyder som Forbud for det store Frelsesbudskab og er anvendt af Apostelen i denne Betydning.

V. 16—18. Alle have kunnet høre; men „ikke Alle have laant Øre til Evangeliet i Tro og Lydighed“, — (*οὐχ ὑπήκουσαν*), efter et tilsvarende Ord hos Jesaias (53, 1, om Israels Vantro overfor Prophetien om *הַיְהוָה עֲבָד יְהוָה*, om hans underfulde Ophøielse efter Fornedrelsen): *מִי הָאֲמִין לְשִׁמְעָתָהּ*, — det samme, som er anført i Joh. 12, 38.* V. 16 angiver sig selv som parenthetisk Indskud; thi V. 17 slutter sig umiddelbart til V. 14—15; det indeholder Slutningsfølgen af Det, som hidtil er sagt om de historiske Betingelser for Troen og Bekjendelsen: „altsaa Troen forudsætter Forkyndelse (§§

*) *τῇ ἀκοῇ ἡμῶν* (Vulg. „*auditui nostro*“) — ikke subjectivisk Genitiv: hvad der er blevet hørt af os ved guddommelig Meddelelse, — men objectivisk: hvad Andre have modtaget ved vor Forkyndelse („Det, han har hørt af os.“ d. Ov.).

(*Orleyer wil hende Betjelen. „Forkyndelse“* cf. Gal. 3, 2. *Men denne Betjelen stötte kien paa disse Troen (Rom. 10, 16. Joh. 12, 38).* — *Llofant. cf. til Gal. 3, 2: „Oedligt, gehöretes Vortag.“*

ἀκοῆς, d. s. s. ἐν κηρύγματος), *) ligesom Forkyndelsen atter forudsætter et aabenbaret Guds-Ord (διὰ ῥήματος Θεοῦ). **) — Det undskyldende Spørgsmaal: „have de maaskee ikke hørt, ikke havt Leilighed til at høre?“ (μη οὐκ ἤκουσαν;) besvarer Paulus med Psalmistens Ord (Ps. 19, 5): om Dagen, der bringer den næste Dag sit Budskab, Natten, der meddeler den næste Nat sin Kundskab, om Naturens Lovsang, (ὁ φθόγγος), der lyder over den hele Jord indtil dens yderste Grændse (εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης). „Saaledes“ — efter Apostelens digterske Anvendelse af det digterske Ord — „har Naturen sit Evangelium, og Christi Evangelium er lydtalende og indtrængende som det; det hviskes ikke i Krogene, men forkyndes paa Tagene (Matth. 10, 27), „lydeligt for Alle“. „Eadem ratio præconii coelorum et evangelii omnia penetrans.“ Bengel.

V. 19—21. Emphatisk Gjentagelse af Spørgsmaalet om Israels Undskyldelighed: om det Hørte muligviis ikke skulde være blevet forstaaet? (μη οὐκ ἔγνω;). ***) Svaret overlades til Moses og Jesaias:

*) Pollux Onom. IV, 17: ἀλλὰ καὶ τὸ ἄκουσμα ἀκοή.

**) Flere Fortolkere (Fritzsche, Tholuck, Baumg., Crus., Meyer) forklare „Guds Ord“ om Ordet, der indeholder Paalæg og Bemyndigelse til at tale (jvf. Luk. 3, 2: ἐγένετο ῥῆμα Θεοῦ ἐπὶ Ἰωάννην); i sig selv passende til Sammenhængen; men den indskrænkede Bemærkelse vilde kræve et Ord til nærmere Betegnelse.

***) Flere nyere Fortolkere (de Wette, Tholuck, Fritzsche, Meyer, o. F.) foretrække at henhøre Ordene οὐκ ἔγνω ikke til Evangeliets Indhold, men alene til dets almindelige Bestemmelse for alle Folk: „den i V. 18 udtrykte almindelige Udbredelse af Prædikenen om Christus maatte kjendes af Jøderne, da allerede Moses og Jesaias have profeteret om Hedningenes Omvendelse“ (Meyer). Men herimod taler den øiensynlig tilsigtede Parallelisme af μη οὐκ ἤκουσαν; og μη οὐκ ἔγνω; — Tanketraaden bliver overskaaret, naar der ikke tænkes det samme Object for begge Verber.

„hvorledes er en saadan aandelig Blindhed og Døvhed antagelig, naar selv Hedningene ere blevne deelagtiggjorte i Erkjendelsen af den sande Gud, saa at de staae som Gjenstand for Israels Iversyge? — kun forsætlig ^{ὅτι μὴ ἀγνοῦσι} Selvforstokkelse og Gjenstridighed ^{καὶ ἀπειθοῦντα} forklarer altsaa den sørgelige Kjendsgjerning.“ I Deut. 32, 21 hedder det: „de have gjort mig iversyg over en Ikke-Gud, de have opirret mig ved deres Daarligheder; men jeg vil gjøre dem iversyge over et Ikke-Folk“ (παραζηλώσω (11, 11. 1 Kor. 10, 22) ἐπ' οὐκ ἔθνη. ^{עַל-אֲנָשִׁים עַל-אֲנָשִׁים} ο: ἐρεθίσω τὴν ζηλοτυπίαν), „og vil opirre dem (παροργιῶ, Eph. 6, 4) ved et uforstandigt Folk (ἀσυνέτω, נַבְל)“. Men der er der ikke Tale om Israels Iversyge mod Hedningene paa Grund af disses Optagelse i det messianske Theokrati, men den skal blive vakt ved den Gunst og Lykke i det Time- lige, der skal blive dem til Deel. Og hos Jesaias (65, 1—2. ἀποτολμᾶ καὶ λέγει ο: τολμηρότερος, ἐν παρόρησίᾳ λέγει) ere „de som ikke søge Gud, ikke spørge efter ham“, ikke Hedningefolk, men Israel selv i Tider af Folkets Troløshed og Gudsforghemmelse, hvor Jehovah forgyeves „strækker Hænderne ud“ til det „gjenstridige og modsigende Folk“ (πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα κ. ἀντιλέγοντα: ^{עַל-אֲנָשִׁים עַל-אֲנָשִׁים}). Ogsaa her altsaa have vi ikke fortolkende Udlægning af det gammeltestamentlige Ord, men: „alt dette timedes dem som Forbilleder, men er skrevet til vor Paamindelse.“ 1 Kor. 10, 11.

Capitel XI.

Løsning af det Gaadefulde i Evangeliets Stilling til Israel: το μυστήριον τοῦτο (V. 25): 1. der er ingen virkelig eller varig Forskydelse (οὐκ ἀπόσαστο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ (V. 2) — 2. allerede nu er en Deel af Israel deelagtig i Forjættelsen (λείμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος, V. 5) — 3. Den midlertidige Forstokkelse af det store Fleertal er beregnet paa Hedningenes Omvendelse,

som skal virke tilbage paa Israel (*τῶ αὐτῶν παραπτώματι ἢ σωτηρία τοῖς ἔθνεσιν, εἰς τὸ παραζηλώσαι αὐτούς*, V. 11); — 4. den endelige Omvendelse af Jøder og Hedninge tilsammen er forbeholdt (*συνέκλεισε ὁ Θεὸς τοὺς πάντας εἰς ἀπίθειαν, ἵνα τοὺς πάντας ἐλεήσῃ*, V. 32).

V. 1—4. Nærmere Forklaring af Apostelens Ord (*λέγω οὖν*), og først negativ: til Afværgelse af Tanken om en absolut Forstødelse af Israel (*μὴ ἀπόσατο τὸν λαὸν αὐτοῦ*); — en Tanke, som Paulus „vilde være den Sidste til at give Rum: *) som fød Israelit, af ægte Rod“ (*καὶ γὰρ ἐγὼ . . ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ, φυλῆς Βενιαμὴν*), **) „og som er uforenelig med Kjendsgjerningen, at Gud har udvalgt dette Folk“: *τὸν λαὸν αὐτοῦ, ὃν προέγνω*, (s. 8, 29: *οὓς προέγνω καὶ προώρισε, οὓς δὲ προώρισε τούτους καὶ ἐκάλεσέ*). — Exemplet („*exemplum appositissimum*“ Calvin), som paaberaabes af 1ste Kong. B. 19, 10. 14. (*ἡ γραφή ἐν Ἡλίᾳ ο: ἐν τῇ περι-*
ποπῇ περὶ Ἡ, ligesom i Mark. 12, 26 og Luk. 20, 37: *ἐπὶ τῆς βάρτου*), ***) paaviser en Frelse i Israel midt i Tiderne af det dybeste Frafald: Elias paakalder Guds

*) Paulus kunde ogsaa antages at have anført sit Exempel som historisk Gjendrivelser af den Tanke, at Jøderne skulde være forskudte af Gud. Saaledes Calvin, („*obiter exemplo suo probat, quam absurdum sit putare illam gentem a Deo derelictam*“). Grot., Bengel, Fritzsche, Krehl, o. F. Men denne Anvendelse stemmer lidet med den Maade, hvorpaa Paulus ellers henviser til sin Person (1 Kor. 15, 10. Eph. 3, 8), og heller ikke vilde der da være Grund til at betone den jødiske Herkomst i saa stor Specialisering. Ikke paa denne laae Hovedvægten for Pauli Vedkommende, men paa den tidligere Forfølgelse af Christi Menighed.

**) Ogsaa i Phil. 3, 5 nævner Paulus sig: *ἐκ γένους Ἰσραὴλ, φυλῆς Βενιαμὴν*. — ikke uden særligt Eftertryk; thi Benjamins St. udgjorde i Forening med Juda St. Kongeriget Juda, ligesom det er disse to Stammer, der i Esra B. 4, 1. 10, 9 nævnes som Templets Gjenopbyggere.

***) S. Surenhusii *βίβλος καταλλαγῆς* 493 s.

hævrende Retfærdighed over Israel (*ἐντυγχάνει' κατά' 8,27. τοῦ Ἰσραήλ*), *) der ombringer Propheterne (jvf. Matth. 23, 37), omstyrter Guds Altere **) og stræber Elias efter Livet (*ζητοῦσι τὴν ψυχὴν μου: וְשָׂרֵי־רַגְלֵי וְשָׂרֵי*, jvf. Matth. 2, 20). Men „Guds Røst“ (*ὁ χρηματισμὸς οὐ: χρησμός*. Theophyl. *ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ* ***) kalder ham i Minde: at han har „forbeholdt sig“ (*κατέλιπον ἐμιαυτῶ*) et Antal trofaste Dyrkere, „som ikke have bøiet Knæ for Baal“ (*τῆ Βάαλ*; saaledes i LXX, ikke paa dette Sted men i Hos. 2, 8 og Zeph. 1,4 o. f. St.). Den maskuline og feminine Form synes at tyde paa Forestilling om Baal som androgyn Guddom, ligesom Deus Lunus og Dea Luna, *Ἀφροδίτος* og *Ἀφροδίτη*. †)

V. 5—10. „Som dengang, saaledes nu (*ἐν τῷ νῦν καιρῷ*): et lille Antal er bevaret i Troens Reenhed (*λείμμα*. 9, 27: *καταλείμμα*), — men bevaret ved Guds naadefulde Udvælgelse (*κατ' ἐκλογὴν χάριτος*), ikke altsaa paa Grund af egne Gjerninger (*οὐκ ἐξ ἔργων*); thi der vilde da være en Fortjeneste, som udelukkede den frie Naade“ (*χάρις οὐκ ἔτι γίνεται χάρις*. „*gratia nisi*

*) Jvf. 1 Makk. 9, 32. 10, 64. 11, 25.

**) I Loven (Lev. 17, 8 f. Deut. 12, 13) var det forbudt at opreise Altere udenfor Templet i Jerusalem. Men baade i Dommernes og i Kongernes Tid ere saadanne Helligdomme omkring i Landet blevne taalte. S. Winer's bibl. Realwörterbuch. „Altar“.

***) Hesych. *Χρηματισμὸς = ὀπτασία, νομοθεσία*. Theophyl. *Χρημ. ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ ἐπιφάνεια κ. ὁμίλια*. 2 Makk. 2, 4: om Guds Villissaabenbarelse til Jeremias: *Χρηματισμοῦ γεννηθέντος*.

†) S. Crenzer's Symb. u. Mythol. im Ausz. II. 4 § 7. — Andre Forklarings-Forsøg: at *ἡ Βάαλ* (*Baalzizis*) har hos Phœnicierne været Personification af Maanen, ligesom *ὁ Βάαλ* (egenl. Herren) af Solen, (Reiche, Krehl) — at den feminine Artikel skal henføres til det underforstaede *ἔκονι* (Erasm., Grot., Bengel), — at den feminine Form er brugt foragteligt, til Betegnelse af Afgudens Afmagt (Tholuck: „ligesom de hedenske Guder hos Rabbinerne blive benævnedes *רַחֲמַיִם*“).

gratis sit gratia non est.“ Aug.)“ Jvf. Calvin: „Sic enim habent inter se Dei gratia et meritum operum, ut qui alterum statuit alterum evertat.“ Jvf. Eph. 2, 8—9: Θεοῦ τὸ δῶρον, οὐκ ἐξ ὑμῶν.*) — Altsaa (τί οὖν); „der er i det nuværende Israel Modsætningsforhold tilstede imellem „en udvalgt Flok“ (ἡ ἐκλογή) og „Massen af Israel“ (Ἰσραὴλ. οἱ λοιποὶ): „Frelsen, som eftertragtes af dem Alle (ὁ ἐπιζητεῖ), men hvorfra Forstokkelsen (ἐπωρώθησαν) udelukker dem, bliver nogle Faa til Deel“ (ἐπέτυχεν, jvf. Hebr. 6, 15: 11, 33. Jak. 4, 2). — Forstokkelsens Natur (jvf. Mark. 8, 17: οὐπω νοεῖτε οὐδὲ συνίετε; ἐτι πεπωρωμένην ἔχετε τὴν καρδίαν ὑμῶν;) bliver oplyst ved et gammeltestamentligt Ord, som er sammensat af to Skriftsteder: Deut. 29, 3 (hvortil høre Ordene: ἔδωκεν αὐτοῖς . . ὀφθαλμοὺς . . καὶ ὤτα . . — ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας)**) og Jes. 29, 10,***) hvortil Ordene: (ἔδωκεν αὐτοῖς) πνεῦμα κατανώξεως. Den alexandrinske Oversættelse er fulgt, og πν. κατανώξεως svarer til det Hebr. קַח־סֵדֶר־לְעֵינַיִם: spiritus soporis, somnolentiæ. Men Ordet κατάνυξις (ukjendt hos Classikerne) viser hen til anden Bemærkelse: νόσσειν, κατα-

*) Efter lectio recepta er Tanken om Modsætning imellem Naade og Gjærningsfortjeneste videre udført ved et antithetisk Led: εἰ δὲ ἐξ ἔργων, οὐκ ἐτι ἐστὶ χάρις ἐπεὶ τὸ ἔργον οὐκ ἐτι ἐστὶν ἔργον. V. 6 bliver herved yderligere fuldstændiggjort; det læses i denne Fuldstændighed i cod. B. (Vatic.) og den syr. Overs., og er optaget af Tischendorf. Men Ordene mangle i de øvrige Uncial-Haandskrifter og gamle Overss., og synes at hidrøre fra en gammel Marginal-Glosse, som ved paulinsk Præg i Indhold og Form let kunde faae Indgang i Texten. De ere udeladte af Eras., Griesb., Scholtz og Lachmann.

**) Fuldstændigt lyder Skriftstedet: „Jehovah har ikke givet eder Hjerte til at erkjende og Øine til at see og Øren til at høre indtil denne Dag.“

***) Fuldstændigt: „Jehovah har udgydt over eder Søvnighedens Aand og tillukket eders Øine“.

νόσσειν, egenl. pungere, vulnerare, percutere, derefter om stikkende, nagende Smerte.*) Imidlertid forekommer det samme Ord i LXX ogsaa i Bemærkelse af bedøvende Frygt, lammende Rædsel.***) Det maa saaledes ansees retfærdiggjort at oversætte: „Dorskheds Aand“ (d. Overs.) „κατάνυξις h. l. notat πάθος ex frequentissima punctione in stuporem desinens“. Bengel.***) — I det tredje Skriftsted (Ps. 69, 23-24: Psalmistens (ikke Davids) Nedbedelse af Himlens Straf over Modstanderne midt i deres yppige Liv) findes efter LXX stærke Afvigelser fra Grundtexten: †) istedetfor *εις ἀνταπόδομα* har Psalmen *לְפָנֵי שִׁקְרָה* („for de Sikkre, Sorgløse“), som synes forvexlet med *לְפָנֵי מִיָּה*: til Gjengjældelse; — *εις σκάνδαλον* (ο: *προςκόμμια*) er Oversættelse af *לְפָנֵי דִיקְנוֹן* (ο: *εις δίκτυον*), og *τὸν νῶτον αὐτῶν* Overs. af *מִתְהַיֵּיחַ* (ο: *αὶ ὄσφρες αὐτῶν*). Endelig er *εις θήραν* en Tilføielse; det læses hverken i den hebr. Text eller i LXX.

V. 11—12. Det gjentagne *λέγω οὖν* (s. V. 1) fortsætter Forklaringen, ved Overgang fra den negative Betragtning til den positive, providentielle Grund: „Hvorfor er Israel snublet (*ἐπιταίσαν*, Jak. 2, 10. 3, 2) over

*) Hesych. *κατενύγησαν ἐλυπήθησαν*. (Apg. 2, 39: *κατενύγησαν τῇ καρδίᾳ*, jvf. Sir. 12, 10 og 14, 1, og i LXX: Gen. 34, 7. hebr. *לְפָנֵי שִׁקְרָה*). Vulg. oversætter derfor: *spiritus compunctionis*, og Luther: „einen erbitterten Geist“.

**) I Dan 10, 9: *ἡμην κατανευγμένους*, (slagen af Skræk: *נִרְדָּה*), jvf. Jes. 29, 10: „Jehovah har udgydt over Eder *πνεῦμα κατανύξεως* *לְפָנֵי תְהוֹמָה*). Ps. 60, 5: *οἴγρος κατανύξεως* (*יֵיךְ תִרְעַלָה*): Bedøvelsens Viin.

***) S. Fritzsche: philologisk Excurs til d. St.

†) I denne læses Følgende: „lad deres Bord blive til Fælde for dem, til Snare for de Sorgløse! deres Øine skulle formærkes, og gjør deres Hofter bestandig vaklende!“

Helligens uaa
 are (Hellig): uaa
 lid ved dens Tid,
 den havde den
 97 ?

Anstødsstenen (9, 33)? ikke for at blive knust i Faldet“ (*ἵνα*
πέσωσι. jvf. Luk. 20, 18: „Hvor den som falder over denne
 Steen skal blive knust“), „men for at Israels Fald (*πα-*
ράπτωμα. παραπίπτειν. Hebr. 6, 6. d. e. Vragen af Evan-
 geliet) skal bringe Frelsen saameget snarere over til Hed-
 ningene“ *) „og for at den troende Modtagelse hos Hed-
 ningene skal vække Israels Nidkjærhed (*παραζηλώσαι*,
 10, 19) efter at søge det Forsømte oprettet.“ — Det almin-
 deligere Udtryk *παράπτωμα*, i Modsætning til *πλοῦτος*
κόσμου eller *ἐθνῶν* (aandelig Berigelse, Fordeel), bliver
 ombyttet med et mere specielt: *ἥττημα*; og dette Ord**)
 finder her sin Forklaring i Modsætningen til *πλήρωμα*.
 I Gen. 48, 19. 25 bliver *כִּי יִבְרַח* oversat første Gang
πλήθος, anden Gang *πλήρωμα*, og efter denne Analogi
 oversættes her: „Mindretal“ og „Fuldtal“, eller nærmere
 efter Sprogbrugen: „Tab“ og „Udfyldning“.***) Apostelen
 gjør her et troesfuldt Indblik i Guds Naades-Huushold-
 ning, hvor det Onde maa tjene til det Godes Fremme;

*) Jvf. Matth. 21, 43: „Guds Rige skal tages fra eder og gives
 til et Folk“ (*ἔθνει*) o. s. v. Apg. 13, 46: „eftersom I forskyde
 Guds Ord . . , sec saa vende vi os til Hedningene“.

**) Egenl. Underlegenhed, Forfald, Forringelse (s. 1 Kor. 6, 7), af
ἡττᾶσθαι: staae tilbage for *ο*: *νικᾶσθαι*, s. 2 Kor. 12, 13. 2
 Ped. 2, 19-20.

***) Næmlig: „det Tab, som Guds Rige har lidt ved dem, og Udfyldning
 af dette Tab“. Philippi. — *πλήρωμα* oversættes af Vulgata:
plenitudo, af Luther: „volle Zahl“, i d. og sv. Overs. „Fylde“;
 — og *ἥττημα* i Modsætning dertil: *diminutio* (Vulg. Calv.),
 „Abnahme“; saaledes Luther før 1530 (og sv. Overs.), men
 senere „Nachtheil“ (d. Ov. „Skade“). Grotius og Bengel:
paucitas — *plenitudo* s. *abundantia*. Saaledes ogsaa (efter Chry-
 sost. og Theodoret) Reiche, Olsh., B. Crus., de Wette,
 Nielsen. Af andre nyere Fortolkere bliver Modsætningen nu-
 anceret paa forskjellig Maade: „sædeligt Forfald — fuld Nor-
 maltilstand“; „Fordærvelse — Frelserfylde“; „Mangel paa aande-
 lige Goder — Fylde af samme“ o. s. v.

det øieblikkelige Tab i det Enkelte er Vei til Vinding for det Hele.

V. 13—14. Som „Hedningenes Apostel“ (*ἔθνων ἀπόστολος*. jvf. Apg. 9, 15. Gal. 2, 7), finder Paulus særlig Opfordring til at imødegaae den Tanke, at Israel skulde ligge udenfor Grændsen af hans Apostelkaldelse. Han lægger Hedningene det med Eftertryk paa Hjerte (*ὕμιν λέγω τοῖς ἔθνεσι*): „at han tvertimod vil finde sin Apostelgjerning forherliget (*τὴν διακονίαν μου δοξάζω*), om det kan lykkes ham at føre nogle af sine Landsmænd til Frelsen“ (*μου τὴν σάρκα οὖ τοὺς συγγενεῖς μου κατὰ σάρκα*, 9, 3).*) — Troesslutning fra det nærværende Mindre til et tilkommende Større: „Dersom Forkastelsen“ (neml. af Israels Fleerhed, — saaledes ifølge Modsætningen til *πρόσληψις*. i anden Bem. Apg. 27, 22)**)“ har tjent til at bringe Udsoning af Hedningeverdenen (*καταλλαγὴ κόσμου*) tilveie, hvortil vil da vel Optagelsen af Israel føre uden til Liv af Død? Er denne Gjenoplivelse at tage i egenlig eller uegenlig Bemærkelse? For det sidste (i Analogi med 6, 13: *ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας*) taler den abstracte Form af Udtrykket: *ζωὴ ἐκ νεκρῶν* (uden Artikel) og Forbindelsen: *τις . . εἰ μὴ*, der antyder en fjernere liggende Tanke, en aandelig Udtydning. Altsaa: den positive Fuldkom-melse af Udsoningen: Overgang i den sande christelige Livstilstand, hvor den aandelige Død er overvundet.***) Jvf. Calvin: „Etsi una res est, verbis

*Større. Gode. 21
Ti us. velle afh.
af 10 & 12
hvisk. navn for
klaus. ved. 10.
ligt at endede.
- 10. 21 11 us
Ch. 2. 3, 11.*

*) Jvf. Gen. 29, 14: *ἐκ τῶν ὀστέων μου καὶ ἐκ τῆς σαρκός μου*.

**) I samme Betydning som i Apg. oversætter Vulg. „amissio“ og Luther „Verlust“.

***) Saaledes, efter Melancthon, Calvin og Bengel, enkelte Nyere. — Den almindelige Fortolkning (allerede hos Chrysost. og Theodoret) fastholder derimod den egenlige Mening: om Opvækkelse til det hinsidige Livs Herlighed „Optagelsen af de endnu uomvendte Jøder vil være af saa herlig

tamen plus ac minus inest ponderis, quod satis est ad nervos argumenti“; — den samme Fuldførelse af en Tanke fra det Mindre til det Større som i 5, 10: „naar vi . . . ere blevne forligte med Gud ved hans Søns Død, skulle vi meget mere, efter at være forligte, blive frelste ved hans Liv.“

V. 16—18. Jødefolkets oprindelige Værdighed og Værd: den oprindelige Hellighed, Udkaarelsen til Naadesværkets Udførelse oplyses ved det dobbelte Billede af „Førstegrøden (*ἡ ἀπαρχή*)“*) og „Røden (*ἡ ῥίζα*)“ overfor „den hele Deig“ (*τὸ φύραμα*: 1 Kor. 5, 6. Gal. 5, 9) og „de enkelte Grene (*οἱ κλάδοι*)“. Det fælles Sammenligningspunkt i „Førstegrøden“ og „Roden“ overfor „Deigen“ og „Grenene“ er ikke alene Tidsforholdet — et Tidligere, modsat et Senere — men ogsaa et organisk Causalitetsforhold: Meddelelse fra Hiint til Dette af en indre Beskaffenhed,**)

Beskaffenhed, at den fører den sidste salige Udvikling med sig, nemlig Livet, som begynder med Opstandelsen af de Døde“. Meyer.

*) Num. 15, 19—21 (LXX): „Naar I spise af Landets Brød, skulle I bringe Herren *ἀφορίσμα* (Luth. „eine Hebe“); Førstegrøden af Deigen (*ἀπαρχὴν φύραματος*) skulle I udskille (*ἀφοριεῖτε*) til Brød . . . og give Herren som Offer fra Slægt til Slægt.“

**) 1. Sammenstillingen af de tvende Lignelser — hentede fra forskellige Forhold: Offervæsenet og den organiske Natur, og i sig selv uligeartede — har unægtelig sin Vanskelighed. „Førstegrøden“ er en Deel af *τὸ φύραμα*, som tages ud deraf og forudsætter denne, — altsaa et ganske andet Forhold end det, hvori Roden staaer til Stammens Grene. Var Hovedsagen den at bringe Naturforholdet i Billedsproget nærmere til hinanden, kunde man derfor (med Olshausen, Krehl o. A.) ved *ἀπαρχή* tænke paa den første Afgrøde, selve Frugtkornene (i Modsætning til den hele Sædmasse), hvoraf *τὸ φύραμα* tilberedes. Men Hovedbegrebet i den billedlige Tale er „Helligheden“ (*ἀγία* kaldes i V. 16 baade *ἡ ἀπαρχή* og *ἡ ῥίζα*), og helliget blev Brøddeigen først ved Anvendelse af Førstegrøden som

og den billedlige Tale viser under en dobbelt Form tilbage til Israels Stamfædre (*οἱ πατέρες*, 9, 4.) jvf. V. 28: *ἀγαπητοὶ διὰ τοὺς πατέρας*. Men Forholdet imellem det Oprindelige og det Nedstammede træder renest og klarest frem i Billedet *ἡ ῥίζα* og *οἱ κλάδοι*. Dette bliver derfor foretrukket og lagt til Grund i det Følgende, — og specialiseret ved „Olietræet“ (*ἡ ἐλαία*, 77), det altid grønne Træ med det glindsende Løv og den indholdsrige Frugt, som gav Stoffet til den hellige Salve, derfor i det Gl. Test. det hyppige Symbol paa Israel, det udvalgte, Gud helligede Folk: „Olietræet lig er dets Glands, dets Duft som Libanons“ — „af Jehovah benævnet: grønt Olietræ, skjønt smykket med Frugt, anseeligt i Væxt“ (Jer. 14, 9. 11, 16). — „Det deelvise Affald i Israel (*τίνες τῶν κλάδων ἐξεκλάσθησαν*) kan have til Følge, at Hedningene (*ἀγριέλαιος*, *רִשְׁפִּי רִשְׁפִּי*: Nah. 8, 15) blive kaldede til at indtage den Frafaldnes Plads (*ἐνεκεντριόσθης ἐν αὐτοῖς*); men for disse er det

*Men, hvordan
at j. 10. her er
at betynte som
et delvise, som er
af det vilde Olie-
træ, her (10) j.
en gammel evigt
skæbne.*

„Opf. 100“
Tempelgave. Men, da denne Anvendelse gik forud, førend den øvrige Brøddeig toges i Brug, bortfalder det Anomale i Sammenstillingen af begge Billeder, forsaavidtsom Tids-Prioriteten ogsaa kan overføres paa „Førstegrøden“. Uden Tvivl er det dog Erkjendelsen af det mindre Træffende i dette Billede, der har bragt Apostelen til at lade det falde og i det Følgende indskrænke sig til det ene.

2. Det maa ansees som givet ved den sammenstillende Parallelisme, at de tvende Billeder falde sammen i Betydningen: om Israels Stamfædre og Folket, som har modtaget en Indvielse ved Nedstamningen fra dem. Andre Udtydninger (Roden: „det ideale, i Patriarcherne begrundede Theokrati“, eller „den af de troende Jøder bestaaende Moderkirke“ (jvf. 16, 5); — Grenene: „det ydre nationale Forhold til Theokratiet“, eller „Jøderne, som ifølge deres nationale Stilling havde skullet gaas over til Kirken“ (de Wette), ere for kunstlede til at tiltale, og endnu mere vilkaarligt er det at tyde de tvende Billeder forskjelligt: „Rod og Grene“ om Patriarcherne og Folket, „Førstegrøde og Deig“ om de første Jødechristne og Jødefolket (Reiche, Rückert o. A.).

154
 Cap. XI. 18-22.

saaledes en senere personlig Deelagtiggjørelse (συγκοινωνός . . . ἐγένου) i de Guder, som for Israel have Grund i oprindelig Benaadning (ἡ ὄριζα βουστάζεις), og enhver Hovmodstanke fra Hedningenes Side er

alle vil hē, ed forstaae de afbrudte i Græsk, men i Israel overh. Niim ?)

2, 13. 3, 14).
 V. 19—24. Men Hedningen har en anden Betragning paa rede Haand (ἐρεῖς οὖν), hvori det selvsyge, forfængelige Sind træder paa det stærkeste frem: „hvorfor ere vel Jøderne udrevne af den naturlige Forbindelse med de hellige Fædre (ἐξεκλάσθησαν)? mon ikke, for at (ἵνα) jeg skal indtage deres Sted?“ — Apostelen kommer Selvtillfredsheden imøde (καλῶς), men kun for at føre Tanken om i ganske anden Retning ved Eftertænkning over Grunden til det Omslag, hvorved Israels og Hedningenes Stilling til Evangeliets Frelse er bleven forbyttet: Grunden er at søge i Guds „Godhed (χρηστότης)“ og hans „Strengthed“ (ἀποτομία, s. 2 Kor. 13, 10. Tit. 1, 13, her særlig passende til den billedlige Tale), og i den tilsvarende troende Stemning hos Hedningene, den vantroe hos Jøderne (τῆ πίστει. τῆ ἀπιστία ο: διὰ τὴν πίστιν, τὴν ἀπιστίαν).*) Der ligger heri for Hedningene Advarsel imod hovmodig Selvfortrøstning (μὴ ὑψηλοφρόνει, s. 1 Tim. 6, 17), og Paamindelse om Selvaarvaagenhed (φοβοῦ, efter Ordet: 1 Kor. 13, 12: ὁ δοκῶν ἐστάναι βλεπέτω μὴ πέσῃ, 1 Kor. 10, 12): „ligesom Hedningene tør fortrøste sig til den guddommelige Godhed, naar de selv holde fast ved den“ (εἰάν ἐπιμεινῆς τῆ χρηστότητι, jvf. Apg. 13, 43: ἐπιμ. τῆ χάριτι), saaledes staaer Exemplet af Guds Strengthed imod sit Eiendoms-Folk (τῶν κατὰ φύσιν κλάδων οὐκ ἐφείσατο) saameget mere frygtindjagende

*) Jvf. Gal. 6, 12: ἵνα μὴ τῷ σταυρῷ τ. Χριστοῦ διώκωνται ο: διὰ τὸν σταυρὸν τ. Χρ.

Naah fundenes saaledes faaretil. som fæthod gaae igjennem Cap. 11, 11-24: 2° τῶν i v. 14, 2° ἐπιμεινῆς (v. 22), 2° μὴ ἐπιμεινῆσθε (v. 23). — Men overh. saaledes der atter i mindere Prosa, nemlig i Prosa af Paulus siger: καὶ οὕτως πᾶς Ἰσραὴλ συνδιέθετο (v. 20) som en del i sig selv, her end ikke at

*v. 22. περιόδω εν τω ...
 εἰς τὰς βαρ. παρὰ τῶν ἀπὸ τοῦ
 δεξιῦν ἰδόντων ἡ ἑστῶσα ἐν τῷ
 δεξιῷ ἰδόντων ἡ ἑστῶσα ἐν τῷ
 δεξιῷ ἰδόντων ἡ ἑστῶσα ἐν τῷ*

for de udenfra Tilkaldte i lignende Tilfælde af Frafald*)
 (μήπως (sc. φοβήτεον) οὐδὲ σοῦ φείσῃται, — ἐπεὶ καὶ
 οὐ ἐκκοπήσῃ). „Men nærmest ligger det da ogsaa Is-
 rael at bevare Haabet levende til Guds mægtige Godhed“
 (δυνατὸς ἐστὶν ὁ Θεὸς jvf. 14, 4. Matth. 19, 26): „at han,
 naar de forsage deres Vantro (ἐὰν μὴ ἐπιμείνωσι τῇ
 ἀπιστίᾳ), vil atter føre Israel tilbage i den Stilling, som
 ifølge Guds Naadesplan er den naturlige for dem“ (κατὰ
 φύσιν ἐγκεντριθοῦσονται τῇ ἰδίᾳ ἐλαίᾳ, i Modsætning
 til παρὰ φύσιν).**)

*. Fint. i det hele
 en stjerne som
 v. 22. and 23. og
 — men i det hele
 udtale noget som
 mildende (masvie)
 (Alyce).*

V. 25—27. Apostelen har saaledes arbeidet sig frem
 til det Punkt, hvor han kan drage Sløret tilside for den
 guddommelige Forsynsstyrelse af Evangeliets Gang over
 Jorden, igjennem Folkenes, Israels og Hedningenes
 Slægter: „vult brevi et aperta sententia hanc valde per-
 plexam quæstionem concludere.“ Calvin. Indgangsordene
 οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν ere beregnede paa at spænde Op-
 mærksomheden paa noget Betydningsfuldt (jvf. 1, 13. 1
 Kor. 10, 1. 12, 1. 2 Kor. 1, 8. 1 Thess. 4, 13); — thi
 det er et „Mysterium“, der stilles frem for Troens
 Syn i en hemmelighedsfuld Sandhed, uantagelig for den

*) Den samme Slutningsfølge som i 2 Ped. 2, 4—5: εἰ γὰρ ὁ Θεὸς
 ἀγγέλων ἀμαρτησάντων οὐκ ἐφείσατο . . . καὶ ἀρχαίου κόσμου
 οὐκ ἐφείσατο κ. τ. λ.

**) Imod det V. 17—24 anvendte Billede gjælder den Indven-
 ding: at Indpodningen ikke skeer, for at Kvisten skal forædles
 ved at føies ind i Træet, men omvendt for at virke forædlende
 ind paa Træets Safter. Vel omtales i romerske Skrifter de re
 rustica (af Columella og Palladius): at de Gamle brugte at ind-
 pøde vilde Oliegrene i et sygnende ædelt Olietræ, for at give
 det nye Kræfter; men ogsaa i dette Tilfælde er det fra Grenen
 at den friskere Saft føres ind i Stammen, ikke omvendt. Men
 Billedets Correethed er ikke at søge i det physiske, men
 i det aandelige Moment: i en saadan Omstilling af det
 physiske Motiv, at det afgiver et adæqvrat Udtryk for Ideen.
 „Ordine commutato res magis causis quam causas rebus apta-
 vit“. Orig.

ἡ πληρωμα ἡμα φησὶν ὁμοιωθεῖν τῷ θεῷ, ὅθεν ἡ ἰσοπέθει ἡμεῖς ὡς αὐτὸν, ὅθεν ἡ ἰσοπέθει ἡμεῖς ὡς αὐτὸν.

ἡ πληρωμα ἡμα φησὶν ὁμοιωθεῖν τῷ θεῷ, ὅθεν ἡ ἰσοπέθει ἡμεῖς ὡς αὐτὸν, ὅθεν ἡ ἰσοπέθει ἡμεῖς ὡς αὐτὸν.

ἡ πληρωμα ἡμα φησὶν ὁμοιωθεῖν τῷ θεῷ, ὅθεν ἡ ἰσοπέθει ἡμεῖς ὡς αὐτὸν, ὅθεν ἡ ἰσοπέθει ἡμεῖς ὡς αὐτὸν.

ἡ πληρωμα ἡμα φησὶν ὁμοιωθεῖν τῷ θεῷ, ὅθεν ἡ ἰσοπέθει ἡμεῖς ὡς αὐτὸν, ὅθεν ἡ ἰσοπέθει ἡμεῖς ὡς αὐτὸν.

menneskelige Tanke, saalænge den er overladt til sig selv, er hildet i fordomsfulde Forestillinger om vilkaarlige Forskjelle, nationale Afgrændsninger i Guds Naadesforhold til Verden, men hævet til Vished for Troen, hvor Aabenbaringen hviler paa Kjendsgjerningen af Guds Menneskeblivelse og det deri givne Forhold af Guds Naade, ligelig omfattende Alt, hvad der bærer Guds Billede i menneskelig Skikkelse. (Jvf. 1 Kor. 2, 7—10. Eph. 3, 4—5.). — Mysteriet (τὸ ἀποκρύφτον καὶ πολὺ μὲν τὸ θαῦμα πολὺ δὲ τὸ παράδοξον ἔργον. Chrysost.) er dette: „at, naar først (ἄρχις οὖν) Hedningenes Fuldtallighed (τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν) er ved Ordets Forkyndelse blevet ført ind i Christi Rige (εἰσεέλθῃ), skal Forstokkelsen blive brudt og Frelsen blive hele Israel til Deel (πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται)“.*) Under

*) Forestillingen om en almindelig Omvendelse til Christendommen, omfattende „Hedningenes Fylde“ og „hele Israel“ har den ældre, især den lutherske, Exegese nødig villet give Rum, — deels af Frygt for chiliastiske Drømmerier, deels, som det synes, fordi man meente, at Kaldelsens Herlighed tabte sig, naar en Udelukkelse ikke stod ligeoverfor. Efter Augustin (ep. 149) forklarede man „Hedningenes Fylde“ ved „ingens multitudo“, og „hele Israel“ ved „det aandelige, ægte Israel“ eller „alle Fromme“: „totus Israel Dei, quem ex utrisque colligi oportet“ (baade af Jøder og af Hedninge). Ogsaa Calvin gjør sig skyldig i en saadan Afsvækkelse af Ordene; men imod den kan man stille hans egen vægtige Paamindelse: „Non parum necessaria hæc admonitio fuit, ne defectio illius populi ultra modum infirmos turbaret, ac si perpetuo actum esset de omnium salute. Quanquam eadem hodie non minus nobis utilis est, ut sciamus quasi annulo obsignatum, latere residui numeri salutem, quem Dominus tandem ad se colliget. Quoties autem desperationem nobis inficit longior mora, occurrat mysterii nomen, quo Paulus clare admonet, conversionis modum non vulgarem neque usitatum fore, ideoque perperam facere qui eum proprio sensu metiri tentabunt. Quid enim magis perversum, quam incredibile ducere quod a sensu

*og saa dithor

anden Forudsætning kunde Paulus ikke tænke sig Guds Naadesværk — Verdens Frelse ved Christus — ført til Virkelighed. Først her er der givet Forklaring af Christi Ord om Guds Almagt i Frelses-Spørgsmaalet: „for Gud er Alt muligt,“ (Matth. 19, 26), af Christi Forjættelse: „der skal blive een Hjerd, een Hyrde“ (Joh. 10, 16), og den videre Udførelse af Pauli egen Tanke om *οικονομία του πληρώματος των καιρών*, hvor Gud efter sin Villies Raad skal „samle Alt under eet Hoved i Christus“ (Eph. 1, 9—10). — Til Beskæmmelse af Hedningenes forfængelige Selvklogskab (*ἵνα μὴ ᾔτε παρ' ἑαυτοῖς φρόνιμοι εἴητε* *δοκῆτε ὑμῖν φρόνιμοι εἶναι*. jvf. Ordspr. 3, 9: *הַחֵם בְּעֵינַיִךְ*) henviser Paulus til Forjættelsen af Jesaias (59, 20), som bebuder Hævneren, Forløseren (*ὁ ῥυόμενος*) „kommende fra Sion“, og ved ham Israels Udsøining med Jehovah „ved at borttage Hindringen for den, Ugudelighederne fra Jakob“. Saaledes Paulus efter LXX. Men i den hebr. Text forjættes en Hævner, (*לְאַדָּנָה*, som der er Jehovah selv) „for Sion“ (*לְיְהוּדָה*),* — nærmere bestemt: „for dem i Jakob, der omvende sig fra Misgjerning (*הַלְשָׁבִי שָׁפָע*). Med denne Indskrænkning vilde Stedet have været ubrugeligt for den paulinske Tanke; Betingelsen, ved hvilken her Forjættelsen standser, staaer i ligefrem Modsætning til Apostelens ube-

Matth. 19, 26.

Joh. 10, 16.

* en udsøining, udsøining. Forkl. Afskrift.

* udsøining: for dem, der omvende sig. de sig. NB

nostro remotum est: quum ideo vocetur mysterium, quia incomprehensibile est usque ad tempus revelationis.“

- *) I LXX læses *ἐνεκεν Σίων*, og Paulus afviger saaledes i Ordene *ἐκ Σ.* fra den græske Oversættelse saavel som fra Grundtexten, uden at der sees nogen Grund til Afvigelsen; thi *ἐνεκα* vilde passe ligesaa vel til Anvendelsen som *ἐκ*. Forsaavidt er det en Conjectur (af Beza) som ikke blot er skarpsindig men ogsaa har Krav paa Opmærksomhed: at den oprindelige Læsemaade har været *ΕΚ* (ο: *ἐνεκα*), men at Tverlinien, Tegn paa Skrift-Forkortningen, er tidlig bleven overseet af Afskriverne, og at Læsemaanden *ἐκ* saaledes ved Uagtsomhed er kommen ind i Texten.

U. 28 siger altsaa, at Israel endnu ere vidnelige "skjændt den U. 7 sagde, at de ikke vare det. Det skulde ogsaa klart at Udtalelsens ikke ene faste dogmatiske Begreber, men at Betjæningens Bestandigt varieres.

tingede πᾶς Ἰσραήλ. — De følgende Ord καὶ αὐτῆ — διαθήκη udgjøre den første Deel af det næste Vers hos Jesaias. Eftersætningen er her: „min Aand, som hviler over dig, og mine Ord, som jeg lægger i din Mund, skulle ikke vige fra din Mund og fra din Sæds Mund“ o. s. v. Hos Paulus derimod er den tilføiede Slutning hentet fra et andet Sted hos Jesaias (27, 9, efter LXX): ὅταν ἀφέλωμαι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. jvf. Hebr. 10, 4 (Ἰησοῦ Νηβ).

V. 28—32. Det Paradoxe i den midlertidige Stilling af Israel (forstærket ved den amphiboliske Brug af Partiklerne κατὰ og διὰ): „Naar hensees til Forholdet til Evangeliet (κατὰ τὸ εὐαγγέλιον), ere de Fjender (ἔχθροι sc. τῷ Θεῷ d. s. s. θεοσυνοχίαι, 1, 30), og det er dette, der kommer eder tilgode (δι' ὑμᾶς); men i Henhold til den historiske Udkaarelse af Israel (κατὰ τὴν ἐκλογὴν, s. 9, 4-5) ere de bestandig Gjenstand for Guds Kjærlighed (ἀγαπητοὶ) ifølge Hensyn til Fædrene (διὰ τοὺς πατέρας)*); thi Gud kan ikke omstemmes ved Omslag i Menneskenes Sind; den guddommelige Villie, som benaader og kalder (τὰ χάρισμα καὶ ἡ κλήσις), kan ikke omskiftes eller standses udenfra“ (ἀμεταμέλητα, 2 Kor. 7, 10. jvf. 1 Sam. 15, 29: οὐκ ἄνθρωπος ἐστὶ τοῦ μετανόησαι). — Eftertryksfuld Gjentagelse af den samme Tanke: hvorledes Guds Naades Værk kan blive fremmet ad forskjellige Veie, ved forskellige Midler. „Hedningenes for dums Gjenstridighed (πότε ἠπειθήσατε) er bleven vendt til Benaadnings-Forhold (ἠλεήθητε), og hertil er Jødernes Gjenstridighed bleven medvirkende Middel (τῆ τούτων ἀπειθεία)**); saaledes skal Jødernes

*) Jvf. 2 Makk. 8, 15: „de bade Herren, at han vilde udløse dem . . , om ikke for deres Skyld, saa for Pagterne med deres Fædre.”

**) Luther oversætter her (ligesom Vulgata) lidet correct: „wie Ihr nicht habt geglaubt“ — „ihrem Unglauben“ (som om der

Συμφ. ἰδίᾳ
καὶ κατὰ τὸ
ἐχθροὶ sc. τῷ
Θεῷ.

nuværende Gjenstridighed (*νῦν ἠπειθήσαν*) blive ført til samme Maal, og hertil skal Barmhjertigheden, som er vederfaret Hedningene, blive Middel“ (*τῷ ὑμέτερω ἐλέει* henført til det følgende *ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐλεηθῶσι*; — lignende Inversion s. 1 Kor. 9, 15. 2 Kor. 2, 4. 12, 7. Gal. 2, 10).*) — „Ikkun saaledes bliver den fælles Syndighed hos Alle, den modstræbende og gjenstridige Villie forenelig med Guds altstyrende Forsyn (*συνέκλειστος τοὺς πάντας εἰς ἀπειθείαν*, Gal. 3, 22. פּוֹרְסוּ : Ps. 31, 9), at Gjenstridigheden bliver, formedelst Guds naadefulde Styrelse, Vei til Naadesforholdet“ (*ἵνα τοὺς πάντας ἐλεήσῃ*). Jvf. Erasmus: „Sic Deus ineffabili consilio dispensat ac temperat res humanas, ut nullum sit genus hominum non obnoxium peccato, non quod ille cuiquam sit auctor peccandi, sed quod ad tempus sinat homines suo vitio prolabi, ut agnito errore sentiant, se non suo merito sed gratuita Dei misericordia servatos esse, ne insolescant.“ — Imedens Melanchthon ved dette Sted udhæver den bestemte Modsætning til en absolut Forskydelse — „hanc

---

læstes *ἠπιστήσατε. ἀπιστία*). Ogsaa d. og sv. Overs. vakler imellem „Vantro“ og „Ulydighed“ (Gjenstridighed).

- *) Først ved denne Interpunction og Construction (nu almindelig antaget, efter Beza) bliver Parallelismen fuldstændig: *τῷ ὑμέτερω ἐλέει* svarende til *τῇ τούτων ἀπειθείᾳ* (den samme Virkning opnaact ved modsatte Midler). Hos Luther (og sv. Overs.) er Meningen forveilet, idet *τῷ ὑμέτερω ἐλέει* er taget som Object for *ἠπειθήσαν* (efter Vulgata): „Jene haben jetzt nicht wollen glauben an die Barmherzigkeit, die euch widerfahren ist“; — og ikke mindre i d. Overs.: „saaledes cre og Disse nu blevne ulydige ved (?) den Barmhjertighed, som Eder er vederfaren“. Erasmus tager *τῷ ἐλέει* som Grunden til Jødernes Gjenstridighed (o: *διὰ τὸ ὑμετ. ἔλεος*). En antageligere Mening vilde fremkomme ved at oversætte: „for at Barmhjertighed skal vederfares Eder“ (o: *εἰς τὸ ἐλεηθῆναι ὑμᾶς*). Men om enhver saadan Forbindelse af Sætningerne gjælder det Samme: at Parallelismen er brudt.

particulam universalem (τοὺς πάντας) opponamus tentationi de particularitate; non fingamus in Deo contradictorias voluntates“ — indskærper Calvin: „nimis crasse delirant qui hinc colligunt, omnes fore salvos; Paulus enim simpliciter intelligit, tam Judæos quam gentes non aliunde quam ex Dei misericordia salutem consequi (?), ne cui conquereudi materiam relinquat.“

V. 33—36. „O Dyb (βάθος: uudtømmelig og uudgrundelig, jvf. 1 Kor. 2, 10) af Guds Naadefylde (πλούτου, s. 10, 12) og Viisdom og Kundskab!“ For denne Tredeling*) taler ikke blot, at den stærk betonedede Adskillelse („baade . . og“) af de ligeartede Begreber σοφία og γνώσις vilde være uden Betydning, men fornemmelig og afgjørende Tankefølgen i V. 34 og 35. Thi saa øiensynligt som Uransageligheden af „Guds Domme“ (κρίματα), Usynligheden af hans Veie (ὁδοί) og det Efterfølgende: τίς ἔγνω; .. og τίς σύμβουλος αὐτοῦ; .. indeholder Forherligelse af „Guds Viisdom og Kundskab“ (d. e. med Hensyn til Formaal og til Midler), ligesaa klart viser det følgende τίς προέδωκεν αὐτῷ; .. tilbage til „Guds Naadefylde“. Efter den lutherske Oversættelse**) har dette Led af Talen intet Støttepunkt i det Foregaaende. — Den uudgrundelige Dybde af Guds Viisdom, den uendelige Rigdom af hans Naade udgjør Hovedæmne for Lære og Lovpriisning i det Gl. Testament***); af

*) Saaledes — de tre Ord: πλούτου, σοφίας, γνώσεως sideordnede — oversættes der almindeligt i den nyere Exegese, efter Chrysost. og Theodoret — Grotius og Bengel.

**) „O welch eine Tiefe des Reichthums, beides der Weisheit und Kenntniss Gottes!“ Ligesaa Calvin og d. og sv. Overs., og af de nyere Fortolkere Reiche.

***) Jvf. Ps. 36, 6 (LXX) το κρίματα σου ὡς ἀβύσσος. Sir. 18, 3. 5: τίς ἐξηγήσασιν τὰ μεγαλεῖα αὐτοῦ . . . οὐκ ἔστιν ἐξηγήσασιν τὰ θαυμάσια τοῦ κυρίου. Viisd. 9, 13: τίς γνώσεται τὴν βουλήν τοῦ Θεοῦ, ἢ τίς ἐνθυμηθήσεται, τί θέλει ὁ κύριος;

det rige Udvalg henviser Apostelen til Jes. 40, 13 efter LXX (*τίς ἔγνω νοῦν κυρίου*; Forkyndelse af den guddommelige σοφία og dens κρίματα, -- *τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο*; af den guddommelige γνώσις og dens ὁδοί), — og til Job 41, 3 (med omtrentlig Gjengivelse af Indholdet): „hvo er kommen forud for mig, at jeg skulde gjengjælde ham?“ I Modsætning til den formastelige Tanke om menneskelig Evne til at gennemskue Guds Villies Raad, til at udsprede hans Forsyns Veie, til at fremstaae med Krav paa hans Velgjerninger, bøier Apostelen sig — „*tanti arcani sublimitate victus*“. Calvin — i Tilbedelse af Gud som Grund til Alt i dets Tilbliven (*ἐξ αὐτοῦ*), dets Væren (*δι' αὐτοῦ*), dets Udviklingsgang (*εἰς αὐτόν*)*): — „*origo et cursus et terminus rerum omnium*“. Bengel. „*Summa est: præpostere everti totum naturæ ordinem, nisi Deus, qui principium est rerum omnium, idem etiam sit finis*“. Calvin. Jvf. 1 Kor. 8, 6. Kol. 1, 16. Men fordi Gud har aabenbaret sit uudgrundelige Væsen efter sit Forhold til Verden som Faderlighed, Kjærlighed og Naade, derfor kan Christi Apostel øine igjennem Mysteriets Slør: at ἡ ἀπίθεια skal hos Alle, tidligere eller senere, blive besejret af τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, -- og derfor kan han, til samme Tid som Tanken standser svimlende overfor Uendelighedens Majestæt, paa Menneskehedens og paa Evangeliets Vegne finde fuld Fred og Hvile i Tro paa den

*) En mærkelig Ord-Parallelisme frembyder Markus Aurelius's Udsagn: *ἐκ σου πάντα, ἐν σοι πάντα, εἰς σε πάντα* (IV. 29). Men bag den samme Ordlyd er der en religiøs Grundforskjellighed: i Pantheismen er Naturlivet (ἡ φύσις) den fysiske Eenhed, hvori al Tilværelse gaaer op; i Theismen er Gud den fra Verden væsensforskjellige Grund til Alt hvad der er og Alt hvad der skeer. Derfor hedder det hos Stoikerne: *ἐν σοι*, hos Apostelen: *διὰ σου* (den fysiske Identitet og den styrende Forsynsmagt). Den religiøse Modsætning er givet i denne Ordforskjel.

Almægtige, ved hvis Villie Alt er blevet til, ved hvis Villie Alt bestaaer, efter hvis Villie Alt omsider maa bœie og føie sig. Fra Christendommens inderste Aabenbaringsdyb er saaledes den høitidelige og prophetisk træsterige Afslutning hentet, der ender Apostelbrevets dogmatiske Deel.

„Postquam ea tractavit Paulus, unde necesse erat in regno Dei erigendo incipere: ab uno Deo petendam justitiam, ab unica ejus misericordia salutem nobis inquirendam, in solo Christo positam nobis esse bonorum omnium summam et quotidie proponi, — nunc optimo ordine transit ad mores formandos. Siquidem salvifica illa Dei Christique cognitione anima quasi regeneratur in coelestem vitam; sanctis autem exhortationibus ac præceptis vita ipsa quodammodo formatur et constituitur. Frustra enim componendæ vitæ studium ostendas, nisi prius omnis justitiæ originem hominibus in Deo et Christo esse ostenderis; — quod est ipsos a mortuis excitare. Atque hoc præcipuum est Evangelii et Philosophiæ discrimen.“ Med denne ægte evangeliske Betragtning indleder Calvin den parænetiske Deel, som her træder frem i større Udførlighed og Selvstændighed end i noget andet af Apostelens Breve.

Capitel. XII.

V. 1—2. Den opfordrende Tiltale (*παρακαλῶ*) her: Formaning; — „Moses jubet, apostolus hortatur.“ Bengel. Formaningen fremgaaer naturlig (*οὐν*) af den foregaaende Betragtning af Guds til Alle udstrakte Barmhertighed, og Bestemmelsen *διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ* *) (*רַחֲמִים*):

*) „Attici orant, hortantur et obtestantur *πρός τινας*: alicujus qui reverendus sit ratione habita. Contra Paulus orat, hortatur et

Rørelser og Yttringer af det barmhjertige Sind) viser tilbage til 11, 32: *ἵνα τοὺς πάντας ἐλεήσῃ*: — „qui misericordia Dei recte movetur in omnem Dei voluntatem ingreditur.“ Bengel. — Formaningen har det menneskelige Liv som Heelhed til Gjenstand, i Forholdet til Gud og til Verden: som fuldstændig og ubetinget Selvhengivelse til Gud, som selvstændig Selvbevarelse overfor Verdsligheden.*) Offersproget er benyttet: *παρασῆσαι* (s. 6, 13) *τὰ σώματα*, d. e. den menneskelige Personlighed, det aandelige Væsen, som er virksomt i Verden gennem Legemets Organ, skal være indviet til Gud. Jvf. 1 Kor. 6, 19-20: „eders Legem er den Hellige Aands Tempel, som er i eder; — forherliger da Gud i eders Legeme!“ Denne Selvindvielse er „et levende Offer“ (*θυσίαν ζῶσαν*): ikke til Slagtning, men hvor Livet selv er Offeret — „oblatio viva sistitur, non mactatur.“ Bengel —, og den er „en fornuftig, aandelig Dyrkelse“ (*λογικὴν λατρείαν* κερα. ἐλεῖν.: for-
uift., sandelig.) = *πνευματικὴν*, jvf. 2 Ped. 2, 2: *λογικὸν γάλα*, i Mod-sætning til den udvortes, ceremonielle, som er Skin i Virkelighedens Sted. (*ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ*, Joh. 4, 24.***) — Det til Gud helligede, ved Guds Villie alene

jubet *διὰ τινος*: per personam aut rem, i. e. re aut persona utens, rem aut personam, cujus cogitatio lectorum animos percelsat, commemorans (Rom. 15, 30. 1 Cor. 1, 10. 2 Cor. 1, 10). Ita etiam Romani“. Fritzsche.

*) Calvin: „Scimus, impuros homines quicquid de immensa Dei bonitate in Scriptura proponitur ad carnis licentiam cupide arripere; atqui docet hæc contestatio, donec probe teneant homines quantum debeant misericordiæ Dei, nunquam serio affectu eum colere“.

**) Man savner her det sædvanlige paulinske Ord *πνευματικὴν*, og det ligger derfor nær at søge en anden (intollektuel) Betydning for Udtrykket *λογικὴ λατρεία*: „den tænkte, ideelle, uegenlige Dyrkelse“ (σ: *ἀσώματος, νοερά*), mods. den sandselige, blodige Offercultus. Jvf. test. VII patriarch. (Fabric. I. p. 547): οἱ

styrede Liv viser sig overfor Verden som aandelig Fasthed, der ikke laaner Form og Udtryk af den holdningsløse, omskiftelige Verdensaand (*μη̄ ανοχηματιζεσθαι***) *τῷ αἰῶνι τούτῳ*, jvf. 1 Ped. 1. 14); den er derimod gradviis „Omdannelse“ (*μεταμορφουσθαι*, 2 Kor. 3, 18. Vulg. reformamini.)***), som bestaaer i „Sindets Fornylelse“ (*τῆ̄ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς*, jvf. Tit. 3, 5. Eph. 4, 23) i den hele indre Livsanskuelse og Livsretning, og som sætter istand til ret og sikker Prøvelse (*εἰς τὸ δοκιμάζειν*) af Det, der som Godt og Fuldkomment er stemmende med Guds Villie†). Jvf. Eph. 5, 10.

ἄγγελοι) κυρίῳ ὁσμὴν εὐωδίας λογικὴν κ. ἀναιμακτον προσφορὰν.
Saaledes — ikke usandsynligt — Fritzsche.

*) Infinitiv-Formen, styret af *παρακαλῶ ὑμᾶς*, saavel som i det følgende *μεταμορφουσθαι*, er foretrukket for Imperativ-Formen af Griesbach, Lachmann og Tischendorf efter mange af de ældste Haandskrifter. ** ἴστω ἰσίδωτε ἰσάστω.*

**) *σχῆμα* = habitus. Hesych. *πλάσμα. διάθεσις*. Jvf. 1 Kor. 7, 31: *παράγει τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου.*

***) *μεταμόρφωσις* = *μεταχαρακτηρισμός*. Phavorin. — Hos de græske Kirkefædre (Chrysost., Theodoret., Theophyl.) bliver *μορφή* stillet i Modsætning til *σχῆμα*: som det virkelige Væsen, den naturlige Skjønhed (*ἢ τῆς ἀρετῆς μορφή, φυσικὸν ἐχούσα κάλλος, ἢ μορφή ἀληθῶν πραγμάτων σημαντικῆ*), modsat det skuffende og forgængelige Skin (*τὸ εὐτελές κ. εὐδιάλυτον κ.*). En saa væsenlig Begrebsforskjellighed har imidlertid hverken Medhold i den classiske eller i den nytestamentlige Sprogbrug (s. Phil. 3, 21). Men dog havde Apostelen her vist ikke istedetfor *μεταμορφουσθαι* kunnet skrive *μετασχηματιζεσθαι* (saaledes som i 1 Kor. 4, 6 og 2 Kor. 11, 13-14). *Μορφή* betegner vel det Ydre, Formen, men som Udtryk af det indre Væsen (ogsaa i Matth. 17, 2 og Mark. 9, 2). Bengel: „*μορφή* penitius et perfectius quiddam notat quam *σχῆμα*.“ Jvf. Senec. ep. 6: „*Sentio non emendari me tantum, sed transfigurari.*”

†) Ligesom Vulg. og Luther, henfører d. og sv. Overs. *ἀγαθόν, εὐάρεστον* og *τέλειον* til *τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ*: „Guds gode, velbehagelige og fuldkomne Villie“. Talen bliver dog mere prægnant, og det Pleonastiske i Betegnelsen af „Guds Villie“ som

V. 3. Nærmere Forklaring — λέγω γάρ: „docet, quid voluntas Dei velit.“ Bengel — i Kraft af det Apostelen forlenede indre og ydre Kald; begge Sider af dette Kald ere sammenfattede i Ordene: *διὰ τῆς χάριτος τῆς δοθείσης μοι* (jvf. 15, 15). Men Formaningen gaaer over fra det Almindelige til det Specielle. Det formanende Ord, der henvendes til Alle (*παντὶ τῷ ὄντι ἐν ὑμῖν**)), indeholder Advarsel imod det hovmodige Sind, der forrykker Selverkjendelsen og forstyrrer broderligt Samliv: *μὴ ὑπερφρονεῖν* (kun paa d. St. ο: *ὑψηλοφρονεῖν*) παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν (ο: *παρὰ τὸ καθήκον*), — og Paamindelse om at bevare ἡ σωφροσύνη (*φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν*). Chrysost. *σώας τὰς φρένας ἔχειν*): den aandelige Sundhed, som ytrer sig i sand Vurdering af eget Jeg og af Andre (jvf. Tit. 2, 6. 1 Ped. 4, 7), navnlig altsaa i Modsætning til egoistisk Selvophøielse (i 2 Kor. 5, 13 mods. *ἐκατηγήναι*) ο: *μετριοφρονεῖν, ταπεινοφρονεῖν*. — „Dog ikke, som om Alle skulle agtes lige; det Punkt, hvorpaa Enhver er stillet, beroer paa Troens Maal“: *ἐκάστῳ ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως*, jvf. Eph. 4, 7: *κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ*. D. c. (Forklaringen ligger i det Følgende): „Troen er Kilde til og Indbegreb af alle Naadegaver med Hensyn til Reenhed og Inderlighed, Kraft og Anvendelse i Livet; her altsaa, og her alene, er Maalestokken givet for Bedømmelse og Vurdering af

„velbehagelig“ (for Gud) bliver undgaaet, naar Adjectiverne tages substantivisk. Saaledes Erasmus og de fleste nyere Fortolkere.

*) Enkelte Fortolkere (Koppe, Baumgarten, Crusius) have taget disse Ord i prægnant Betydning ο: *παντὶ τῷ ὄντι τι*: „Enhver, som gjælder for Noget iblandt Eder“ (Gal. 6, 3: *εἰ δοκεῖ τις εἶναι τι*), med Paaberaabelse af 1 Kor. 1, 28, hvor *τὰ ὄντα* stilles imod *τὰ μὴ ὄντα*, og dette Udtryk er eenstydigt med *τὰ ἀγενῆ κ. τὰ ἐξουθενημένα*. Men det er netop denne Forklaring (som her mangler), der berettiger og nøder til at afvige fra den ligefremme Ordbemærkelse; denne maa her fastholdes, ligesaa velsom i 1, 7 o. a. St.,

* Dog vist naturligt med Næsten begynde en ny Section, med
 ἔχοντες (U. 6). Saal. αγιασ. Vildg. og d. P. — Litter. begynder som
 blaasen først en Section. med (H. 7) εἴτε ὑποφύται δ.

den Enkelte“. Jvf. Bengel: „Omnium fons est fides et in ipso usu norma. Nemo debet se unum pro norma habere ad quam ceteros exigat, et putare, ceteros plane debere tales esse et idem et eodem modo agere atque ipsum“.

V. 4—6. Tildelelsen til de Enkelte af det særlige Troes-Maal (μέτρον πίστεως) og den forskjellige Anvendelse heraf oplyses (καθάπερ γὰρ . . οὕτως) ved et frugtbart Billede, hvis udførlige Tydning er givet i 1 Kor. 12*). I Forholdet imellem Lemmer og Legeme stilles paa eengang for Øie: det Nødvendige i de aandelige Gavers Forskjellighed (χαρίσματα διαφορά), — Samfundet og Samvirkningen af de forskjellige Kræfter (οἱ πολλοὶ ἐν σώμα), — det fælles Foreningspunkt (ἐν Χριστῷ, som κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας, Kol. 1, 18. Eph. 1, 22. 4, 15), — indbyrdes Hjælpsomhed som Følge af den naturlige Sammenhøren (καθ' εἰς**) ἀλλήλων μέλη).

V. 7—8. Hvormange χαρίσματα findes her adskilte og særlig betegnede? Det fire Gange gjentagne εἴτε (ihvorvel med forandret Construction) fører til at adskille fire***): 1. προφητεία d. e. Gave til at virke „Opbyggelse,

*) Grotius: „Frequens est apud omnes scriptores comparatio corporis cum corpore sociali, quale est corpus reipublicæ“. Steder af græske og romerske Forff. findes samlede hos Wetstein og Fritzsche.

**) ὁ καθ' εἰς hører til den senere Græcitet (jvf. 3 Makk. 5, 34) ο: καθ' ἕνα: 1 Kor. 14, 21. Eph. 5, 33; — Mark. 14, 19 og Joh. 8, 9: εἰς καθ' εἰς. — Lachmann og Tischendorf have, efter flere codd. unciales, optaget Læsemaaden τὸ καθ' εἰς, d. e. „hvad det angaaer Hver især“. — *... εἰς καθ' εἰς τὸ καθ' εἰς*

***)) Efter Beza og Koppe skulde der kun være givet en Adskillelse af de to Charismer: προφητεία og διακονία, saa at διδασκαλία og παράκλησις skulde være indbefattede under Prophetien, og Diakonien Omraade skulde være betegnet ved μεταδοῦναι — πρόστασθαι — ἐλεεῖν. Anordningen er sindrig, men vilkaarlig.

Paamindelse og Trøst“ (1 Kor. 14, 2), men tillige Indvielse i Guds Riges Hemmeligheder (1 Kor. 13, 2), altsaa: særlig Beaandelse, hvor Mennesket, grebet af Guds Aands Liv og Kraft, lader Ordet udstrømme i Begeistringens Fylde med opvækkende, indtrængende Magt.

— 2. *διακονία*: Gaven til ufortrøden, selvopoffrende Hjælpsomhed imod dem, der trænge til Kjærligheds Bistand og Pleie. Jvf. Apg. 6, 2-3. Hebr. 6, 10. 1 Tim. 5, 10. 2 Tim. 1, 18. 1 Ped. 4, 11. — 3. *διδασκαλία*: Gave til sammenhængende, klarende Belæring. Jvf. 1 Kor. 14, 26: *ὅταν συνέρχησθε, ἕκαστος . . διδαχὴν ἔχει*.

— 4. *παράκλησις*: Gave til at anvende Evangeliet paa Livets forskjellige Forhold til Paamindelse, Formaning, Trøst. Med denne Udskillelse af de forskjellige Charismata, alle nødvendige for det christelige Livs Sundhed, kan nærmest jevnføres 1 Kor. 12, 28: *ἔθετο ὁ Θεός ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ . . προφήτας, διδασκάλους . . ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις*.

I hvilken Hensigt ere de forskjellige Naadegaver sammenstillede? ikke for at give en Beskrivelse af dem, en Betegnelse af enhvers særegne Natur, men i parænetisk Henseende, for at minde om den rette og rettelig begrænsede Anvendelse. Dette følger af Foredragets hele Anlæg. Ligesom Capitlet begynder med *παρακαλῶ* og fortsættes (V. 3) med *λέγω γὰρ*, og ligesom Talen fra V. 9 af er heel igjennem opfordrende og paamindende, saaledes maa derfor ogsaa her det manglende Verbum udfyldes i Imperativform: *εἶτε προφητείαν . . sc. προφητεύωμεν. ἐν τῇ διακονίᾳ . . . sc. ὤμεν. ἐν τῇ διδασκαλίᾳ . . sc. ἔστω. ἐν ἀπλότητι . . . sc. ποιεῖτω*.

Prophetiens Gave skal anvendes *κατ' ἀναλογίαν τῆς πίστεως*. Udtrykket viser umiddelbart tilbage til V. 3: *μέτρον πίστεως*, betegner altsaa den subjective Tro: „i Forhold til Troens Energi skal den prophetiske Gave

bruges^{*)}. Der er her en nærmere Forklaring givet af
 det paulinske Ord: *πνεύματα προφητῶν προφήταις*
υποτάσσεται (1 Kor. 14, 32), en Advarsel imod, under
 Skin af prophetisk Indgivelse at rive sig løs fra den
 virkelige Troesgrund, at skruer sig op til noget Falskt
 og Uægte.***) — *Godgjørenhedens Væsen* (*ὁ μετα-*
διδούς) er træffende betegnet ved *ἀπλότης* (*ο: ἀκακία,*
εὐηθεια, jvf. 2 Kor. 8, 2. 9, 11. 13): hvor den naturlige
 Drift er raadende, uden at den Høire veed hvad den
 Venstre gjør, — den omsigtsfulde Forvaltning (*ὁ*
προϊστάμενος, jvf. 1 Thess. 5, 12. 1 Tim. 3, 4. 5, 17)
 ved *σπουδή*: den ufortrødne Nidkjerhed, som ikke an-
 fægtes af Modstand, Vrangvillighed, Uskjønsomhed, —
 Barmhertighedspleien mod Syge og Fattige (*ὁ ἐλεῶν*)
 ved *ἰλαρότης* (jvf. 2 Kor. 9, 7): Sindets Freidighed under
 forstemmende, nedtrykkende Forhold.

V. 9—13. Der følger en Række enestaaende For-
 maninger. „Kjærligheden være *ἀννπόκριτος* (2 Kor. 6, 6:
 ukjendt af Classikerne) *ο: ἀνευ ὑποκρίσεως, ἐλλικρινής*.
 — „Afskyer det Onde (*ἀποστρυφούντες*, kun paa d. St.
 Chrysost. *σφόδρα μισούντες*), holder eder til det Gode!“

*) Vulg. har: „secundum rationem fidei“. Eras m.: „juxta propor-
 tionem fidei“. Luther: „so sey sie (die Prophetie) dem Glauben
 ähnlich“. Bengel: „ut Deus distribuit mensuram fidei“. d. Overs.
 „lader os bruge den i Forhold til vor Tro“. — Af gamle latin-
 ske Fortolkere er derimod Troen taget i objectiv Betydning:
fides quæ creditur. Efter dem Calvin („prima religionis axio-
 mata, quibus quæcunque doctrina deprehensa fuerit non respon-
 dere falsitatis sic convincetur“) og Melanchthon: „interpretatio
 verbi Dei sit consentiens fidei, h. e. ne discedat ab articulis fidei“.
 (som om der læstes: *κατὰ τὸν κανόνα τῆς πίστεως*). Dette
 Spor (af de Nyere fastholdt af Philippi) er benyttet paa ten-
 dentios Maade i den Lindbergske Oversættelse: „Skriftud-
 lægningen (I) efter Troes-Reglen“ (I).

**) Bengel: „ne extra fidem et ultra eam feratur, neve quis ex suo
 corde prophetet ultra id quod vidit; ac rursum, ne celet sepeli-
 atve veritatem; quantum vidit et novit et credit tantum eloquatur“.

κολλώμενοι ο: διώκοντες]: Overførelse fra den materielle Bemærkelse (Luk. 10, 11) til Betegnelse af den personlige Tilslutning (Luk. 15, 15. Apg. 8, 29. 9, 26. 10, 28. 17, 34. Vulg.: „adhærentes bono.“ Luther: „hanget dem Guten an“. d. og sv. Overs. „hænger fast ved det Gode“. Bengel: „Verba valde emphatica: odio mali qui vacat non amat vere bonum“. — Sammenstillingen af φιλαδελφία (Kjærlighed til det christelige Broderskab: οἱ οἰκείοι τῆς πίστεως, Gal. 6, 10) med φιλόστοργοι (om den naturlige Kjærlighed imellem Forældre og Børn) betegner Inderligheden og Æmhedden af den christelige Kjærlighed, „inderlig hengiven i broderlig Kjærlighed“, d. Overs. Jvf. Joh. 15, 12 ff. — προηγούμενοι (kun paa d. St.) ο: προφθάνοντες, προλαμβάνοντες (Theophyl.); altsaa: „forekommer hverandre i Æresbeviisning (agtelsesfuld Behandling)“. Jvf. Phil. 2, 3: τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους προηγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν. — Modsætning imellem ὀκνηροί (Matth. 25, 16. af ὄκνος: Lædhed, ὀκνέω: Apg. 9, 38) og ζέοντες τῷ πνεύματι (Apg. 18, 25 om Apollos. Jvf. 1 Thess. 5, 19: τὸ πνεῦμα μὴ σβέννυτε). I naturlig Forbindelse med Ordet om „Aandens Glød“ staaer Paamindeisen om „at tjene Herren“ (τῷ κυρίῳ δουλεύοντες *)

*) Den nyeste Kritik er her vendt tilbage til lectio recepta: Lachmann og Tischendorf læse τῷ κυρίῳ (efter A. B. o. fl. gl. Haandskr. og Overss.), hvorimod Griesbach har foretrukket Læsemaaden: τῷ καιρῷ δουλεύοντες, der ligeledes har flere gl. Haandskrifter til Støtte. Unægtelig vilde denne Læsemaade være at foretrække efter reon kritisk Betragtning som den vanskeligere, d. e. som den, der snarere maatte friste Afskriverne til Rettelse, end det er Tilfældet med Læsem. κυρίῳ. Men et høiere Moment kommer her i Betragtning ved Valget: „at gjøre sig til Tjener af den beleilige Tid (tempori inservire)“ er neppe nogen paulinsk Tanke; Ordene maae meget stærkt modificeres for at komme Meningen nær i Eph. 5, 16 og Kol. 4, 5: ἐξαγοράζεσθαι τὸν καιρὸν. Ogsaa ligger Betimeligheds-Hensynet her langt borte fra den øvrige Tankegang. Hos græske og romerske Forf. er

ikke i Sjælens Fyrighed at sammenblande sin egen Sag med Herrens og derved lade sig føre ud over den rette Linie, men at underordne al Id og Stræben under Herrens Villie. — I nøie indbyrdes Forbindelse staaer „Glæden i Haabet“ (*τῆ ἐλπίδι χαίροντες*), „Udholdenheden under Trængsel“ (*τῆ θλίψει ὑπομένοντες*), „Vedholdenhed i Bøn“ (*τῆ προσευχῆ προσκαρτεροῦντες*. jvf. Apg. 1, 14. 2, 42. 6, 4. Kol. 4, 2); — og ligesaa „den virksomme Deeltagelse i de Helliges Fornødenheder“ (*ταῖς χρείαις τῶν ἀγίων κοινωνοῦντες*. samme Constr. af *κοινωνεῖν* med Dativ: „tage Deel i“ i 15, 27. 1 Ped. 4, 13. 1 Tim. 5, 22. Phil. 4, 14) „og Udøvelse af Gjestfrihed“ (*τὴν φιλοξενίαν διώκοντες*). jvf. 14, 10. 1 Kor. 14, 1 — Hebr. 13, 2. 1 Ped. 4, 9.

V. 14—16. „Velsigner dem som forfølge Eder“ —

Matth. 5, 44. Gjenklang af Herrens Ord i Matth. 5, 44 — bliver nærmere forklaret: *καὶ μὴ καταρᾶσθε*, altsaa ikke blot ikke gjengjælde Ondt med Ondt, men ogsaa vide at skjelne imellem Forfølgelsen og Forfølgerens Personlighed. Jvf. 1 Kor. 4, 12: *λοιδοροῦμενοι εὐλογοῦμεν, διωκόμενοι ἀνεχόμεθα*. — *χαίρειν* og *κλαίειν*] Infin. ο: Imperat. jvf. Phil. 3, 16: „ikke forbitte Glæden for Andre ved skurrende Mislyd, ikke saare deres Sorg ved udeeltagende Kulde“ — Modstykke til Matth. 11, 17. Jvf. Sir. 7, 34: *μὴ ὑστέρει ἀπὸ κλαιόντων, καὶ μετα πενθοῦντων πένθησον*. Calv.: „*Felicitatem fratris non excipere cum gaudio, invidiæ est; non tristari si male habet, inhumanitatis*“. — „Haver det samme Sind (*τὸ αὐτὸ φρονοῦντες*) imod hverandre!“ — nemlig det christelige Kjærligheds-Sind; saaledes

Opfordringen *τῷ καιρῷ δουλεύειν, λατρεύειν* hyppig forekommende (s. Exempler hos Fritzsche); men herfra gjælder ingen Slutning til Apostelordet. — Læscmaaden *καιρῷ* kunde iøvrigt tænkes opstaaet ved en feilagtig Forstaaelse af Forkortelsen *ΚΩ*, — saaledes som *κύριος* pleier at afkortes i de gamle Haandskrifter.

*) Chrysost. til d. St.: „Der hører en mere philosophisk Sjæl til at glæde sig med de Glade end til at græde med de Grædende.

som det er forklaret i Phil. 2, 2: *ἵνα τὸ αὐτὸ φρονηῆτε, τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες*. — Imod de hovmodig Sindede (*τα ὑψηλὰ φρονοῦντες* = *ὑψηλοφρονεῖν* (11, 20), heel forskjelligt fra *τὰ ἄνω ζητεῖν*) stilles *τοῖς ταπεινοῖς συναπαγόμενοι*, hvor det er tvivlsomt, om *τοῖς ταπεινοῖς* skal tages neutrisk: de ringe, beskedne, lidet anseete Sysler og Hverv (saaledes Calvin), eller maskulint: de lavt Staaende eller de Ydmyge (2 Kor. 7, 6), mods. *ὑψηλὰ φρονοῦντες*. Saaledes Luther: „haltet euch herunter zu den Niedrigen“; ogsaa d. og sv. Overs. De nyere Fortolkere staae her i omtrent lige Tal mod hinanden. Den maskuline Udtydning synes dog at finde Medhold i Verbet: *συναπάσθαι* (ellers om den forførende Magt: Gal. 2, 13. 2 Ped. 3, 19) her: „lade sig føre tilligemed, slutte sig sammen med“; — altsaa ikke Antydning af Det, hvortil man bliver ført, men af Dem, med hvem man lader sig føre.

V. 17—18. *φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς* (11, 25): „selvkloge, indbildte af egen Viden, og derved uimodtagelige for Belæring.“ — „Ikke Ondt for Ondt!“ (*κακὸν ἀντὶ κακοῦ*, jvf. 1 Thess. 5, 15. 1 Ped. 3, 9), — nemlig: ikke Ondt for at tilføie den Anden Ondt. Efter bogstavelig Tydning vilde Selvforsvar være fordømt, og Tiggermunke-Moralen forsvaret: at ægge Voldsmanden eller Bespotteren til at fremture i det Onde; men *κακὸν* er ikke Ondt i materiel Betydning, hvad der paafører Smerte eller Ydmygelse, men Ondt i sædelig Forstand: hvad der staaer i det onde, hævnjerrige Sinds Tjeneste. — I Modsætning hertil: *καλὰ ὁ*: det sædelig Gode: „drager Omsorg (*προνοούμενοι*, s. 2 Kor. 8, 21) for det Gode for alle Menneskers Øine“, — efter Ordspr. 3, 7 (LXX):

Thi dette fører Naturen selv med sig; Ingen er saa stenhjertet, at han jo beklager Den, som er stedt i Ulykke. Men det kræver et meget høihjertet Sind ikke blot ikke at misunde den Lykkelige, men ogsaa at glæde sig med ham.”

προνοῦ καλὰ ἐνώπιον κυρίου καὶ ἀνθρώπων. Calvin:

„Summa est: dandam sedulo esse operam ut nostra probitate alii ædificentur“. Jvf. Matth. 5, 16. — Fredsommeligheds-Pligten (εἰρηνεύοντες. Mark. 9, 50. 2 Kor. 13, 11. 1 Thess. 5, 13) er betinget ved Hensyn til høiere Pligter („ne vitiis hominum, pacis retinendæ studio, blandiamur“. Calvin); der er derfor føiet til: εἰ δυνατόν, som nærmere bestemmes τὸ ἐξ ὑμῶν (ο: τὸ ἐφ' ὑμῖν. quantum in vobis est), d. e. „saa at Skylden for Fredens Forstyrrelse ikke er hos Eder“. Grotius: „si non fieri potest utrinque, certe ex vestra parte amici este“ (εἰρηνοποιοί. Matth. 5, 9).

V. 19—21. Imod Selvhævnen (ἐνδικεῖν ἑαυτὸν: tage sig selv til Rette) stilles Formaningen: δότε τόπον τῇ ὀργῇ. Forklaringen følger i Henviisningen (efter Deut. 32, 35*) til Herren som Den, Gjengjældelsen tilhører.

- a) Ved „Vreden“ kan der altsaa hverken tænkes paa egen Vredesaffect („giver Plads, gaaer af Veien for eders Vrede
- b) (date spatium), saa at den kan bruse ud, uden at rive eder med sig!“), eller paa Modstanderens Vrede („viger
- c) tilside, uden at stille Skarpt imod Skarpt!“), men om Guds ὀργη (ligesom 5, 9. 1 Thess. 1, 10. 2, 16): „foregriber ikke (jvf. Luk. 14, 9) den guddommelige Retfærdighed, men overlader til den at handle“ (mods. Eph. 4, 27**)). Fra denne Fortolkning (allerede almindelig hos Kirkefædrene) ere ogsaa kun enkelte Nyere afvegne. D.

*) Den hebr. Text har לִי נִקְמָ וְשִׁלְמָ: ad me (pertinet) vindicta et remuneratio. Oversættelsen her, ligesom i Hebr. 10, 30, viser hen til Onkelos's Paraphrase: וְנִקְמָ אֶתְּנִי וְשִׁלְמָ.

**) Jvf. Sir. 19, 17: δὸς τόπον νόμῳ ὑψίστου (38, 12: ἰατρῶ δὸς τόπον. 28, 1: ὁ ἐνδικῶν παρὰ κυρίου εὐρήσει ἐνδίκησιν). Synops. Sohar: „Homo non debet properare, ut vindictam sumat de quodam, qui ipsum aut res suas offendit; et melius est, si vindictam committat alii“. (Schoetgen. horæ hebr. I. ad h. l.).

Overs.: „giver Straffen Tid!“ *) — Den christelige Behandlingsmaade af Den, som staaer fjendtlig imod os, udtrykker Apostelen med et gammeltestamentligt Ord af Ordspr. 25, 21-22: *ψαμίζε*, af *ψαμίον*. jvf. 1 Kor. 13, 3 (egenl. Madning af Fugleunger og spæde Børn). „Sanke gloende Kul paa hans Hoved“: — „Skamfuldhedens og Naggets brændende Smerte“. Bengel: „Omnis enim vindictæ finis est, ut hostem poeniteat sui“ **). — „Det Onde“,

*) Træffende er her Calvins Bemærkning: „Ceterum non hic modo prohibet, ne manu ipsi nostra vindictam exsequamur, sed ne cor nostrum tentetur ejusmodi cupiditate. Supervacuum itaque est hic distinguere inter publicam et privatam vindictam. Nihil enim plus excusationis habet qui opem magistratus malevolo animo et ultionis cupido implorat, quam si a se ipso ulciscendi artes comminiscatur. Imo ne semper quidem a Deo postulanda ultio est; quia, si ex privato affectu erumpant vota nostra et non ex puro spiritus zelo, non tam Deum nobis judicem facimus quam ministrum facimus pravæ nostræ cupiditates. Non aliter ergo datur locus iræ, quam ubi quietis animis expectamus opportunum liberationis tempus, optantes interim, ut qui nobis molesti nunc sunt resipiscendo amici fiant.“

***) Hos de græske Kirkefædre er en anden Udtydning af det billedlige Ord almindelig, som ogsaa flere Nyere have tiltraadt: om Skærpelse af den guddommelige Straf. „Intet er behageligere“, siger Chrysostomus, „end at see sin Fjende afstraffet; hvad han altsaa attraaer, det paafører han ham selv“. Dog tilføier han med Hensyn til det Paafølgende („overvinde det Onde ved det Gode“): „Ap. antyder, at man ikke skal handle i denne Hensigt“ (at kalde større Straf over sin Fjende). Men dette er en Forklaring, der har Evangeliets Aand og Apostelens Tankegang ligesaa eiensynligt imod sig som selve Ordene; thi naar det hedder: „gjørende dette, vil du sanke o. s. v.“, er der betegnet ikke en middelbar Følge, men den umiddelbare Virkning af den uforkyldte Godgjørenhed. Jvf. Augustin de doctr. chr. 3, 15: Quum possit dupliciter interpretari: uno modo ad nocendum, altero ad præstandum, ad beneficentiam te potius caritas revocet, ut intelligas carbones ignis esse urentes poenitentiae gemitus, quibus superbia sanatur ejus, qui dolet se inimicum fuisse hominis, a quo ejus miseræ subvenitur“.

som ikke tør blive Seierherre (*μη νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ*), men derimod „skal overvindes af det Gode“ (*νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν*) kan enten forstaaes om det Onde i Mennesket selv, om det hævnsyge, skadelystne Sind, og Seiren er da allerede givet i Selvbeherskelsens Resignation; saaledes Theodoret: *νίκη προφανής τὸ τοῖς ἀγαθοῖς ἀμείβεσθαι τὰ κακά*. Calvin: „si bonum pro malo reddimus, eo facto prodimus invictam animi constantiam“.*) Eller der tænkes paa det Onde, der bliver tilføiet os af Andre, og Seiren bliver saaledes Beseiringen af det fjendtlige Sindelag, hvorved der bliver Ven af Fjende. Denne Fortolkning, den almindelige, finder aabenbart Medhold i det Foregaaende, hvor der er Tale om Forholdet imellem Mand og Mand. Det onde Sind hos Næsten maa kunne overvindes ved det Gode („vincit malos pertinax bonitas“. Senec. de benef. 7, 31), fordi det Onde ikke er det Oprindelige, Grundvæsenlige i den menneskelige Natur.

Capitel XIII.

Det undersøgtlige Forhold finder sig overalt og til alle Tider stillet paa en vanskelig Prøve, hvor religiøse Modsætninger danne en Kløft imellem de Regerende og de Regerede. Kløften var paa Aposteltiden bred og dyb. Hedenskabet stod for de Christne som et Mærkets, et Djævelens Rige (Apg. 26, 18. Kol. 1, 13) med dets Tro paa „døde, tomme Guder“ (Apg. 14, 15. 1 Kor. 8, 4), dets Offerdyrkelse, som bragtes til Dæmonerne (1 Kor. 10, 20).² De christne Menigheder bestode for en stor Deel af Jøder, som, opfostrede i theokratiske Forestillinger og Forventninger, maatte betragte det romerske Herredømme som ulovligt, som Oprør imod Herrens Villie, og idelig gave deres politiske Utaalmodighed tilkjende i oprørske Bevægelser (Apg. 5,

*) Krehl: „wenn das Böse Gutes erzeugt, so ist es total geschlagen“.

37. 18, 2. „Judæos assidue tumultuantes impulsore Chresto.“ Sueton. Claud. 25). Denne Stemning maatte atter — med eller uden Grund — gjøre de Christne, „Nazaræernes Sect“ (Apg. 24, 5) til Gjenstand for de hedenske Øvrigheders Uvillie, Fortrykkelse, Mistænksomhed (οὔτοι πάντες ἀπέναντι τῶν δογμάτων Καίσαρος πράττουσι, βασιλεία λέγοντες ἕτερον εἶναι, Ἰησοῦν. Apg. 17, 7). Hvor vanskeligt maatte det ikke være at forebygge saadanne Yttringer og Udbrud af den christelige Frihedsfølelse, som kunde tjene til at retfærdiggjøre denne Mistanke, som maatte virke forstyrrende ind paa det christelige Fromhedsliv og kalde Forfølgelse frem imod Christenhedens Spire, der fremfor Alt trængte til at udvikle sig i Ro: ἵνα ἡρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι (1 Tim. 2, 2). Men intetsteds var Opfordring og Formaning i denne Retning betimeligere anbragt end til Menigheden i den romerske Regerings Sæde; her var Mistænksomheden meestaarvaagen og farligst at vække. I intet andet af de paulinske Breve er Paamindelsen derfor givet saa alvorlig og indtrængende (jvf. 1 Tim. 2, 1—3. Tit. 1, 3); — Apostelordet er blevet klassisk (tilligemed Sidestykket i 1 Ped. 2, 12—17) i den christelige Sædelæres Afhandling af Forholdet imellem Øvrighed og Undersaatter: „vim habet apologiæ publicæ pro religione christiana.“ Bengel.

V. 1. „Enhver, høi eller lav“*) (πᾶσα ψυχὴ, שְׂפָרָה לְבַב, ligesom πᾶσα κτίσις, s. 2, 9. Apg. 2, 41. 43. 3, 23) „være høie Myndigheder underdanig“! — ἐξουσίαις] jvf. Matth. 8, 9. Luk. 12, 11. Eph. 3, 9, her forklaret ved ἀρχοντας (V. 3). — ὑπερεχούσαις] (jvf. 1 Tim. 2, 2: πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων) her ikke (som i 1 Ped. 2, 13) om de høiere Øvrigheder i Modsætning til de lavere, men om Øvrigheder overhovedet ο: ἐξουσιαζούσαις. — Lydig-

*) „Nobilitas hominis non tollit obsequium“. Bengel.

heds-Pligtens Grund: „Øvrighedsmagten hidrører fra Gud (*ἀπὸ Θεοῦ*), saa at De, der ere beklædte med denne Magt (*αἱ οὐσαι*), ere at agte som beskikkede af Gud“ (*ὑπὸ Θεοῦ τεταγμέναι εἶσιν*), — efterdi nemlig Statsorden og Øvrighedsmagt er Formen, under hvilken den evige Retfærdigheds-Idee kan komme til Virkeliggjørelse, det menneskelige Liv blive i Stand til at løfte sig fra Trin til Trin. Men, idet Lydigheds-Pligten bliver udledet af Magtaverens Karakter som Guds Vicarius, er tillige Begrænsningen givet: hvor Øvrighedsmagten staaer i aabenlys Modstrid mod Guds Lov (i den gamle Kirkes Tid tvingende til Afgudsdyrkelse, i den nyere som Forfølger af Evangeliet eller Voldtåger af Evangeliets Grundlove), der indtræder Berettigelsen og Forpligtelsen: *πειθαρχεῖν Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις*, Apg. 5, 29. (4, 19).*) Men saadan Selvfri-

*) Den engelske Kirke har under den stuart'ske Jakob, overfor den lovløse Forfølgelse af Protestantismen og den systematiske Bestræbelse for den romerske Kirkes Gjenoprettelse i England, gennemgaaet en Prøvelse med Hensyn til Forstaaelse og Anvendelse af det apostoliske Lydighedsbud, som er lærerig for alle Tider. „Hiin Tidsalders største anglikanske Geistlige havde opstillet den Lære: at intet Brud paa Loven eller paa en Overeenskomst, at ikke den meest overdrevne Grusomhed, Udsugelse eller Tøileløshed fra Kongens Side kunde berettigede hans Folk til at gjøre ham væbnet Modstand. De bemærkede ofte og eftertrykkeligt, at Nero stod i Spidsen for Roms Regering, da Paulus indskærpede Lydighed imod Øvrigheden. De uddroge deraf den Slutning: at, dersom en Konge af England, uden anden Bemyndigelse end hans egen Villie, fandt for godt at forfølge sine Undersaatter, fordi de ikke vilde tilbede Afgudsbilleder, at kaste dem for Løverne i Tower, at svøbe dem ind i begede Klæder, tænde Ild i dem og bruge dem som Fakler i St. James-Park, og at vedblive hermed, indtil hele Byers og Grevskabers Befolkning var udryddet, saa vare de Efterlevende ligesfuldt forpligtede til ydmygt at underkaste sig, til uden Modstand at lade sig rive istykker eller levende brænde. — Nu skulde det vise sig, om den Taalmodighed, som Kirkens Til-

tagelse for Lydighedspligten forudsætter objectiv givet, principielt, øiensynligt og forsætligt Brud paa de guddommelige Love. Imod enhver Selvfrigtagelse efter subjectivt Skjøn træder Apostelordet op i sin fulde Alvor. *)

hængere paastode at have lært af Paulus, kunde staae sin Prøve under en Forfølgelse, der var langt fra at være saa haard som Neros. Udfaldet blev saaledes som Enhver, der kjender den menneskelige Natur, kunde forudsige; Undertrykkelsen udrettede hurtigt Det, som Philosophi og Veltalenhed ikke vilde have kunnet udrette. Et Menneske, der bliver overfaldet af Mordere, er ikke forpligtet til rolig at lade sig pine og slaae ihjel uden at bruge sine Vaaben, fordi Ingen nogensinde har været istand til med Bestemthed at fastsætte Størrelsen af den Fare, der kan undskylde Manddrab. Og ligesaa lidt er et Samfund forpligtet til uden Modstand at taae Alt hvad en Tyran kan paabyrde det, fordi Ingen nogensinde har været istand til med Bestemthed at fastsætte, hvilken Grad af Tyranni der kan berettigge Folket til at gjøre Oprør." Macaulay: Englands Hist. (d. Overs. I. S. 434—440.)

- *) Tendentiøs Skriftfordreelse i Dogmatikens Tjeneste hører ikke til de sjeldne Særsyn i Exegesens Historie (et Exempel er anført til 12, 6 i Anmærkningen). Nærværende Sted giver Exempel paa hvad der forekommer sjeldnere: tendentiøs Fordreelse af Skriftordet i Politikens Tjeneste: *πᾶσα ψυχὴ* skal nemlig ikke være stillet i Modsætning til *ἐξουσία*, men tvertimod omfatte „de Regerende saavel som de Regerede“, og ved *ἐξουσία ὑπερεχούσαι* skal der ikke være betegnet concrete, personlige Øvrigheder og Magthavere (*οἱ ἄρχοντες*) men „de abstracte, ideelle Grundlove for Ret og Orden.“ Saaledes skal da Pauli Tanke ikke gaae ud paa at indskærpe den undersaatlige Lydighedspligt imod bestaaende Øvrigheder, men at fremstille den underordnede Stilling, hvori enhver Øvrighedsmagt staaer til de høieste Retsgrundsætninger; hvoraf da videre følger: at en Øvrighed, som forlader den formeentlige Retsgrund, selv ophæver Lydigheds-Forpligtelsen imod sig og berettiger Undersaatterne til Opsætsighed imod dens Anordninger.

Dette er det exegetiske Gøglerespil, som en heiftortjent Theolog (Dorner) ikke har forsmaaet at give offentlig tilbedste paa Kirkedagen i Stuttgart i September 1850. Det gjaldt nemlig

V. 2—5. „De som sætte sig op (*ἀνθεστηκότες*) imod Øvrigheden, anordnet af Gud, ville paadrage sig Dom“: *ἐαυτοῖς κρίμα λήψονται* (*צַדִּיקִים נִשְׁפָּטִים*, jvf. Matth. 23, 14. Luth. „werden über sich ein Urtheil empfangen.“ *ο: ἐπάγειν ἐαυτῷ κρίμα*, 2 Ped. 2, 1). — *Φόβος*] Metonymi *ο: φοβεροί* (d. og sv. Overs. „til Skræk“). jvf. 1 Ped. 3, 14: *τὸν φόβον αὐτῶν μὴ φοβηθῆτε*. — „Som Guds Tjener (*Θεοῦ διάκονος*) er Øvrigheden Retfærdigheds Haandhæver: for den gode Gjerning *εἰς τὸ ἀγαθόν ο: ἐπαινον* (V. 3), for den onde*) bærer den ikke Sværdet for intet, men til straffende Brug“ (*εἰκῆ* jvf. Gal. 3, 4. 4, 11. *ο: μάτην*). Luther: „nicht umsonst.“**) „Ly-

paa denne Tid og paa dette Sted om intet Mindre end om — en theologisk Apologi for det slesvigholstenske Oprør imod Landsherren og for Tydsklands virksomme Decltagelse i Oprørets Understøttelse, — et Sidestykke til Superint. Nielsen's Anviisning for Soldaten til med uskadt Samvittighed at bryde Faneeden og føre Vaaben imod egen Landsherre. Det er kun Retfærdighed at føie til, at det var et tysk-theologisk Tidsskrift (Evang. Kirchenzeitung 1851, N. 19—23), der alvorlig tog til Gjenmæle imod „denne som Theologi forklædte Sophistik“, betegnede „Udlægningen af de enkelte forekommende Begreber“ som foretagen „med en alle Grændser overskridende Vilkaarlighed“, og den hele Behandling af Skriftordet som „mindende om Pharisæernes Skriftfordreicelse. Jvf. ogsaa Rudelbach: die Sache Schleswig-Holsteins (1851) S. 101 ff. og Geltzer's protest. Blätter, Febr. 1863: „Politik u. Christenthum.“

*) Istedetfor *lectio recepta: τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἀλλὰ τῶν κακῶν* har Griesbach og efter ham Lachmann og Tischendorf optaget Læsem. *τῶ ἀγαθῶ ἔργῳ ἀλλὰ τῶ κακῶ* efter de fleste gl. Haandskr. og Overss.

**) *εἰκῆ* kan ogsaa oversættes „uden Grund“, (Matth. 5, 22); saaledes Vulg. „sine causa“, o. f. Fortolkere.

Jvf. Calvin: „Ne sic quidem abutuntur unquam potestate principes, ut non in sua tyrannide speciem aliquam justæ dominationis retineant; nulla ergo tyrannis esse potest, quæ non aliqua ex parte subsidio sit ad tuendam hominam societatem.“

Cicero „De officiis“ II, 40: *Ὁὐδέ τις (sc. justitiae) tanta vis est, ut ne illi quidem, qui maleficis et nocentibus hominibus, possint sine illa particula justitiae vivere.*

V. 8—10. „Værer Ingen noget skyldige (*μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε*), uden det at elske hverandre“*), — nemlig: fordi Alt hvad der skyldes Andre er indbefattet i Kjærligheden („debitum immortale“. Bengel).**)
 — ὁ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον νόμον πεπλήρωκε (jvf. Matth. 22, 40. Gal. 5, 14. 1 Tim. 1, 5 Jak. 2, 8): „hvor det brister paa Kjærlighed, bliver der af Lovopfyldelsen kun den tomme Gjærningsform tilbage; hvorimod selv den frugtesløse Bestræbelse, udsprungen af og grundet i Kjærlighed, er velbehagelig for Gud“. — Omfanget af Kjærlighedspligten oplyst fra den negative Side: κακὸν οὐκ ἐργάζεται, d. e. „hvert Brud paa Næstens Ret er Vidne derom, at Mennesket ikke elsker Næsten som sig selv; Kjærlighedslivet er et Liv i Næsten som andet Jeg.“ — Ved Opregnelsen af Buddene i Dekalogus***) er, ligesom i Mark. 10, 19. Luk. 18, 20. Jak. 2, 11, Buddet οὐ μοιχεύσεις stillet foran οὐ φονεύσεις. Denne Omstilling hviler paa gammel Tradition, som synes grundet i Betragtning over Buddenes Vigtighed for det sædelige Liv. †) — ἀνακεφαλαιοῦται (endnu kun Eph. 1, 10):

*) Jvf. Theodoret: „ikke at vi skulle lade Kjærlighedens Krav uopfyldt, men at vi skulle voxer i Kjærlighed ved Opfyldelsen; thi Opfyldelsen mangfoldiggjør Kravet (*ἡ ἀπόδοσις πολυπλασιάζει τὸ χρέος*), idet den gjør Kjærligheden varmere“.

**) Den imperative Opfattelse er ikke alene den naturlige, ifølge Forbindelsen med ἀποδοτε i V. 7, men den følger allerede af de subjective Nægtelser: *μηδενὶ. μηδὲν*. Skulde det oversættes indicativisk (saaledes enkelte Fortolkere: Koppe, Reiche o. A.), maatte der have staaet: οὐδενὶ οὐδέν.

***) Ordene οὐ ψευδομαρτυρήσεις (lect. rec., ogsaa i Vulg.) mangle i de ældste Hdskr. og hos gr. og lat. Kirkesædrene, og ere, som Indskud af senere Haand, udeladte i de kritiske Udgaver.

†) Allerede LXX (Exod. 20, 12) afvige fra Grundteksten i Buddenes Opstilling og stille οὐ μοιχεύσεις foran οὐ κλέψεις og οὐ φονεύσεις. Efter Philo (de decal. sub fin.) ender den første Tavles

sammenfattes i en Hovedsum (κεφάλαιον). Hesych. og Suid. = συμπληροῦν. Sir. 32, 8: κεφαλαίωσον λόγον, ἐν ὀλίγοις πολλά. *Πληρωμα - rei complet. πρὸς πληρωτικῶν - συμπλήσια. c. e. observata. (Gal 5, 14).*

V. 11—14. „Og Dette (καὶ τοῦτο, neml. at fuldkomme Loven ved Kjærlighed) saameget mere, som vi kjende Tidspunktet og dets Krav (τὸν καιρὸν)*.“ Nærmere Betegnelse følger af dette Tidspunkt: „det gaaer forud for Frelsen“ (ἐγγύτερον ἡμῶν ἢ σωτηρία ο: ἡ παρουσία τοῦ κυρίου), „ligesom Natten forud for Dagen; men Frelsens Tid stunder til“ (ἡ νύξ προέκοιψεν. ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν)**); „Tiden (καίρος) er som den første Morgendæmring, da det er Tid at vaagne op af den søvnlige Tilstand (ἐξ ὕπνου ἐγερθῆναι) og berede sig til Dagens Gjerning, her: til at modtage Frelsens Tid aandelig vaagne og forberedte.“ Jvf. Hebr. 10, 25, 37: „og det saameget mere, som I see Dagen nærme sig.“ — „thi endnu en liden Stund indtil Han som kommer vil komme og ikke tøve“. Det er, som om Herrens Lignelse om Jomfruerne og Brudgommen (Matth. 25, 6 ff.) har foresvævet Apostelen. Jvf. Eph. 5, 14:

Pentade med Buddet om Forældre (idet han udskiller Buddet imod Billeder af Gud som det 2det); og den anden Tavles Pentade begynder med Buddet om Hoer, hvorefter Buddet om Manddrab (Buddene om Begjering af hvad Næstens er sammenfattes i eet): „Den fornemmere Tavle (ἡ ἀμείνων πεντάς) begynder med Gud, Altings Fader og Skaber, og ender med Forældrene; den anden omfatter alle Forbuddene: af Hoer, Manddrab, Tyveri, falsk Vidnesbyrd, Begjeringer“. Senere hen hedder det: „den anden Pentade, som indeholder Forbuddene, begynder med Hoer, idet den stiller denne som den største Forsyndelse; thi dens Kilde er Vellysten, som baade fordærver Legemeerne og nedbryder Sjælens Kræfter.“ (p. 751. 761. ed. Paris. 1640.

*) Vulgata og Luther tage τοῦτο som accusativisk Object til εἰδότες, forklaret ved τὸν καιρὸν: „et hoc scientes, tempus.“ — „weil wir solches wissen, die Zeit“, — tvungent og mat.

***) Calvin: „Nunc salus nobis propior adest quam eo tempore, quo credere coepimus“.

„vaagn op du som sover og staae op fra de Døde, og Christus skal lyse for dig“. 1 Thess. 5, 5-6: „I ere alle Lysets Sønner og Dagens Sønner, vi ere ikke Nattens eller Mørkets; derfor . . lader os ikke sove, men lader os vaage og være ædrue!“ — Den billedlige Tale bliver yderligere fortsat: ἀποθώμεθα — ἐνδυσώμεθα. „nox ne vestes quidem habet, dies etiam arma.“ Bengel. Jvf. 1 Thess. 5, 8: „vi, som høre Dagen til, lader os være ædrue, iførte Troens og Kjærlighedens Pantser!“ — Billedformens Træk gaae nu mere og mere over i den egenlige Taleform. κῶμοι καὶ μέθαι (Gal. 5, 21), κοίται (s. 9, 10) καὶ ἀσελείαι (2 Kor. 12, 21. Gal. 5, 19) ere ἔργα τοῦ σκότους, men fra dem gaaes der over til ἔρις καὶ ζῆλος. Ligesaa viser „at vandre anstændigt“ (εὐσχημόνως (1 Kor. 14, 40. 1 Thess. 4, 12) περιπατεῖν) tilbage til „Dagens Idræt“ (ὡς ἐν ἡμέρᾳ); men ogsaa her bliver ἐνδυσώμεθα τὰ ὄπλα τοῦ φωτός ombyttet med: ἐνδύσασθε τὸν κύριον Ἰ. Χρ.*) (Gal. 3, 27), d. s. s. συμμόρφους γίνεσθαι τῆς εἰκόνος τ. Χρ. Oecum. εἰ πάντα ἡμῖν αὐτὸς εἶη, ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν ἐν ἡμῖν φαινόμενος. — „Drager ikke Omsorg (πρόνοιαν. Apg. 24, 3 ο: ἐπιμέλειαν) for Kjødets (den sandselige Natur) til at ægge Begjerlighederne“ (εἰς ἐπιθυμίας. Luther: „also dass er (der Leib) geil werde“).**)

Capitel XIV.

Fromhedslivet i den nyfødte Kirke kunde ikke undgaae den Vanskjebne, for hvilken det overalt og til

*) Iklædningens Billede findes ogsaa hyppig brugt hos græske og romerske Classikere om Forholdet imellem Person og Person, hvor Een gaaer ligesom heel op i en Anden. S. hos Wetstein og Fritzsche.

**) Theodoret: οὐ γὰρ ἀπηγόρευσε τὴν τοῦ σώματος ἐπιμέλειαν, ἀλλὰ τὴν τρυφήν καὶ τὴν ἀκρασίαν ἐξέβαλεν.

enhver Tid, men isærdeleshed ved religiøse Omvæltninger, har været udsat. Den aandelige Efterfølgelse syntes baade at anvise et ubestemt Spor og at føre for langsomt til Maalet. Det gjaldt om at finde Gjenveie til Gudfrygtighedens Ideal. Saaledes dannede der sig Tro paa en selvopfundne, kunstlet Dyrkelse (en *ἐθελοθρησκεία*), som paa Grund af en særlig Leveviis, beregnet paa asketisk Spægelse af Kjødet, og ved allehaande vilkaarlige Fromhedsøvelser (*ἐν βρωσσει ἢ ἐν πόσει ἢ ἐν μίρει ἑορτῆς ἢ νουμηνίας ἢ σαββάτων*. Kol. 2, 16. — *κωλύοντες γαρμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἃ ὁ Θεὸς ἐκτίσεν εἰς μετάληψιν*. 1 Tim. 4, 3) meente at have Krav paa en særlig Helligheds-Charakter. Selv om Jakob, Herrens Broder, beretter Hegesippus: *οἶνον καὶ σίκερα οὐκ ἐπιεν. οὐδὲ ἐμψυχον ἔφαγεν* (Euseb. h. e. II. 23). I denne Retning af Legemliggjørelse af den aandelige Lov og det religiøse Liv kunde baade Jødechristne og Hedningechristne mødes: Hine som opfostrede i Lovens Forskrifter om Spise, Drikke, Fester og Faste, Disse forsaavidtsom de havde været undergivne Indflydelsen af nyplatonisk og nypythagoræisk Skoleviisdom. Ogsaa i den romerske Menighed fandtes der Saadanne (V. 2. 5. 21); men de synes her ikke at være optraadte i zelotisk Aand, med Fordring paa at ville gjøre Indgreb i den christelige Frihed ved at paanøde Andre en staaende Gudfrygtigheds-Form, men alene betænkte paa at fyldestgjøre egen Fromhedstrang. Apostelen behandler derfor denne Retning her anderledes end i Brevene til Kolossenserne og til Timotheus: som aandelig Svaghed, der forvexler christelig Fromheds Væsen med det ydre Skin; imod den stiller han Opfordring til at vise den renere, frie og frigjørende Indsigt i skaanende Overbærelse. Ved denne Betragtning (V. 15) er Capitlet knyttet til det foregaaende: som særlig Yttring af Kjærlighedens Sindelag.

V. 1. „Den som er svag i Troen“ (τὸν ἀσθενοῦντα τῆ πίστει. s. 4, 19, 15, 1: ἀδύνατος) — her: usikker angaaende Troens egenlige Væsen og dens Forhold til Livets Yderside, til Det, der her skal agtes for tilladt eller utilladeligt — „bør være Gjenstand for omsorgsfuld Behandling“: προσλαμβάνεσθε: „tager eder af ham!“ (V. 3. 15, 17. egenl. tage til sig: Apg. 18, 26. 28, 2. Philem. 7). — μὴ εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν] Udtryk af tvivlsom Forstaaelse, efter som Betydningen af διάκρισις bliver udledet af Activformen διακρίνειν eller af Medialformen διακρίνεσθαι. I første Tilfælde bliver Formaningen at antage sig den Svage ledsaget af en Mindelse om „ikke at give sig af med at dømme Andres Tanker“ (διάκρισις, ligesom i 1 Kor. 12, 10. Hebr. 5, 14. — saaledes d. og sv. Overs. „bedømmer ikke Andres Mening!“). I andet Tilfælde bliver Formaningen begrundet ved Tanken: „ikke at føre den Svage ind i tvivlende (eller: stridige) Tanker“ (jvf. V. 23. Matth. 21, 21. Jak. 1, 6). Saaledes Vulg.: „non in disceptationibus cogitationum“. Luther: „verwirret die Gewissen nicht“.*) Til Tankegangen i den følgende Udvikling, som ender med Modsætningen imellem den tvivlende og den troefaste Stemning, vilde denne Forklaring være vel passende; men den første har philologisk Grund og nytestamentlig Sprogbrug for sig. Den er ogsaa den almindelig vedtagne.

V. 2—4. Det første Forskjellighedspunkt imellem den Stærkere og den Svagere i Troen: „for Hiin er Spiseloven ikke Troesgjenstand (πιστεύει φαγεῖν πάντα

*) Saaledes ogsaa Calvin: „ne fatigentur infirmi importunis disceptationibus“, og Bengel: „Qui alterum urget ad idem agendum quod ipse agit videtur eum assumere (προσλαμβάνεσθαι), sed tum assumit ita, ut cogitationes ejus in dubitationes impellantur“.

ο: πιστιν ἔχει, ὥστε φαγεῖν πάντα); Denne vover ikke at nyde Kjødspiser (λάχανα ἐσθίει, jvf. Matth. 13, 32). — Advarsel imod den oplyste og i sin Oplysning hensynsløse Fornemhed (μὴ ἐξουθενείτω. jvf. 1 Kor. 8, 1: ἡ γνώσις φουσιῶι), og imod den sneverhjetede og fordømmende Fromhed (μὴ κρίνεται). „Guds Dom er her ikke Menneskenes Dom“ (ὁ Θεὸς αὐτὸν sc. τὸν ἐσθίοντα προσελάβετο); — „og Gud (eller Christus) alene hører Dommen til; thi Alle staae i det samme Forhold, i Tjenerforhold til Gud (eller Christus)“ (οἰκέτην. Gud som οἰκοδεσπότης: Hebr. 3, 4). — στήκει ἡ πίπτει]. Den foregaaende Tale viser hen til Rettergangsforholdet (μὴ κρίνεται. τίς εἶ ὁ κρίνων;) saaledes ogsaa her: om Frifindelse (causâ vincere) og Domfældelse (causâ cadere). „Hæc potestas proprie Dei est: quod servus facit vel improbare vel acceptum habere“. Calvin. — „I Tillid til Guds Bistand (δυνατεῖ. 2 Kor. 13, 3) tør vi haabe, at Friheden, som er grundet i Tro, vil findes brødefri“ σταθήσεται: Luk. 21, 26).*)

V. 5—6. Andet Forskjellighedspunkt: „Den Ene agter den ene Dag fremfor den anden, den Anden agter alle Dage lige“ (d. Overs. efter Luther. πᾶσαν ἡμέραν sc. ἴσαν, ἰσότημον. i Mods. til ἡμέραν παρ' ἡμέραν). Til Grund for denne Forskjellighed ligger rimeligviis en, bevidst eller ubevidst, Vedhængenhed ved jødiske Festedage og Fastedage. „Judæi non deponere poterant diem reverentiam, cui tota vita assueverant“. Calvin. Jvf. Gal. 4, 10: ἡμέρας παρατηρεῖσθε κ. μῆνας κ. καιροῦς

*) Efter paulinsk Sprogbrug kan στήκειν og πίπτειν ligesaavel forstaaes om „at holde Stand i Tro og Troesliv og at snuble og falde“ (1 Kor. 10, 12). Saaledes Luther („er mag wohl aufgerichtet werden, denn Gott kann ihn wohl aufrichten“) og mange Nyere. Det er Sammenhængen, der bliver bestemmende for Valget.

κ. ἐνιαύτους. — I Tilfælde som dette — hvor der staaer Forskjelligheder overfor hinanden uden religiøs og sædelig Betydning og uden Fordring paa almindelig Regel — tør Fordringen ikke strækkes videre end dertil: at „Enhver i eget Sind kommer til fuld Forvisning“ (πληροφοροεῖσθω. s. 4, 21), neml. derom, at hans Handlemaade er tilladelig for Gud. „Voluit Paulus cohibere immodicam licentiam, qua fit ut plurimi quasi fortuito se ingerant ad res dubias et incognitas“. Calvin. — Nærmere Betegnelse af Overbeviisningens religiøse Indhold og Grund: „hvad enten der spørges om Dagens Beskaffenhed“ (φρονεῖν τὴν ἡμέραν: „tage Dagen til Hjerte“. Luth.: „welcher auf die Tage hält*),“ eller der spørges om Spisen eller Ikke-Spisen, kommer det an paa at gjøre det med Sindet henvendt til Herren (κυρίῳ), og, for Spisens Vedkommende, med Tak til Gud“. Jvf. 1 Tim. 4, 4: „al Guds Skabning er god . . , som annammes med Taksigelse“. 1 Kor. 10, 31: „Hvad enten I æde eller I drikke eller hvad I gjøre, gjører Alt til Guds Ære!“

V. 7-9. Regelen for det særlige Tilfælde bliver indfattet i det almindelige Livsprincip: „Vi høre os ikke selv saaledes til, at hvad der foretages, være sig i Liv eller i Død (εἰάν ζωμεν εἰάν τε ἀποθνήσκομεν), tør beroe paa eget Tykke“ (οὐδεὶς ἐαυτῷ ζῆ — ἐαυτῷ

*) Efter κυρίῳ φρονεῖ har lectio recepta (ogsaa Peschito): καὶ ὁ μὴ φρονῶν τὴν ἡμέραν κυρίῳ οὐ φρονεῖ. Men disse Ord mangle i de ældste Hdskr., ligesom ogsaa i Itala, Vulg. o. fl. Overss., og paa Grund deraf ere de udeladte af Lachmann (og Tischendorf, 1ste Udg.). Der opstaaer unægtelig et Hul i Talen ved Udeladelsen af den negative Sætning; men netop dette er skikket til at vække kritisk Mistanke. Fristelsen til en saadan Tilsætning maatte ligge nær, hvorimod Udeladelsen er vanskelig at forklare; — det skulde da være, at Ligeendelsen af de to Sætninger (Homoioteleuton) har ved Afskriver-Uagtsomhed foranlediget, at den sidste Sætning faldt ud.

ἀποθνήσκει), „men det er alt afhængigt af Herren og hans Villie“ (τοῦ κυρίου ἔσμεν — τῷ κυρίῳ ζῶμεν κ. ἀποθνήσκομεν. Apok. 14, 13.) Jvf. Phil. 1, 20: „Christus skal forherliges i mit Legeme“, εἴτε διὰ ζωῆς εἴτε διὰ θανάτου. — „Thi Christus er ved sin Død og sin Opstandelse (ἀπέθανε καὶ ἔζησε ο: ἀνέζησε*) stillet i et saadant Forhold til Menneskeslægten, at han er Herre over hver Enkelts Liv og Død“. Jvf. 2 Kor. 5, 15: „for at de som leve skulle ikke længere leve for sig selv, men for ham som er død og opreist for dem“.

V. 10—12. „Selvbeskikkelse til Dommerembedet“ (οὐ τί κρίνεις — ἢ ἐξουθενεῖς τὸν ἀδελφόν σου;) „sømmer sig lidet for Den, som selv er stillet for en Domstol, skal aflægge Regnskab, som Ingen kan undflye og hvor Ingen kan bestaae“ (τῷ βήματι τ. Θεοῦ**), λόγον δώσει τῷ Θεῷ). — Det jesaïanske Ord (45, 33) er behandlet med stor Frihed overfor Grundtext og LXX: ζῶ ἐγὼ (יָנִי) er sat istedetfor det hebr. בְּרִנְיָתִי (LXX: κατ' ἐμαυτοῦ ὀμνύω); λέγει κύριος (יְהוָה) er føiet til; ἐξομολογήσεται τῷ Θεῷ („skal prise Gud“) staaer istedetfor ὀμείται τὸν Θεόν.

V. 13—15. „Istedetfor at sidde til Doms over Andre***) bør Omdømme og Agt gaae ud derpaa: at undgaae Alt, hvorved man forledes til at handle uden Tro eller imod egen Tro om det Rette“ (τιθέναι πρόσκομιμα ἢ σκάν- ^{π. οὐδ. εἰε} _{παιδίτ. Συνομ.}

*) Lectio recepta er: καὶ ἀπέθανε καὶ ἀνέστη καὶ ἀνέζησεν. Denne udførlige Textform savner Støtte i de ældste Hdskr. og Overss., og er opgivet af Lachmann og Tischendorf. Den røber tydelig glosserende Efterhjælp.

**) Saaledes læse Lachmann og Tischendorf efter flere af de ældste Hdskr., Itala og Vulg. Lect. rec. (Χριστοῦ) foretrakkes af Andre, uden Indflydelse paa Meningen. Jvf. 2 Kor. 5, 10.

***) Calvin: „Oblique perstringit malignos istos censors, qui huc conferunt totum suum acumen, ut aliquid carpendum inveniant in fratrum vita“.

* Alogen: „Ogsaa den Christies Død — som ideelt og hel- ligt og magtigt er det Livs samfund med Trobærerne, som P. her skildrer — er en sødelig Akt (Obergel: carere ars moriendi, quæ vivendi.): Christi Sjæleste. Den Christies uheld og fæle i sin sidste Tid er at han ogsaa da tjener den samme Herre, som han har tjent i livet.“

δαλον, כִּשְׁבָרָה. jvf. 9, 3. Matth. 18, 7. 1 Kor. 8, 9). — Imod den abstracte, hensynsløse Anvendelse af Begreberne om det Sande og Gode, bag hvilken der ofte skjuler sig et egoistisk, hovmodigt Sind, gjør Apostelen det skaanende, omhyggelige Hensyn til Andre gjældende, som Kjærligheden paalægger:*) „Derom er den christelige Forvisning klar og sikker (οἶδα καὶ πέπεισμαι ἐν κυρίῳ Ἰησοῦ), at hvad der, saaledes som Spiser, blot udenfra sættes i Forbindelse med Fromhedslivet først erholder sin rette Dom ifølge den personlige Overbeviisning, Sindelaget, hvormed der handles“ (οὐδὲν κοινὸν ὁ ἀνάθαρτον (Mark. 7, 2. Apg. 10, 14. δι' εαυτοῦ, εἰ μὴ τῷ λογιζομένῳ τι κοινὸν εἶναι). Jvf. Matth. 15, 11. Apg. 10, 15. 1 Tim. 4, 4. — Regelens Anvendelse paa enkelt Tilfælde: „naar din Broder, ved at see dig bruge Spiser, som ansees for urene, føler sig saaret i sin Samvittighed“ (λυπείται ὁ σκανδαλίζεται. Jvf. Eph. 4, 30), „hvor kjærlighedsløst er det ikke da handlet af dig!“ (οὐκ ἔτι κατὰ ἀγάπην περιπατεῖς). „Christus har ladet Livet ogsaa for ham; du bringer ham ved din Spisefrihed ind paa Fordærvelsens Vei“. (μὴ ἀπόλλυε: „forled ham ikke til at handle imod sin Samvittighed.“). — Jvf. 1 Kor. 8, 11. „Ne pluris feceris tuum cibum quam Christus vitam suam“. Bengel.

V. 16—18. „Giver ikke Anledning til ilde, bespottende Omtale (μὴ βλασφημῆσθω s. 2, 24) af ὑμῶν τὸ ἀγαθόν: „eders Klenodie (Luther: „euer Schatz“), Kilden for eder til den aandelige Velsignelse“; hvorved der maa tænkes enten paa Evangeliet (jvf. Tit. 2, 5. 2 Ped. 2, 2) eller paa βασιλεία τ. Θεοῦ (næste Vers).**). — Med

*) Calvin: „Non enim sic debemus usum beneficiorum Dei indifferentem habere, ut non sit veritati subjectus“.

**) Vilkaarligt er der i d. Overs. tilføjet som Forklaring: „eders christelige Frihed“. Den samme findes hos Bengel, Grotius og flere Nyere.

V. 17 maae jevnføres de fortrinlige Parallelsteder: 1 Kor. 4, 20. 8, 8. Kol. 2, 16: „I det ved Christus stiftede Samfund af Menneskene med Gud gjælder det ikke om noget Udvortes, som Spisning og Drikning (actus edendi et bibendi), men om Retsindethed, Fredsommelighed (s. V. 19) og den Glæde, der udspringer af Guds Aand i vor Aand (*χαρὰ ἐν Πν. ἀγίῳ*: 1 Thess. 1, 6). Dette er Veien*) til Velbehagelighed for Gud og til Menneskers Bifald“ (*εὐάρεστος τῷ Θεῷ καὶ δόκιμος τοῖς ἀνθρώποις*). Apostelens Ord er at betragte som nærmere Udvikling af Herrens Ord i Matth. 23, 23, hvor *τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου (ἢ κρίσις κ. ὁ ἔλεος κ. ἡ πίστις)* sættes imod de Skriftkloges Grantseenhed med Hensyn til Tiendepligtens Efterlevelse.

V. 19—21. Betragtningens Hovedsum: „at lægge Vind (*διώκωμεν*) paa hvad der tjener til indbyrdes Fred og indbyrdes Opbyggelse (jvf. 1 Kor. 14, 26: *πάντα πρὸς οἰκοδομὴν γενέσθω*), ikke af letsærdig Grund (*ἐνεκεν βρώματος*) at nedbryde Guds Værk (*ἔργον τοῦ Θεοῦ*), d. e. den ved Guds Aand bevirkede Tro“ (Joh. 6, 29: *τοῦτο ἐστὶ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, ἵνα πιστεύσητε*. Phil. 1, 6: *ὁ ἐναρξάμενος ἐν ὑμῖν ἔργον ἀγαθὸν ἐπιτελέσει* **)). Jvf. 2 Kor. 10, 8: „til eders Opbyggelse og ikke til eders Nedbrydelse“. Gal. 2, 18: „dersom jeg atter opbygger det som jeg

*) Textus receptus har *ἐν τούτοις*, af Griesb., Lachm. og Tischend. forandret til *ἐν τούτῳ* (efter de ældste Hdskr. og Overss.), som maa tages collectivt, visende tilbage til de foregaaende Led.

**) Saaledes Theodoret. Calvin („*ubicunque enim vel scintilla est pietatis, illic opus Dei cernere est; quod demoliuntur qui sua importunitate perturbant infirmam adhuc conscientiam*“). Bengel: „*opus quod Deus struit intus in anima*“. Flere Nyere: (Meyer, Krehl o. F. forstaae (uden synderlig Indflydelse paa Meningen) om selve den christelige Personlighed, med Henviisning til 1 Kor. 3, 9: *θεοῦ οἰκοδομὴ ἔσται*. Eph. 2, 10: *αὐτοῦ (τ. Θεοῦ) ἔσμεν πόλιμα*.)

har nedbrudt, viser jeg mig selv som Overtræder“. — Tanken fra V. 14 bliver gjentaget i V. 20: „Endskjøndt Alt i sig selv er reent (πάντα μὲν καθάρᾳ, hist: οὐδὲν κοινὸν δι' ἑαυτοῦ), saa er det ligefuldt Synd (κακὸν; mods. καλὸν V. 21) for Den, som spiser med Forargelse (διὰ προσκόμματος, s. 2, 27), d. e. med Tvivl om Spisens Reenhed“ (hist: τῷ λογιζομένῳ τι κοινὸν εἶναι). Saaledes — om den Svage, som tager Anstød, d. og sv. Overs. („med samwetets förkränkelse“) efter Luther.*) Ganske naturlig gaaer Talen herfra over til Den, fra hvem Forargelsen kommer: „hvor skjönt, naar den forargende Virkning kan forudsees, at fornægte sig Brugen baade af Kjød og Viin og andet Lignende!“ (μηδὲ ἐν ᾧ . . . sc. μηδὲ τι ποιεῖν, ἐν ᾧ . . .). Jvf. 1 Kor. 8, 9. 13: „seer til, at ikke eders Frihed bliver de Skrøbelige til Anstød!“

V. 22—23. — Et gyldent Apostelord: „det er Tak værd at være i Besiddelse af Tro“ (her: bestemt Overbeviisning om det i religiøs og sædelig Henseende Tiltadelige. οὐ πίστιν ἔχετε kan tages baade indrømmende og spørgende); „men det gjøres ikke behov at trænge sig frem med Vidnesbyrd om Troen, at bære den til Skue for Verden; Troen er et Mellemværende imellem Mennesket og Gud“ (κατὰ σεαυτὸν ἔχε ἐνώπιον τ. Θεοῦ). Bengel: „fundamentum veræ prudentiæ et dissimulationis“. For den christelige Sands kan det ikke falde vanskeligt at forene denne Paamindelse med den anden om Troens og Bekjendelsens Sammenhængighed: „med Hjertet troes der

*) Fortolkningen er dog her meget tvivlsom. Ordene διὰ προσκόμματος kunne ogsaa forstaaes: „med Forargelse for Broderen“, saa at Apostelen med Tiltalen ἀλλὰ κακὸν vender sig til den Stærkere, som giver Forargelse. Saaledes Theodoret, Calvin, Bengel („ita ut edendo offendatur alter“), Grotius og de fleste Nyere. Ogsaa efter denne Forklaring slutter det Foregaaende sig let og naturligt til det Efterfølgende, som Advarselen (ἀλλὰ κακὸν) til Opfordringen: καλὸν.

til Retfærdiggjørelse, med Munden bekjendes der til Frelse“. 10, 10. jvf. 2 Kor. 4, 13.*) — Fortsættelse af samme Tanke: „Den er at prise (*μακάριος*), som ved at prøve og efter Prøvelsen bestemme sig ikke staaer som sin egen Dommer („sentit intus reclamantem conscientiam“. Erasm.), neml. idet han befindes handlende uden Troens Overbeviisning“.**) — „Den under Tvivl foretagne Handling (*ὁ διακρινόμενος, ἐὰν φαγῆ*) bærer Selvførdømmelsen i sig (Theodoret: *καθ' ἑαυτοῦ νῆν ψῆφον φέρει*), ikke paa Grund af Det, der foretages, men paa Grund af, at der overhovedet skrider til Handling, førend Tvivlen er overvundet (*ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως*). Thi Synd, Letfærdigheds-Synd, er der overalt, hvor der er Handling uden Troesoverbeviisning om, at der er handlet rettelig.“***)

Capitel XV.

V. 1—4. Overfor de i Troen Ubefæstede og Letanfægtede stiller Paulus de Stærke: „Vi, som finde os ved Troens Kraft ophøiede over ængstelig Bekymring for, hvad der tør gøres eller ikke gøres i det Ydre (*οἱ δυνατοί*), — vi skulle lade det ligge os paa Hjertø at

*) Calvin: „Qui fidem a confessione avellunt, soli detrahunt suum calorem; P. vero nil tale hic tractat, sed tantum disputat de libero cibi et potus usu.“

**) Anderledes Theodoret, som forklarer *ὁ μὴ κρ. ἑαυτὸν* ο: *ὁ μὴ διακρινόμενος*. Og i samme Mening Luther: „der sich selbst kein Gewissen macht in dem, das er annimmt“, og flere Nyere.

***) Bengel: „innuitur ipsa fides qua fideles censentur, conscientiam informans et confirmans, partim fundamentum partim norma rectæ actionis“. — Ogsaa Augustinus indrømmer, at dette Skriftsted ikke er brugeligt til at godtgjøre Paastanden om Ikke-Christnes Gjerninger som peccata inani virtutis specie splendentia (contr. Julian. IV, 3: „hoc de cibis tantum intelligendum esse concedam“), og beraaber sig paa Hebr. 11, 6.

tage skaansomt Hensyn til de Svageres Kaar (*τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν.* Gal. 6, 2) og ikke leve hen i udeeltagende Selvbehagelighed (*μὴ ἑαυτοῖς ἀρέσκειν.* jvf. Phil. 2, 4: *μὴ τὰ ἑαυτῶν σκοπεῖν*), — Calvin: „qui proprio judicio contenti alios secure negligunt“. „Vi skulle tvertimod søge, i den rette Betydning, at være Andre til Behag (*ἐκαστος τῷ πλησίον ἀρεσκέτω*), nemlig ikke for at vinde Menneskegunst (s. 1 Thess. 2, 4: *οὐχ ὡς ἀνθρώποις ἀρέσκοντες*), men for at fremme deres aandelige Vel“. Jvf. 1 Kor. 10, 33: „i Alt er jeg Andre til Behag, ikke søgende det som gavner mig selv, men det som gavner Mange, for at de maae frelses“. — For Christi selvforglemmende Opoffrelse (*οὐχ ἑαυτῷ ἤρρασαν*) finder Paulus en Typus i den lidende Psalmist: Ps. 69, 10, anført efter LXX (jvf. Joh. 2, 17).*) — „De hellige Skrifter (*ὅσα προεγράφη = τὰ ἱερὰ γράμματα*, 2 Tim. 3, 15) ere Kilde til Belæring for os (*εἰς τὴν ἡμέτεραν διδασκαλίαν*, jvf. 1 Kor. 10, 11), — til Belæring for Livet; thi de gjøre os stærke i Haabet (*ἵνα τὴν ἐλπίδα* *ἔχωμεν*) ved det udholdende og trøstfulde Sind, som fra Skrifternes Indhold (*διὰ . . τῶν γραφῶν*) gaaer over i os.“

V. 5—7. „Gud, som gennem Skrifterne vækker det Gode i Menneskene, er selv Udholdenhedens og Trøstens Kilde“ (*ὁ Θεὸς τῆς ὑπομονῆς κ. παρακλήσεως*, jvf. 2 Kor. 1, 3); „han giver christelig Eenhed i Sind og Tanke (*τὸ αὐτὸ φρονεῖν κατὰ Χριστὸν Ἰ.*), for at de maae mødes i Bøn og Lovsang (*ὁμόθυμαδόν, ἐν*

*) „Det kunde ikke undgaae Paulus, at V. 6, hvor det hedder: „Gud, du kjender min Daarskab, og mine Synder ere ikke skjulte for dig“ ikke kan lægges Messias og allermindst den syndfrie Jesus i Munden. Vi ere derfor fuldkommen berettigede til at betragte hans Forklaring af Stedet kun som en praktisk-typisk Anvendelse og Benyttelse, hvori vi fuldtvel kunne følge ham“. Umbreit, S. 358.

x: bare andre med.

x: ὁμοφ. εὐαγγ. βαστάζει μετὰ τῶν ἀσθενῶν, ὅπως εἴπω, ὅτι εἰς τὴν ἡμέτεραν διδασκαλίαν.

v12, 16.
x 8, 27.

ἐνὶ στόματι) til at forherlige Gud, der er aabenbaret for os som Jesu Christi Fader.“ Theodoret: ἡμῶν Θεὸν ἐκάλεσε τὸν Θεὸν τοῦ δὲ κυρίου Ἰησοῦ πατέρα· ὁ γὰρ πάντων ἡμῶν Θεὸς αὐτοῦ πατήρ. — „Ligesom Gud er forherliget ved Christus, ved Christi Kjærlighedsværk imod eder (ὁ Χρ. προσελάβετο ὑμᾶς εἰς δόξαν Θεοῦ. jvf. Joh. 17, 4), saaledes skulle I som Christi Disciple (ifølge Joh. 13, 34-35) udvise Kjærligheds-Omhu mod hverandre“ (προσλαμβάνεσθε ἀλλήλους. s. 14, 1).

V. 8—13. Til nærmere Forklaring (λέγω γὰρ): „At godtgjøre Guds Sanddruhed (ὑπερ ἀληθείας Θεοῦ), stadfæste ved Virkeliggjørelse Forjættelserne til Fædrene (jvf. 2 Kor. 2, 20) er blevet Christi Gjerning iblandt Jøderne (διάκονος περιτομῆς. jvf. Gal. 4, 4); og hans Barmhertighed (ὑπερ ἔλσευς) uden forudgaaet Forjættelse lovprise Hedningene“ (δοξάσαι: enten til λέγω, eller, parall. med βεβαιώσαι, til εἰς τὸ), jvf. 11, 31.*). Og hvor skjønt slutter ikke denne Sammenfatning af Jøder og Hedninge „til Guds Ære“ sig til Brevets Begyndelse: Fremstilling af „Evangeliet som Guds Kraft til Salighed for hver Den som troer“, Ἰουδαίω τε πρῶτον καὶ Ἑλληνι (1, 16)! — I Ps. 18, 50 er det David, som vil „lovprise Gud iblandt Hedningene“; men Apostelen lader Christus selv træde i Stedet for den messianske Typus. — Deut. 32, 43 er anført efter LXX, afvigende fra den hebr. Text: עֲמֹי גוֹיִם גִּוְרֵינִי וְגוֹיִם: „priser, I Hedninge! hans Folk!“*) — Ps. 117, 1 (efter LXX): Opfordring til alle Folkeslag at lovprise Gud for hans Naade mod Israel. + I den messianske Propheti i Jes. 11, 10 om ἡ ῥίζα τοῦ Ἰσσαι (יְשׁוּעָה בְּרֵעַתְּ) afviger LXX, som her er fulgt ord-

*) „Illi gaudeant, quod diu expectata tandem assecuti sunt, hi quod non expectatis potiuntur.“ Erasm.

**) Umbreit. S. 358.

ret, atter fra Grundtexten: „paa hiin Dag skulle Hedningene spørge efter Isai's Rodskud, der staaer som Folkenes Banner“. — Apostelen slutter med at nedbede fra „Haabets Gud“ „al Glæde og Fred, som har sit Udspring af Troen“ (*ἐν τῷ πιστεύειν*). jvf. 14, 17.

Slutnings-Tilskrift.

Cap. XV. 14 — XVI. 27.

V. 14—16. Apostelen udtaler sin personlige Fortrøstning (*καὶ ἀντὸς ἐγὼ*) til at hans Ord vil falde i god Jord: „hvor god Villie“ (*μεστοί* (1, 29. Jak. 3, 17) *ἀγαθωσύνης*! ikke „Godhjertethed“, men „Godsindethed“ *οἰ ἀγαθότης*. Gal. 5, 22. Eph. 5, 9. 2 Thess. 1, 11) „er for- enet med christelig Indsigt (*πεπληρωμένοι πάσης γνώσεως*. jvf. 1 Kor. 1, 5), og med Evne til at komme hverandre til Hjælp med Paamindelse og aandelig Styrkning“ (*δυνάμενοι ἀλλήλους νουθετεῖν*. jvf. 1 Thess. 5, 14: *νουθετεῖτε τοὺς ἀνάπικτους*. 2 Thess. 3, 15: *νουθετεῖτε ὡς ἀδελφόν*. Theodoret. *ὥστε καὶ ἑτεροῖς τὴν ἀρμότιουσαν πρόσφερεῖν παραίνεσιν*. — Den apostolske Ufor- beholdenhed (*τολμηρότερον ἔγραψα ὑμῖν ἀπὸ μέρους*: ^{for ei. Deel} ^{for saa end.} ^{freden.} man tænke paa Skildringen af det sædelige Livs Tilstand iblandt Hedninge og Jøder, af Israels Ansvar, af Vantroens og den fortsatte Gjenstridigheds Følger!) har sin Retfærdiggjørelse i den guddommelige Kaldelse (*διὰ τὴν χάριν* sc. *τῆς ἀποστολῆς τὴν δοθεῖσαν μοι ὑπὸ τ. Θεοῦ*), — ifølge hvilken Paulus er „Jesu Christi Tjener iblandt Hedningene“ (*λαειτουργὸν Ἰ. Χρ. εἰς τὰ ἔθνη*, s. V. 13. 2

Tim. 1, 11). — Dette Tjenerforhold bliver betegnet som „præstelig Gjerning overfor Evangeliet som Helligdom“ (ἱεροουργοῦντα ο: τὰ ἱερά ἐργαζόμενον, 1 Kor. 9, 13), „der fuldbyrdes ved at føre Hedningefolkene i Tro til Gud som aandelig indviet, velbehageligt Offer“ (προσφορά τῶν ἐθνῶν). jvf. 12, 1.

V. 17—21. I apostolsk Selvfølelse, som λειτουργὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ, udtaler Paulus sig (som oftere: 1 Kor. 15, 31. 2 Kor. 10, 13. 11, 10) om den Ære (τὴν καύχησιν*), der tilkommer ham i Guds Sag (τὰ πρὸς Θεόν, jvf. Hebr. 2, 17. 5, 1. egenl. i Forholdet til Gud): den tilkommer ham „ved J. Christus“ (ἐν Χρ. Ἰ.), d. v. s. „Christus har udført det formedelst mig“ (κατειργάσατο Χρ. δι' ἐμοῦ. jvf. 2 Kor. 12, 9). — Og ligesom for at nedslaae Formodninger, hvortil Missionshistorien synes fra den ældste Tid af at have givet Anledning, bortviser han enhver Tanke om Indgrib i nogen fremmed Virksomhed (οὐ τολμήσω κ. τ. λ. jvf. 2 Kor. 10, 13-15). Paulus har arbejdet som Hedningeapostel (εἰς ὑπακοὴν ἐθνῶν) med Anspændelse af alle Kræfter: „ved Ord og Gjerning“ (λόγῳ κ. ἔργῳ. jvf. Luk. 24, 19), understøttet af Gud: i det ydre „ved kraftige Tegn og Underer“ (ἐν δυνάμει σημείων κ. τεράτων. jvf. 2 Kor. 12, 12. Hebr. 2, 4), og indenfra „ved den Hellige Aands Kraft“ (**). — Virksomhedens Udstrækning: „Fuldførelse af Evangeliet, d. e. af dets Udbredelse og Forkyndelse“ (πεπλη-

*) Efter de ældste Hdskr. er Artiklen τὴν foran καύχησιν optaget af Laehmann og Tischendorf, og dermed er vundet en naturlig Tilslutning til det Foregaaende.

***) Med Hensyn til Ordsforbindelsen staaer Valget imellem at henføre ἐν δυνάμει σημ. κ. τερ. til ἔργῳ, ἐν δυνάμει Πνεύμ. ἁγ. til λόγῳ, begge som nærmere Bestemmelse, og at henføre begge Led til ἔργῳ, men saaledes, at „den H. Aands“ Kraft betegner Causaliteten af „Tegnene og Underer“. Den første Forbindelse synes at anbefale sig ved større Simpelt.

ρωκέναι τὸ εὐαγγ. jvf. Kol. 1, 25: πληρῶσαι τὸν λόγον
 Θεοῦ (αὐτῶν τῶν ἰσχυρῶν τ. Θεοῦ*) „fra Jerusalem og Omegn (καὶ κύκλῳ, jvf.
 Mark. 6, 6. 36. Luk. 9, 12) indtil Illyrien.“**) — Saa-
 ledes som Paulus opfattede sit Kald (Apg. 26, 17-18),
 maatte det være ham lidet tilfredsstillende at fortsætte
 Andres Gjerning (ἐπ' ἀλλότριον θεμέλιον οἰκοδομεῖν) og
 ligesom tilvende sig en Deel af fremmed Fortjeneste
 (καυχᾶσθαι ἐν ἀλλοτρίοις κόποις. 2 Kor. 10, 15); der-
 imod selv at lægge Grunden, hvorpaa Andre kunde bygge
 videre (1 Kor. 3, 10), at bryde Vei til Egne, hvor Christi
 Navn ikke var naaet hen (οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ),
 deri „satte han sin Ære“ (φιλοτιμούμενον. jvf. 2 Kor.
 5, 9. 1 Thess. 4, 11). — Stedet hos Jes. 52, 15 har i Ci-
 tatet modtaget en anden Vending; det hedder i Texten:
 „Det, som ikke er blevet forkyndt dem, see de; Det,
 som de ikke have seet, erkjende de“.

V. 22—24. „Denne grundlæggende Virksomhed
 (διὸ) har hidtil stadig hindret mig i (ἐνεκόπτομην. 1 Thess.
 2, 18) at tilfredsstille Længselen efter et Besøg hos Eder,
 indtil jeg nu, da Virkekredsen ikke længere staaer mig
 i vejen (μηκέτι τόπον ἔχων. jvf. Hebr. 12, 17) i disse Egne
 (ἐν τοῖς κλίμασι τούτοις. 2 Kor. 11, 10. Gal. 1, 21),
 har Haab om paa Gjennemreise til Spanien at see Eder.“***)
Phil 4, 23; 1 Corinθ. 11, 24.

*) Den ucorreete Breveforfatter: πληρῶσαι τὸ εὐαγγ. tilsteder ingen
 Oversættelse, og Meningen er derfor forsøgt udtrykt paa for-
 skjellig Maade. Theodoret: τὰ μέρη . . τῆς διδασκαλίας
 ἐπλήρωσα. Erasmus. „Evang. hic appellat evangelii prædicationem.
 Luther: „dass ich Alles mit dem Ev. erfüllet habe“. Calvin:
 quod evangelii prædicationem quasi supplendo diffuderit“. D. Overs.
 „jeg haver tilfulde forkyndt Evang.“ o. s. v.

**) Et Besøg til den vestlige Kyst af den thraciske Halvøe er et
 af de Punkter i Pauli Historie, hvortil der hverken i Apostl. Gj.
 eller i noget andet Brev forekommer Hentydning.

***) Textus receptus har efter Σπανίαν Ordene: ἐλεύσομαι πρὸς
 ὑμᾶς, og efter ἐλπίζω: γὰρ. Ifølge de ældste Hdskr. og Overss.
 har Griesbach (og Lachmann) udeladt disse som senere

— Ligesom det var almindeligt, at Apostelen ved at drage fra et Sted til et andet, havde Reisefølge af Menighedens Midte med sig (s. Apg. 15, 3. 20, 38. 21, 5. 1 Kor. 16, 6. 2 Kor. 1, 16), saaledes ytrer han Haab om, at det Samme vil blive Tilfældet ved Afreisen fra Rom (*ἀφ' ὑμῶν προπεριφθῆναι* *) efter det fortrolige Samlivs Dage (*ἐὰν ὑμῶν ὑπὸ μέρους ἐμπλησθῶ*. jvf. 1, 11-12: *εἰς τὸ σύμπαράκληθῆναι* **).

V. 25—29. Om den umiddelbar forestaaende Reise til Jerusalem i Christenkjærligheds Tjeneste (*διακονῶν τοῖς ἀγίοις*. jvf. 1 Kor. 16, 15) s. 1 Kor. 16, 3-4, og om det godgjørende Sømmeskud (*κοινωνία*† Hebr. 13, 6) i Achaia og Macedonien til de Fattige i den jersalemske Menighed s. 2 Kor. 8, 1-2. 9, 2-4. — „Hvad disse i deres Velvillie have besluttet (*εὐδόκησαν*) er dog ikke Mere, end hvad de ere skyldige til (*ὀφείλεται αὐτῶν*

Tilsætninger, og Texten giver saaledes een fortløbende Sætning: *ἐποποθίαν ἔχων . . . ἐπιζῶ θεάσασθαι ὑμᾶς*.

*) Dersom der her læses *ὑφ' ὑμῶν* (textus rec.), er Oversættelsen: „ledsages af Eder“. Læses der derimod med Lachmann og Tischendorf, efter flere Uncial-Hdskr. *ἀφ' ὑμῶν*, oversættes: „ledsages bort fra Eder“.

**) Udførelsen af denne Reiseplan maatte søges ud over den Tidsgrændse, hvortil Pauli Historie i Apostl. Gj. naær, — saafremt det romerske Fangenskab er endt med Løsladelse, som det synes rimeligt efter Ap. Gj. 28, 30-31. Men for en Reise til Spanien mangler der i alle Tilfælde historisk Hjemmel. Man har villet finde en saadan i Clemens Rom.s Brev til Korinth. 5, hvor Paulus siges „at være kommen til Vestens Yderpunkt (*τὸ τέρμα τῆς δύσεως*), og at være bleven Martyr under Magthaverne (*ἐπὶ τῶν ἡγουμένων*)“. Men det stemmer vel med den hyperbolske Udtryksmaade i dette Brev at forstaae *τὸ τέρμα τῆς δύσεως* om Rom, saaledes som Italien maatte stille sig for Orientalernes Synskreds, og herfor taler ogsaa den umiddelbar paafølgende Omtale af Martyriet. I modsat Fald maatte man, efter naturlig Forklaring, henlægge Pauli Død til Spanien.

είσι); thi det er kun at gjengjælde de aandelige Goder, som de have erholdt fra dem, med legemlige Goder.“ Jvf. 1 Kor. 9, 11 (κοινωνειν m. Dativ, ligesom 12, 13 og 1 Tim. 5, 22: „blive deelagtig i noget“). — „Denne Frugt vil Paulus først have forsikret dem“ (saaledes d. Overs. σφραγισάμενος) sat dem i sikker Besiddelse af; derefter skulde Besøget i Rom følge: „med Christi Velsignelses Fylde“ (ἐν πληρώματι εὐλογίας τ. Χριστοῦ. jvf. 1, 11: ἵνα τι μεταδῶ ὑμῖν πνευματικόν.)¹⁾

V. 33—33. Apostelens sidste Opfordring (παρακαλῶ), i den Herres Jesu og det christelige Kjærlighedsbaands Navn (διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Πνεύματος), gaaer ud paa Menighedens ivrige Forbøn (συναγωνίσασθαι. jvf. Kol. 4, 12). I Forudfølelse — som snart kom til fuld Klarhed og Bestemthed (s. Apg. 20, 23) — af Forfølgelsen, som i Jerusalem skulde reise sig imod ham, angiver Paulus Forbønnens Gjenstand: at han maa „blive bevaret for (ἵνα ῥυθῶ ἀπό. jvf. Matth. 6, 13) de Gjenstridige i Judæa (τῶν ἀπειθοῦντων), og at hans Kjærlighedsgjerning (ἡ διακονία μου) maa blive vel optaget“ (εὐπρόσδεκτος). Ei engang herom turde Hedningenes Apostel have Vished i Jødernes Hovedstad. — Først efter saaledes velforrettet Sag giver han den glade Tanke Rum om en Hviletid i Romernes Midte (ἵνα συναναπαύσωμαι ὑμῖν. jvf. 2 Kor. 7, 13. 1 Kor. 16, 18). — Omspændt af Fjender, søger Apostelens Tanke tilbage til „Fredens Gud“; fra ham nedbeder han Velsignelse over Menigheden. Jvf. 2 Thess. 3, 16: αὐτός ὁ κύριος τῆς εἰρήνης δῶη ὑμῖν τὴν εἰρήνην.

Capitel XVI.

Den lange Række af Hilsener til enkelte Personer i Rom (V. 1-16 indeholder henimod 30 Navne) hører til Brevets Særegenheder. I Henvendelse til en ¹⁾ Vilk. (Calum f. Gm): „Scio — — me vos sinceritatem meam plector omnibus domis spiritualibus.“

Menighed, som Paulus ikke havde besøgt, skulde man mindst vente at finde talrigere og omstændeligere Antydninger og Paaberaabelser af personlige Forbindelser, end noget Brev til Menigheder, i hvilke Apostelen har havt Ophold i længere Tid, har at opvise. Det er ikke at undres over, at der er opstaaet kritiske Tvivl om Ægtheden*): — Formodning om, at Capitlet (eller i al Fald de første 20 Vers) ikke skulde oprindeligt have hørt til Romerbrevet, men ved Tilfældighed allerede tidlig være blevet knyttet dertil. Enten skulde vi her have en Anbefalingskrivelse, medgivet Phøbe, Overbringerinden af Brevet til Rom, for at berede hende gjæstmild Modtagelse underveis i forskellige Menigheder; eller det hele Afsnit skulde være at henføre til andet Sted og anden Leilighed, maaskee ogsaa til senere Tid og maaskee bestaaende af flere indbyrdes uafhængige Stykker, bestemt for en Sendelse til andre Menigheder: i Korinth eller maaskee snarere i Ephesus (paa Grund af V. 5)**). Men, gjøre vi os Udstrækningen og Beskaffenheden af Pauli Reiser levende — det er kun et knapt og magert Omrids, der gives os i Apostl. Gjæringer —,

*) — „En exempeløs lang Række af Hilsener til Personer, hvis Tilstedeværelse i Hovedstaden eller hvis Bekjendtskab med Paulus ikke lader sig forklare“. Reuss, Gesch. der h. Schriften N. Tests. § 111.

***) Saaledes, dog med forskellige Modificationer, efter Semler (diss. de dupl. appendice ep. ad Rom. 1767): Eichhorn (Einl. ins N. T. III. 1 S. 232 ff.), Schultz (Stud. u. Krit. 1829 S. 609 ff.), Schott (isag. in N. T. p. 251), Reuss (anf. St.), Baur (Paulus, S. 414) o. F. Den Sidste antager en senere, ikke-paulinsk Oprindelse: „Hvor let kunde det, da senerehen Apostelens Forhold Forhold til den romerske Menighed blev Gjenstand for Partistrid, forekomme en Pauliner af Vigtighed at føre Beviis sort paa hvidt for, at Apostelen allerede havde staaet i nøie og fortrolig Forbindelse med de meest bekjendte Medlemmer i Menigheden, og at flere iblandt disse havde særlig Fortjeneste af Apostelen.“

den Mængde af Personer, med hvem disse maatte bringe Apostelen i personlig Forbindelse, som have deelt Arbeide og Trængsel med ham, fremdeles Samfærselen imellem Rigets Hovedstad og de forskjellige Provindser og den stadige Tilstrømning fra disse til det fælles Midtpunkt, saa vil der ikke kunne findes nogen Usandsynlighed deri, at Paulus har kunnet udhæve en talrig Række af tidligere og senere Bekjendtskaber, som nu vare samlede i Rom. Noget paafaldende kan vistnok Modstykket synes i Philippenserbrevet, som netop er skrevet fra Rom og uden at indeholde Omtale af de mange personlige Forbindelser; men — foruden at der ligger en Tid af omtrent 3 Aar imellem begge Breves Affattelsestid (jvf. Ap. Gj. 19, 8. 10. 20, 3), uden at vi vide noget om den Forandring i Forholdene, som kan være foregaaet i Mellemtiden — det er en ganske forskjellig Stilling, hvori Paulus har befundet sig naar han henvender sig til Menigheden i Rom, der i sin Heelhed var ham ubekjendt, og naar han fra Rom skriver til en Menighed, til hvilken han stod paa en saa fortrolig Fod som den philippensiske. I alle Tilfælde have Tvivlene om Ægtheden af dette Afsnit ikke historisk Grund at støtte sig til*); og

---

*) Den eneste historisk-kritiske Grund, som kan paaberaabes, er af meget mislig Natur; at Marcion har forsmaaet at optage ikke alene Cap. 16, men ogsaa Cap. 15 (Origenes: comm. ad Rom. 16 25: — — „M. ab eo; ubi scriptum est (14, 23): „omne autem quod non ex fide est peccatum est“, usque ad finem totius epistolæ cuncta dissecuit“). Herefter skulde altsaa den kritiske Mistanke strække sig til begge Capitler. I denne Udstrækning er ogsaa virkelig den negative Kritik optraadt hos Baur (Paulus, S. 398-416). „Hvorfor skulde vel Paulus her (i 15, 1-13) komme tilbage til allerede givne Formaninger, og det i en Tone, som vi ellers ikke træffe i det hele Brev?“ — „Er det ikke klart, at der her (V. 8) skal gøres de Jødechristne en Indrømmelse, som En eller Anden kunde mene at maatte gøre, men som Apostelen umulig kunde gøre efter det foregaaende Brev?“ —

det gjælder her ganske vist: at „Vanskeligheden ved at udfinde det virkelige Opholdssted af de her nævnte Personer er ringere end den: at forklare Forbindelsen af dette Stykke med Romerbrevet, dersom det ikke virkelig skulde høre dertil“ (Reuss).

V. 1—4. Phøbe, Diakonisse i den korinthiske Menighed (*ἐν Κεργαίαις*; den østlige Havn ved Korinth, i en Afstand af omtr. 70 Stadier fra Staden) er i Begreb med at afgaae til Rom. Brevet, som uden Tvivl skulde overbringes ved hende, kunde ikke mangle en særlig anbefaling for hendes Person (*συνίστημι ὑμῖν*. s. 3, 5, 5, 8. jvf. 2 Kor. 3, 1 (*ἐπιστολαὶ συστατικαὶ*). 5, 12. 17. 12, 11), til Modtagelse i christelig Kjærligheds Aand (*ἐν Κυρίῳ. ἀξίως τῶν ἁγίων*. jvf. Phil. 2, 29): at de ville „staae hende bi (*παραστῆτε* . . 2 Tim. 4, 17) i hvadsomhelst hun maatte have Bistand behov“ (*χρηΐζη*. Matth. 6, 32. Luk. 11, 8. 12, 30); — det vil kun være at yde Gjengjæld for den Omhu, hun har udviist imod Mange, iblandt hvilke Apostelen selv“ (*προστάτις*: patrona, tu-

---

„Hvorledes stemmer vel en captatio benevolentiae (som i V. 15) med Apostelens Værdighed eller med Romerbrevets hele Holdning?“ — „I V. 14 vilde han udtale sig om den romerske Menigheds Fortrin paa en Maade, hvoraf der ikke fulgte noget Ringere, end at det i Grunden havde været overflødigt at skrive et Brev af saadant Indhold til Romerne.“ — „Havde han virkelig den Grundsætning (V. 20-21), aldrig at gribe ind i fremmed Arbejde, og troede han, ifølge denne Grundsætning, kun at skulle virke i Hedningeverdenen, saa havde ikke engang den Tanke nogensinde kunnet falde ham ind at skrive et apostolsk Brev til Romerne.“ — „Hvorledes kunde P. udtale sig som i V. 23? Det er ubegribeligt, at han selv kunde ansee sin Opgave i de østlige Provindser for løst.“ O. s. v. Det er et Prøvekort af yderliggaaende subjectiv Kritik: Betragtninger over det mere eller mindre Sandsynlige, det formeentlig mere eller mindre Naturlige, Sømmelige eller Værdige skulde være afgjørende for det Paulinske eller Upaulinske i Tanke og Udtryk!

trix).*) — Forrest i Rækken af dem, til hvem der sendes Hilsen, staaer Aquila og Priska tilligemed Menigheden, som har sit Samlingssted i deres Huus (*τὴν κατ' οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίαν*, som ogsaa nævnes i 1 Kor. 16, 15. jvf. Kol. 4, 15. Philem. 2). Aquila med sin Hustru, Jødechristen fra Pontus, spiller en Rolle i Pauli Historie. Som Flygtninge fra Rom ifølge Claudius's Fremfærd (Apg. 18, 2) havde de i Korinth sluttet sig nær til Apostelen (Apg. 18, 2-3), for en Deel ogsaa paa Grund af det fælles Haandgjærnings-Arbeide (*διὰ τὸ ὁμότεχνον εἶναι*). Med Paulus drog de fra Korinth til Ephesus (Apg. 18, 18), nidkjære i apostolsk Virksomhed (18, 26), og da Paulus skrev sit første Brev til Korinth, opholdt de sig endnu i Ephesus (1 Kor. 16, 19). De nævnes her som atter bosatte i Rom, og de anpriser ikke alene som Pauli Medarbeidere (*τοὺς συνεργοὺς μου ἐν Χρ. Ἰ.*), men ogsaa som De, der have udsat sig for personlig Livsfare for Apostelens Skyld (*ὑπὲρ τῆς ψυχῆς μου τὸν ἑαυτῶν τράχηλον ὑπέθηκαν*); — rimeligviis er der herved sigtet til de tumultuariske Bevægelser under Opholdet i Korinth (18, 6 f.) eller i Ephesus (Apg. 19, 23 ff.). Efter 2 Tim. 4, 19 (under Forudsætning af Brevets Ægthed) skulde de atter have ombyttet Rom med Ephesus.**)

*have tagt deus
Stals zinder (Pöhl-
deloren).*

*) Theodoret: *προστατίαν, ὡς οἶμαι, τὴν φιλοξενίαν καὶ κηδεμονίαν καλεῖ.*

**) Denne hyppigere Forandring af Opholdssted har i sig selv aldeles intet Usandsynligt. Baur (Paulus, S. 414) har vel taget Anstød heraf, fordi „den Formodning af sig selv paatrænger sig ham, at A. og P. blot ere nævnte, fordi de, som de med Apostelen nøie forbundne ældste romerske Christne, maatte staae i Spidsen for en saadan Fortegnelse.“ Han indrømmer imidlertid: „det er muligt, at de just i den ikke meget lange Mellemtid imellem begge Breves Affattelse have begivet sig igjen fra Ephesus til Rom; men dette er en blot Mulighed, for hvilken ethvert videre Beviis mangler.“ I Almindelighed pleier dog Beviisbyrden at paa-hvile Den, der benægter Rigtigheden af en historisk Angivelse.

V. 5—16. Af de Personer, der deels som ἀγαπητοὶ ἐκλεκτοὶ, δόκιμοὶ ἐν Χριστῷ, deels som συνεργοὶ, συναϊχμάλωτοι*), ουγγενεῖς ere Gjenstand for udtrykkelig Hilsen, er der kun Enkelte, som andetstedsfra ere os bekendte eller som findes betegnede paa særegen Maade: Epænetus (V. 5) benævnes som ἀπαρχὴ τῆς Ἀσίας**) (o: Lilleasien, ligesom i Apg. 2, 9) d. e. πρῶτος, ὡς εἶκος, πάντος τοῦ ἔθνους ἐπίστευσεν (Theodoret.) jvf. Jak. 1, 18. Apok. 14, 4, — og Andronikus og Junias (V. 7) ikke blot som omvendte til Christus før Paulus (πρὸ ἐμοῦ ἐν Χριστῷ), men ogsaa som Mænd, der ere „anseete (ἐπίσημοι. i slet Betydning Matth. 27, 16) blandt Apostlene“***) — Ved Rufus (V. 13) at tænke paa Sønnen af Simon fra Cyrene (Mark. 15, 21) er intet Videre end Gisning; — den fælles Moder (τὴν μητέρα αὐτοῦ κ. ἐμοῦ): „Rufi matrem naturâ, Pauli affectu.“ Grot. Jvf. Joh. 19, 27. — Hilsenerne besegles ved „helligt Kys“ (φιλήματι ἀγίῳ) ligesom i 1 Kor. 16, 20. 2 Kor. 13, 12. 1 Thess. 5, 24. Jvf. 1 Ped. 5, 14: ἐν φιλήματι ἀγάπης.

V. 17—18. Til Hilsenerne bliver der endnu som Efterskrift — og hvor let er det ikke muligt, at Brevet er

*) Ved det oftere forekommende Ord „Medfanger“ maa erindres om de flere forskjellige φυλακαί, Paulus allerede nævner i 2 Kor. 6, 5. Clemens Rom. omtaler i 1 Kor. 5 syv paulinske Fangenskaber.

**) Textus receptus, ligesom Peschito, har ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐας, hvorved der vilde opstaae en Collision med 1 Kor. 16, 15. Men Læsemaaden Ἀσία har de stærkeste kritiske Vidnesbyrd for sig.

***) Luther: „berühmte Apostel“. Calvin: „qui salutis doctrinam huc et illuc circumferendo plantabant ecclesias, eos generaliter vocat apostolos hoc loco.“ Saaledes ogsaa flere Nyere. D. Overs. tvetydigt: „mærkelige iblandt Apostlene“. Men ved τοῖς ἀποστόλοις kan der neppe (saaledes som i Apg. 14, §. 14) tænkes paa Lærere udenfor det egenlige Aposteltal (1 Kor. 15, 7).

10. 19. Megen vil naturligtvis indpaa en Forbind. med det udmærkede
 Forsy. i sin egen ikke mindre G. de uanfægtelige Lyset, thi "Koster det"
 lo at ikke forførelse, fordi I ikke høre til de blot uanfægtelige uden anses"
 mere idelviske Reder ved Lydighed." — "Sin Forbind. med O. advarer"
 de. 204 Forvarning og Vedtækt af hans fante "Lidid"! — Man ikke kan
 fin. at det er en afhængig Cap. XVI. 17-23. det andet?

blevet henliggende en Tid inden Afsendelsen! — føiet
 en Paamindelse til, som den brogede Sammensætning af
 de apostolske Menigheder maatte gjøre betimelig overalt:
 at have et vaagent Øie (σκοπεῖν. 2 Kor. 4, 18) og skye
 Samkvem (ἐκκλίνατε ἀπό. 1 Ped. 3, 11. ο: ἀφίστασο ἀπό.
 1 Tim. 6, 5) med Saadanne, som paa uchristelig Viis
 (παρά τὴν διδαχὴν, ἣν ἐμάθετε) volde Splid og For-
 argelse (διχοστασία, Gal. 5, 20). „Thi det er ikke den
 Herre Christus men egen Fordeel og Vinding, Saadanne
 have for Øie (δουλεύουσιν τῇ ἐαυτῶν κοιλίᾳ. jvf. Phil.
 3, 19: ὧν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία. Tit. 1, 11: αἰσχροῦ κέρδους
 χάριν), og for de Eenfoldige (τὰς καρδίας τῶν ἀπύκων)
 ere de farlige Forførelere (ἐξαπατῶσι) ved favre Ord og
 indsmigrende Tale“ (διὰ τῆς χρηστολογίας κ. εὐλογίας.
 Jvf. 2 Tim. 4, 3).

V. 19—20. Forbindelsen med γὰρ kan enten føres
 tilbage til V. 17: den for Alle bekjendte Lydighed (ἡ
 ὑμῶν ὑπακοή εἰς πάντας ἀφίκετο. jvf. 1, 8) er den per-
 sonlige Grund til Apostelens Formaning, som i V. 17
 er rettet til dem og som i V. 18 (parenthetisk Indskud)
 har sin objective Begrundelse; eller der indledes herved
 en gjentagen og forstærket Advarsel imod Forførelsen
 (hvorved Modsætningen imellem „Lydigheden“ og „Viis-
 dommen“ maa betones): „til Glæden over det lydige Sinde-
 lag knytter Ønsket sig om tilsvarende Forstandighed til
 at holde fast ved det Gode“ (σοφοῦς εἰς τὸ ἀγαθόν). —
 ἀκέραιος (endnu kun Matth. 10, 16 og Phil. 2, 15) ο: ἀνακος.
 καθαρὸς (Hesych.)* — „Fredens Gud“ som Seierherre
 over Satan, Ophav til Ufred og Splid: συντριψίη κ. τ. λ.
 billedlig Hentydning til Gen. 3 15: ψν̄ר̄ ַר̄שׁוּׁוּ נח̄ד̄.

V. 24—24. Velsignelsesønsket i V. 20 var formo-
 denlig bestemt til at slutte Brevet; men der maatte endnu

*) Etymologien er usikker: af κεράννυμι ο: ἀμυγής, ἄδολος — af
 κερᾶίζω (lædo): uskadt og uskadelig.

gjøres Plads for nogle Hilsener fra Pauli Omgivelse, — hvorefter da det samme Ønske vender tilbage V. 24; — deriblandt fra Timotheus, fremfor nogen Anden Pauli *συνεργός*; fra Tertius, der som Brevets Skriver efter Pauli Tilsigelse (*ὁ γράψας τὴν ἐπιστολὴν**) sender sin Hilsen i eget Navn (*ἀσπάζομαι ὑμᾶς*); fra Kajus, som har givet Huusrum ikke alene til Paulus, men til Menigheds-Forsamlingen (*ὁ ξένος μου κ. τῆς ἐκκλησίας*), mulig den Samme som i 1 Kor. 1, 14; fra Erastus, Stadens Kæmner (*ὁ οἰκονόμος τῆς πόλεως: arcarius civitatis*).

V. 25—27. Brevet sluttet, ligesom det begyndtes, med en fyldig, manglede og indholdsrig Sætning: — en Doxologi, Lovpriesning evindeligt af „den ene vise Gud“ (*μόνῳ σοφῷ Θεῷ*), hvis Viisdom er bleven kundbar ved Christus, hans Personlighed, hans Lære og Forløsningsværk (*διὰ Ἰ. Χριστοῦ***), og „som derhos er mægtig til at befæste med Hensyn til det af Paulus prædikede og af Jesus kundgjorte Evangelium“ (*στηρίζου κατὰ τὸ εὐαγγ. μου, s. 2, 16) κ. τὸ κήρυγμα Ἰ. Χρ.****).

*) Dette er det eneste Brev, hvor Den, der betjente Paulus som *ταχύγραφος* (amanuensis), nævnes ved Navn. Men i flere Breve anmærkes det, hvor Paulus enten undtagelsesviis har skrevet med egen Haand (Gal. 6, 11) eller har tilføjet egenhændig Hilsen til Forvisning om Brevets Ægthed. (1 Kor. 16, 21. Kol. 4, 18. 2 Thess. 3, 17).

**) D. og sv. Overs. har efter Luther: „ham . . være Ære ved J. Chr.“, og man fristes til at foretrække denne Oversættelse som den ulige lettere; men det relative *ᾧ* er kritisk sikkert, og dermed begynder en ny Sætning, som skiller *ἡ δόξα* syntaktisk fra *διὰ Ἰ. Χρ.* — Kun dette fremgaaer af den iøvrigt anomale Construction, hvor Begyndelsesordet i V. 25: *τῷ δυναμένῳ* bliver gjentaget ved *μόνῳ σοφῷ Θεῷ*, at Doxologien gaaer paa Gud, ikke (som enkelte Fortolkere have villet) paa Christus.

***) Luther (og sv. Overs.) oversætter *τὸ κήρυγμα Ἰ. Χρ.*: „(meine) Predigt von J. Chr.“, og Calvin i samme Mening: „Christi u. d. s. Meyer: *ἡ ἀποστολικὴ διδασκαλία* — Sæt. det. Tidens, i huiusmodi. Men det fremgaaer. X. d., som omvendt her, gaaer paa Højhed af og indtil den uafbrudte og uafbrudte.

Overfor det uudgrundelige Dyb af denne Viisdom, hvis Styrelse af Aabenbaringsordets Gang dog kan øines af det troende Blik, har Paulus tidligere tabt sig i tilbedende Andagt (10, 33 ff.), og det er i den fuldeste Samklang med Grundtonerne, der drage sig igjennem det hele Brev, naar det tilsidst ender med Lovpriesning af den evige Viisdom i Forhold til Evangeliet: som det i Guds Naadesdyb skjulte, det for Verden aabenbarede, det for Folkene kundgjorte. Ligesom „Pauli Evangelieprædiken og Christi Kundgjørelse“ betegner Retningen (*κατά*) af den Befæstelse (*στηρίζαι*), der udgaaer fra Gud, ligger der i *κατά ἀποκάλυψιν μυστηρίου* Betegnelse af denne Kundgjørelses og Prædikens Indhold: „som Hemmelighedens Afsløring“. Det er denne Tanke, der her, ligesom oftere andetsteds, bliver udviklet nærmere: „Mysteriet d. e. Guds Raadslutning til Menneskenes Frelse ved Kristus“ (jvf. Eph. 1, 9-10: *τὸ μυστ. τοῦ θελήματος αὐτοῦ κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ . . . ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ*) „har været fortiet (*οὐκ ἐγνωρίσθη*) indtil nu“ (jvf. Kol. 1, 26: *ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων*. Eph. 3, 5: *ἐν ἐτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων*); „det er nu blevet aabenbart“ (*φανερώθη*. jvf. Eph. 3, 5: *νῦν ἀπεκαλύφθη*. Kol. 1, 26: *νῦν ἐφανερώθη τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ*. 2 Tim. 1, 10), „og, knyttet til og bekræftet ved den gamle Pagts Forjættelser* (*διὰ γραφῶν προφητικῶν*.**) jvf. 1, 2), er det kom-

*κατὰ - begge
Præd. i sin
sine Betj. i
(Meyer).*

1. Eph. 3, 9

cognitione tota evangelii summa continetur." Gjentagelsen af Artiklen *τὸ εὐαγγ. μου καὶ τὸ κήρυγμα Ἰ. Χρ.* taler for Overs.: „I. Chr. Prædiken“ (d. Ov.).

*) Bengel: „Vetus Test. est tanquam horologium in suo cursu tacito; Novum Test. est sonitus et pulsus æris.“

**) I nogle gamle Hdskr., saavel som i Vulg. og flere Overss., er *τε* udeladt, saa at *διὰ γραφῶν προφητ.* henføres til *φανερώθentos*. Men denne Udeladelse har uden Tvivl sin Grund deri, at Constructionen derved syntes at blive simplere.

met til alle Folks Kundskab (*εις πάντα τὰ ἔθνη γνωρισθῆν*) efter Guds styrende Almagtsvillie (*κατ' ἐπιταγήν τοῦ αἰωνίου Θεοῦ*) og virker den Lydighed, som har sin Grund i Tro paa Guds Naade“ (*εις ὑπακοήν πιστεως*, s. 1, 5)*).

*) Skjøndt Doxologien kun mangler i nogle faa Haandskrifter, bliver den af enkelte Fortolkere (Reiche og Krehl) anseet for uægte: tilføiet, med Efterligning af den paulinske Stil, af en eller anden Anagnost efter Oplæsningen af de kirkelige Læsestykker, til denne Brug tilskreven i Randen og efterhaanden ført ind i selve Texten. Hvor stor Vægt der tilkommer den Paastand, at Doxologien er „vidtsvævende og svulstig, dunkel og forvirret i Ordføiningen“, at vi her vel have „paulinske Ord, men tildeels sammenflikkede paa ganske uhensigtsmæssig Maade“, bliver tilsidst kritisk Smagssag. Derimod staaer det fast, at Doxologien findes, med enkelte Undtagelser, i alle Haandskrifter og i alle gl. Oversættelser. Kun ved den Omstændighed opstaaer der en kritisk Mistanke, at dens Plads er usikker. Som Slutning af Brevet findes den i de ældste Hdskr. og Overss., i det største Antal af nyere Hdskr. derimod ved Enden af Cap. 14 (hvor den ogsaa er honsat i Griesbachs Udg.), og i Cod. Alex. (A) findes den paa begge Steder. Rimeligviis har man, ved at sammenligne vort Brev med de øvrige paulinske Breve, taget Anstød af Doxologien som Slutning af Brevet. Velsignelsesønsket, saaledes som det findes i Pauli andre Breve og som syntes at være det passende sidste Ord henvendt til Læserne, forefandtes her allerede i V. 24; og ved at søge et andet Sted, hvor Doxologien kunde synes at høre naturlig hen, maatte Ønsket i V. 25 om Befæstelse (*στηρίξει*) let føre Tanken hen til Cap. 14, hvor der handles om de Svage og Ubefæstede i Troen.

U. 27. Kleyer: Uden Tolceruss livlige Stimm har Ap. til-
 rædet den syntaktiske Forbind. Uden at lægge Mærke
 til, at *Τῷ δὲ ὑραπίῳ* og det videne indvirkende *πῶς*
σὸν *Ἰεῦ* endnu slet ikke have faaet den væsens-
 bart, tilføier han, ret som om disse Ord allerede i den
 indholdsløse Sætnings Begyndelse vare indtøpste fælt
 stændigt (f. Nm. ved *Ἰεῦ* *δὲ* *ὑραπίῳ* etc. el.
 der.) *Ἰεῦ* af *ὑραπίῳ* i en Relativsætning, saa
 at den hele Sætning staae anakolutiske.

"Enten man dette indrømmer (at den hele Beskrivelse af den hellige Skrift formodentlig den Mangel paa fuldighed af Forestillinger, ofte tilgængelige udsagn, som den byder vor Aand, indeholder den stærkeste Opfordring til vor tænkelige Aands sårbarhed, en saadan, hvorved en theologisk Videnskab tilveiebringes), eller ogsaa man man antager at den største Deel af Skriften er bestemt til at forblive i en bestandig uopklarret Dunkelhed, os, eller er, som bestemt for Mennesker, skævede i ungdoms."

Om Ufuldstændighed. Af Blag. Læsther.
Ljilkenham 1851.

BS 3666 Clausen, Henrik
.C539 Nicolai, 1793-
1863 1877.
Pauli brev til
Romerne

1320-2527

UNIVERSITY OF CHICAGO

43 007 916

BS 3666 Clausen, Henrik
.c539 Nicolai, 1793-
1863 1877.

Pauli brev til
Romerne

THE UNIVERSITY OF CHICAGO LIBRARY

W- 390275

UNIVERSITY OF CHICAGO

43 007 916